

53293

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

19. YÜZYILDA İSTANBUL RUM ORTODOKS KİLİSELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EVANGELIA ALEKSANDRU

T. 53293

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 27 Mayıs 1996

Tezin Savunulduğu Tarih : 17 Haziran 1996

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Filiz Özer

Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Semra Ögel

Prof. Dr. Metin Ahunbay

HAZİRAN 1996

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖNSÖZ

Bizans İmparatorluğunun oluşturduğu tarihsel mirası, Osmanlı İmparatorluğu döneminde devam ettiren ve günümüze ulaştıran Rum Ortodoks azınlığıdır. Rum Ortodoks cemaatinin bu süreç içinde dini vecibelerini yerine getirme gereksiminin Fener Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı kiliseler çerçevesinde oluşmuştur. Restorasyonlar veya yeniden inşaa nedeniyle İstanbul'da varlığını koruyan bu dini yapılar, kültür mirasımızın birer parçası olarak kalacaktır. Bu nedenle bu yapıları tarihsel mimari plan ve üslup çerçevesinde inceleyen bir kaynak gereksimi bu çalışmayı oluşturmuştur.

İstanbul'da 19.y.y.da inşaa edilen Fener Rum Patrikhanesine bağlı Rum Ortodoks kiliselerini araştırmaya yönelten değerli hocam Prof.Dr. Filiz Özer sayesinde gerçekleşmiştir.

Kiliseleri ziyaretim sırasında benden büyük desteğini esirgemeyen en zor şartlara birlikte göğüs geren arkadaşım sanat tarihçisi Maria Çavuşoğlu'na, tez çalışmalarımıda gecesini gündüzüne katıp son ana kadar bana güç veren, tez yazımında ve resim dizaynımda emeği geçen Sayın Gönül Kaya'ya, kiliseler ziyaretlerini gerçekleştirmem için gerekli izni veren Fener Rum Ortodoks Patrikhanesine, başta Patrik vekili Metropolit Philippos olmak üzere tüm çalışanlarına, kilisede bulunan tüm görevlilere ve özellikle Samatya bölgesi kilise yetkililerine, çalışmalarımıda büyük sabır gösteren Centa çalışanlarına, çalışmalarım sırasında kızlarımdan ilgisini esirgemeyen herkese teşekkürlerimi borç bilirim.

Beni öğretim hayatına hazırlayan, eğitimde büyük destek olan ve tez aşamasına ulaşmamı sağlayan annem Sara İldir ve Babam Niko Aleksandru'ya sonsuz destek veren kardeşim Roza Aleksandru'ya saygılarımı arz ederim.

Uzun ve yorucu çalışma dönemim başlangıcından son anına dek manevi ve maddi desteğini esirgemeyen eşim Tayfun Şarлак'a, sabrını paylaştığım ikiz kızlarım Lara ve İlayda'ya en derin sevgilerimi sunarım.

Günden güne azalan İstanbul'un kültür miraslarının bir parçası olarak yaşamını sürdüren son azınlıklarını sevgi ve saygıyla anıyorum.

EVANGELIA ALEKSANDRU ŞARLAK

27.05.1996

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
BÖLÜM I. GİRİŞ.....	1
BÖLÜM II. ORTODOKS KİLİSESİ VE TÖRENLERİ.....	4
2.1 M.S.381 Yılına dek Ortodoksluk.....	5
2.2 Bizans Döneminde Ortodoksluğun Gelişimi.....	6
2.3 İstanbul'un Fethinden 19.y.y.la kadar kiliselerin durumu ve Patrikhanenin konumu.....	8
BÖLÜM III. 19.YÜZYIL ÖNCESİ RUM ORTODOKS KİLİSELERİ	10
3.1 İstanbul'da Fetih Öncesi İnşaa Edilen Bizans Kiliseleri ve Plan Tipleri.....	10
3.2 Fetih Sonrası İstanbul'da Rum Ortodoks Kiliseleri.....	12
BÖLÜM IV. OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA TANZİMİN AZINLIKLARA VE RUM ORTODOKS KİLİSESİNE GETİRDİĞİ YENİLİKLER.....	20
BÖLÜM V. İSTANBUL'DA 19.YÜZYILDA RUM ORTODOKS KİLİSELER KATALOĞU.....	23
Analipsis Kilisesi (Samatya)	23
Analipsis Kilisesi (Bakırköy)	25

Ayia Paraskevi Kilisesi (Büyükdere)	33
Ayia Paraskevi Kilisesi (Tarabya)	35
Ayia Paraskevi Kilisesi (Beykoz)	37
Ayia Paraskevi Kilisesi (Hasköy)	39
Ayia Triada Kilisesi (Taksim)	42
Ayia Triada Kilisesi (Kadıköy)	44
Ayios Athanasios Kilisesi (Kurtuluş)	47
Ayios Elefterios Kilisesi (Kurtuluş)	49
Ayios Dimitrios Kilisesi	51
Ayios Dimitrios Kilisesi (Edirnekapı)	53
Ayios Dimitrios Kilisesi (Kurtuluş)	55
Ayios Dimitrios Kilisesi (Ayvansaray)	58
Ayios Fokas Kilisesi (Ortaköy)	61
Ayios Haralambos Kilisesi (Bebek)	64
Ayios İgnatios Kilisesi (Kadıköy)	66
Ayios İoannis Prodromos Kilisesi (Yenimahalle)	68
Ayios İoannis Hrisostomos Kilisesi (Kalamış)	71
Ayios İoannis Kilisesi (Kuruçeşme).....	73
Ayios Kıryakos Kilisesi (Eğrikapı)	75
Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Yedikule).....	76
Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Beyoğlu)	79
Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Tarabya)	82
Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Paşabahçe)	83
Ayios Minas Kilisesi (Samatya)	86
Ayios Nikolaos Kilisesi (Fener)	88
Ayios Nikolaos Kilisesi (Samatya)	92
Ayios Nikolaos Kilisesi (Topkapı)	94
Ayios Nikolaos Kilisesi (Yeniköy)	96
Ayios Pandleimon Kilisesi (Kuzguncuk)	98
Ayios Stefanos Kilisesi (Yeşilköy).....	101
Ayios Theodoros Kilisesi (Yenikapı)	103
Ayios Yeoryios Kilisesi (Kuzguncuk)	105
Ayios Yeoryios Kilisesi (Edirnekapı)	107
Ayios Yeoryios Kilisesi (Bakırköy)	110
Ayios Yeoryios Kilisesi (Çengelköy)	112

Ayios Yeoryios Kilisesi (Kadıköy)	114
Ayios Yeoryios Kilisesi (Ortaköy)	116
Ayios Yeoryios Kiparissas Kilisesi (Samatya)	117
Ayios Yeoryios Patrikhane Kilisesi (Fener)	119
Ayios Yeoryios Potiras Kilisesi (Fener)	122
Dodeka Apostoli Kilisesi (Feriköy)	125
Metamorfosis Kilisesi (Şişli)	128
Metamorfosis Kilisesi (Kandilli)	130
Panayia Kilisesi (Beşiktaş)	132
Panayia Kilisesi (Yeniköy).....	134
Panayia Balinu Kilisesi (Balat).....	137
Panayia Cihanumma Kilisesi (Beşiktaş)	139
Panayia Eksi Marmaron Kilisesi (Davutpaşa)	141
Panayia Elpida Kilisesi (Kumkapı)	143
Panayia Evangelistria Kilisesi (Boyacıköy).....	146
Panayia Evangelistria Kilisesi (Dolapdere)	148
Panayia Hançeriotissa Kilisesi (Edirnekapı)	151
Panayia Mouhliotissa Kilisesi (Fener)	154
Panayia Suda Kilisesi (Edirnekapı).....	155
Panayia Ton İsoðion Kilisesi (Galatasaray).....	157
Panayia Ton Uranon Kilisesi (Edirnekapı).....	160
Panayia Vlaherna Kilisesi (Ayvansaray)	162
Panayia Belgradu Kilisesi (Belgradkapı)	164
Profiti İlia Kilisesi (Bağlarbaşı)	166
Profiti İlia Kilisesi (Arnavutköy).....	169
Taksiarhis Kilisesi (Balat)	171
Taksiarhis Kilisesi (İstinye)	173
Taksiarhis Kilisesi (Arnavutköy)	175
Zoodoku Pigi Kilisesi (Silivrikapı).....	178
BÖLÜM VI. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	181
RESİM LİSTESİ	185
DİPNOTLAR.....	318

BİBLİYOGRAFYA.....324

ÖZGEÇMİŞ.....331

ÖZET

Ondokuzuncu yüzyıl Fener Rum Patrikhanesine bağlı Rum Ortodoks kiliseleri katalog halinde ele alınmış ve araştırılmıştır. Araştırmada atmış sekiz kilise ziyaret edilerek, iç mekanda bulunan mimariye, litürjiye bağlı ögelerde eklektisizm etkisi saptanmıştır. Yapılan incelemede belirtilen konu başlığı altında araştırılan kiliselerin çoğu bazilikal plan şemasına bağlı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşan plan tipi ise kapalı Yunan Haçıdır. Dış tezniyatın doruk noktasına ulaştığı yapılarda dönem özellikleri uygulanmıştır.

Günümüzde Fener Rum Patrikhanesine bağlı ibadete açık 75 kilise ve 8 manastır kilisesi bulunmaktadır.

Summary

Orthodox Church which is known as one of the thoughts of Christianity is a group which is formed by those independent churches which accept the superiority of Istanbul Fener Greek Patriarchate. In Greek the word "Orthodoxos" means the right opinion. It is known as Fener Greek Patriarchate or Ecumenic Patriarch and is accepted as the highest historical Archbishop position of the Orthodox Church.

According to Orthodox belief Byzantine bishop was found by one of the disciples of Jesus, Saint Andreas. After Konstantinus I moved the capital of the empire from Rome to Byzantia and gave the city Konstantinapolis, the church promoted to archbishop. In 381 Konstantinapolis I declared that it had the same rights with Rome archbishop. This meant the separation of Orthodox and Catholic Church. In 451 Calcedon Council acknowledged the Konstantinapolis archbishop and included a large area in the Balkans and Anatolia to its authority.

In VI. century the bishop received the title of Konstantinopolis archbishop and Ecumenic Patriarch. Muslim conquests that started in the VII. century improved the spiritual position of Ecumenic Patriarch. The Ecumenic Patriarch became the center of the spread of the Christianity among East European countries like Bulgaria, Serbia, Romania and Russia. Patriarch as the leader of eastern churches became an important obstacle against the Universal sovereignty thesis of Rome. The political and religious dispute between the Eastern and Vatican Churches led to separation of the Christianity world as Orthodox and Catholic Churches. In the time of crusades the Patriarch moved to Nikaia but in 1261 Patriarch again returned to Konstantinopolis. The struggle of the Patriarch against Byzantine emperors who were trying to join Eastern and Western Churches weakened the Byzantia. Fatih Sultan Mehmet who conquered Istanbul declared exiled Gennadios as the Patriarch and increased the authority of the Fener Greek Patriarch to include the Eastern Patriarch and Balkan States. He accepted and declared The Patriarch of Istanbul as the spiritual leader of all the Orthodox peoples living in Ottoman Empire and he guaranteed the future of the Patriarch.

the Fener Greek Patriarch to include the Eastern Patriarch and Balkan States. He accepted and declared The Patriarch of Istanbul as the spiritual leader of all the Orthodox peoples living in Ottoman Empire and he guaranteed the future of the Patriarch.

Meanwhile together with the historical development, the existence of Orthodox Church was in parallel with the Byzantine Empire and as a result of Byzantine architecture, Orthodox architecture developed.

The history of Byzantine Architecture started and major types of plans that was formed by this period played an important role in history of architecture. Byzantine Church architecture in the first period was applied by a naos and a basilical plan scheme which is finished by half circle shaped apsis like made in Khalkoprateis and in Studios Monastery in Istanbul, separated into three parts by two column series.

As time went by, a development that effected the shape of the Basilicas was formed. Coverage of mid volume churches depending on shape and structural features of dome, effected the plan of basilika and directed it from a longitudinally developed structure to a central structure. The domed plan type that was called basilika reached the last point with the building of Haghasofia.

Another building type that was developed by early Christian architecture is a central planned type. Central planned buildings was only applied by circular, sometimes peripheral corridor, sometimes central volumed structures which are largened by cross like arms. After 4. century the most important monuments was built around the capital Istanbul. Except Ayasofya and Little Ayasofya the most important buildings in Istanbul were Saint Havarium Church wherein now there's Fatih Mosque. It was accepted that cross like plan sheme was applied.

In the middle of 9. century in Byzantian architecture most characteristic plan which is called cross in square developed and after this period began the most often used plan type. The idea that mid volume that was square and covered with dome was a microkosmos emerged in 6. century and then reached its peak point. Cross in square type is a square plan type volume wherein in a church the legs and columns carrying naos mid dome are seen freely. Mid dome is supported by craddle vaults in four ways and these together with the dome form a cross. Corners are covered with vaults or the dome. The dome in the middle lies on the high drum. Before naos there's a narteks and sometimes an outer narteks.

Most of the churches that exists in Istanbul today have been built in this way. Among these structures that are built in 10. century the most important ones are Myraleion (Bodrum Mosque), Fenari İsa (Konstantin Lips Church Monastery) Zeyrek Church. After latin invation of İstanbul, Byzantian architecture paused. Together with this, buildings that existed after 1261 rebuilt. Koca Mustafa Paşa Mosque (Ayios Andreas), Fenari İsa Mosque (Konstantin Lips Monastery) and its small chapel; Fethiye Mosque (Pammakaridos). The Chapel that is added to Kariye Mosque is also rectangular shaped. Other type of building is clover schemed. With the invasion of Byzantian Empire by Ottoman Empire, although Christian people lost formal existance they benefited from some freedom.

Since Fatih Sultan Mehmet was a noble ruler he believed that he had to take care of Christian people thus understood that it would be dangerous to fight with these people under his domination. Moreover he took a community that has a working mechanism and that continues its existance both in industrial and agricultural sector. This was very important for the Empire. Thus the Ottoman Empire like other Christian communities gave privilege to Greek community and respected their religious freedom. Christian people were going to have the right to continue their habits and folkways and join their church and ceremonies. Although some of the

churches built in Byzantine period were turned to mosques some churches left for Orthodox community to use.

The buildings that belonged to Fener Greek Orthodox Patriarch all of which are rebuilt in 19. century are built according to Basilical Plan scheme. Plan schemes that applied other than this was, cross in square and followed by domed basilika. Among the churches in catalog Panayia Mouhliotissa was the only building that is left from Byzantine period. But with later changes, additions and restorations; both from internal and external appearance point of view features of architecture changed and took the 19. century eclectic style features. Same fact is also observed in buildings of Ayio Etimia, Ayios Dimitrios (Kuruçeşme), Ayios Dimitrios Etimia Ksilopostas, Ayios Dimitrios (Kurtuluş), all of which are built in 17. and 18. century.

Apart from this although Greek Orthodox Churches that are built in 19. century had simple appearance, they belonged to eclectic appearance in interior appearance. Parallel to outer appearance and interior appearance buildings that eclectic style is fully applied and reached its peak point are Ayio Kiryakis (Kumkapı), Ayio Triada (Kadıköy), Ayia Triade (Taksim), Ayia Paraskevi (Tarabya), Ayios Athanasios (Kurtuluş).

BÖLÜM I. GİRİŞ

Ondokuzuncu Yüzyılda İstanbul'da inşaa edilen kiliseleri inceleyen bu araştırmada, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı dini yapılar ele alınmıştır. Bu araştırmayla katalog kapsamındaki 19.y.y dönemi Rum Ortodoks kiliselerini tarihçelerini hangi mimari plan ve üslup çerçevesinde inşaa edildiğini tespit etmek amaçlanmıştır.

Katalogda yer alan Fener Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı Ortodoks kiliselerini üslup özelliklerini inceleyebilmek için araştırmaya Ortodoks kilisesinin ve Ortodosluk mezhebinin tarihçelerini ve buna bağlı olarak törenlerini saptamak gereksinimi doğmuştur. Ortodoks Rum kilisesinin Bizans İmparatorluğu ile bir paralellik içinde olmuştur. Bu nedenle mimarlık tarihine önemli ve belli başlı plan tipleri ortaya koyan Bizans'ın fetih öncesinde, bu alana kazandırdığı mimari, üslup ve özellikleri ve İmparatorluk döneminde inşaa edilen yapılar ayrı bir platformda ele alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun İstanbul'u fethetmesiyle birlikte burada yaşayan müslüman olmayan toplulukların, ruhani liderlerle ilişkileri ve sosyal yaşamlarının yönetimin tanıdığı haklar çerçevesinde belirlenmesi bununla birlikte eski ibadethanelerini onarabilmeleri veya yerine inşaa edebilmeleri İmparatorluğun ne tür kurallar içinde devam ettiğini tespit etmek katalog araştırmasına önemli bir ışık tutmuştur. Fetih döneminde İstanbul'u ziyaret eden seyyahlar, heyetler, muharrirler bu dönemde İstanbul'da yer alan kilise listelerini oluşturmaları kilise tarihçeleri incelenmesinde büyük ölçüde yardımcı olmuş, hatta en önemli kaynakları teşkil etmiştir. Katalog kapsamında ele alınan kiliselerin çoğunun tarihsel kökeni Bizans İmparatorluğuna bağlanmaktadır.

Ondokuzuncu yüzyıldan önce varlığı tespit edilen bu yapıların 3 Kasım 1839 da ilah edilen Tanzimat Fermanı ve 18 Şubat 1856 yılındaki Islahat Fermanı ile Osmanlı'nın azınlıklara tanıdığı haklar neticesinde tekrar inşaa edilmesi veya restorasyonlarda büyük değişikliklere uğraması katalog kapsamını genişletmiştir.

Bu kiliselerden Bizans döneminde inşaa edilip halen Fener Rum Ortodoks gerek restorasyonlarla, eklenen bölümlerle, mimariye bağlı iç tezniyat ve litürjiye bağlı ikonostasion, ambon, despot koltuğu gibi ögelerin değişikliğe uğraması bahsi geçen kilisenin de katalog kapsamında ele alınması sonucunu doğurmuştur. Aynı problemi yaratan Ayia Efimia, Ayia Paraskevi (Hasköy), Ayios Dimitrios (Kuruçeşme), Ayios Dimitrios (Kurtuluş), Ayios Dimitrios Ksiloportas, Ayios Yeoryios Potiras, Panayia (Beşiktaş), Taksiarhis (Balat) adlı kiliseler belirtilen nedenlere bağlı kalarak katalogumuzda kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Araştırmaya Fener Rum Patrikhanesinin belirlediği kiliseler listesi rehber olarak alınmıştır. Bahsi geçen listede bir tanesi istimlak edilen yetmiş üç kilise bulunmaktadır. Fener Rum Patrikhanesinden verilen özen izinle listede belirtilen yapılardan atmış sekizi bizzat ziyaret edilmiş ve fotoğrafları çekilmiştir. Yapılarda yer alan Yunanca yapım ve onarım kitabeleri katalogumuzdaki kiliselerin tarihçelerini araştırmamıza ışık tutmuş, hatta kaynak yetersizliğinde ön plana çıkmıştır.

Araştırmamızda en büyük sorun gün geçtikçe azalan Rum Ortodoks azınlığının kiliselerinde nazaran görevli kişilerin yeterli sayıda olmayışından dolayı ziyarete kapalı oluşuydu. Günümüzde üç bin civarında olan Rum azınlığının göç etmesi sonucu Ruhban okulunun faaliyetini sürdürmesi böylece azalan din adamları nedeniyle katalog kiliselerinin çoğu sadece ithaf edilmiş oldukları azizin gününde senede bir kez açılabilmekte ve ayin gerçekleştirilmektedir. Görevlilerin bulunduğu kiliselerde ise yoğun ikona hırsızlığını sebep olduğu tedirginlik kilisenin araştırma için dahi olsa bile açılmasını zorlaştırmaktadır.

Katalog kapsamı dışında kalan diğer Rum Ortodoks kiliseleri ise kendi aralarında bir konu başlığı adı altında toplanması gerekliliği katalogda incelenen kiliselerin yoğunluğu, dağınık bölgelerde bulunması nedeniyle katalogumuzda sınırlama getirmiştir. Fener Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı katalog kapsamı dışında kalan kiliseler Adalar metropolitliğine bağlı Ayios Dimitrios Büyükada), Panayia (Büyükada, Profitis İlias (Büyükada), Ayios Nikolaos (Heybeliada, Profitis İlias (Heybeliada), İoannis Prodromos (Burgazada) Panayia (Kınalıada) adlı kiliseler, manastır ve ayazma kiliseleridir. Bununla birlikte Rum Ortodoks Patrikhanesi kiliseleri arasında yer almayan diğer yapılar ise Kudüs

Patrikhanesi kiliseleri arasında yer almayan diğer yapılar ise Kudüs Başpiskoposluğuna bağlı Ayios Yeoryios Metohi (Fener), Ayios Yeoryios Metohi (Yeniköy), Ayios Yeoryios Metohi (Heybeliada), Sina Başpiskoposluğuna bağlı Panayia Kafatiani (Galata), Ayios İoannis Prodromos (Galata), Ayios Nikolaos (Galata) kiliseleri, Ayios Haralambos (Silivrikapı) ve Ayia Anaryiri (Silivrikapı), müessese kiliseleri ve de Hristos Genesis (Arnavutköy) adlı özel kilisedir.

Katalogda yer alan yapılar alfabetik olarak ele alınmıştır.

BÖLÜM II. ORTODOKS KİLİSESİ VE TÖRENLERİ

Hristiyanlık mezheplerinden biri olarak tanınan Ortodoksluk yunanca "Orthodoksos" kelimesinden kaynaklanmakta ve "doğru görüş" anlamına gelmektedir. Bu mezhebin öğretileri Ortodoks kilisesi aracılığıyla inanlara uygulanabilmektedir. Ortodoks kilisesi Fener Rum Patrikhanesinin üstünlüğünü tanıdığı özel kiliselerin oluşturduğu bir topluluktan meydana gelmektedir. Hz.İsa'nın Tanrının Oğluyla özdeşleştiğini kabul etmekle ve bununla birlikte kendi doğruluk ölçütlerini kendi içinde aramaktadır. (1)

Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasından sonra batı Roma ve doğu Roma arasında siyasal ayrılık belirginleşti ve Batı Roma İmparatorluğunu günden güne gücünü kaybetti. Doğu Roma İmparatorluğu ise Bizans İmparatorluğu olarak varlığını sürdürdü. İmparatorluğun başkenti Konstantinopolisteki Patrik, kilisesinin başı olarak İmparatorlukta etkin bir kişiydi. Bizans İmparatorluğuyla özdeşleşen Ortodoks kilisesi İmparatorlukla yakın ilişkiler içinde olmakla birlikte, kendi fikirlerini aktarabilen bir kurumdu. Her iki kurum arasındaki köprü vazifesini Patrik ve konsiller gerçekleştirmekteydi. Bununla birlikte oldukça demokratik bir kilise olduğu da açıkça ifade edilebilir. Mahalle kiliselerinin din adamları halktan gelmekte ve Ortodoks cemaatiyle iyi ilişkiler içinde bulunmaktaydılar.(2)

Sonuç olarak Ortodoks kilisesi Bizans imparatorluğundan bağımsız, kendi geleneğine dayanan ve kendi konsilleri ve patriği aracılığıyla görüşlerini dile getiren, İmparatorluğa paralel bir yapı düzeniydi. Doğu kilisesi ilk yüzyıllarda Roma geleneğine bağlı olarak gelişmiş dini ve dünyevi bir toplum anlayışı içinde bulunmaktaydı.

Naosun doğusundaki rahiplerin oturduğu kutsal bölüm bema Ortodoks kilisesinde ikonaların bulunduğu ikonostasinonla kapatılarak altların çevresinde gelişen ayinin gizemliğini arttırmaktadır. Altarın önemi ise üzerinde bulunan litürjik öğelerle kutsal bir sıfat almaktadır. Altarı üsten beyaz örtü İsa'nın çarmıha gerilişinden sonra sarıldığı çarşafı onun üzerindeki işli örtü İsa'nın kıyafetini ve son olarak İsa'nın mezarına temsil eden dörtgen kumaş parçası ile İsa'nın çarmıha gerilmesinin bir temsili olarak karşımıza çıkmaktadır.(4) Sadece despot ve papazların girebildiği bu bölümde ortadaki " Orea Pili " kutsal kapının açılması ile inananlarla tören sırasında iletişim kurulmaktadır. Bunun dışında Ortodoks kilisesinin sosyal törenleri daha baskın olarak ortada gelişmektedir. Kutsal yağın sürüldüğü vaftiz, evlilik törenleri yanısıra İsa'nın çarmıha gerilişinin, mezara gömülmesi gibi simgesel olgularda ana naosun orta nefinde gerçekleştirilmektedir.

2.1 . M.S 381 Yılına Dek Ortodoks Kilisesi

M.S 324 yılında İmparator Konstantin Edirne yakınlarında Likinyus'u yenip büyük Roma İmparatorluğunun tek egemeni olmuştur. (5) Eski Romaya bağlı gelenekler İstanbul'a intikal ettirilmiştir. Bu dönemde Kostantinosun Hristiyanlıkla ilişkisi tartışılan bir problem olmakla birlikte bazılarının göre Hristiyanlığı sadece siyasi nedenlerle kabul ettiği ve bazı tarihçilere göre gerçekten Hristiyanlığı benimsediği görüşündelerdir. Aslında Hristiyan inancının Roma-Bizans devletinde hakim olması Kostantinosun izlediği dini siyaset nedeniyledir. Bu devirde Roma devletinin Hristiyanlaştırılması dogma ve esaslar bakımından İkonenik konsillerin ilkinde İznik'te (325) gerçekleşmiştir. Kostantin alınan kararlarda etkili olmuştur. Doğu Hristiyan kilisesinin en önemli anlaşmazlığı Mısır'ın İskenderiye kentindeki Hristiyanların başkan (Episkopos) Aleksandr ile onun yönetimi altında idareci (Presbitoros) görevini yapan Aryus'la olmuştur. Aryus'a göre Alexandr Allah'ın birliği ve öğretisine önem veriyordu. Buna bağlı olarak Baba Allah, oğlu İsa Mesih ve Kutsal Ruh arasında hiçbir fark yoktu, bu olgular varlığın üç adıydı. Aryus bu yanlış düşünceden sakınırken aksi hataya düşerek arkadaşı İznit'li Evsebyusa yazdığı mektupta İsa tam anlamıyla, Allah ve de sadece bir insandır. Allahın özünden gelen ilk ve en yüce yaratığı olduğu inancındaydı. Fakat İsa Tanrı olamazdı.

5.y.y.da Yunancanın önderliğine bağlı kalan Mısır ve Suriye Hristiyanlarının çoğu Ephesos (Efes) 431 ve Khalkedon (Kadıköy) 451 konsillerinin kararlarına karşı çıkarak ayrı bir çizgi, benimsediklerinden Yunanca önderliğini yitirmiştir. Arapların istilası sonucu Hristiyanlık doğduğu bölgede zayıflamış ve gerilemiştir. (3) Latin Hristiyanlığı eski Roma İmparatorluğunun sınırlarını aşmış ve Avrupada güç kazanmaya başlamıştır. Misyonerlerin 10.y.y'da Rusya'da Ortodoksluğu yerleştirmeleri Hristiyanlığın doğu ve batı kiliselerini dengelemiştir. Doğu ve Batı kiliselerinin en büyük çatışması 9. y.y.da Charlemagne'nın Batı Roma İmparatorluğundaki etkinliği ile başlar. Ortodoks kilisesi ve Katolik kilisesinin arasındaki ayrılık batı hristiyanlığının kutsal ruhun hem babadan hemde oğuldan kaynaklandığı fikrine karşı olarak doğu Ortodoks kilisesi kutsal ruhun yalnızca babadan kaynaklandığını savunur. İznik konsilinde bu sıfatın eklenmesi ile papa IX Leo ile Patrik Mihail Keoullarios 1054 yılında birbirlerini aforoz etmeleriyle iki kilisenin ayrılığı gerçekleşmiştir. Gerek latin istilası gerekse müslüma yönetimler devrinde Ortodoks kilisesi kimliğini asırlardır korudu ve halen korumaktadır. İstanbul'un fethinden 1917 yılına dek Ortodoks kilisesi Rum kilisesi önderliğinde olup daha sonra Fener Rum Ortodoks patrikhanesi adı altında bağımsızlığını korudu.

Ortodoks kilisesinin törenlerinin en çarpıcı özelliği ayinlerinin özelliği ve bununla birlikte kiliseye bağlı litürjik öğelerin zenginliğidir. Tanrı'nın Hz.İsa'nın kişiliğinde insan biçimine dönüşmesini vurgulayan Hz. İsa, Meryem Theotokos (Tanrının Anası) ve aziz ikonaları doğuda bulunan ikonostasion hariç tüm kilisede bulunmaktadır. Mimariye bağlı olarak gelişen Ortodoks ayinleri doğuda apsis bölümünde uygulanan Katolik ayinlerinden farklı bir biçimde apsisde ve buna ek olarak ortada gelişmektedir. Ortodoks kiliselerinin naosunda orta nefte yer alan litürjik öğeler ortada gelişen ayinin bir kanıtıdır. Kuzey taşıyıcının üçüncü veya dördüncü elemanına oturan ambon ayin sırasında İncil'in üzerine çıkılıp okunduğu bir öğedir. Osmanlı döneminde metropolit veya ruhani başkanlardan despot ayini yönetmek üzere oturması için ayrılmış bir tahtır. Naosta güneydeki taşıyıcı sırasının önünde bulunmaktadır.

Aryusa karşı görüşte olanlar ise Athanasios oğul'u bir yarı tanrıya indirgiyordu. Arius'u ve Ariusçuluk kavramını mahkum eden ve yerleşik Hristiyan inancını korumak üzere bir karar çıkartan (Nikaia) İznik Konsili M.S 325 yılında görünüşte bu anlaşmazlığı son vermiştir. Bu kararda Oğul'un Homousion to Patri baba ile benzer tözden olduğu bildiriliyordu Oğul'un Baba neyse o olduğu ve tümüyle Tanrısal olduğu açıklanmaktaydı. İznik konsilinden sonra Aryus ve inananları sürgüne gönderilmiştir.

Ariusçular 325-327 yılları arasında kilise ve piskoposluklarına dönmeye çalışmışlar, ve bu uğurda savaş vermişlerdir. 337-350 ye dek batı'da gelenekçi Hristiyanlara yakınlık duyan Konstans Doğu'da Ariusçulara yakınlık duyan II Constantius İmparatorluğun başındaydı. Antakya'da toplanan konsilde (341) Homousion ibaresine dışta bırakan bir karar alındı. 342'de Sofya'da ise başka bir konsil toplanmasına rağmen başarılı olunamadı. 350 yılında Constantius yönetiminde Nikaia grubu büyük ölçüde zarar gördü, (6) ve buna bağlı olarak 360 yılında Konstantinopolis (İstanbul) daha önce alınan kararların yerini Oğul'un ve kendisini vücuda getiren Baba'ya benzer olduğunu dile getiren bir inaç savunuldu. İmparator Valens Ariusçulara karşı tepkisi, Kaisareia'li, büyük Basileos, Nyssalı Gregorios ve Naziaroslu Gregorios'un öğretisi başarı kazanarak, doğuda Homousioncu fikrinin başarısı ilk Nikaia grubuyla temelde anlaştı. İmparator Gratianus ve I Theodosios dogmatizmi sonucunda Ariusçuluk çöktü. 381 yılında Konstantinopolis'te ikinci bir konsil toplandı ve Arius öğretisi yasaklanarak Nikaia kararları kabul edildi.

2.2 Bizans Döneminde Ortodoksluğun Gelişimi

Aryanizmin çöküşüyle Ortodoksluk zaferini, İznik kararlarını tastik etmiş Hristiyan İnanç formülüne kesin ve en son şeklini veren, İstanbul konsili (381) olmuştur. (7) Ortodoks hristiyanlık devletinin resmi dini olarak tek başına kalmış ve diğer din ve inançların fikri zayıflamıştır. Bununla birlikte batı Roma İmparatorluğunu ortadan kaldıran karışıklıklar içinden eski İmparatorluk başkenti yeniden ruhani bir merkez haline getirecek olan Roma kilisesi ortaya çıkmış ve Papa büyük Leo (440- 461) Roma kilisesinin diğer kiliseler nezninde üstünlüğü iddiasını vurgulamaya çalışmıştır. Bu dönemde kilise merkezlerini bir üstünlük

mücadelesi başlayarak Aryani mücadeleleri devrinde olduğundan daha büyük ölçüde 5.y.y. dini ihtilafları Bizans devletinin gelişmesinde etkili olunmuştur. (8) Aryanizme karşı mücadelede Oğul'un tanrılığının tamlığı ve onun baba ile aynılığının kabul edilmesine karşı bu kez İsa'nın içindeki tanrısal ve benzeri prensiplerin birbiriyle ilişkisi sorunu ortaya çıktı. (S.53) Antakya Teoloji okulunun inancına göre İsa'da birbiri yanında birbirinde iki ayrı tabiat bulunmaktaydı. Meryem'in Tanrıyı doğuran (Hristotokos) iddiası buradan çıkmıştır. 428 yılında, Antakya mektebinin temsilcilerinden Nestorios İstanbul Piskoposluk tahtına çıkmış ve Hristotokos propagandası yapmaya başlamıştır. Nestorios Efes konsilinde (M.S.431) mağlup oldu, ve İskenderiye Patriği Kyrillos zafer kazandı. (M.S. 431)

Başkent patriğini ve İmparatorluk hükümetini yenmiş ve doğu kilisesinin başkanı olmuştur. Kuvvetlenmiş olan İskenderiyeye karşı İstanbul ve Roma kilise mekanları birleşmiştir. Kyrillosun havarilerinden Dioskoros ve Eutyches İsa'nın iki tabiatının insan olduktan sonra tek ve tanrısal bir tabiat haline gelmiş olduğu iddiası ile Kyrillos doktrini sivrilmiştir. Bu karara bağlı olarak İsa'nın iki doğasının birbirinden ayrı kaldığı ve iki ayrı kişiliğinin olduğu yolundaki Nasturi öğretisine diğer yandan İsa'nın tanrısal tek bir doğası bulunduğunu ve onun son doğasının diğer insanlarınkiyle aynı olmadığı savunulmuştur. Böylece monofizist kilise meydana gelmiştir. İmparator Markianos (450 - 451) yılında Kadıköy'de bir konsil topladı ve Hristiyan kilisesinin 4. konsilinde İsa'yı birbirinden ayrılmaz, fakat birbirine de karıştırılmaz tabiatı doğmasını formüle etti. (9) Monofizist ve nasturilik mahkum edildi. Diyofizist Bizans kilisesi ile hristiyan doğunun monofizist kiliseleri arasındaki bu zıt inanış Bizans devletinin kilise ve devlet siyasi savunucularından biri olmuştur. (10) Leon I. (457 -74) birlikte İstanbul patriklik tahtının 4. İkumenik (451) konsilde elde etmiş olduğu zafer sonucu Bizans İmparatorları devlet başşehrinin patriği tarafından taçlandırılmışlardır. Taç giyme merasimi dini bir taktis anlamına gelmiştir. (11) Hristiyan kilisesi Justinianusla birlikte efendisini buldu. Devleti idare ettiği gibi kilise kanunlarının her ayrıntısına kadar müdahale ediyordu. (12) Kilise devlet münasebetleri tarihinde İustinianos devri, kilise hayati üzerinde İmparatorluk etkisinin zirvede bulunduğu devredir. Onun döneminden sonra hiç bir Bizans İmparatoru kiliseye hükmetmemiştir. (13) 8. y.y.da III.Leon (717 - 741) " Ben hem İmparator, hem rahibin" diyebilmektedir. İkonoklsm (ikona kırıncılığı) politikasını bir İmparatorluk buyrultusuyla başlatmıştır. Fakat, onun bu politikasına ve eylemine karşı tepki, dünyevi inanca sınırlar koymak ve Tanrı'nın olan şeylerle İmparatorun

(Caesarin) olan şeylerin ayırımı uygulamak isteyen Damaskas'lu Aziz İoannes itirazları yükselmiştir. İkonoklasm yanlısı İmparatorların politikalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. (14) Bizans tarihinin geri kalan yüzyılları, patrik İmparatorun yanında durmakta İmparator patriği atayabilmekte , fakat patrik de İmparatora karşı çıkabilmekteydi. Bizans'ta kilisenin özel bir güç olarak devletin başının karşısına dikilmiştir. İmparator hiç bir zaman kiliseden kopmuş ayrı bir dünyevi güç olmamıştır. İmparator kilisenin bir parçası olmuş ve onun içinde onun ortasında yer almıştır. (15) Kostantinos IX 'an İmparatorluğunun son yıllarında Roma ile İstanbul kiliseleri yüzyıllarından beri siyasi ve kültürel anlamda birbirinden ayrılmak gayreti içindeydi, Bizans kilisesi Roma kilisesinin üstünlüğüne boyun eğmek istemediğinden papalığın 1024 vermeye razı olmak zorunda kaldığı taviz iki taraf arasında barış içinde bir sınır tespitini ön görmekte idi. İstanbul kilisesi kendi bölgesinde ikumerik olarak tanınacaktı. (311) Bu bölüme için ön şart, kuvvetli ve her türlü tavizle çözüme aleyhter bir papalık karşısında aynı derecede kuvvetli, bağımsız üstünlüğünün bilincinde bir patrikliğin oluşmasıdır. Bizans kilisesinde bu dönemde patrik Mihail Kerullarios'tur. Kilise ile İmparatorluğun karşılıklı ilişkileri ve her iki kurumun ortak bir hristiyan topluluğunun iki ögesi olarak birliği fikri sonuna dek sürmüştür. (16) Latin istilasında da birleşme, çabaları sonucunda 14. y.y sonunda (1394 - 1397) Moskova prensi I.Vasili İmparatorluğu ortadan kalmış saydığı eski bir kilisenin devam edegelen yetkisi arasında bir ayırım çizmektedir ve İstanbul patriği Antonios kilise ile İmparatorluk arasında karşılıklı ilişki olduğu görüşünü savunur. (17) Böylece Bizans, Ortodoks kilisesi tek İmparatoruna bağlı ve bu İmparatorun onun yaşamı ile çözülmez bir birlik içinde bulunduğu yolundaki görüşü korumuştur.(18)

2.3 İstanbul'un Fethinden 19.Yüzyıla Kadar Kilisenin Durumu ve Patrikhanenin Konumu

Bizans İmparatorluğu, son devirlerde parlak dönemler yaşamasına rağmen, gücünü koruyamamış ve 1453 yılında Osmanlı İmparatorluğunun İstanbul'u fethetmesiyle sona ermiştir.

İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyeti altında kalan hristiyan halk resmi varlığını kaybettiysede, yüzyıllarca bazı hürriyetlerden yararlanabilmiştir. Fatih Sultan Mehmet bilgili ve akıllı bir hükümdür olduğundan

dolayı, halkını kollaması gerektiğine inanıyordu. Böylece egemenliği altına giren bu topluluklara karşı savaşmasının politik açıdan tehlikeli olabileceğini kavramıştı. Ayrıca mekanizması işleyen gerek endüstriyel, gerekse tarımsal sektörde varlığını sürdüren bir topluluk devralmıştır. Bu olgu İmparatorluk için çok önemlidir. Bu fikre sahip olan Osmanlı hükümdarı Rum halkına bir takım imtiyazlar getirmiş ve böylece dini hürriyetlerine büyük saygı ve tolerans göstermiştir. (19) Rum azınlıklar kendi gelenek ve göreneklerini devam ettirecek, kilise ayinlerine katılma hakkına sahip olacaklardır. İstanbul'un fethi sırasında Papa V. Nikola'nın yeni bir haç seferine baş vurması ve 30 Eylül 1453 yılında hristiyanların birleşmesi için bir bildiri yayınlaması tehlikeli bir atılımdır. Osmanlı İmparatorluğuna, karşı papaların bu sefer için planlar kurarken İstanbul'da Fatih kiliseyi emniyete almıştır. (20) Ortodoks ve Katolik mesheplerinin kendi aralarında bölmek ve batı ile bağlantılarını kesmek başarılı bir fikirdir. Çünkü batıdaki hristiyan halkla, doğudaki hristiyan halkının birleşmesi ne Fatih'in nede ardırlarının politikasını kolaylaştırabilirdi. (21) Fatih Sultan Mehmet'in taktiği oldukça akıllıcaydı. Katolik ve Ortodoks halkının birliğine karşı olan mücadeleleriyle ün kazanmış, Genadios Skolarios'u (1454 - 1456) patriklik görevine atadı. Böylece Katolik kilisesi, Ortodoks kilisesinden tamamen ayrılmış ve doğudaki hristiyanlara karşı cephe alınmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in hristiyanlık alemini ikiye böldüğü ve bu suretle Ortodoks tabaasını Roma nüfusundan ayırdığı muhakkaktır. Patrik seçimi Bizans İmparatorluk zamanından yıkılışına dek yüksek meltebedeki papazlar ve üç adayın belirlendiği bir listegi Bizans İmparatoruna sunarlar ve kendisi içlerinden birini veya kendi belirlediği bir adayı, seçerdi. Aynı şekilde ünvanından uzaklaştırılmasında İmparator tarafından gerçekleştirilebilirdi. Fetihden sonra bu sistem devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in patriklere tanımış olduğu imtiyazlar, diğer Osmanlı İmparatorlukları tarafından uygulanmadığından 1453'den 1733'e dek 95 tane patrik görev başına getirilmiştir.(22)

Osmanlı İmparatorluğu fetih sonrasında günümüze dek patrikhane kiliseleri değişmiş, 1453 ile 1455 yılları arasında Ayios Apostolos (Havarium) 1455 -1487 yıllarında Pammakaristos kilisesi 1587 - 1597 yıllarında Panayia, Paramithia kilisesi, 1597 - 1599 yıllarında ise Ayios Dimitrios Ksloportas kiliseleri kullanılmıştır. (23) 1599 yılından itibaren halen kullanılmakta olan İkumenik patriklik kilisesi ve patrikhane, Fener,Ayios Yeoryios kilisesine taşınmıştır. (24)

BÖLÜM III . 19.YÜZYIL ÖNCESİ RUM ORTODOKS KİLİSELERİ

Bizans İmparatorluğu döneminde, kilise mimarisi plan bakımından doruğa ulaşmış , kendi alanı dahilinde önemli ve belli başlı plan tipleri ortaya koymuştur. Osmanlı İmparatorluğunun İstanbul'u fethetmesiyle Bizans siyasi varlığı sona ermiş, sosyal yaşam sınırlanmış ve bununla birlikte kilise mimarisine kısıtlamalar getirildiğinden dolayı bu alanda bir ilerleme kaydedememiştir. Bu kısıtlamalar sonucu Osmanlı padişahlarından alınan özel fermanlarla fetih öncesi bir kilise varlığının ispatı veya ayazmaya bağlı bir kilise gereksinimi öne çıkarılarak, inşaa edilen yapılar, Bizans görkeminden uzak erken dönem bazilikal plan şemasını tekrarından öteye gitmemiştir.

Rum Ortodoks kiliselerinin mimari plan şemaları Bizansla birlikte geliştiğinden, Bizans dönemi kiliselerini ayrı bir platformda ele almak gerekmektedir. Günümüzde var olan Fener Rum Ortodoks kiliselerinin tarihçelerinin kökeni Bizans dönemine dayanması, bu araştırma gereksiminin bir kanıtıdır.

3.1. İstanbul'da Fetih Öncesi İnşaa Edilen Bizans Kiliseleri ve Plan Tipleri

Bizans İmparatorluğunun başkenti, İstanbul'da gerek politik konumundan, gerekse Bizans sanatının temelde bir hristiyan sanatı olmasından dolayı bugün çoğunluğu yok olmuş veya günümüzde camii olarak sürdüren, birçok Bizans kilisesi inşaa edilmiştir.

İstanbul'da Bizans'ın ilk dönemlerinde inşaa edilen kiliseler, Romalılar'da görülen uzunlamasına gelişmiş, mekan düzenine sahip, sütun dizilerince taşınan bir yapı türü olan bazilikal plan şemasına sahiptir. Bu plan şemasında yapı daire şeklinde bir büyük girinti ile sona ermektedir. Bazilikal plan tipine örnek olarak İstanbul'da Ayia Sofia'nın batısında günümüzde az bir bölümü ayakta kalmış, Khalkoprateia kilisesi ile Yedikule'de Studios Manastır kilisesidir.

VI.yüzyıl başında ve aynı yüzyılın ortalarına doğru Bizans mimarlığında görülecek olan kubbeli bazilikalara öncülük eden kubbe ve benzeri bir merkezi öge çevresinde bir düşey eksene göre gelişen genellikle simetrik bir plan düzenini izleyen merkezi planlı yapılara ilk örnek, Sergios ve Bachos kilisesi inşaa edilmiştir. Kubbeli bazilikalara örnek teşkil edecek en önemli Bizans kilisesi ise, ortada bir kubbenin ana mekanı örtüğü ve dairesel bir mekandan kare bir mekana geçişi sağlayan, pandantiflerin mimari öge olarak kullanıldığı, Ayasofya'dır. Bu yapıda iki yarım kubbe ve yanlarda dört ufak kubbe örtü sistemi uygulanmış, Bizans döneminin en çarpıcı yapısıdır. Bu dönemde ikinci bir örnek ise, Ayia İrini kilisesidir.

Orta Bizans döneminde, Bizans mimarlığına kapalı Yunan haçı plan şeması egemen olmuş ve bu dönemin simgesi haline gelmiştir. Bu plan şemasında haçın kollarının kesiştiği orta mekan kubbe, kollar ise beşik tonoz ile örtülüdür. Narteks ve diğer mekanların örtüsü çapraz tonozdur. Kapalı olmayan haç biçimindeki yapılar ise, haçvari planlı yapılara girmektedir.

İstanbul'da kapalı yunan haçı planının köşe duvarları veya sütunlarla oluşturulan iki ayrı biçimine raslanmaktadır. (25) Köşe duvarlı bu türe örnek olarak, Theodosia Kilisesi, Akataleptos manastırındır. Sütunlarla oluşturulan kapalı yunan haç planında İstanbul'da bulunan ve Bizans döneminin sonuna dek kullanılan bu plan tipine örnek olarak, Kostantin Lips manastırı, Pantepoptos Manastırı, Pantokrator manastır kilisesi, Myraleion kilisesi örnek olarak verilebilir. Orta Bizans döneminde daha seyrek olarak görülen diğer bir plan tipi dört kemere oturtulan, tek kubbeden oluşan kiboryon plan tipidir. İstanbul'da Kariye Camiisinin orta kısmı bu plan tipine örnektir.

Bizans'ın son döneminde kiliseler ekonomiye bağlı olarak, değişik bir görünüm almış, ana kubbenin örttüğü orta mekanı yükselten ve bunu üç yandan saran ve daha basık dehlizlerden oluşan yeni bir kilise planı ortaya çıkar. (26) Bunlarda eskiye nazaran dış tezniyat daha canlı ve renklidir. Var olan yapılara dehlizler ekliyerek elde edilen dehlizli plan türüne İstanbul'da Kostantin Lips manastırı, Pammakaristos manastır kilisesi örnek olarak verilebilir.

Bizansın son dönemlerinde ilk örneği görülen merkezi bir kubbeye, dört yandan eklenmiş, yarım daire planlı yarım kubbe örtülü dört yönden oluşan yonca plan tipine örnek olarak, Mouhliotissa görülmektedir. Mouhliotissa kilisesi günümüzde halen Fener Rum patrikhanesine bağlı ibadete açık tek Bizans dönemi kilisesi olma özelliğini taşır, Fener Rum patrikhanesinin kilise listesinde Meryem Ana Rum Ortodoks kilisesi olarak 2 numaralı yapıdır. Kilise mimarisi ortada yüksek kasnaklı kubbe ve dört yarım kubbenin oluşturduğu yapıdır. Çeşitli dönemlerde değişikliklere uğrayarak günümüze ulaşmıştır. (27)

3.2 Fetih Sonrasında İstanbul'da Rum Ortodoks Kiliseleri

Osmanlı İmparatorluğunun İstanbul'u fethetmesinden sonra az sayıda kilisenin kalması ve bazı kiliselerin camiye çevrilmesi nedeniyle Rum azınlığının ibadet edebilmesi için kilise gereksimi doğmaktaydı. Buna bağlı olarak, 19. yüzyıla dek değişik dönem padişahlarının çıkarmış olduğu fermanlarla hristiyanların yeni kilise inşaa etmeleri yasaklanmıştır. Yalnızca bir kilisenin yeniden inşaa edilebilmesi için kazaen yanma veya yıkılma neticesinde, harap olması gerekmektedir. Onarımda aynı sonuca bağlı olarak, kiremitlerle sıva ve boyalarının yenilenmesi gibi kısmi onarım gerçekleştirilebilmekteydi. (28) Kiliselerde onarımlar için, eski malzeme kullanılması şarttı koşulmaktaydı. Bu dönem süresince kubbe yapımı yasaklanmıştır. Yapılardaki onarımların gerçekleştirilebilmesi için kilise cemaati divana başvurmakta idi. Babiali'deki kişiler kadılarla birlikte onarılacak yapıyı ziyaret edip, tespit etmekteydiler. Onarım sonucunda ise yapının onarım kurallarına uyup uymadığı saptanıp onay bildirilmekteydi. (29)

Fetihden sonra camiye çevrilen Bizans kiliseleri: (30) Myraleion (Bodrum Camii) , Akataleptos Manastırı (Kalenderhane Camii) , Konstantin Lips Manastırı (Fenari İsa Mescidi) , Kastria Manastırı (Sancaktar Mescidi) , Manastır Mescidi, Ayios Andreas (Koca Mustafa Paşa Camii) , Studios Manastırı (İmrahor Camii) , Kalpratiya (Hayrettin Paşa Mescidi), Ayios Markos (Atik Koca Mustafa Paşa Camii), Hora Manastırı (Karie Camii),Pantokrator Kilisesi (Molla Zeyrek Camii), Ayios Sergios ve Bakkos (Küçük Ayasofya Camii), Ayia Sofia (Ayasofya Camii), Ayio Thedosia (Gül Camii), İsa Kapı Camii (İbrahim Paşa Medresesi)

Camiye çevrilen kiliseler dışında Ayia Perivleptos adlı kilise (Sulu manastır) ermeni kilisesine çevrilmiştir.(31) Ayrıca Bizans kilisesinden, Latin kilisesine ve daha sonra camiye çevrilen kiliseler ise Ayios Nikoloas (Kefeli Camii) Panayia kilisesi (Odalar Camii) Yukarıda bahsi geçen kiliseler dışında, günümüzde sadece kalıntıları var olan yapılar : Ayia Efimia (Hipodrom), Ayios Yeoryios , Ayia Maria Oditria ve Philantropos kiliseleridir.(32)

Fetihten sonra Rum azınlıklar tarafından kullanılan kiliselere en önemli kaynak, Rus çarı İvan Vasiliyeviç'in (1583 - 1584) 1583 yılında İstanbul'da bulunan kiliselere maddi yardımda bulunmak için göndermiş olduğu Rus heyetinden Trifon Karabeynikov'un tespit edip hazırladığı kilise kataloğudur. Katalogda kilise adı ve bulunduğu mahalle dışında paranın verildiği papazın adı da verilmektedir. Bu listeye göre 1583 yılında tespit edilen Rum kiliseleri aşağıdaki gibidir : (33)

01. Ayios Yeryios Fener kapısı
02. Arhangelos Mihail Balat
03. Ayios Nikolaos Ohri Mahalata
04. Ayios Yeoryios Edinekapı
05. Ayios Dimitrios Akherman Mahalata
06. Ayios Yeoryios Potiras
07. İperias Theotokos Mouhlia Mahalata
08. Ayios Yeoryios Diplofanarion mahalata
09. Ayios Yeoryios Eksimarmara
10. Metamorfosis tou Hristou Eksimarmara
11. Ayios Yeoryios Eksimarmara Asprokastrina
12. İoannis Prodomos Balatkapısı
13. Ayios Yeoryios Fetihi
14. Theotokos Psomathia
15. Ayios Nikolaos Kumkapı
16. Ayios Polikarpos Psomathia
17. Theotokos Gorkopikos, Ksimarmara
18. Theotokos Kiria tou Uranu, Edirnekapı
19. Theotokos Tu Balinu
20. Theotokos Palatia

21. Koimisis tis Theotokou, Eğrikapı
22. Theodoros Stratilatou ke Tirinos Vlanga
23. Theotokos Vlanga Mahalata
24. Ayios Nikolaos
25. İoannis Prodromos Kumkapı
26. Theotokos Elpida
27. Ayios Yeoryios Psomatia
28. Ayiosmartiros Kirakis
29. Ayios Yeoryios Balıkpazarı
30. Ayios Yeoryios Topkapı
31. Ayios Nikolaos Psomathia
32. Ayios Yeoryios Kondakuzinou Mahalata
33. Ayios Paraskevis Belimahalata
- Galata bölgesindeki kiliseler
34. Evangelismov Tis Theotokov Galata
35. Ayios Yeoryios Galata
36. Genisis tov Hristov, Genisis tov Anistou Galata
37. Ayios Nikolaos
38. İoannis Prodromos
39. Koimisis tis Theotokov
40. Genisis tis Theotokov
41. Metamorfosis tov Sotiros
42. Dimitrios Thessalonikeos
43. Ayia Paraskevi Haskiotissa
44. Koimisis tis Theotokov
45. Kostantinov ke Elenis Karaman Mahalata
46. Ayios Yeoryios Fener kapısı

1604 Yılında Atina'lı Antonio Paterakis'in oluşturduğu listede ise bu kez ellibeş kilise yer alır. Bu kiliselerden otuzyedisi surlar içinde, sekizi köylerde, on kilise de Galata da bulunmaktaydı (34)

01. Ayios Dimitrios Asprokastirina
02. Ayios Yeoryios Edirne kapı
03. Kiria ton Urano

04. Panayia Petru Voyvoda
05. Ayios Yeoryios Kalirigaria
06. Ayios Dimitrios Kananu
07. Balinu Panayia
08. Taksiarhis Balat
09. Ayios Nikolos Ahridiani
10. Ayios Dimitriois Ksilomaskidon
11. Panayia Moğlion
12. Ayios Yeoryios Reditis
13. Ayios Yeoryios
14. Ayios İoanis Prodomos
15. Ayios Yeoryios Fanarion
16. Ayios Nikolaos Ayia Porta
- 17-18. Hirstos ve Panayia Dimakelion
19. Ayios Yeoryios Psaropolia
- 20-23. Ayia Kiryaki, Ayios Nikolous, Ayios İoanis Prodomos, Olpida Kumkapı
24. Ayios Nikolaos
- 25-26 Panayia, Ayios Theodoros
- 27-30 Ayios Yeoryios, İ. Hrisalitini, Ayios Nikolaos, Polikarpos Samatya
31. Ayios Kostantinos Karamania
32. Panayia Belgrati
- 33-35 Gorgopikos, Hirstos, Ayios Yeoryios, Altı Mermer
36. Ayios Yeoryios,Aspro Kastina
37. Ayios Nikolaos Topkapı

Köy Kiliseleri

38. Ayio Paraskevi Hasköy
39. Ayios Dimitrios Tatavla (Kurtuluş)
40. Ayios Nikolaos Diplokionion (Beşiktaş)
41. Ayios Fokas (Ortaköy)
42. İ. Hora Tom Asomaton
43. Ayios Yeoryios Nohorion (Yeniköy)
44. Therapia
45. Ayia Paraskevi (Büyükdere)

Galata bölgesi kiliseleri:

46. Hrisopigi
47. Ayios Yeoryios
48. İ Eleousa Panayia
49. Hristos
50. Ayios Nikolaos
51. Ayios Dimitrios
52. Ayios İoannis Prodromos
53. İ Panayia
54. Hristos o Kremastos
55. İ Kasteliotissa

Paterakis katalog listesinde yer alıp, Trifon Karabeynikov'un listesinde yer almayan kiliseler :

Ayios Dimitrios Asprokastina, Ayios Dimitrios Kananou, Ayios Dimitrios Ksilomasgion, Ayios Yeoryios Roditis, Ayios Yeoryios Kaligaria, Panayia Petrou Voyvoda, Ayia Porta Ayios Nikolaos, Dimakelion Hristos ve Panayia, Panayia Belgradı, Topkapı ayios Nikolaos, Tatavla Ayios Dimitrios, İ Eleousa Panayia Galata

Trifon Karabeynikov katalog listesinde yer alıp, Paterakis'in bildirmediği kiliseler ise

Ayios Yeryios Diplofanar Mahalata, Ayios Dimitrios Akherman Mahalata, Panayia is Palatia, Ayios Yeoryios Topkapı, Ayios Yeoryios is Katakozinou Mahalata, Ayia Paraskevi Haskiotissa, İ Koimisis is Galata.

Onyedinci yüzyılın ikinci yarısında 1669 yılında, İngiliz muharrir Thomas Smith'in katalogunda yirmialtı sur içinde, altısı Galata bölgesinde toplam otuziki kilise tespit etmiştir :(35)

01. Theotokos (Patrikhane)

02. Ayios Nikolaos (Samatya)
03. Ayios Yeoryios (Samatya)
04. Panayia Hrisalithini (Samatya)
05. Ayios Nikolaos (Samatya)
06. Ayios Karpos
07. Ayios Kostantinos (Karamania)
08. Panayia Belgratkapı
09. Panayia
10. Panayia Topkapı
11. Ayios Dimitrios Sarmaşık
12. Ayios Yeoryios Edirnekapı
13. Panayia Kiria ton Uranaon
14. Ayios Dimitrios Ksiloportas
15. Panayia Eğrikapı
16. Panayia Arabacı Meydanı
17. Panayia Balinu
18. Ayios Nikolaos Ahridianon
19. Metohion Ayiou Tafou
20. Panayia Moğoliou
21. Ayios Yeoryios Potiras
22. Ayios Nikitas
23. Panayia
24. Panayia Fener
25. Ayios Yeoryios Fenerkapısı
26. Ayios İonnis Metohi

Galata bölgesi kiliseleri

27. Panayia Kafatiani
28. Hristos tou Kremastou
29. Ayios Dimitrios Tophana
30. Ayios Nikolaos
31. Ayios İoannis
32. Hristos İs Pistanian

18. yüzyılda Balat'lı Sarraf Hovannesyanyan ise İstanbul surları dahilinde yirmidört kiliseden söz eder : (36)

01. Ayios Yeoryios Fener
02. Ayios Yeoryios Kudüs Metropolitiğine bağlı Fener
03. Ayia Panayia Balat
04. Ayia Panayia Mouhliotissa
05. Ayios Yeoryios
06. Ayios Nikolaos Boğdan saray
07. Ayios Nikolaos Parmakkapı
08. Vaftizci Yahya Balat kapısı
09. Ayia Panaia
10. Ayios Dimitrios Ksiloportas
11. Ayia Panaia Eğrikapı
12. Ayia Panayia Hançerli
13. Ayios Dimitrios Sarmaşık
14. Ayios Nikolaos Topkapı
15. Ayia Panayia Belgratkapı
16. Ayios Polikarpos
17. Ayios Yeoryios Yedikule
18. Ayia Panayia ton Uranon
19. Ayios Yeoryios Edirnekapı
20. Ayia Pania Altımermer
21. Ayios Kostantinos
22. Ayios Theodoros
23. Ayia Panayia Elpida
24. Ayios Kiryakos Kumkapı
25. Ayios Nikolaos

Listelerde belirtilen kiliseler meydana gelen depremler ve yangınlarla tahrip olmuş , bazıları tamamen yıkılmış ve yanmıştır. Kilise yapımında kısıtlamalar nedeniyle tekrar inşaat olanaksızdı. Restorasyon adı altında bir takım yenilemeler yapılmasına karşın bir takım sınırlamalarla karşı karşıya kalınmaktaydı.

I.Abdülhamit (1774 - 1789) İmparatorluğu döneminde Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) nedeniyle Rus yönetimi Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde olan Ortodokslara bazı imtiyazlar verilmesi sonucunda yeni kilise inşaatı isteğinde bulunmaktaydı. İmparatorluğun zamanla zayıflaması sonucunda Yunan isyanı ortaya çıkmış ve bununla birlikte kiliseler tahrip olmuş, harap durumda olan kiliselerin yeniden inşaatı gündeme gelmiştir. II. Mahmut (1808 - 1839) kilise inşaatına izin verilmiştir. (37) Fener Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı olarak varlığını sürdüren bazı kiliseler bu dönemde inşaa edilmiş fakat daha sonraları birtakım restorasyonlarla değişikliğe uğramışlardır.

BÖLÜM IV OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA TANZİMAT'IN AZINLIKLARA VE RUM ORTODOKS KİLİSESİNE GETİRDİĞİ YENİLİKLER

Osmanlı İmparatorluğunun sosyal ve siyasi açıdan çağ atladığı dönem 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı ile başlamaktadır. Bu Fermanla birlikte ortacağ zihniyetine bağlı bireyin hakkını kabul etmeyen bir idareden, halkın ihtiyaçları hukuki hakkını koruyan prensipleri kabul etmekle ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmış, bu görüş 1839'da Gülhane Hattı Hümayunu ile kişinin mal, mülk ve can emniyetini gibi hakların, padişah tarafından tek taraflı olarak garanti altına alınıyordu. Müslüman, Hristiyan fark giderilmek istenmekteydi. Böylece Osmanlı uyruğunda bulunanlar tek bir kavram altında toplanıyordu. Müslüman olmayan cemaatin hukuksal eşitliği kabul ediliyordu .(38) Tanzimat Fermanı ile birlikte çeşitli bölgelerde gayri müdimlerden oluşan meclisler kurulmuştur. 18 Şubat 1856 tarihinde İslahat Fermanı ile birlikte din ve mezhep ayırımı gözetmeksizin Osmanlıların can, mal, namus, dokunulmazlığı, yasalar önünde eşitliliğini, kişisel, tasarruf haklarını güvence altına alıyordu. (39) Böylece herkes ibadet ve inanç açısından serbest bırakılıyor, idari ve askeri her tür devlet hizmeti ile eşit olarak kabul ediliyor, bunun sonucunda vergilendiriliyordu. Müslüman olmayan bütün topluluklara daha önce verilen hakları, yeniden tanımaktaydı. Patrik seçimi ile ilgili geliştirilen sistemde bazı değişiklikler yapılıyordu. Önceleri sadece üç adayın soruşturulduğu listede, bu kez tüm adaylar teker teker incelenmekteydi. Bu dönemde patrik öz saygısını kazanıyor ve Rum halkının ruhani lideri olduğu kadroları denetleme yetkisine sahip olabiliyordu. Piskoposlar müslüman otoritelerle Hristiyan cemaati arasında bir köprü oluşturuyordu. Patrik Piskopos ve metropolitler evlilik gibi sosyal olaylardaki ilgili olabiliyorlardı. (40)

Hattı- ı Hümayun'dan sonra Rumlar ulusal bir asamble meydana getirdiler. Bu kurulu 7 metropolit ve 11'inin eyaletler ve 10'ununda başkent için

oluşturulan 21 tane layik temsilci meydana getiriyordu. 1858'de ulusal kurul geçici konseyi toplantıya çağırır ve Ocak 1861'de 27 Ocak-3 Şubat 1862'de kabul edilecek olan organik statüsünü oluşturdu. Bu statüye göre: Patrik ve metropolitler 4 başpiskopos ve 8 layik temsilciden oluşan bir konsey seçiyordu. Konseyin görevi okul, hastane, yardım kuruluşlarını denetlemek ve onların sorunları ile ilgilenmekti. Patrik tüm bunları denetlemek ve konseyin dekorasyonlarını imzalamaktaydı (41) Dinsel Kurul Meclisi St. Synode 12 metropolitten oluşmakta ve tinsel yetkiyi temsil ediyordu. Bu meclis ise doğrudan Piskopos ve başpiskoposluk atamaları, kilise ve manastırlarla ilgiliydi. Bu meclis haftada iki kes toplanır ve senede bir yenilenirdi. Toplantıda 2 toplantı sekreteri Patrik tarafından seçiliyordu. Ayrıca Osmanlı İmparatorunun izni alındıktan sonra St. Synode üyeleri olağanüstü toplantıya çağırılabilirdi.

1813'den-1874'e dek en üst mertebedeki arşidiaklar (Papazlar) sivil halkla ilgilenmekteydi. Doğum, evlilikleri sicile geçirirdi. Ölümler için ise bu işlem 1874'e uygulamaya başlandı. Patrik seçimi, Patriğin ölümü halinde gerçekleştirilirdi. Osmanlı hükümdarının onayından sonra St. Synode üyeleri toplanırdı. Tüm metropolitler davet edilir, bir Asamble kurulur ve daha sonra meclisin (St.Synod'un) bir tanesini seçeceği üç aday içinden, bu kez patrik başkanlığında gerçekleştirilirdi. Herhangi bir piskopos veya metropolit 4 laik temsilci tarafından kurulan bir komisyon tarafından gerçekleştirildi. Tüm bu uygulamalar Patriğin onayından geçirdi. Verilen hüküm devlete bildirilir ve ceza devlet kanunlarına göre verilirdi.

Bu dönemle birlikte müslüman olmayanların dini yapılarının onarımlarında güçlük çıkartılmıyor, fakat yeniden inşası için padişah izni gerekmekteydi. Hristiyanların yeni kilise inşaa etmelerine ilişkin yasa, günümüzde var olan Fener Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı Rum Ortodoks kiliselerinin Bizans dönemindeki yerini korumalarına neden olmuştur. Osmanlı egemenliği altında hristiyanların dini yapıları ile ilgili inşaa faaliyetlerine uyulması gereken kurallar sonucunda plan şeması gelişmiş fakat 19.y.y.daki Osmanlı'nın batılılaşma hareketleri ile birlikte farklı plan tiplerinde kubbeli ve anıtsal yapılar inşaa edilmiştir. İnşaa edilen yapılar Rum'ların yaşadığı bölge yoğunluğuna göre anıtsallığıda önem kazanmaktaydı. 19.y.y.da kilise inşaatında büyük bir ilerleme kaydedilir, böylece Taksim, Kurtuluş ve çevresi, Samatya, Kumkapı, Kadıköy gibi merkezlerde büyük yapılar inşaa edildi. Bu kez anıtsallıkla birlikte 19.y.y sanatta batılılaşma hareketi içinde olan Osmanlı

İmparatorluğuna paralel bir şekilde Rum Ortodoks kilise mimarisinide etkisi altına alıyordu. Bu dönemle birlikte eklektik uslubun etkisi Rum Ortodoks kiliselerini yeniden inşa edilirken etkisi altına alıyordu.

BÖLÜM V. İSTANBUL'DA 19. YÜZYILDA RUM ORTODOKS KİLİSELER KATALOĞU

ANALİPSİS KİLİSESİ (ANALEPSİS)

Samatya, Akıncı Sokak No. 7'de bulunan Analipsis tou Hristou kilisesi İsa'nın göğe çıkışının dünyevi bir simgesi olarak İsa'ya ithaf edilmiştir. Kilisenin bulunduğu yerde ilk kayıtlara göre ,Theotokos Hrisalithinis adlı bir kiliseden bahsedilmektedir. Bununla birlikte kilisenin ilk kayıtlarına, Patrik III Mitrofonisin (1565-1572) Temmuz 1566 yılına tarihlenen mektuplarında rastlanılmaktadır. (42) 8 Mayıs 1578 yılında Gerlach Samatya'da Analipsis adında bir kiliseyi ziyaret ettiğini belirtir. Bu arada burada Panayia Hrisalithini kilisesinden söz eder. Trifon Karabeynikov ise aynı kiliseden " Panagia Psomatia Mahaletta " olarak, Paterakis ve Smith listelerinde ise Hrisalithini kilisesi olarak geçer. 1782 yılında yanan kilisenin yerine 1832 yılında Patrik I Kostantinos (1830 - 1834) döneminde Analipsis kilisesi olarak yenilenmiştir. (43) Kilisenin batısında yer alan giriş kapısının üzerindeki kitabede yapının Kostantinos adlı mimar tarafından inşa edildiği belirtilmektedir. (Resim1.1)

Yapı etrafı duvarlarla çevrilmiş bir avlu içinde yer alır. Avlu batısındaki duvar, kilisenin kuzey ve güney köşelerine dayanmaktadır. Doğuda Analipsis Ayazması, kuzeyde yönetim birimleri, kuzey doğuda ise kilise görevlisinin yaşam birimi görülür.. Kuzey doğudaki yaşam mekanının çatısında çan kulesi yer alır. (Resim 1.2) Kule kare kesitli ve baldaken şeklindedir.

Yapı malzemesi kaba yonu üzeri sıva olan kilise doğu - batı ekseninde üç nefli bazilikal plan şeması taşımaktadır. Doğuda aksta köşegen cepheli apsis çıkıntısı yer alır. (Resim 1.3) Apsis dışta konik çatıyla, içte ise yarım yuvarlak kubbeye örtülüdür. Dış cephe örtü sistemi kırma çatıdır. Naosda örtü sistemi beşik tonoz, yan nefler düz çatıdır. Kilise narteksi ahşap düz çatıya sahiptir. Naos batıda narteks doğuda iki basamak daha yüksek seviyede olan bemaya sahiptir. Kilise zemini taş ve mermer bloklarla döşenmiştir. Naosda zemin ise yan neflerde bir basamak daha yüksektir.

Kilise dış cephesi saçakta ve apsis altında yer alan silme dışında, pencere ve kapı söveleri tuğlayla örülmüştür. Dış cephede devşirme malzeme görülmektedir. Cephe sade ve yalın bir tezniyata sahiptir.

Ana mekanda, orta nef yan neflerin iki katı olup, orta nefi yan neflerden yüksek kaideler üzerine oturan altışar kare kesitli ahşap sütun ayırmaktadır. Kaideler taştır. Sütun başlıkları stilize İondur. Sütunlar birbirine ahşap bir arşitravla bağlanmıştır. (Resim 1.4) İkonostasion ahşap ve dört girişe sahip, üzerinde varak sütunca röliefler ve taçlar yapılmıştır. Kuzey batıdaki üçüncü sütunun üstünde ahşap varak ambon güney doğuda ise ikinci sütunun önünde üçgen çatılı kubbeli ahşap despot koltuğu mevcuttur. (Resim1.5)

Apsis içinde, ahşap ufak yuvarlak kemer nişi içinde pencere, apsis üstünde ortadaki daha büyük olmak üzere üç yuvarlak kemerli pencere açıklığı görülür. Apsis içindeki pencerenin sol bölümünde bir niş yer alır. Güney bölümdeki doğu duvarda ufak bir niş, güney duvarda üstte bir pencere daha mevcuttur. Bu simetri kuzey bölümde tekrarlanır. Narteksten, ana naosa yuvarlak kemerli bir kapı ile girilmektedir. Kapının iki yanında birer kare pencere açıklığı mevcuttur. Pencere açıklıkları ise kuzey duvarda üç yuvarlak kemerli , güney duvarda üç yuvarlak kemer nişli pencere olarak karşımıza çıkar. Güney batı duvarında yuvarlak kemerli bir kapı bulunmaktadır.

Kilisenin güney batısındaki ahşap merdivenle gynekeiona çıkış veren merdivenler yer alır. Gynekeion kilisenin batısında, ortada iç bükey yanlarda dış bükey şeklindedir. Batı duvarında, doğu duvarında apsis üstünde görülen kompozisyon tekrarlanmıştır. Gynekeionun kuzey ve güney duvarında birer kapalı ufak kare pencere açıklığı yer alır.

Yapı erken dönem Bizans şemasına bağlı kalarak, içte yer alan tezniyat nedeniyle eklektizim etkisindedir. Stilize İon sütunlar, ikonostasion, ambon ve despot koltuğu bu uslubun bir kanıtı olarak karşımıza çıkar.

ANALİPSİS KİLİSESİ (ANALEPSİS)

Bakırköy'de mezarlık kilisesi olan yapı 1899 yılına tarihlenmektedir. Yapının 1922 yılına dek Ayios Pandeimon'a ithaf edilmiş olduğu bilinmektedir. (44) Dış cephesindeki batıda yer alan kitabede kilise mimarının Ahileus K. Aleksiou olduğu yazılıdır. Mezarlığın batısındaki kilisenin, güney batısında yerleşim birimleri bulunmaktadır.

Yapı doğu- batı ekseninde üç nefli bazilikal plan şemasındadır. Doğu ve batı cephesi çift meyilli kırma çatı örtü sistemine sahiptir. (Resim 2.1) Naostaki örtü sistemi ana nefte beşik tonoz yan neflerde ise basık tonozdur. Doğudaki Ermeni mezarlığının sınırları içinde kalan eksende yer alan apsis yarım yuvarlağı yarım kubbeye sona ermektedir. (Resim 2.2) Yarım yuvarlak apsis iç mekanda yarım kubbeye örtülüdür. Kilisede narteks yer almamakta; direk naosa geçilmektedir. Naosda doğuda yer alan bema kısmı orta nefte tek basamak daha yüksektir. (Resim 2.3)

Dış cephesi taş konstrüksiyon olup üzeri sıvadan yapının, batı cephesindeki gömme kare sütunlar ve kemer kompozisyonuyla binaya hareket kazanmaktadır. Pencereler sini kemerlerle, akstaki kapı ise yuvarlak kemerlerle çerçevlendirilmiştir. Üçgen alınlıkla sona eren, yapının ortasındaki gül pencereyi dairesel bir silme dolanmaktadır.

Naosda ana nef yan neflerin iki katıdır. Nefleri birbirinden dörder sütun ayırmaktadır. Bu sütunlardan bemada bulunanlar gömme sütundur. Sütunlar yüksek kaide üzerine oturmakta ve birbirlerine basık sini kemerlerle bağlı olup, ahşap üzeri alçıdır. Kemer içlerine haç motifleri çizilmiştir. Ahşap İkonostasion bemaya üç giriş sağlamakta ve üzerinde boncuk dizileri ile dişli friz yer almaktadır. Despot koltuğu ahşap ve sade işçiliğe sahiptir.

Apsis yarım yuvarlağında aksta, dairesel bir pencere, apsisin üstünde ise yuvarlak niş içinde üç pencere daha bulunur. Kuzey bölümde, kuzey duvarda dışarıya açılan bir kapı güney bölümde ise güney duvarda altta bir niş açılmıştır. Kilisenin kuzey duvarında iki yuvarlak kemerli ince uzun pencere, güney duvarında

ise aynı pencere kompozisyonu uygulanmıştır. Güney duvarın batısında yuvarlak kemer nişli bugün kullanılmayan bir kapı yer alır. Kilisenin batı duvarında giriş kapısının üst tarafında gül pencere görülmektedir.

Batıda yer alan mimariye bağlı dış tezniyat nedeniyle kilise eklektisizm etkisi altında inşaa edilmiştir. Mimar kendi üslubunu katarak yapıya uygulamıştır.

AYIA EFİMİA KİLİSESİ (HAGIA EVPHEMİA)

Kadıköy Yassa ve Mühürdar caddeleri kavşağında bulunan kilise azize Efimia'ya ithaf edilmiştir. Kadıköy'de Ayia Efimia kilisesinin ilk kurulduğu yer tam olarak bilinmesede, en kuvvetli görüş Haydarpaşa gar binasının yakınlarında 20.y.y.lın başına dek varolan aynı adlı azize'ye adanmış ayazmanın yakınlarında olduğu görüşüdür. Bugünkü kilisenin yerinde Bizans döneminde "Ayia Vassi" ye ithaf edilmiş bir manastır kilisenin daha sonraları "Ayia Efimia" ya ithaf edildiği bilinmektedir. İlk dönemlerde bir cemaat kilisesi olarak kullanılan yapı, daha geç devirlerde Kadıköy metropolitlik kilisesi olarak işlevine devam etmiştir. (45) 1694 yılında Rus Patriği ve Çar Petros Aleksioviç'in o dönem ikumenik Patriği IV. Dionyssos'a gönderilen mektuplardan harap kilisenin tekrar inşa edilmesi görevini Kadıköy Metropolit'i Gabriel'e verildiği anlaşılmaktadır. (46) Böylece kilise 1694 yılında tekrar inşa edilir. (47) Yapının günümüz boyutlarına Kadıköy Metropolit'i II. Zaharias döneminde 1830 yılında ulaştığı bilinmektedir. Bu Kilise 1993 yılında son restorasyonunun gerçekleştirilmesine yardımcı olan Sokratis Kokkalis adlı bir kişidir. (48) Kilise mimarı anonimdir.

Yapı etrafı yüksek duvarlarda çevrili bir avlu içinde yer almaktadır. Üzeri bir camekanla kapatılarak bir mekan oluşturulan avluya güney batıdan girilmektedir. Kuzey doğusunda kilisenin kabul ve toplantı salonlarının olduğu binaya çıkış veren merdivenler görülmektedir. Yazıhane odası olarak kullanılan avlunun kuzeyindeki mekanın doğusundaki bulunan kapı ikinci bir avluya geçiş vermektedir. İkinci avluda ise kuzeyde papazın, batıda ise kilise görevlisinin yaşam mekanı yer alır. Kilisenin narok önündeki ilk avlusunda 19.y.y la ait çeşitli mezar stelleri konulmuştur. (Resim 3.1) Çan kulesi kilisenin güney batısında taş baldaken şekildedir.

Yapı doğu - batı ekseninde kubbeli bir bazilikadır. (Resim 3.2) Kubbe yüksek bir kasnak üzerine oturmakta ve pendantsiflerle ana mekana geçişi sağlamaktadır. Kubbenin güney, kuzey ve doğusunda birer beşik tonoz örtü sistemi uygulanmıştır. Batısında ise beşik tonoz yerine yuvarlak kemer yer alır. Kubbenin batısında ise ortada beşik tonoz iki yan bölümde ise çapraz tonozlu bölümler görülür. Apsis yarım iç mekanda kubbe ile örtülü olup, apsisin kuzey ve

güneyindeki diakonikon hücreleri ise beşik tonoz ve çapraz tonoz uygulanmıştır. Doğu cephesinde bir duvarla düz bir satıh meydana getirildiğinden, apsis yarım yuvarlağının çıkıntısı görülmemektedir. Yapı mekanlarından narteks naos seviyesinden dört basamak daha alçak ,doğudaki bema ise iki basamak daha yüksektir. Naos zemini mermer döşelidir. Kilise dış çehresi oldukça sade ve teznıyatsız olup, kubbe pencereleri çerçeveselendirilmiştir.

Narteksin batı bölümü camekanla kapatılmış, doğu bölümünde ise Aya Paraskevi ayazması görülmektedir. Ayazmanın bulunduğu doğu duvarı üstünde anıtsal bir ikona yer alır. I . Ikumenik konsilin toplantısı ve önde Azize Efimia'nın naaşının tasvir edildiği bu ikona 1879 tarihlidir. Naosa ana giriş kapısının yanındaki kitabe 21 Aralık 1830 tarihli onarım kitabesidir. Ayrıca onarım için maddi açıdan yardım eden Georgios Rali ve Georgios Vasilios adlı şahısların isimleri de belirtilmiştir.

Kubbeyi taşıyan pandantifler naosta birbirine yuvarlak kemerle bağlı sütunlara dayanır. Sütunlar mermer kare kesitli tabana sahiptir. Sütun başlıkları ise stilize kompozittir. Batısında ise beşik tonoz yerine bir yuvarlak kemer sistemi uygulanmıştır. (Resim 4.3) Bu bölümler yuvarlak kemerler ve gynekeionun kuzey ve güneyde ana naostan İon tarzında sütun başlığına sahip dört bodur sütunla ayrılmaktadır.

(Resim 4.4) Kuzey ve güney bölümlere yuvarlak kemerlerle geçilmektedir.

Kilise avlusundan nartekse iki kapı ile girilmekte, kapıların biri eksende olup diğeri güney batıdadır. İki kapının arasında bir dikdörtgen pencere yer alır. Narteksten ana naosa güney batıda ve güney doğudaki iki kapıdan girilmektedir. Güney doğudaki kapı diğesine oranla daha alçak ve düz kemerlidir. Kapıların arasında iki tane dikdörtgen pencere açıklığı, batı duvarda üstte beş pencere açıklığı görülmektedir. Bema orta kısmında yarım yuvarlak apsis üstte kare bir pencere altta ise aksta yarım yuvarlak bir niş yer alır. Yan bölümlere geçiş sağlayan açıklıkların doğusunda nişler açılmıştır. Diakonikon hücrelerinin kuzey ve güneyinde birer kapı ile birer mekana geçilmektedir. Yan mekanlardan kuzey doğusunda yer alan bir kapı ile kilisenin doğu kapısına çıkış yer alır. Diakonikon hücrelerinin doğusunda üstte birer pencere mevcuttur. Bemadaki güney diakonikon hücrelerinden bir kapı ile naosun güney doğusuna geçilmektedir. Bir

bölüm oluşturularak diakonikon doğusunda apsisin arkasından çıkılan koridordan apsis yarım yuvarlığı görülebilir. Kuzey ve güneyde birer pencere açılmıştır.

İkonostasion üç kapı ile bemaya girişi sağlamaktadır. Ahşap olup, üzerinde palmet ve yumurta motiflerinin yanısıra, bitkisel motifler, volütlü sütünceler dışı frizler yer alır. Ahsap ambon üzerinde İsa ve İncil yazarları tasvir edilmiştir ve üzerinde stilize bitkisel motifler, birbirine geçme motifler, boncuk dizileri, dışı friz, yumurta dizileri görülmektedir. (Resim 4.5) Despot koltuğu ise güney doğuda bulunmaktadır. Malzeme ahşap olup, kafes motifler, boncuk dizileri, stilize bitkisel motifler yer alır. (Resim 3.6) Pandantifler üzerinde fresko tekniğinde yapılmış İncil yazarlarını tasviri yer alır. Kubbede Pantokrator İsa tasviri yer alır. Kubbenin etrafındaki kemerlere freskolarla çalışan usta Nikolaos Frangopulostur. Diakonikon hücrelerine giriş veren kapıda İsa tasvir edilmiştir. .

Naosun güney doğusundan ahşap merdivenle "U" plan şemasına sahip gynekeiona geçilmektedir. Gynekeionun kuzeybatı köşesinde küçük bir oda oluşturulmuş, kuzey ve güneyindeki bölümlerin doğusunda birer basık kemer nişi içinde kare pencere açılmış, buna ek olarak bu açıklıkların hemen yanında haç motifli birer pencere yer alır. Gynekeion örtü sistemi beşik tonozdur.

Yapı son dönem Bizans mimarisini vurgulamakla birlikte naosun içinde yer alan neoklasik sütunlar, ambon, despot koltuğu. ikonostasion freskolardaki ifadeler narteksteki mezar stelleri eklektik uslup etkisi altındadır.

AYIA KIRYAKI KİLİSESİ (HAGIA KYRIAKE)

Kumkapı, Kadırga Liman Caddesi 21 numara'da bulunan yapı Azize Kiryaki'ye ithaf edilmiştir. Trifön Karabeynikov XVI yüzyılın sonlarında Kumkapıdaki kiliseler arasında Ayiomarteis Kiryakis kilisesini listesine almıştır. (49) Bunun yanısıra XVII yüzyılın başlarında Paterakis'in listesinde adı görülmektedir. (50) Thomas Smith Kumkapı semtinde yedi Hristiyan kilisesinin bulunduğunu fakat bunların 15- 16 sene evvel çıkan yangında yanmış ve bir daha yapılmamış olduğunu belirtir. (51) 1645 yılında ise yangından sonra padişah Sultan İbrahim, Kara Mustafa'nın halefi sadrazam Civan Mehmed Paşa'yı ziyaret eder. Harabelerin kilise harabeleri olduğunu öğrenince, saraya döndükten sonra kiliselerin derhal inşa edilmesi için bir ferman verir. (52) 1730 yılında onarılan kilise, 1865 yılında tekrar yanar. (53) Kilise Skarlatos'un Rum kiliseleri listesi arasında yer alır. (54) 1894 yılında tekrar inşa edilen kilisenin mimarı Periktis Fotiadistir. (55) Mimarın İstanbul'da gerçekleştirdiği diğer yapılan Zoğrafyo Rum erkek lisesi, Heybeliadadaki Ruhban Okulu ve Şişli Bulgar Hastanesidir.

Düzgün kesme taş ile inşa edilmiş olan kilise bir avlu içinde yer almaktadır. Etrafı duvarlarla çevrili bu yapıya merdivenlerle ulaşılır. Kuzey ve güneyde yer alan merdivenler nedeniyle " Merdivenli kilise" olarak adlandırılır. Avlunun batı, güney ve doğusunda kiliseyi çevreleyen yönetim birimleri toplantı mekanları ve kilise papazına ait kütüphane yer alır. Yapının güney batısındaki merdivenle ulaşılan Ayios Vasilios ayazması bulunur.

Yapı, geleneksel hristiyan mimarisinin özelliklerine bağlı olarak, doğu batı doğrultusunda, kubbe örtü sisteminin kullanıldığı merkezi planlı bir yapıdır. Ana naosta örtü sistemi yüksek kasnak üzerine oturan kubbedir. Narteks örtü sistemi ise düzdür. Doğudaki üç bölümlü apsislerin örtüsü yarım kubbe olup bemanın örtüsü apsisler üstünde beşik tonozdur. Batıdaki narteks dikdörtgen planlı, doğudaki bema ana naosdan üç basamak daha yüksek seviyededir. Zemin mermer döşelidir.

Dış cephesinde yapının horizontal olarak iki bölümlü olduğu göze çarpar. Düz bir silmenin böldüğü batı cephesindeki alt bölümde ana giriş yer alır. İki tarafında ise tuğla kemerlerle çerçeveslendirilmiş pencereler görülür. (Resim 4.1)

Silmenin diğer bölümü incelendiğinde ortada yine tuğla kemerlerle çevrili ve birbirinden sütunlarla ayrılmış ul bir pencere, sağ ve solda aynı usluapta ikiz pencere açılmıştır. Ortadaki ul pencerenin üst bölümünde iki yanda birer asma motifi ve yine rüzgar gl yer alır. Cephe dişli bir frizden sonra çift meyilli kırma çatıyla sona erer. Yapının güney ve kuzeyinde iki kare kesitli an kulesi yer alır. Her iki an kulesine altı basamakla ulaşılır. an kulelerinde bulunan kapı, pencere ve kule gibi mimari öğeleri simetrik bir şekilde hareketlendirilen sütunlar, tuğla silmeler rozet ve bezemeler diş tezniyatında önem taşır. (Resim 4.2) Kilise batı ephesinde aksta yer alan birbirine yuvarlak kemerlerle bağlı iki gömme iki tam sütunlu kapı kompozisyonu nartekse girişi sağlar. Sütun başlıkları Bizans sepet başlığı ile benzerlik göstermektedir. (Resim 4.3) Kuzey ve güneyde an kulelerine çıkılan birer mekan oluşturulmuş, girişe simetrik kuzey ve güneyde karşılıklı birer pencere açılmıştır.

Kubbenin ağırlığını üstlenen stilize kompozit başlıklı sütunlar birbirlerine birer kemerle bağlıdır. (Resim 4.4) Kubbenin geçiş ögeleri pandatiflerdir. Nasu çevreleyen ve duvarlara gömülü ortadaki sekiz sütun mekana sekizgen bir görünüm verir.

Apsiste biri eksende, ikisi yanlarda simetrik pencere ve onun altında u pencere açıklığı yer alır. Yan apselerde birer pencere açılmış, doğuda yan duvarlarda birer rozet pencere açıklığı uygulanmıştır. Eksendeki apsiste bir niş, yan apselerde ikişer niş bulunur. Kuzey, güney ve aksta ortada ul pencere kompozisyonu, iki yanda olarak ikiz pencere yer almaktadır. Kuzey ve güney duvarda galeriye bakan birer ikili pencere daha görülmektedir. Batıdaki pencere kompozisyonu kuzey ve güneydeki kompozisyonun bir tekrarıdır. Orta mekan aydınlatan unsur kubbede yer alan yirmi dört yarım yuvarlak penceredir.

Mermer ikonostasiondaki, ikonalar Bizans sanatı özellikleri taşır. (Resim 4.5) Naosun kuzeydoğusunda, baldaken şeklinde ahşap ambon görülmektedir. Ambonda İncil yazarları tasvir edilmiştir. Ana kubbede Pantokrator İsa tasviri yer alır.

Naosun batısındaki gynekeiona çıkış narteksin güney ve kuzeyindeki mekanlardaki merdivenlerden gerçekleşir. Gynekeion kuzey ve güneydeki

sütunlara dek devam eder. Orta nefe bakan kısmı köşelere doğru içbükeydir. Örtü sistemi ortada beşik tonoz yanlarda ise düz tavadır.

Kumkapı Ayia Kiryaki kilisesi Neo Bizans ağırlıklı, eklektisizmin en çarpıcı örneklerinden biridir.

AYIA PARASKEVİ KİLİSESİ (HAGIA PARASKEVE)

Büyükdere, Danişment sokağında yer alır. Bir yangın sonucunda yanan kilisenin 1831'de tekrar inşa edildiği bilinmektedir. (56) Nartekste naosa giriş kapısının üzerinde kilise kitabesinde, kilisenin Terkos Metropoliti Grigorios döneminde kurulduğu belirtilir. Mimarı anonimdir.

Kilise oldukça geniş bir avlu içinde bulunmaktadır. Avlunun güney batısında kiliseye ait yerleşim birimleri ve mezar stelleri görülmektedir. Kuzey doğudan devamlı açık olan bir kapı ile kuzey batıdaki merdivenlere geçilir. Çan kulesi kubbeli, demir konstrüksiyon olup kuzey batıdadır. Kaba yonu taş üzeri sıvalı kilise doğu - batı ekseninde üç nefli bazilikadır. Batıda kare planlı narteks, doğuda ise yarım yuvarlak apsis çıkıntısı yer almaktadır. (Resim 5.1) Kilise dış cephesi batıda ve doğuda çift meyilli kırma çatıya, ana naosdaki örtü sistemi, orta nefte beşik tonoz, yan nefler ise düz ahşap çatılıdır. Narteks önde daha alçak boyutlarda kiremit kaplı olup, örtü sistemi düzdür. Doğudaki apsis dıştan düz çatılıdır. (Resim 5.2) Bema kısmı ana mekandan iki basamak daha yüksek seviyededir. Ana mekanda , orta nef yan neflerin iki katıdır. Kilise zemini mermer döşelidir.

Kilise dış cephesi yalın bir tezniyata sahiptir. Kiliseyi saçak altında dışbükey bir silme çevreler.

Ana nefi yan neflerden beşer kare kesitli ahşap sütun ayırmaktadır. (Resim 5.3) Sütun başlıkları sade bir abakusla sona ermekte ve birbirlerine arşitravla bağlanmaktadır. Beşik tonoz ortasında Pantokrator İsa, apsis yarım yuvarlağında Platitera Meryem tasvir edilmiştir.

Nartekse giriş güneyindeki kapıdan sağlanmaktadır. Kapının hemen önüne içte cam bir bölme, batısında kare kesitli cam kapı ve iki yanında ikişer basık kemerli pencere mevcuttur. Kuzeyde bir kapı açıklığı uygulanmıştır. Kapının kuzeyinden aşağıya doğru koridor şeklindeki bir bölümde "Ayia Paraskevi" ayazmasına inilmektedir. Kuzey batı köşede bir pencere yer alır. Doğusundaki mermer çerçeveli bir kapıdan naosa girilmektedir. Apsis içinde Meryem tasvirinin altında akstta elipsoid bir niş mevcuttur. Apsisin üstünde iki yanda birer yuvarlak

kemer nişli ortadaki ise basık kemer nişli üç pencere daha açılmıştır. Güney bölümün doğu duvarında altta niş, güney duvarda üstte yuvarlak kemerli bir pencere altta avluya açılan kare bir kapı yer almaktadır. Kuzey bölümde, doğu duvarda altta niş, kuzey duvarında niş ve üstünde bir pencere açıklığı bulunur. Kilisenin güney duvarında iki yuvarlak kemer nişli pencere güney batıda gynekeionun tam alt hizasında kare nişli bir pencere açıklığı daha bulunur. Kuzey duvarda ise iki yuvarlak kemerli pencere , kuzey batıda avluya açılan bir kapı yer alır.

İkonostasion ahşap orta bölümü üçgen alınlıklı yanları düzdür. (Resim 5.3) Kare kesitli gömme payelerle bölümlere ayrılmıştır. Kuzey batıdan üçüncü sütun üzerinde ahşap ambon ve güney doğudaki üçüncü sütun önünde üç ahşap basamaklı despot koltuğu yer alır. (Resim 5.4) Despot koltuğu kubbeli üzerinde boncuk dizisi ve bitkisel motifler yer alır.

Kuzey batısındaki bir merdivenle gynekeiona çıkılmaktadır. Gynekeion ortası dış bükey, neflerin batısında kuzey ve güneye doğru uzatılmıştır. Gynekeion batısında absiste görülen pencere sistemi tekrarlanır. Kuzey ve güney duvarında ise yine kare nişli birer pencere görülür. Gynekeion orta bölümü yanlardan bir basamak daha yüksektir.

Kilise erken Hristiyan bazilika plan şemasına uyularak inşaa edilmiş olup iç tezniyatta kullanılan mimari öğeler, despot koltuğu, ambon gibi litürjik öğeler 19. y.y eklektisizmden etkilenmiştir.

AYIA PARASKEVI KİLİSESİ (HAGIA PARASKEVE)

Yapı Tarabya'da Yeniköy Caddesi üzerinde bulunmaktadır. İlk dönemlerde İoannis Prodromos'a ithaf edilen kilise önceleri mezarlık olarak kullanılmaktaydı. 1868 yılında Yeoryios Zarifis yardımlarıyla 'Ayia Paraskevi' ye ithafen yeniden inşa edilmiştir. (57) Kilise Terkos Metropolitiğinin merkez kilisesidir. Naosun batı duvarında Terkos Metropoliti Kallinikos Fotiadis'in (1884-1924) mezar steli bulunmaktadır. Mimarı anonimdir.

Taş konstrüksiyon üzeri sıvalı olan yapı, doğu - batı ekseninde kare içinde haç plan şeması özelliklerini taşımaktadır. Kilise doğu ve batı cepheleri kırma çatiya sahiptir.(Resim 6.1) Ana mekan ortada yüksek kasnaklı kubbeye oturmakta, kubbeden naosa pandantifler geçişi sağlamaktadır. (Resim 6.2) Kubbenin kuzey ve güneyinde birer yarım kubbe; doğu ve batısında orta kısımlar çapraz, iki yanda ise beşik tonoz örtü sistemi kullanılmıştır. Doğuda, yarım yuvarlağı cephesindeki dikey çıkıntılarla köşegen görüntüsü veren apsis, içte ve dışta yarım kubbeye sahiptir. Batıdaki narteks örtü sistemi düz ve ahşap konstrüksiyondur. Kilise ana mekanı mermerle döşeli olup, batıda mezar taşları ile kaplı kare planlı narteks ve ana mekanda ise naosdan iki basamak daha yüksek seviyede olan bema yer alır.

Kilise cephesini üst kısmında üç kademeli bir silme çevreler. Dış tezniyat ise oldukça sadedir.

Pendantifler naosta dört bölümde ikiz sütunlara dayanmakta, sütun tabanları kare bir kaide üzerine oturmaktadırlar. Sütun başlıkları kenger yapraklı olup, üstlerinde yumurta motifli sekizgen formda bir abakus yer alır. İkiz sütunlar kendi aralarında birbirlerine üstlerinde stilize stalaktit motifleri bulunan kunişlerle bağlı, ikiz sütunlar arası bağlantı öğeleri yuvarlak kemerlidir. (Resim 6.3) Naostaki yarım kubbeler dış bükey şeklinde duvara üçer tane sivri kemerli niş oluşturur. (Resim 6.4) (Resim 6.5)

Nartekste yuvarlak kemerli niş içinde kapı ile avludan giriş sağlanmakta ve bu kapının iki yanında ise yuvarlak kemerli pencere yer almaktadır. Narteksin güney ve kuzeyinde yer alan kapılar kare mekanlara açılır ve bu mekanlardan

kuzey ve güneydeki kapılar avluya açılmaktadır. Buradaki ahşap merdivenlerle gynekeiona çıkış sağlanmakta, kare mekanların batı duvarında birer yarım yuvarlak kemer nişli pencere kuzey ve güney duvarlarının üst bölümünde ise yine birer yuvarlak kemerli pencere açıklıkları tekrarlanır. Narteksin doğusunda yer alan bir kapı ile naosa geçilmekte ve kapının iki yanında birer yuvarlak kemer nişli pencere görülmektedir. Bugün kullanılmakta olan diğer girişler ise kuzey ve güney batıda yer alır. Kubbe kasnağında oniki yuvarlak kemerli pencere açılmıştır. Kuzey ve güneyde üçer tane yuvarlak kemerli pencere, apsis yarım yuvarlağı içinde, altta üç yuvarlak kemer nişli pencere yer alır. Apsis yarım yuvarlağına geçiş yuvarlak kemerle sağlanmaktadır. Bema kuzeyinde, kuzeyde ve doğuda birer niş, güney bölümde doğu duvarda köşede geniş bir niş, güneyde yuvarlak kemerli avluya açılan bir kapı ve yanında bir niş daha mevcuttur. Kilisenin doğu, kuzey ve güneyinde duvarda üstte kare niş içinde birer pencere açıklığı yer alır. Kuzey ve güneyde aynı simetri görülebilmektedir.

İkonostasion mermer konstrüksiyon, gömme İon sütun kompozisyonlarıyla bölümlere ayrılmış, orta kısmı üçgen alınlıklıdır. Bemaya giriş için ikonostasiona üç kapı açılmıştır. Güney doğudaki sütunların önünde yer alan ahşap despot koltuğu üç mermer basamak, kuzey batıdaki sütunların önünde ise ahşap ambon görülür. (Resim 6.6) Üzerinde stalaktit motifleri mevcuttur.

Gynekeionda ise istimlak olan Agios Georgiosa ait ikonostasion, ambon ve despot koltuğu bulunmaktadır. Her üçü de ahşap işçiliğinin doruğa ulaştığını ispatlamaktadır. Gynekeion batı duvarında ortadaki daha büyük olmak üzere üçlü pencere kompozisyonunun yanında birer tane niş içinde sini kemerli pencere daha yer alır. Örtü sistemi ortada çapraz tonoz yan bölümler yarım kubbe şeklindedir. Gynekeion kuzey batı köşesindeki bir merdivenle çan kulesine çıkılmaktadır.

Kilise 19. yüzyıl mimarisinin etkisinde Neo-Bizans özellikler taşımakta olan eklektik mimari tarzına bağlı, olarak inşa edilmiştir. Naosun içinde yer alan litürjik öğeler tümüyle eklektiktir.

AYIA PARASKEVİ KİLİSESİ (HAGIA PARASKEVE)

Beykoz Panayır Sokak 30 numarada bulunmaktadır. Kilise 1852'de inşaa edilmiştir. Yapı 1937 yılına dek kandil ve mumla aydınlatılmakta olup, Mina Cambazoğlu adlı biri tarafından tüm elektrik tesisatı gerçekleştirilmiştir. Yapı 1940'dan 1943'e dek askeri depo olarak kullanılmıştır. 1943'den 1945'e dek bu kez toprak ofisi tarafından kullanıldı. Haziran 1945 yılında yapı kilise cemaatine teslim edilmiştir. (58) Mimarı anonimdir. 1995 yılında restorasyonu gerçekleştirilmiştir..

Kilise iki avluya sahiptir. Kuzey batıdaki girişten ilk avluya geçilmekte, ikinci avluya bir merdiven bağlamaktadır. İlk avlunun üzeri kapalı ve üstünde yaşam birimleri yer alır. Güney batıda kaba yonu taş kare blok üzerinde yükselen dört kare sütunun taşıdığı çan kulesi görülmektedir.

Kaba yonu taş üzeri sıvalı, kilise doğu - batı ekseninde bazilikal plan şemaşı taşır. Batıda dikdörtgen planlı narteks doğuda ise apsis ile sınırlıdır. (Resim 7.1)Yapı doğu ve batısı kırma çatıya sahiptir. Apsis yuvarlağı, dışta düz çatıyla, içte ise yarım kubbeyle örtülüdür.(Resim 7.2) Ana mekanda örtü sistemi ortası basık tonoz yan neflerde ise düzdür. Nartekste düz çatı sistemi kullanılmıştır. Kilise zemini mermer döşeli olup yan nefler ana neften bir basamak daha yüksek seviyededir. Doğudaki bemaya orta nefte iki basamak ile çıkılmaktadır.

Kiliseyi saçak altında bir sisme ve çatı üçgenini alınlık gibi bölen silmeler dolanmaktadır. Pencere düzgün taşlarla çerçeveslendirilmiştir.

Ana mekanda orta nef yan neflerden beş tanesi tam, birer tanesi yarım olan altışar sütunla ayrılmaktadır. Sütunlar ahşap üzeri alçı sıvalıdır. Sütun başlıkları sade ve bir abakusla son bulmaktadır. Başlıkların üst kısmında oval varak çerçevesli madalyonlar içinde aziz tasvirleri görülmektedir. Sütunlar birbirlerine doğu - batı ekseninde düz bir giriş ile bağlamaktadır. (Resim 7.3)

Nartekse giriş batıdan gerçekleşmekte ve yanında birer kare pencere yer almaktadır. Narteksden naosa yarım yuvarlak kemerli kapıdan girilir. Kapının yanında birer pencere mevcuttur. Apsisin üstünde üçlü pencere kompozisyonu yer alır. Ortadaki basık kemerli yanlardaki ise eğik kemerli pencerelerdir. Apsis

yuvarlağının içinde yuvarlak kemerli bir pencere, Bemanın güney bölümünde, güney duvarda yuvarlak kemerli bir pencere, kuzey bölümde kuzey duvarda ise pencere sistemi aynen tekrarlanır. Naosun kuzey ve güney duvarında üç yuvarlak pencere mevcuttur. Batı duvarında, gynekeionun tam altında ise küçük bir açıklık yer almaktadır. Kuzey nefin kuzey duvarında batıda yuvarlak kemerli bir kapı direkt avluya çıkışı sağlar.

İkonostasion üç girişlidir. Ahşap olup üzerinde geometrik ve bitkisel çiçek motifleri yer almaktadır. (Resim 7.4) Ambon kuzey batıdan ikinci sütun üstünde ahşap dört basamaklı despot koltuğu ise barok tarzında olup girland motiflere sahiptir.

Naosun batısında gynekeion yer alır. Gynekeiona kuzey nefin kuzey batı ucundaki merdivenle çıkılmaktadır. Gynekeion düz ahşap olup, dikdörtgen planlıdır. Kuzey ve güneyde birer yarım sütun görülür. Gynekeion güney duvarında kare niş içinde ufak bir pencere yer alır. Batı duvarında ise apsiste görülen kompozisyon tekrarlanmaktadır. Galeri zemini ahşaptır.

Yapı erken Bizans dönemi plan şemasına uygun olmakla birlikte naostaki tezniyat ve litürjik öğelerle 19.y.y özelliklerini yansıtmaktadır.

AYIA PARASKEVİ KİLİSESİ (HAGIA PARASKEVE)

Hasköy, Baçtar Sokak No.2'de bulunan Ayia Paraskevi kilisesinin narteksinde yer alan kitabeden kökeninin Bizans dönemine dayandığı anlaşılmaktadır. Ayia Paraskevi kilisesi Bizans döneminde aynı adı semtte bulunduğu ve de fetihten sonra Rumlara bırakıldığı bilinmektedir. (59) 1577 tarihinde kiliseyi ziyaret eden Gerlach

26 Temmuz'da kilisenin ayinine katılmıştır. Kiliseden ve avlusundaki mezarlıktan söz eder. (60) Kitabede çeşitli tarihçilerin 16.y.y da kiliseden bahsettiği yazılıdır. Yine aynı kitabede kilisenin eski yapının üzerine 1692'de inşaa edildiği bildirilir. 1833 yılında Patrik 1. Kostantinos zamanında kiliseye büyük bir restorasyon yapıldığı ve büyük değişikliklere uğradığı belirtilir. 1833 yılındaki restorasyon kitabesi narteksin naosa giriş kapısında yer alır. Yapı 1958 yılında 1. Atinagoras zamanında tekrar restore edilmiştir. Kiliseye ait Ayia Paraskevi ve de Ayios Pandleimon adlı ayazmalar bulunmaktadır. Mimarı anonimdir.

Kilise geniş bir avlu içinde bulunmaktadır. Etrafı yüksek duvarlarla çevrili olup kuzey ve doğusunda mezarlık yer alır. Kuzey batıda yazıhane ve yönetim birimleri ile kilise görevlisinin yaşam birimi görülmektedir. Bu birime ulaşılan yüksek merdivenler yapılmıştır. Kilise güneyindeki çan kulesi kare kesitli kaide üzerinde baldaken şeklindedir. (Resim 8.1) Kilise doğu - batı ekseninde üç nefli bir bazilikaldır. Yapı kuzey ve güney cepheleri düzgün tuğla sıraları ile, diğer cepheler kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. (Resim 8.2) Doğudaki apsis yarım yuvarlağı dışa doğru çıkıntılı olup dışta üstü yarım konik çatı ile içte ise yarım kubbe ile örtülüdür. (Resim 8.3) Narteks örtü sistemi düz çatı olup ana naosta orta nefte beşik tonoz, yan neflerde ahşap düz çatıdır. Batıda narteks seviyesi ana naosdan yüksek olup doğudaki bema orta nefte iki basamak daha yüksektir. Zemin mermer döşelidir.

Yapıyı dış çephede saçak altında bir dış bükey silme dolanmaktadır. Güney batıdaki narteks girişindeki kapı ve pencere kompozisyonu dor tipindeki kare kesitli sütunlarla sınırlanmıştır.

Üç nefli ana naos yan neflerin iki katıdır. Nefleri birbirinden beşer bemada birer gömme sütun ayırmaktadır. Sütunlar kare kesitli özeri yivli bir kaide üzerine yükselmektedir. Sütun başlıkları sade üzerinde kare kesitli abakusu yer almakta

ve birbirlerine bir arşitravla bağlanmaktadır. Arşitrav üzerinde dişli motifler ve madalyonlar üzerinde havariler tasvir edilmiştir. Beşik tonozun ortasında madalyon içinde Pantokrator İsa tasviri görülmektedir.

Güney batıdaki nartekse ahşap komtrüksiyonuna sahip bir kapıdan girilmektedir. Narteks kapısının batısında bir, doğusunda üç tane haç motifli kare pencere açıklığı yer alır. Narteksin doğusunda yuvarlak kemerli bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Bu kapıdan gynekeiona çıkış veren merdivenler görülmektedir. Narteksin güney doğu ucunda Ayia Paraskevi ayazmasına girilen kapı mevcuttur. Narteksten naosa giriş kapısı yuvarlak alçak rölief kemerlidir. Naosa giriş kapısı narteksin kuzey batısındadır. Kapının batısında bir doğusunda ise üç kare pencere açıklığı vardır. Pencere dizisi naosun güney duvar pencerelerini oluşturmaktadır. Apsis bölümü harabe şekline dönüşmüştür. Apsis üstünde ortada basık kemerli iki yanda eğik kemerli pencere kompozisyonu, pencerelerin yanındaki duvar köşelerine ikona ve freskler yapılmıştır. Güney bölümde doğudaki iki niş güney duvarda avluya açılan bir kapı yer alır. Kuzey bölümde doğu duvarda niş, kuzey duvarda altta niş üstte yuvarlak kemer nişi içinde bir pencere mevcuttur. Naosun kuzeyinde dört yuvarlak kemerli pencere kuzey batıda gynekeion altında kare perspektif nişli pencere görülür. Kuzey duvarın kuzey batıdaki pencerenin yanında avluya bakan bir pencere açılmıştır.

İkonostasion ahşap olup üzerinde bitkisel motifler bölümlere ayıran sütunlar, boncuk dizileri mevcuttur. (Resim 8.4) Kuzey batıdan dördüncü sütunun üzerinde ambon yer alır. Kenger yapraklı motiflerle süslü ambonun üstünde İsa ve incil yazarları tasvir edilmiştir. (Resim 8.5) Despot koltuğu güney batıdan dördüncü sütunun önünde görülmektedir. Ahşap üzerinde bitkisel motifleri, yumurta dizileri yer alır. (Resim 8.6) Güney nefin güney doğusunda Ayia Paraskevinin tabutu bulunmaktadır.

Gynekeion batıda "L" planına sahiptir. Gynekeion batı duvarında apsis üzerindeki üçlü pencere kompozisyonu tekrarlanır. Kuzey duvarda kare kesitli pencere, güney duvarda ise dört tane yine kare pencere sıralaması görülmektedir. Naosa bakan narteks üst bölümü galeri şeklinde ve altı tane yarım sütuna sahiptir.

Kilise 19.y.y öncesinde inşaa edilmiş olmasına rağmen restorasyon döneminde değişikliklere uğrayarak eklektisimden etkilenmiştir. Bu etki ikonostasion. ambon, despot koltuğu gibi litürjik, öğelerde görölmektedir

AYIA TRIADA KİLİSESİ (HAGIA TRIADA)

Ayia Triada kilisesi, Taksim Beyoğlu Meşelik sokak 11'de bulunmaktadır. Kutsal üçlüye ithaf edilmiştir. Büyük Mezarlık adıyla anılan ve inşaatı geç dönemlerde gerçekleşen kuzey bölümünde yer alan kilise 1672 yılında Patrik IV Dionisios zamanında 30 dönüm tarla arazi olarak alınan ve büyük kısmı yol yapımında kullanılan arazi üzerinde kurulmuştur. 1865'de meydana gelen büyük kolera salgınına kadar bölgede yer alan Ortodoks mezarlığına, bu salgın üzerine gelen şikayetlerle ölü gömülmesi yasaklanmıştır. Mezarlık bu nedenle 1866 yılında Şişli'ye taşınmıştır. 1867'de bugünkü kilisenin temeli atılmış, 14 Eylül 1887 yılında resmi açılışı gerçekleştirilmiştir. (61) Kilise narteksinde yer alan Yunanca yazıta dayanarak kilise mimarının Vasilios İoannis Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Kiliselerdeki İkonalardan anlaşıldığı üzere yapıda çalışmış diğer kişiler ise ikona ustası Sakelarios Maglis ve de başheykeltıraş Aleksandros Krikelistir.

Yapı yüksek bir arazi üzerine kurulmuş etrafı duvarlarla çevrili genişçe bir avlunun içinde yer alır. Kuzeyde ve kuzey batıda yönetim birimleri ve sosyal yaşam birimleri bulunmaktadır. Doğu - batı eksenindeki kilise kare içinde haç planlı bir bazilikal plan özelliklerini taşır. Kilisenin malzemesi düzgün kesme taşır. Ana mekanda naos yüksek kasnaklı bir kubbeyle örtülü olup, kubbe ağırlığı pandantiflerle, birbirine kemerlerle bağlı dört filayağına dağıtılmıştır. Naostaki yan neflerin örtü sistemi çapraz tonoz doğusundaki bema çapraz tonozla örtülmüş olup, apsis yarım yuvarlağının örtü sistemi yarım kubbe içte ve dışta yarım kubbedir. Narteks örtü sistemi çapraz tonozdur. Ana mekanda batıda dikdörtgen planlı narteks; yan neflerin orta neften bir basamak daha yüksek seviyede bulunan naos, doğuda orta nefte üç basamak daha yüksek olan bemandan meydana gelmiştir.

Girişe altı basamaklı mermer bir merdivenle ulaşılır. Batıdaki girişe birbirlerine kemerlerle bağlanmış dört tam iki yanda birer gömme sütun kompozisyonu yapılmıştır. Sütun kare bir taban üzerine oturur. Sütun başlıkları ise korinth üslubundadır. Abakusta stilize çiçek ve haç motifler yer alır. (Resim 9.1) Doğu ve batı cephesinde üçgen alınlıklarda gül pencereler açılmış, diğer pencereler birbirlerine kemerlerle bağlı korinth başlıklı sütunlarla sınırlandırılmış ve kırma çatıya dişli friz silme yapılmıştır. Kare kesitli çan kuleleri ise dört sütunun yer aldığı iki bölümlü bir düzene sahiptir.

Yan nefler kuzey ve güneyde ikisi filayaklarına gömme kare kesitli, diğer ikisi ise tam sütun ile ana neften ayrılmaktadır. Sütun kaideleri sekizgen olup tabanları da aynı özellikleri taşır. Sütun başlıkları Korinthtir. (Resim 9.2) Başlık üzerindeki abakus kare kesitlidir. Sütunlar birbirlerine kemerlerle bağlıdır. Kilisenin kuzey ve güneyindeki duvarlarda dörder tane kare kesitli gömme sütun yer alır. Aynı simetri naos batı duvarında da devam eder.

Narteksin kuzeyinde Ayazma girişi ve kuzey çan kulesine çıkılır. Güneyinde ise kare bir kapı ile gynekeiona ve güney çan kulesine çıkılan bir mekan yer alır. Bu mekan bir oda şekline dönüşmüştür. Mekanın doğusundaki kapıdan naosa girilmektedir. Kubbe kasnağında oniki yarım yuvarlak kemerli pencere yer alır. Apsisin kuzey ve güneyindeki diakonikon hücreleri payelerle ayrılmıştır. Apsiste gül pencere, neflerde ise kuzey ve güney duvarda üçer anıtsal pencere açıklığı görülmektedir. Kilise zemini mermerdir. Ortasında rüzgar gülü motifi görülmektedir.

Mermer ikonostasionda ikiz sütun motifleri yer alır. Kuzey doğudaki filayağına oturan ambon mermer olup üzerinde palmet, stilize çiçek motifleri, boncuk dizisine sahiptir. Despot koltuğu yine mermer malzemeden yapılmış olup üzerinde kabartma motifler görülmektedir. Güney doğudaki fil ayağının önüne yerleştirilmiştir.

Kilise gynekeionu "U" plan şemasına sahiptir. Gynekeionu naosta birbirine kemerlerle bağlı dört sütundan oluşan birer dizi taşımaktadır. Sütun başlıkları korinttir. Galeride, apsisteki pencere kompozisyonu tekrarlanmaktadır.

19.y.y' lın ikinci yarısında inşaa edilmiş olan yapı, neogotik cephesi, ortaçağ tarzında pencereleri neoklasik tarzındaki çan kulesi ile eklektik mimarisinin en seçkin örneklerinden biridir. Bunun yanısıra Neo - Bizans çizgilerde taşımaktadır. (Resim 9.4) Bizans süsleme tarzına tezat, dış cephe sütunlarla pencerelerdeki gotik süslemelerle hareketleştirilmiştir.

AYIA TRIADA KİLİSESİ (HAGIA TRIADA)

Kadıköy, Caferağa Hazı Şükrü Sok. 17 numaralı yapıdır. Yapının tarihçesi hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. 1902 yılında Patrik üçüncü Yoakim ve Kadıköy Metropoliti Yermanos döneminde inşaa edilmiştir.(62) Metropolit, kilise bahçesinin kuzey batısına gömülmüştür. Mimarı anonimdir.

Kilise geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Avluya giriş batı ve güneyde gerçekleşir. Kilisenin kuzey batısında kilise bekçisinin yaşam birimi papazın yazıhanesi bulunmaktadır.

Kilise doğu-batı ekseninde kare içinde haç planına sahiptir. Ana mekan kubbe ile örtülmüş olup, kubbe yüksek bir kasnak üzerine oturmaktadır. (Resim 10.1) Kubbe pandantiflerle ana mekana geçişi sağlamakta ve dört kare kesitli pil paye üzerine oturmaktadır. Kubbeyi dört yandan birer yarım kubbe desteklemektedir. Kuzey ve güneydeki yarım kubbeler birer pandantifle, kuzey ve güney kilise duvarlarına doğu ve batıdaki yarım kubbeler ise köşelere birer pandantifle kubbenin ağırlığını doğu ve batıdaki payelere aktarmaktadırlar. Yan neflerde örtü sistemi çapraz tonoz uygulanmıştır. Batıdaki kare planlı narteks örtü sistemi düz, bemada yer alan apsis içten ve dıştan yarım kubbe ile örtülmüştür. Bemadaki postaforium hücreleri yarım kubbe ile örtülüdür.

Dış cephede kilisenin dört köşesinde, üstte dört tane yuvarlak kemerli çıkıntılı çan kulesi yer alır. Batı cephesinde kilise sütuncelerle hareketlendirilmiştir. Diğer cephelerde kuzey ve güneyde ise pencerelerde çeşitli geometrik motifler yer alır. Doğu cephede apsis yarım yuvarlak bir çıkıntıya sahiptir. (Resim 10.2) Kilise tamamen düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Girişe sekiz basamakla ulaşılmaktadır. İki tam iki gömme sütunla birbirine bağlı kemerler açılmış bir kapı kompozisyonu yer alır. Sütun başlıkları palmiye motifli ve volüttüdür. (Resim 10.3)

Narteksin kuzey ve güneyinde birer kapı ile gynekeiona çıkılan mekanlar oluşturulmuştur. Güneyinde Ayia Ekaterini ayazması yer alır. Ana naosa geçiş düz kemerli bir kapıdan gerçekleşmektedir. Kapının iki yanında sütunçenin bulunduğu üç yuvarlak kemerli, üç bölümlü bir pencere, dizisi mevcuttur. Sütunçelerin başlıkları üzeri haç motiflidir.

Payeler birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlıdır. Kilisenin güney duvarındaki haç kolu doğu ve batıda birer gömme paye ile belirlemekte ve güney haç kolunun ortasında altta avluya açılan bir kapı, üstte düz yuvarlak kemerli pencere dizisi görülmektedir. Pencere dizisinin üstünde ise yuvarlak kemer içinde yarım yuvarlak bir pencere görülmektedir. Aynı simetri kuzey haç kolunda da yer alır. Naosun kuzeybatı ve güneybatı duvarlarında gynekeion hizasında birer kare niş içinde pencere bulunmaktadır. Apsis yarım yuvarlağında yuvarlak kemerli niş içinde üç pencere yer alır. Apsis yarım kubbesinde platitera Meryem tasvir edilmiştir. Kuzey ve güneyde postoforium hücreleri görülmektedir. Postoforiumlara apsis kısmından batıda ikonostasiona dayanan paye ve doğudaki duvara bağlayan yuvarlak kemerli bölümden geçilmektedir. Güneydeki hücrede güney doğuda bir pencere ve doğuda avluya açılan kapı mevcuttur. Kuzey postaforium hücresinde kuzeydoğuda bir pencere görülmektedir. Kubbe kasnağının çevresinde yuvarlak kemerli nişler içinde yirmidört pencere görülmektedir.

İkonostasion mermer ve bemaya üç giriş sağlamaktadır. Yuvarlak kemerlerle bölümlere ayrılmış ve kemerler birbirine gömme kompozit başlıklı sütunçelerle bağlıdır. Mermer ambon ise kubbeyi taşıyan kuzey-batı payenin önündedir. Bir demet başlıklı sütunun taşıdığı ambon üzerinde dört incil yazısı yer alır. Despot koltuğu ise güney-doğudaki paye önünde görülmektedir. Despot koltuğunun iki kenarında aslan heykelleri mevcuttur. (Resim 10.4) Pandantiflerde dört İncil yazarı tasvir edilmiştir. Yarım kubbe pandantiflerinde kerubimler yer alır. Kubbede Pantokrator İsa tasviri görülmektedir. Doğudaki yarım kubbede Ayia Triada tasviri yer alır.

Naosun batısında naosa giriş kapısının kuzey ve güney köşesinde birer mermer çerçeveli kapı ile gynekeiona geçilmektedir. Gynekeiona çıkan merdivenlerin korkulukları haç motiflidir. Gynekeion üç bölümlü olup narteks üstünde bulunmakta kuzey ile güney bölümleri kilisenin yan neflerine doğru taşmaktadır. Bu kiliseye doğru öne çıkan bölümlerin galeri hizası düz orta bölümü iç-bükey şeklindedir.

Gynekeionun orta bölümü beşik tonoz ile örtülüdür. Tonozun duvara ulaştığı yerde başlayan silme tüm gynekeionu dolaşmaktadır. Gynekeion batısındaki duvarda yedi pencere sistemini üst bölümünde

yuvarlak kemer içinde yarım yuvarlak bir pencere ve ortada tam akstta muhtemelen yeni yapılmış Ayia Triada tasviri yer alır. Gynekeionun kuzey ve güneyindeki bölümlere birer kemerli bölüm ile geçilmektedir. Bu bölümlerin örtü sistemi çapraz tonozdur. Güney bölümün sağında ve kuzey bölümün solunda duvarda yuvarlak kemerli niş içinde yuvarlak hatlı bir pencere görülür. Bu pencerenin üstünde alçak kabartma yarım yuvarlak silme, silme üstünde duvar yüzeyinde stilize meandı motifini andıran geometrik şerit süsleme mevcuttur. Gynekeiona çıkış veren merdivenlerin kuzeyindeki bölümde kuzey ve batı duvarında birer, güneydeki merdivenlerde güney ve batı duvarda da birer yuvarlak kemerli niş içinde yuvarlak hatlı bir pencere görülmektedir. Gynekeiona çıkılan bölümlerin batısında avluya açılan birer kapı yer alır.

Kadıköy'deki Ayia Triada kilisesi neo-Bizans, Rönesans etkisinde inşaa edilmiş, yapı tümüyle 19.y.y eklektisizmi üslubundadır.

AYİOS ATHANASİOS KİLİSESİ (HAGİOS ATHANASİOS)

Kurtuluş'ta, oldukça eğimli bir arazi üzerine kurulmuş olan kilise, ayazma girişindeki yazıttan anlaşıldığı üzere, 1855 tarihinde inşaa edilmiştir. Mimarı anonimdir. Tanzimat fermanından sonra inşaa edilen ilk kubbeli ve çan kuleli kilisedir. (Resim 11.1) (63) 19.y.y.da yapımı gerçekleşen bu kilisenin iki kez onarım gördüğü yine Yunanca yazıtlardan anlaşılmaktadır. Kilise geniş bir avlu içinde yer alır. Güney batıda sosyal yaşam birimleri batıda Ayios Athanasios ayazması görülmektedir.

Düzgün kesme taş ile inşaa edilmiş olan kilise, doğu - batı doğrultusunda kare içinde haç planlıdır. Yapının kuzey , güney, doğu ve batısında üçgen alınlıklı çatı bölümleri ortada ise yüksek kubbe görülmektedir. Ana mekanda örtü sistemi kubbe olan yapının dörtgen mekana geçişi pandantiflerle sağlanır. Pandantifler kubbe ağırlığını duvar payelerine dağıtırlar. Naosun batı bölümü ile doğudaki bema beşik tonoz örtülüdür. Batıdaki dikdörtgen planlı narteks örtü sistemi düzdür. Doğuda apsis yarım çikinsısı içte ve dışta yarım kubbe ile örtülmüştür.

Dış cephede kuzey ve güney cephelerde baldaken şeklindeki çan kuleleri yer alır.(Resim 11.2) Yapı cephelerde silmelerle hareketlendirilmiştir.

Naosta payeleri birbirine kemerler bağlamaktadır. Paye başlıklarınının payeleri bitkisel motiflerden oluşur. (Resim 11.3)

Yapıya kuzey, güney ve batıda yer alan üç kapıdan girilir. Kiliseyi aydınlatan kuzey ve güneyindeki yuvarlak kemerli, üçer pencere üst bölümlerindeki yuvarlak pencerelerle sınırlıdır. Apsiste ve batıda üçer pencere daha yer alır. Alt bölümde, üç pencere açıklığı, eksende yuvarlak bir pencere daha görülür.

İkonostasion ahşap, üzeri bitkisel ve haç motiflidir. Kuzey batıdaki ambon ve güney doğudaki despot koltuğu doğu izleri taşımaktadır. (Resim 11.4) Naosun yan bölümlerinde İncilden alınmış sahneler, Aziz tasvirleri ve melekler çizilmiş, kubbede ise Pantokrator İsa tasvir edilmiştir.

Naosun batısında yer alan gynekeion "U" plan şemasında olup narteksin üzerinde bulunmaktadır. Narteksin kuzeyinde gynekeiona çıkış veren merdiverler yer alır.

İstanbul'daki ilk kubbeli yapılardan biri olan Ayios Athanasios kilisesi, çan kuleleri, çan kuleleri. Neo-Bizans ağırlıklı mimarı plan şeması, kemer- tonoz kompozisyonu, içerde yer alan litürjik öğelerle eklektik üslüptadır

AYİOS ELEFTERİOS KİLİSESİ (HAGİOS ELEVTHERİOS)

Kurtuluş, Bayır Sokak 11 numarada bulunan kilisenin batı cephesindeki kitabeden yapının 1880 tarihinde inşaa edildiği anlaşılmaktadır. (64) Kilise bir mezarlık kilisesidir. Güney batı duvarında iki kitabe görülmektedir. Bir kitabede, mezarlığın 1851 yılında Parashu kardeşler tarafından yapıldığı yazılmakta ikinci kitabede ise narteksin Viktoria Saridaki ailesi tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Mimarı anonimdir.

Mezarlığın güney batısında bulunmaktadır. Mezarlık avlusu batıya doğru kademelidir. Avlunun doğusuna üç kapı ile girilmekte, güney doğusunda kilise bekçisinin yaşam mekanı yer alır.. Kuzeybatıda ise toplantı mekanı ile yanında ise kemiklerin korunduğu mezar odası yer alır. Kilise doğu - batı ekseninde tek nefli bir bazilikadır. (Resim 12.1) Narteks ve ana mekan dışta kırma çatıya sahiptir. Batıda dikdörtgen planlı narteks ve ana naos iç mekanda beşik tonozla örtülmüştür. Doguda yer alan apsis yarım yuvarlağında içerde ve dışta yarım kubbe örtü sistemi kullanılmıştır. (Resim 12.2) Narteks ana mekandan daha alçak olup kiliseden daha geç bir devire tarihlenmektedir. Kilise doğuda apsisin bulunduğu bema , iç mekanda iki basamak daha yüksektir. Naos ve narteks zemini mermer ile kaplıdır.

Kilise dış cephede oldukça sade, pencereler düzgün kesme taşlarla, çerçeveslendirilmiş, batı cephesindeki üçgen alınlıkta yer alan pencere dıştan motiflidir.

Kilise narteksine batısında yer alan bir kapı ile girilmektedir. Narteksin güney duvarında bir pencere açıklığı yer alır. Narteksten ana naosa giriş batıdaki sini kemerli kapı ile gerçekleşmektedir. Apsisin üstünde sini kemer nişi için de bir pencere yer alır. Apsisin kuzey ve güneyinde duvarda alt hizasında birer niş görülmektedir. Naosun kuzey ve güney duvarında basık kemerli niş içinde ikişer pencere yer alır. Apsis üstünde yer alan sini kemerli yayvan pencere batı duvarda da simetrik olarak tekrarlanmaktadır.

İkonostasion ahşap ve sade işçiliktir. (Resim 12.3) Kuzey duvarındaki ambonda İsa ve İncil yazarlarının tasviri yer alır. Ambon ahşap olup üst kenarında yumurta dizisi, altta haç motifleri görülmektedir. (Resim 12.4) Güney duvarda ise despot koltuğu ahşap, oldukça sade süslemeye sahiptir. Tonozun örtüsünde ortada Pantokrator İsa, apsis yarım yuvarlağında Platitera Meryem tasvirleri yer alır. Pencere kemerlerinin arasında akstta birer yıldız varak çerçeve içinde İncil yazarları tasvir edilmiştir. Yanındaki ikonolar barok özellikler taşımaktadır.

AYIOS DIMITRIOS (HAGIOS DEMETRIOS)

Kuruçeşme, Kırbaç sokak 21 numarada bulunan kilise eğimli bir arazi üzerine kurulmuştur. Yapının Bizans'ın son devirlerinde varlığından bahsedilse de buna kaynak olacak bir kitabe veya yazıta rastlanmamaktadır. Yüksek bir arazi üzerinde kurulmuş olan İmparator yapısı ve Ayios Dimitrios ayazması yer alır. Kuruçeşme 'de 1798 yılında yıktırılıp yeniden yapılmış olan Surp Haç adlı Ermeni kilisesi ile birlikte Ayios Dimitrios Kilisesi inşaa edilmiştir. Fakat kilise inşaa edilirken mimarın tedbirsizliği nedeniyle kalıplar sökülüğünde, kubbe yıkılmış ve birçok amele ölmüştür. III. Selim'in sadrazamı Mehmet Paşa'nın emriyle, yıkılan binanın çatısını Ermeni kilisesinininki gibi ahşap olmak üzere kilisesini inşaa etmişlerdir. (65) Naosa giriş kapısının naosa bakan kısmında yer alan kitabede yapının 20 Ocak 1798 de inşaa edildiğini ve 18 Mart 1832 yılında restore edildiği yazılıdır. (Resim 13.1) Kilise mimarı Saniotis'tir. Son restorasyon 1995 yılında gerçekleşmiştir.

Kilisenin kuzeyinde Ayios Dimitrios ayazması ve onun arkasında kare kesitli kubbeli, yuvarlak kemerli çan kulesi bulunmaktadır. Kaba yonu taşla inşaa edilmiş kilise doğu - batı eksenindedir. Üç nefli bazilikal plan şemasındaki yapı , dıştan doğu ve batıda kırma çatıya sahiptir. (Resim 13.2) Ana mekanda narteks düz çatı , naos ise orta ve yan neflerde beşik tonoz örtülüdür. Apsis dıştan dikdörtgen planlı olup üzeri konik çatı, içte ise yarım kubbeye örtülmüştür. Ana mekanda batıda narteks, doğuda ve kuzey ile güneyde diakonikon hücreleri yer alır. Kilise dışta tezniyatsız ve oldukça sade inşaa edilmiştir.

Nefleri beşer sütun dizisi birbirinden ayırır. Sütun başlıkları İon nizamında, birbirlerine kemerlerle bağlıdır. (Resim 13.3) Beşik tonozu dikey ahşap kirişler atılmıştır. Narteksin üstünde yer alan gynekeion'un naosa bakan dış cephesi öndüle olup barok özellik taşımaktadır.

Narteksin güneyinde sokağa bakan pencere açıklığı kuzey köşesinde ise ambar olarak kullanılan küçük bir mekan yer alır. Narteks bölümünde yerde iki mezar taşı görülür. Naosa giriş kapısının solunda bir, sağında iki toplam dört mezar bulunmaktadır. Bema üç yarım apsislidir. Bemanın apsis bölümünde biri ortada, diğeri yanlarda birer niş bulunmaktadır. Bu nişlere litürjik amaçlı

malzemeler konulmaktadır. Ortadaki ana bölümde üstte ortada dikdörtgen, onun üzerinde ufak bir pencere ve yanlarda ise birer pencere bulunur. Kuzey nefin kuzey ve güneyindeki duvarlarda simetrik olarak dikdörtgen pencereler bulunur.

İkonostasion ahşap olup beş bölümden oluşur. İkonostasionda antitetik kanatlı aslan çift başlı kartal ve kuş motifleri yer alır.(Resim 13.4) Kuzey batıdan üçüncü sütunun üzerinde ahşap işçilikli ambon, güney batıdan dördüncü sütun üzerinde ise ahşap varak despot koltuğu görülmektedir. (Resim 13.5) (Resim 13.6)

Kilise 19.y.y.dan önce inşaa edilmiş olmasına rağmen onu izleyen devirlerde içte yapılan restorasyonlar sonucu değişikliğe uğramıştır. Yapıdaki neo-klasik sütunlar, barok tarzındaki gyrekeion, barok ve rokoko ve doğu özellikler taşıyan ikonostasion ambon ve despot koltuğu tamamen eklektik üslüpta meydana gelmiştir.

AYİOS DİMİTRİOS KİLİSESİ (SARMAŞIK) (HAGİOS DEMETRİOS)

Edirnekapı, Prof. Naci Şensoy Caddesi 93 numaralı yapıdır. Trifon Karabeynikov ve Paterakis'in listesinde kilise izine rastlamamamıza rağmen 1648 tarihli kürekçiler katalogunda kilisenin adı geçmektedir. (66) Bununla birlikte Gedeon bu yayınında Fatih Sultan Mehmet döneminde kiliseye bir ferman olduğunu ve fermana daha sonra Patrikhane'de çıkan yangında yandığını bildirir. Kilise Thomas Smithin katalogunda yer alır. (67) Kilise narteksinde yer alan kitabede kilisenin 20 Nisan 1834 yılında tekrar inşaa edilmiş olduğu yazılıdır. Mimarı anonimdir..

Bir avlu içinde yer alır. Güneydoğudan avluya girilmektedir. Kuzeydoğuda sonradan kapatılan bir giriş olduğu anlaşılmaktadır. Avlunun batısında kilise bekçisine ait yaşam birimleri yer alır

Kaba yonu taş üzeri sıvalı olan yapı doğu - batı ekseninde üç nefli bazilikal plan şemasındadır. Kilise dış cephesi çift meyilli kırma çatıyla örtülmüştür.(Resim 14.1) Yapının dikdörtgen planlı narteksi düz çatı, ana naosda ise ortada beşik tonoz yanlarda ise düz çatıyla örtülmüştür. Doğuda apsis yarım yuvarlak çıkıntılı olup üzeri yarım konik düz çatı , içte ise yarım kubbeye örtülüdür. (Resim 14.2) Kilise, ana naosta batıda tek nartekse , doğuda apsisin yer aldığı , orta nefte iki, yan neflerde tek basamak daha yüksek seviyede bema bulunmaktadır. Ortadaki nef, yan neflerin iki katı genişliğinde olup, yan neflerden bir basamak daha alçaktır.

Yapının dış cephesi sade olup bazı yerlerde devşirme malzeme görülmektedir. Avlunun güneyinde ölü yemeği ve sellada oturan ölü anasını tasvir eden iki kabartma levha antik döneme aittir. Yapıyı saçak altında bir düz, bir dışbükey silme dolaşmaktadır.

Nefleri birbirinden beşer kare kesitli sütun ayırmaktadır. Sütun başlıkları ahşap stilize londur. Beşik tonozun ortasında Pantokrator İsa tasvir edilmiştir. (Resim 14.3) Sütunlar birbirlerine arşitravla bağlanmaktadır. Arşitrav üzerinde ortalarda ışınsal alçak rölief süsleme yapılmıştır. Madalyon içinde aziz tasvirleri yer alır.

Nartekse güneydoğudaki kapıdan girilmekte, kapının batısında kare pencere güneyde iki ,kuzeyde yine iki pencere ve ortada avluya açılan kapı mevcuttur.

Kilise narteksinin güney- batısındaki kapı ile naosa girilmektedir Apsis hizasında oval niş içinde kare bir pencere, apsis üstünde ortada kare niş içinde pencere yanında birer pencere daha görülmektedir. Bema güneyinde doğu duvarda altta iki niş, kuzey bölümde doğu duvarda altta iki niş daha yer alır. Naosun kuzey duvarında yuvarlak kemer nişi içinde üç pencere açıklığı, kuzey duvarda ise aynı pencere kompozisyonu tekrarlanır. Kuzey batıda avluya açılan kare kemer nişi içinde yuvarlak kemerli kapı mevcuttur. Kapı ayazmaya açılmaktadır. Ayazma "Ayios Sevastianu" ayazmasıdır.

İkonostasion sade ahşap rölieflerle süslenmiştir. Volütlü yivli gömme sütunlar bölümlere ayrılmıştır. İkonostasion üç girişlidir. Ambon kuzey batıdan itibaren ikinci sütunun üstünde yer alır. (Resim 14.4) Ahşap, üzerinde bitkisel motifler, kozalak motifleri görülmektedir. Despot koltuğu güney batıdan üçümcü sütunun önünde iki mermer ahşap basamaklıdır. Ahşap despot koltuğunun üzerinde yaprak motifleri, kozalak motifleri göze çarpar.

Gynekeion kuzey nefin kuzey batısından ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Düz ahşap bir galeri şeklindedir. Batısında apsis üstündeki üçlü pencere kompozisyonu tekrarlanır. Kuzey ve güney duvarda ise kare içinde kare pencere görülmektedir.

Stilize İon sütunları ile neo-klasik, ikonostasion ambon ve despot koltuğu barok- rokoko etkisindedir.

AYIOS DİMİTRİOS KİLİSESİ (HAGİOS DEMETRİOS)

Kurtuluş Ateşböceği Sokak 66 numarada yer almaktadır. Kilisenin tarihçesi Bizans dönemine kadar inse de bu dönem hakkında elimizde bir bilgi yoktur. Trifon Karabeynikov kiliseler kataloğu arasında Ayios Dimitrios kilisesinin de adını bildirmektedir. 12 Haziran ve 29 Ekim tarihlerinde Ayios Dimitrios kilisesini ziyaret eden Gerlach ayine katıldığında oldukça kalabalık bir cemaatle karşılaşmıştır. Yine Galland ve Chevalier adlı gezginlerden de kilisenin bulunduğu bölgeye de Ayios Dimitrios köyü olarak adlandırıldığı bilinmektedir. (68) Antonios Paterakis'in listesinde de ellibeş kilise içinde kiliseden bahseder. 1647 ve 1663 yılına ait kilise notlarında Megalomartus, Ayios Dimitrios adını bildirilmektedir. (69) Kilisenin batısında yer alan kitabeden kilisenin 27 Aralık 1726 yılında büyük bir restorasyon gördüğü anlaşılmaktadır. (Resim 15.1) Aynı zamanda da kiliseye bir parekklesion inşaa edildiği bildirilmektedir. (70) Kiliseye 1798 yılında III nolu kitabeden anlaşıldığı üzere bazı önemli ufak ekler yapılmıştır. (71) Kilise duvarlarında yer alan yazıtlardan kilisede çalışmış olan mimar, kalfa ve işçi adını öğrenmekteyiz. Sotiriu Vartani, Hamamcibaşı, Sakızlı kalfa İoannis, kalfa Petros Skuta, mimar İsannis, Nikolaos, Kumkapılı Murati ve Karaali. (72) 1851 yılında kiliseye genel bir restorasyon yapılmış ve buraya "Silivrianis" parekklesionu da eklenmiştir.

Geniş bir avlu içinde yer almaktadır. 1865 yılına dek mezarlık olarak kullanılan avlunun günümüzde güney batısında toplantı yerleri, yazıhane odaları, toplantı salonları görülmektedir. Doğusunda Ayios Haralambos parekklesionu, batıda Ayazma yer almaktadır. Avlunun kuzey-doğuda çan kulesi mevcuttur.

Kilise doğu - batı ekseninde beş nefli bazilikadır. Kaba yonu taş, köşelerde düzgün kesme taş ile inşaa edilmiştir. Kilise dış cephesi doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Kilise apsisi doğuda dışa doğru fazla derin olmayan bir çıkıntılı örtü sistemi düz, içde ise yarım kubbeyle örtülüdür. (Resim 15.2) Yapı ana naosda orta nefde beşik tonoz yanlarda ise düz çatıya sahiptir. Narteks örtü sistemi düz çatıdır. Yapı, ana mekanda dikdörtgen planlı nartekse, yan neflerin orta neften daha yüksek olan beş nefli bir naosa, doğuda ise apsisin bulunduğu orta nefte iki yan neflerde bir basamak yüksek olan bemaya sahiptir. Narteks ve naos zemini mermer döşelidir.

Kiliseyi dışta saçak altında üç kademeli bir silme yapıyı dolanmaktadır. Kapı ve pencere kemerleri dıştan tuğlayla örülmüş ve belirgin hale getirilmiştir. Batı giriş cephesinde yer alan duvara gömülü kesme taş konstrüksiyonlu kare sütunlar üzerinde kare abakusla bitmekte ve birbirlerine tuğla kesitli kemerle bağlanmıştır. Tüm bu ögeler yapıya hareketlilik kazandırmaktadır. (Resim 15.3)

Nefleri birbirinden yedişer sütun dizisi ayırmaktadır. Mermer kaide üzerine oturan sütun başlıkları stilize korinttir. Başlıkların köşelerinde yer alan volütler arası girlandlıdır. Sütunlar birbirine yuvarlak kemerlerle bağlıdır. kemerlerin birleştiği yerlerde madalyonlar içinde aziz resimleri tasvir edilmiştir. Beşik tonozun ortasında Pantokratır İsa tasviri yer alır. Kemerlerin üst bölümü bir arşitrav şeklinde doğu - batı yönünde devam eder. Bu bölüm ve tonoz çeşitli geometrik motifler, çiçek ve haç motifleriyle işlenmiştir. (Resim 15.4)

Kilisenin narteksine güney batıdan girilmektedir. Narteksin batısında , altı pencere ve bir kapı açıklığı mevcuttur. Kuzey batısında gynekeiona çıkış veren merdivenler yer alır. Narteksten ana naosa geçiş üç kapıyla sağlanmaktadır. Apsiste iki yuvarlak kemerli pencere iki yanda iki gömme sütun, kuzey ve güneyinde ise birer yuvarlak kemerli pencere apsisin üstünde ise ortadaki anıtsal olan üçlü pencere kompozisyonu görülmektedir. En üstte de kare bir pencere açılmıştır. Kilisenin güney duvarında ikisi diğerlerine oranla daha küçük olan altı yuvarlak kemerli pencere, dışarı akuzey duvarında ise biri diğerlerine oranla daha ufak olan beş pencereçılan bir kapı, açıklığı yer alır. Ufak olan pencerenin altında kapı görülmektedir.

İkonostasion ahşap olup üzerinde oyma işçilikle yapılmış çift başlı kutsal, üzüm motifleri İncil taşıyan melekler, yaprak motifleri, güller, güller arasında oturan insan figürleri incil taşımaktadır. Ambon kuzey batıdaki sütuna oturmaktadır. Ahşap varak işçiliktir. Üzerinde kabartma şeklinde çeşitli motifler yer alır. Despot koltuğu ise güneydoğuda ahşap, iki mermer basamaklıdır. İkinci basamakta iki aslan heykelciği yer alır. Despot koltuğunda yumurta dizileri, rozetler, çiçek motifleri, palnet motifleri, geometrik motifler görülmektedir.

Gynekeiona narteksin üzerinde yer alır. Ortada naosta dış bükey yanlarda düz olarak görülmektedir. Gynekeion merdivenlerinden çıkışta batıda bir pencere ve apsisin üstünde yer alan pencere kompozisyonu burada da uygulanmaktadır.

Yapı 19. yüzyıldan önce inşaa edilmiş olmasına rağmen restorasyon sırasında değişikliklere uğramış, narteks dışında kullanılan dış tezniyat, naosda korinth sütunlar neo-klasik ikonostasion barok ve rokoko üslûbunda olup iç tezniyat nedeniyle eklektik dönem izleri taşımaktadır.

AYİOS DİMİTRİOS KSİLOPORTAS (HAGİOS DEMETRİOS KSİLOPORTAS)

Ayvansaray, Kırkambar sokak. 12 numaralı yapıdır. Kilisenin ilk kayıtlarına Ayios Dimitrios Kanavu olarak raslamaktayız. "Kanavu" ismini ise kısa bir süre için Bizans İmparatoru olan ve 28 Ocak 1204'de seçilen Nikolaos Kanavu nedeniyle almıştır. Bu dönemde bu yapının kubbeli olduğu sanılmaktadır. Daha sonra bir deprem sonucunda yapı zarar görmüş ve yıkılmıştır. Daha geç dönemlerde İskenderiye Patriği 1597'de bu yapının ona bağlanmasını sağlamıştır. (73) Trifon Karabeynikov kilise kataloğunda yoktur. Onun yerine Ioannis Prodromos manastırının kilisesi Ayios Dimitrios Thesalonikeos olarak bahseder. Bu dönemde üçüncü Patrikhane olarak da neşredilsede halen yeterli kanıt yoktur. (74) 17. y.y.da çıkan bir yangın sonucu tahrip olmuştur. 1669 daki Thomas Smith kataloğunda kilisenin adı yer alır. 17.y.y da kilise Ayios Dimitrios Agiossari olarak adlandırılır. Kilisenin 18.y.y da bir yangında tahrip olduğunu bildirilir. (75) Narteksteki kilise kitabesinde kilisenin 6 Haziran 1730 yılında Patrik Paisios döneminde yeniden inşaa edildiği bildirilmektedir. Bulunduğu bölge nedeniyle " Ksiloporta" " Oymakapı " olarak adlandırılmıştır. (76) İkinci bir kitabede ise 1933 de, dördüncü kitabede 1960 yılında restore edildiği bildirilmektedir. En son restorasyon 1993 tarihinde gerçekleşmiştir. Avlunun güney batısında kilise görevlisinin yaşam mekanı yer alır. Kuzeyde Profitis İlias Ayazması bulunmaktadır. Mimarı anonimdir.

Kilise oldukça geniş bir arazi içinde bulunmaktadır. Etrafı duvarlarla çevrilidir. Kilise doğusunda Bizans sur duvarları ile sınırlanır. Kilise doğu - batı ekseninde üç nefli bir bazilikadır. Yapı malzemesi kaba yonu taş olup sadece batı cephesi sıvalıdır. Kilise doğu ve batıda çift meyilli çatıya sahiptir. Kilise ana mekanda örtü sistemi nartekste düz ahşap, naosda orta nef basık tonoz yan nefler eğri tonozdur. Apsis örtüsü dışta yarım konik içte ise yarım kubbedir. (Resim 16.1) Yapı tek bir nartekse ve doğuda orta nefte iki basamak yan neflerde tek basamak daha yüksek olan bemaya sahiptir. Naosda yan nefler orta neften bir basamak daha yüksektir. Doğudaki üç bölümlü apsis biri eksende diğer ikisi yanlarda olmak üzere yarım yuvarlaktır. Dış cephe oldukça sadedir. Sacak altında doğuda iç bükey, kuzey güney ve batıda düz bir silme dolanmaktadır.

Naosta orta nef yan neflerin iki katıdır ve birbirlerinden sekiz sütun ile ayrılmaktadır. Sütunlar kare kaide üstünde sekizgen postamentler üzerine oturmakta ve stilize kompozit başlıklarla sona ermektedir. Sütunlar ahşap üzeri alçıdır. Sütunlar birbirlerine sini kemerlerle bağlanmaktadır. (Resim 16.2) Kemerler doğuda duvara, batıda ise galeri balkon korkuluğuna oturmaktadır. Orta nefte tonozda Pantokrator tasviri görülmektedir.

Narteksten naosa geçiş ise biri eksende diğeri de güney batıda olan iki kapıdan sağlanmaktadır. Apsis içinde oval dikdörtgen kemer nişi içinde pencere ve bunun altında ufak bir niş yer alır. Apsis üstünde ise üç yuvarlak kemerli pencere açıklığı görülmektedir. Pencere kemerlerini bir geometrik süsleme dolaşmaktadır. Bema güney bölümünün, güney duvarında üstte kare bir niş içinde kare bir pencere, altta iki yuvarlak niş yine bu bölümün doğu duvarında yarım yuvarlak , altta ve üstte ikişer niş yer alır. Kuzey bölümünde doğu duvarda yine yarım yuvarlak niş ve onun altında iki tane diğerlerine kıyasla daha ufak boyutlarda niş bulunmaktadır. Bu bölümün kuzey duvarında ise pencere altında niş ve köşede ise bir niş daha göze çarpmaktadır. Pencere açıklıkları kuzey ve güney duvarlarda dörder tane kare niş içinde simetrik olarak yer alırlar. Pencere aralarına duvara pseudosütunlar yapılarak yine pseudokemerlerle birbirlerine bağlanmıştır.

Ahşap ikonostasion , kabartma ve oyma tekniğinde, üzeri bitkisel motiflidir. (Resim 16.3) Naosta kuzey doğuda beşinci sütun üzerine oturan ambon ahşap, üzerinde incil yazarları ve İsa tasvirleri yer alır. (Resim 16.4) Despot koltuğu ise güney doğudan üçüncü sütunun önünde bulunmaktadır. Ahşap ve dört mermer basamaklıdır. Ambon ve despot koltuğu çiçek ve yaprak motifleri yer alır.

Gynekeion kilisenin batısında dikdörtgen bir plana sahiptir. Bu mekana kuzey nefin kuzey batısından ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Gynekeionda batı duvarda ortadaki daha büyük boyutta basık kemerli bir pencere, yanlarda ise yuvarlak kemerli birer pencere görülür. Kuzey ve güney duvarlarda ise birer ufak kare niş içinde ufak pencere daha yer alır.

Ayios Dimitrios Ksiloporta kilisesi onsekizinci yüzyılın başında inşa edilmesine rağmen, daha geç devirlerde yapılan restorasyonlar sonucu naosta

bulunan neo-klasik sütunlar, rokoko-barok stildeki ikonostasion, ambon ambon ve despot koltuğu ondokuzuncu yüzyıl özellikleri taşımaktadır.

AYIOS FOKAS KİLİSESİ (HAGIOS PHOKAS)

Ortaköy, Muallim Naci Caddesi 76 numarada bulunmaktadır. Kilise Makedonyalı Basileos (867 -886) İmparatorluğu döneminde Ortaköy'deki Trouillos köşkünü yıktırması ve yerine Ayios Fokas adına bir manastır ve kilise yaptırmıştır. 150 rahiplik bu manastır kompleksine daha sonraları eklentiler yapılmıştır. (77) Bizans'ın son dönemine dek faaliyetle kalan yapı nedeniyle semtin adı da Ayios Fokas olarak anılırdı. (78) III Ahmet döneminde (1703 - 1730) 1719 da semtte büyük bir yangın olmuş ve kilise yanmıştır. Bu nedenle Hristiyan halk tekrar bir kilise yapılabilmesi için izin isterler. (79) III. Ahmet'in fermanıyla kilise tekrar inşaa edilir. Fermana yanan kilisenin eski biçim ve ölçüsünün aynı olarak yapılması emredilmiştir. (80) 1853'de yörede tekrar bir yangın olmuş ve kilise ile birlikte camii ve çeşitli binalar yanmıştır. (81) 28 Agustos 1856 tarihli bir fermanla bugünkü kilisenin yapımına Abdülmecit izin vermiştir. (82) Kilisenin naosa giriş kapısının üzerinde bu kitabede Abdülmecit'in adı ve yapım tarihi zikredilir. Çan kulesi yapının demir konstüksyon olup , kilisenin kuzeyinde bulunmaktadır Mimarı anonimdir.

Kilise ana cadde üzerinde etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir avlu içinde yer alır. Avlunun güney batısında ve güney doğusunda kiliseye ait papazın ve bekçisinin oturduğu yerleşim birimleri bulunmaktadır. Kilisenin kuzey batısında yer alan bir kapıdan avluya giriş sağlanmaktadır. Ayrıca batıda ve güney doğuda iki giriş daha görülmektedir.

Kaba yonu taş üzeri sıvalı olan yapı, doğu - batı ekseninde üç nefli bir bazilikadır. Kilisenin doğu ve batı cephesi çift meyilli kırma çatıyla sona ermektedir. (Resim 17.1) Ana mekanda naos örtü sistemi beşik tonoz, yanlarda düzdür. Apsis yarım yuvarlağı dışta üzeri yarım konik içte ise yarım kubbeyle örtülüdür. Kuzey batısında yer alan kare ufak bir mekandan oluşan narteksten ,ana naosa giriş sağlanmaktadır. Yapı naosda yan nefler orta neften bir basamak daha yüksek olup doğudaki bema orta neflerde iki basamak, yan neflerde ise tek basamak daha yüksekte bulunmaktadır.

Kilise dış cephesi sade, mimariye bağlı süsleme ögesi yoktur. Narteks kapısı iki yanda .yivli. ve İon volütlü sütunlarla sınırlandırılmış ve kapının üzeri ise mermer blokla hareketlendirilmiştir.

Naosta ana nef yan neflerin iki katı genişliğindedir.(Resim 17.2) Orta nef yan neflerden altışar sütunla ayrılmaktadır. Bema içinde ise sütun başlığı aynen uygulanmış fakat altına kare ahşap sütun eklenmiştir. Sütunlar yüksek kaideler üzerine oturtulmuş ahşap üzeri alçı konstrüksyondur. Sütunların alt tabanı bilezikli, sütun başlıkları kompozit olup, birbirlerine arşitravla bağlıdır. (Resim 17.3) Arşitravda dişli friz süsleme yer alır. Beşik tonoz ortasında Pantokrator İsa tasvir edilmiştir. Tonoz kalem işi ile bölümlere ayrılmış içine melekler tasvir edilmiştir.

Apsiste altta bir niş üstte iki yanda basık kemer nişli pencereler görülmektedir. Doğu duvarında apsinin üstünde biraz daha büyük olmak üzere basık kemer nişli üç pencere mevcuttur. Bemanın kuzey bölümünde doğu duvarda altta niş, kuzey duvarda basık kemer nişli haç motifli bir pencere güney bölümde ise doğu duvarda, altta büyük bir niş, güney duvarda yine basık kemer nişli bir pencere yer almaktadır. Naosun güney duvarında dört sepet kemer nişli pencere güney duvarın batısında sepet kemer nişli bir kapıdan toplantı odasına geçilmektedir. Toplantı odasının doğusundaki ise dört büyük sepet kemer nişli pencere batısında ise nartekse çıkılan kapı, doğusunda avluya açılan bir kapı daha yer alır.

İkonostasis ahşap varak işlemeli baklava motifleri, sütunlar ve çiçeklerle hareketlendirilmiştir. İkonostasis üç girişe sahiptir. Kuzey batıdaki üçüncü sütunun üzerinde ahşap varak stilize bitkilerle işlemeli ambon, güney duvarda ise dördü mermer biri ahşap beş basamaklı ahşap ve varak stalaktitli bitkisel motifleri olan despot koltuğu yer alır. (Resim 17.4)

Naosun batısında iki katlı gynekeion görülmektedir. Gynekeion zemini ahşaptır. Gynekeiona papaz evinin yanında yer alan avludan çıkılmaktadır.

Ortaköy'deki Ayios Fokas kilisesi erken dönem bazilikal plan şemasında inşaa edilmiş, narteks giriş kapısı neo-klasik sütunlarla çerçeveslendirilmiş, naostaki sütunlar neo-klasik tonozdaki süsleme, ambon, ikonostasion despot koltuğu,

rokoko ve barok izler taşımaktadır. Yapı naosta eklektisizm etkisinde meydana getirilmiştir.

AYİOS HARALAMBOS KİLİSESİ (HAGİOS KHARALAMBOS)

Bebek, İnsirah sokak 15 numaralı yapıdır. Kilise hakkında ilk bilgileri 1796 tarihinde Patrik Yerosimos ve daha geç dönemde Nisan 1830 tarihinde ikumenik Patrik Agathagelos'un mektuplarında raslamaktayız. Patrik Yerasimos kiliseden bir Metohi kilisesi olarak bahseder ve burada ayinlerin yapıldığını bildirir. (83) Biz kesin olarak yapılış tarihine 1830 olarak rastlamaktayız. (84) Mimarı anonimdir.

Kilise küçük avlu içinde bulunmaktadır. Avluya kuzey doğuda ve güney doğuda yer alan kapılarla girilmektedir. Güney doğuda toplantı salonu yazıhaneler, güney batıda ise yerleşim birimleri yer .

Kilise doğu - batı eksenindedir. Üç nefli bir bazilikadır. Kilise dış cephesi kaba yonu taş köşeleri düzgün kesme taşla inşaa edilmiştir. Dış cephede pencere kemerleri düzgün kesme taşlarla çerçeveslendirilmiştir. (Resim 18.1) Apsis dıştan yarım yuvarlak ve düzgün kesme taştan yapılmıştır. (Resim 18.2) Kilise kırma çatı ile kapatılmış Apsis ve yapı kiremit örtülüdür. Ana mekanda narteks düz bir çatılı, naosta ise orta nef beşik tonoz yan nefler ise düzdür. Apsis çıkıntısı yarım yuvarlak, dışta yarım konik çatı, içte ise yarım kubbeyle örtülmüştür. Yapının batı, kuzey batı ve güney batısını "U" şeklindeki narteks sınırlamaktadır . Ana mekanda naosun doğusundaki bema orta nefte bir basamak, yan neflerde tek basamak daha yüksektir. Naos yan neflerde ise bir basamak daha yüksek inşaa edilmiştir.

Ana nef yan neflerin iki katı büyüklüğündedir . Yan nefleri orta neflerden altışar ahşap mermer desenli kare kesitli sütun ayırmaktadır. Bu sütunlar payelere oturur. Birbirlerine arşitravla bağlı sütunların başlıkları sade ve dış köşelerine birer stalaktit yapılmıştır. (Resim 18.3)

Avludan nartekse biri güney doğuda diğeri kuzey doğuda olmak üzere iki giriş mevcuttur. Narteksin kuzey bölümünde kuzey batı köşesinde bugün kapalı olan ve yola açılan bir kapı yer alır. Ana naosa giriş narteksin batısından, kuzey ve güneyinden birer kapı ile gerçekleşmektedir. Kapılar mermer çerçevesli olup ortasında kilit taşı ve iki yanında da birer gömme sütun mevcuttur. Batıdaki girişin iki yanında simetrik olarak kare birer pencere açılmıştır. Apsis yarım yuvarlağında üstte üç pencere açıklığı bulunmaktadır. Apsisin iki yanındaki bölümlerde güney

duvarda bir niş, doğu duvarında ise yine bir niş tekrarı ve üstte bir pencere daha mevcuttur. Kuzey bölümde ise yine doğu duvarında niş ve üst kısımda pencere, kuzey duvarda altta bir niş bulunur.

İkonostasion ahşap işçilikli, bemaya ana giriş kapısı kuzeyinde iki, güneyinde bir kapı olmak üzere dört girişlidir.(Resim 18.4) Ambon; kuzey batıdaki üçüncü sütunun üstünde sade ahşap işçilikli, despot koltuğu ise güney doğuda ikinci sütun önündedir. Koltuk ahşap ve üç mermer basamaklıdır.

Gynekeion ortası dış bükey plan özelliğini taşır. Güney nefin, güney batı köşesinde yer alan ahşap merdivenden gynekeiona çıkılmaktadır. Gynekeionun orta bölümü yan bölümlerden iki basamak daha yüksektir. Batı duvarında apsis üstünde görülen pencere açıklıkları tekrarlanmıştır. Bu açıklıkların iki yanında güney ve kuzey duvarında birer yuvarlak kemerli pencere yer alır. Yapının kuzey ve güney duvarında kare kemer niş içinde dörder tane pencere açılmıştır. Pencerelerin ortası haç motiflidir.

Kilise erken bazilikal plan şemasına bağlı kalarak, mimari ve litürjik öğelerde eklektisizmin etkisinde kalmıştır.

AYÍOS İGNATÍOS KİLİSESİ (AGİOS İGNATÍOS)

Kadıköy Hasanpaşa'da Rum Ortodoks mezarlık kilisesidir. Kiliseyi inşa ettiren Mansurof ailesi olduğunu kilisenin güneyinde bulunan mezardaki yazıtlarıyla anlaşılmaktadır. Yapı 1895 yılına tarihlenmektedir. Mimarı anonimdir.

Meyilli bir arazi üzerinde tepede inşa edilmiş etrafı mezarlıkla çevrili oldukça geniş bir alan içinde yer alır. Kilisenin batısında insan kemiklerinin saklandığı mezarlık bölümü yer alır. Güney batısında ise mezarlık bekçisinin yaşam mekanı görülmektedir.

Kilise doğu-batı ekseninde kapalı Yunan haçı plan şeması özelliklerini taşımaktadır. Yapı kubbelidir. Ana kubbe ufak ölçülerde yükseltilmiş, pencerelessi kasnak üzerine oturtulmuştur. Kubbe etrafını beşik tonozlar çevrelemekte ve doğu ile batıdaki beşik tonozun iki yan mekanları çapraz tonozla örtülmektedir. Apsis dıştan köşegen şeklinde yarım kubbeye örtülmüştür. (Resim 19.1)

Dış cephesinde beşik ve çapraz tonoz kemerleri belirginleştirilmiştir. Pencere kemerlerinin ortasında kilit taşları yer alır. (Resim 19.2) Doğuda apsisin köşelerine kuzey, güney beşik tonoz kemerlerinin alt kısımları gömme sütun kullanılmış cephe hareketlendirilmiştir.

Pandatiflere dayanan kubbe bu geçiş öğeleri ile ağırlıklarını yarım mermer sütunlara vermektedirler. Sütun başlıkları stilize londur. (Resim 19.3) Sütunlar yüksek kare payelere dayandırılmış duRumdadır. İkonostasis duvarı ahşap olup sade bitkisel motiflere sahiptir. (Resim 19.4) Ortası yarım yuvarlak dışa çıkıntılı bemanın iki yanındaki duvarlarda birer niş görülmektedir.

Yapının batısında nartekse girilmekte cam bir mekandan oluşmaktadır. Ana mekan naosa batısına eklenen yuvarlak kemerli tek bir kapı ile girilmektedir. Kilisenin batısında giriş kapısının iki yanında birer kemerinin içinde, ortadaki biraz daha büyük olmak üzere yuvarlak kemerli üç pencere yer alır. Bunların dışında kuzey duvarında altta ortada kemer içinde iki dikdörtgen pencere ve bunların iki yanında bu kez birer yuvarlak kemer içinde dikdörtgen pencereler görülmektedir.

Bu kompozisyon kilisenin güney duvarında da tekrar edilmiştir. Kuzey ve güney duvarında ortadaki pencerelerin üst taraflarında bema kemeri içinde ortadaki biraz daha büyük olmak üzere yuvarlak kemerli  pencere mevcut.

İgnatios kilisesi naosta bulunan neo-klasik stildeki sütunlar, dış tezniyat nedeniyle 19.y.y. etkisindedir.

İOANNİS PRODROMOS KİLİSESİ (HAGİOS İOANNES PRODROMOSİ)

Yenimahalle, İbni Sina Sokak'da bulunmaktadır. Yapının bulunduğu arazi üzerinde bir parekklesionun varlığından söz edilmektedir. Vaftizci İoannis Prodromos adına 1656 yılında Terkos Metropoliti metropolitlik kilisesi olarak kullanmış fakat 18. yüzyılda yıkılmıştır. Metropolit Nikiforos (1824-1835) yıllarında tekrar inşaa edilmiştir. İnşaat tarihi 1833 olarak belirtilmektedir. (85) 31 Ağustos 1934 yılında yüzüncü yıldönümü kutlanmıştır. Terkos Metropoliti İoakim (1931-1950) ayını yönetmiştir. 1950 yılında Terkos Metropoliti Yakovas (1950- 1977) yıllarında restore edilmiştir. 1955 yılında tahrip olan kilise 1963 yılında ikinci bir restorasyon geçirmiş ve 23 Ekim 1883 yılında yüzellinci yıldönümü kutlanmıştır. (86) Mimarı anonimdir.

Kilise geniş bir avlu içinde yer alır. Avluya güneybatıdan bir ana giriş, kuzey batıdan ve güney doğudan ise birer yan giriş bulunmaktadır. Avlunun güneybatı ve güney doğusunda yerleşim birimleri görülmektedir. Yerleşim birimlerinden biri kilise papazının diğeri ise bekçinin yaşam mekanıdır.

Yapı doğu batı ekseninde bazilikal plan şemasındadır. Kilise kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Yapı doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıyla örtülmüş ana mekanda içerde ise orta nefte beşik tonoz, yan neflerde eğik tonozdur. Apsis dıştan yarım yuvarlak, örtü sistemi yarım konik içte ise yarım kubbeyle örtülmüştür. (Resim 20.1) Batıdaki dikdörtgen planlı narteks düz ahşap çatılıdır. Yapı narteksten sonra yan neflerde orta neften daha yüksek bir naosa, doğuda ise apsisin bulunduğu, iki basamakla çıkılabilen bemaya sahiptir.

Yapının doğu ve batı cephesinde çatıyı saçak altında bir iç bükey silme dolanmaktadır. Dış cephe düz ve oldukça sadedir. Yapıda iki renkli sıva kullanılmıştır.

Narteksin güney batısında yuvarlak kemerli bir kapı ve iki yanında yuvarlak kemerli birer pencere mevcuttur. Kuzeyinde ortada yuvarlak kemerli bir kapı ve kapının iki yanında birer pencere ile geniş bir alana sahip olan ve kabul salonu olarak kullanılan bölüme geçiş verilmektedir. Bu bölüm doğuya doğru uzanmakta, doğusunda avluya çıkış veren bir kapı bulunmaktadır. Narteksin batısında kiliseyle

aynı kişiye ithaf edilmiş ayazmaya inilen merdivenler görülmektedir. Narteksin doğusundaki basık kemerli bir kapı ile ana naosa geçilmektedir. Kapının iki yanında birer kare pencere açıklığı yer alır.

Ana nef yan neflerden beşer sütun ile ayrılmaktadır. Ahşap sütunların üstü alçı ve mermer desenlidir. Sütun başlıkları İon olup, sütunlar birbirlerine arşitravla bağlıdır.(Resim 20.2) Arşitrav üzerinde madalyonlar içinde aziz tasvirleri görülür. Beşik tonoz ortasında İsa Pantokrator tasvir edilmiştir.

Bemada apsis yarım yuvarlağı içinde akstta elipsoid bir niş yer alır. Apsis üstünde yuvarlak kemerli niş içinde üç pencere açıklığı mevcuttur. Bemanın güney bölümünde doğuda üç niş, güney duvarında üstte yuvarlak kemerli niş, bir pencere altta kare kemer niş içinde avluya açılan bir kapı yer alır. Bemanın kuzey kısmında ise doğu duvarda bir büyük niş, kuzey duvarında üstte yuvarlak kemerli pencere altta ise iki ufak niş görülmektedir. Kilisenin kuzey duvarında anıtsal yuvarlak kemerli pencere açıklığı ve duvarın batısında toplantı salonuna açılan kapı mevcuttur. Güney duvarda ise yine simetrik olarak yuvarlak kemerli pencere ve duvarın yine batısında yuvarlak kemer nişli kare iki pencere görülmektedir.

İkonostasion ortası üçgen alınlıklı sade ahşap bir işçiliğe sahiptir. İkonostasion gömme sütunceler ve yuvarlak kemerlerle üç bölüm ayrılmıştır. Kuzey batıdan ikinci sütun üzerinde ahşap ve sade geometrik motiflere sahip ambon yer alır. (Resim 20.3) Güney doğudan üçüncü sütun önünde üç taş bir de ahşap basamaklı ahşap despot koltuğu görülür. (Resim 20.4) Koltukta bitkisel motifler yer alır. İkonostasion üçgen alınlığında son akşam yemeği tasvir edilmiştir.

Gynekeion ortası iç bükey yan bölümleri düzdür. Naosun kuzey batısındaki bir merdivenle ulaşılmaktadır. Gynekeion batı duvarında apsisteki pencerelerin tekrarı yer alır. Güney duvarında iki ahşap yuvarlak kemer nişli pencere kuzeyde ise yine aynı simetri görülür. Gynekeion zemini ahşaptır. Kuzey ve güneyde birer yarım sütun yer alır.

Yenimahalle, İoannis Prodromos kilisesi erken dönem bazilikal plan şemasında olmasına rağmen ikonostasiondaki Rönesans tarzı ikona tasviri, neo-

klasik sütunlar, rokoko ve barok özellikler taşıyan ikonostasion, ambon ve despot koltuğu nedeniyle eklektik tarzdadır.

AYIOS IOANNIS HRISOSTOMOS KİLİSESİ (HAGIOS IOANNES KHRYSTOMOS)

Kalamış, iskele caddesi 30 numarada bulunan kilise, 19.yüzyıla tarihlenmektedir. Mimarı anonimdir. Kilise hakkında elimizde kesin kaynak yoktur

Yapı cadde üzerinde yer almaktadır. Kilisenin kuzey ve güneyinde toplantı odası ve yazıhane bulunmaktadır. (Resim 21.1) Yapı malzemesi olarak kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Doğu - batı ekseninde, üç nefli bazilikal plan şemasına sahiptir. Yapı dış cephesinde çatı sistemi dışta sinilerek iç - dış bükey olarak çıkıntılı, doğuda apsis örtü sistemi yarım konik çatıya sahiptir. Ana mekanda naos orta ve yan neflerde beşik tonoz örtülüdür. Batıdaki dikdörtgen planlı narteks düz çatılıdır, doğudaki apsis ise içte yarım kubbe ile örtülüdür. Ana mekan tek bir narteks onu izleyen yan neflerden tek basamak daha yüksek olan orta neften oluşan bir naosa, doğuda orta nefte iki basamak yan neflerden tek basamak daha yüksek olan bemandan oluşur.

Tüm cephelerde saçak altında düz bir silme dolanmaktadır. Yapının dış cephesi oldukça sade pencereler, düz kesme taşla çerçevlendirilmiştir. Kapının aksında duvara gömülü sütunlar yer alır.

Ana naosta orta nefleri yan neflerden üçer sütun ayırmaktadır. Ahşap üzeri siva olan sütunlar yüksek kare kesitli payeler üzerine oturmakta, başlıkları ise stilize kompozittir. Sütunlar birbirlerine üzerine aziz tasvirleri olan doğu batı doğrultulu bir arşitravla bağlanmıştır. Kuzey ve güney batıdaki sütunlar yarım kemerlerle gynekeion daki kare kesitli sütunlarla birleşmektedir. Beşik tonozun ortasında silüet halinde Pantokrator İsa tasvir edilmiştir.

Kilise batısında yuvarlak kemerli bir kapıdan direk olarak nartekse girilmektedir. Kapı haç ve bitkisel motiflidir. Kapının kuzey ve güneyinde birer dikdörtgen pencere açılmıştır. Narteksin kuzeyinde İoannis Prodromos ayazması görülmektedir. Güneyinde ise gynekeiona çıkış veren merdivenler yer alır. Bemanın güneyinde bahçeye açılan bir kapı kuzey ve güneyde ise doğu duvarında elipsoid bir pencere görülmektedir. Doğu duvarında elipsoid iki yanda sekizgen kesitli pencere açıklığı yer alır.

İkonostasyon ahşap ve sade işçiliklidir. (Resim 21.2) Kuzey batıdaki ilk sütunda ahşap ambon üzerinde İsa ve İncil yazarlarının tasviri, güney doğudaki ikinci sütun önünde ahşap despot koltuğu yer alır.

Gynekeion dikdörtgen bir plana sahiptir. Narteksin üzerinde yer alır. Örtü sistemi naosun devamı beşik tonozdur. Gynekeion doğu cephesi üç bölümlüdür. İki ahşap kare kesitli sütunla ayrılmıştır. Daha önce belirtildiği gibi naosta yer alan son sütunlarla gynekeionda yukarıda bahsi geçen sütunlar yarım kemerle birbirlerine bağlıdır. Bu sütunlar kuzey ve güneyde ise kuzey ve güney duvar cephesine kare kesitli gömme sütunlarla yarım yuvarlak kemerlerle bağlanmaktadır. Gynekeion batı duvarında doğuda apsis üstündeki pencere kompozisyonu aynen tekrarlanır.

Yapı 19.y.y.ın etkisinde kalarak inşaa edilmiş, doğu ve batı cephesi barok özellikler taşımaktadır. Naos, Sütunlar neo-klasik, ikonostasion, despot koltuğu, ambon eklettik özellik taşımaktadır.

AYIOS IOANNIS KİLİSESİ (IOANNES PRODROMOS)

Kuruçeşmede, Kuruçeşme Caddesi 14 numarada bulunmaktadır. Bugünkü kubbeli kilisenin yerinde daha küçük bir kilisenin varlığından söz edilir. Gelişi az olduğundan 1790 yılında kilise yardım için bir sandık kurulmuş ve 1803 tarihinde bu kilise otuz bir kuruş karşılığında Mihalis Sovolzos tarafından satın alınmıştır (87) Patrik Kallinikos 1 Şubat 1804 yılındaki bildiride Patrikhane Akademisi, buranın ileri gelen zatlarından, Aleksandros Mavrokordatosun evine taşındı. Gregorios Butzou'un evi ise Patrikhanenin yazlık ikametgahı, Ioannis Prodromos kilisesi patrikhanenin yazlık kilisesi olarak kullanılmaya başlandı. Kilise 1798 ve 1832 yıllarında restore edildi. VI, Gregorios'un patrikliği zamanında 1836 yılında genişlemiştir. (88) Kilise Şubat 1996 yılında restorasyon çalışmaları sürdürülmektedir. Mimari anonimdir.

Yapı küçük bir avlu içinde yer alır. Yapı malzemesi kaba yonu taş olan, kilise doğu-batı ekseninde, kubbeli bazilika plan şemasındadır. Doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Batıda çatıya dik iki yüzlü çatı bindirilmiştir. (Resim 22.1) Ana mekan örtü sistemi yüksek silindirik kasnaklı kubbe olup, kubbenin doğu ve batı bölümleri basık tonoz, yan nefler düz çatılıdır. Apsis yarım yuvarlağının örtü sistemi yarım kubbedir. Ana mekan nartekssiz olup, üç nefli bir naosa ve orta nefte daha yüksek olan bir bemaya sahiptir.

Ana mekanda, nefler birbirinden kuzey nefte üç, güney nefte ise beş sütunla ayrılmaktadır. Sütunlar kare kesitli ahşap tabanlar üzerine yükselmekte ve sade bir abakus ile sona ermektedir. Sütunlar birbirine bir arşitravla bağlıdır.

İkonostasion ahşap bitkisel motiflidir. Ambon, kuzey doğudaki ikinci sütun üzerinde bulunmaktadır. Despot kültürü ahşap olup güney doğudan ikinci sütun önünde görülmektedir. Naosa giriş güney cephesinden gerçekleşmektedir.

Kubbede dört dikdörtgen pencere açıklığı yer alır. Apsisde simetrik olan iki niş, güneyinde ise bir niş bulunmaktadır. Apsisin üstünde doğu duvarda basık kemerli üç pencere yer alır. Naos kuzey ve güney duvarında beşer dikdörtgen pencere açıklığı mevcuttur.

Batıdaki gynekeiona naosun güney batısındaki merdiven çıkış vermektedir. Galeri naostaki ilk sütunlara oturmaktadır. Dikdörtgen planlıdır. Batı duvarında doğu duvarındaki pencere kompozisyonu tekrarlanır. Naosun kuzeybatısında Ayios Sotiros Ayazması görülmektedir. Kuzey doğuda bir mekan yer almaktadır. O tonoz örtüye sahip mekanın kullanım amacı bilinmemektedir.

Kilise Bizans özelliklerinde inşa edilmiş olup, restorasyon çalışmaları nedeniyle mimariye ve litürjiye bağlı öğeler değişime uğramıştır.

AYİOS KİRYAKOS KİLİSESİ (HAGİOS KYRIAKOS)

Eğrikapı, Sazaklar caddesi üzerinde yer alır. Kilise yakın döneme tarihlenmektedir. Kitabeye ve yazıta rastlanılmamıştır. Mimari anonimdir.

Kilise Rum Ortodoks mezarlığı kilisesidir. Mezarlığa kuzey batıdan giriş gerçekleşmektedir. Güney - batıda mezarlık görevlisinin yaşam mekanı yer alır. Toplantı odası ve yazıhane olarak ortak kullanılan mekan kilisenin doğusuna bitleştirilmiştir.

Yapı doğu - batı ekseninde tek nefli bazilikal planlı bir kilisedir. Kaba yonu taş konstrüksyondur. (Resim 23.1) Batı cephesinde çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Ana mekanda kare planlı naos beşik tonozla örtülüdür. Doğudaki toplantı mekanı nedeniyle, apsis çıkıntısı dıştan görülmemektedir. Kilisenin batısından basık kemerli bir kapı ile direk naosa girilmektedir. Doğuda bema kare kesitli bir apside sahiptir.

İkonostasion iki girişli ve mermer konstrüksyondur. (Resim 23.2) . Mermer despot koltuğunda sade işçilklidir. Güney ve kuzey duvarlarda simetrik olarak ikişer dikdörtgen pencere, batı ve doğu duvarında ise daire biçiminde birer pencere daha yer alır.

Yapı erken dönem bazilikal plan şemasında inşaa edilmiştir.

AYİOS KOSTANTİNOS VE ELENİ KİLİSESİ (HAGİOS KONSTANTİNOS - HAGİA HELEN)

Yedikule, İmrahor İlyas bey caddesi, 57 numaralı yapıdır. Erken Bizans döneminde I.Kostantin ve annesi Eleni adına kutsanan kilisede, İmparator sağ kol ve parmak röliklerinin saklandığı bildirilmektedir. (89) İstanbul fethinden sonraki göçler sırasında Karaman'dan getirilen Rum'ları bu semte yerleştiren II Mehmet, burada yıkıntılar üzerinde yeniden kilise inşaa etmelerine izin vermiştir. Bu nedenle kilise kataloglarında Karamania'daki Ayios Kostantinos kilisesi veya Karaman Mahallesiindeki Ayios Kostantinos olarak adı geçer. (90) 21 Mayıs'ta 1576 da kilisenin gününe katılan Gerlach, altta inilen bir merdivenle bir ayazma olduğunu bildirmektedir. (91) Patrik III Mitrofanis (1565 - 1572) 1569 tarihli mektupta kilisenin eski bir yapı olduğundan bahseder. (92) Tüm kataloglarda Kostantinos kilisesi bildirilir. Yapı Trifon Karabeynikov listesinde Kostantinu ve Eleni kilisesi olarak adı geçmektedir. (93) Katip Pavlos'a göre 1652 de ziyaret ettiği kilisenin kubbeli ve eski bir yapı olduğundan bahseder . (94) 1689 yılında kilisenin yandığı , büyük para sıkıntılarını çekilmesine rağmen onarıldığı bilinmektedir. (95) Kilise narteksindeki naosa giriş kapısının üzerindeki kitabede, 15 Mart 1805 yılında kilisenin tekrar inşa edildiği yazılmaktadır. Kitabede ayrıca altı mermer taşçılar loncası ustaları, kalfa ve öğrencilerin yapıda çalıştığı ifade edilmektedir. Kilisedeki narteksin güneyinde bulunan kitabede ise Patrik Kallinikos döneminde temelden inşaa edildiği ve 6 Nisan 1805 de ibadete açıldığı yazılıdır. (Resim 24.1) Bir başka kitabede ise Patrik Kostantinos zamanında restore edildiği ve restorasyonunun Fotios ve mimar Kostantinos tarafından 20 Eylül 1833 'de gerçekleştirildiği bildirilmektedir. 1963 Yılında tekrar restorasyonu gerçekleşen yapının, Myra Metropoliti tarafından açılışının gerçekleştirildiği , narteksin batısında yer alan yazıttan anlaşılmaktadır.

Kilise geniş bir avlu içinde bulunmakta ve kuzeyde bulunan bir kapıdan girilmektedir. Kuzeyde kilisenin çan kulesi görülmektedir. Çan kulesi üç kademeli eklektik bir kule olup, altta dört yuvarlak kemerin üstünde, ortası çapraz tonozla kapatılmıştır. Yuvarlak kemerleri ise dışta alçak kabartma şeklindeki yumurta frizi çerçevelemektedir. Kemerlerin bağladığı dört cephedeki dört kare kesitli kısa sütunların dışında, yivli gömme sütunlar yer alır. Üstte kare kesitli bir bölüm oluşturulmuş ve her cephesinde de ortada yonca gibi haç ve haçların her iki yanında da gömme ikişer ion başlıklı sütun oturtulmuştur. Üzerinde yine bir friz ve

son katta kubbeli bir bölüm yer alır. Kubbeyi taşıyan sütun başlıkları kompozittir.(Resim 24.2) Çan kulesindeki kitabede ise kulenin 4 Mayıs 1903 yılında yapıldığı ve Sultan II Abdülhamit döneminde III İoakim patrikliği sırasında toplanan bağışlarla Zosima Damianos, Nik Hacopulos G.Çolakidu, İ.S Ladas, I. Thomas ve B. Petridou gözetiminde inşaa edildiği yazılmaktadır.

Avlunun güneyinde iki katlı eski okul binası yer alır. Okulun hemen doğusunda merdivenle aşağıdaki avluya inilmekte ve burada eski bir bina kalıntıları görülmektedir. Depo olarak kullanılan yuvarlak kemerlerin ve giriş çıkıntılarının yer aldığı bu mekan , muhtemelen Bizans dönemine tarihlenir. Mekan geç devirde , ana kilise yıkıldığında bir ara ayınlar için kullanılmıştır. Bu bölümün hemen üstünde kilisenin dıştan güney doğu kısmına istinat duvarı şeklinde bir bölüm eklenmiştir. Kilisenin eski bir yapı üzerine inşaa edildiği açıkça gözlenmektedir. Avlunun kuzeybatısında kilise görevlilerinin yaşam birimleri, kuzey doğusunda ise yazıhane bulunmaktadır.

Yapı malzemesi kaba yonu taş üzeri sıvalıdır..(Resim 24.3) Yapı doğu - batı ekseninde üç nefli bir bazilikadır. Kilise çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Ana mekanda naos örtü sistemi yan neflerde düz, orta nefte ise beşik tonozdur. Doğuda yarım çıkıntılı apsis örtüsü dışta yarım konik içte ise yarım yuvarlak kubbeye örtülüdür. Kilise batıda dikdörtgen planlı düz çatılı narteks, yan neflerin orta neften bir basamak daha yüksek olan naos ve doğuda iki basamakla çıkılan apsisin yer aldığı bemandan meydana gelmektedir.

Naos orta nefi yan neflerin iki katıdır. Ana nefi yan neflerden altışar sütun ayırmaktadır. Sütunlar sekizgen mermer bir kaide üzerine oturtulmuş ve başlıkları kompozittir. (Resim 24.4) Sütunlar birbirlerine bir girişle bağlanmakta ve üzerinde meandr ile geometrik çerçeveli haçlar görülmektedir.

Kilise narteksine giriş , kuzey batıdaki daha geç devirlerde eklenmiş bir mekandan gerçekleşir. Bu mekandan kilise batısındaki nartekse avludan geçişi sağlayan kapı yuvarlak kemerlidir. Kapının iki yanında yuvarlak kemerli ikişer pencere yer alır. Batıdan ana giriş olmasına rağmen, bu ana giriş günümüzde kullanılmamaktadır. Batıdaki kapının dış cephesinde çerçeveli ve çift renkli kemer kullanılmıştır. Narteksin güneyindeki mekandan gynekeiona çıkış veren

merdivenlere ulaşılmaktadır. Naosa geçiş üç kapı ile sağlanmaktadır. Akstaki diğerlerine kıyasla daha büyük olan kapılar mermer kemerlerle çerçevelendirilmiş ve ortasında kilit taşı konulmuştur. Doğudaki Apsisin içinde iki niş, kuzey ve güneyinde birer niş, doğu duvarında ise apsisin iki yanında ikişer niş yer alır. Nişlerin içine kare pencereler açılmıştır. Apsisin st kısmında  pencere açıklığı yer alır. Bemanın kuzey ve güney duvarında üstte birer yuvarlak kemerli pencere ve pencerelerin altında dış avluya açılan birer kapı görülmektedir.

Kilisenin kuzey ve güney duvarlarında simetrik olarak dördü büyük biri diğerlerine nazaran küçük boyutlarda olan beşer pencere açıklığı mevcuttur. Güney nefe bitişik ayin sonrası bir toplantı mekanı oluşturulmuştur.

İkonostasion bemaya beş giriş sağlamaktadır. Ahşap ve sade işçiliklidir. Kuzey batıdaki dördüncü sütün üzerinde ahşap oyma ve kabartma varak ambon (Resim 24.5) güneyde karşısındaki sütün önünde ise bitkisel motiflerle bezeli ahşap despot koltuğu görülmektedir. (Resim 24.6)

Gynekeion narteks üzerinde dikdörtgen planlıdır . Batıdaki naos stnlarının hızasında kuzey ve güneyde de birer stne görülmektedir. Gynekeion batı duvarındaki pencere açıklıkları doğudaki apsis stndekilerle aynı simetridedir.

Samatya, Ayios Kostantinos kilisesi, an kulesi eklektik, naostaki sütün ve litürjik gelerdeki rokoko ve barok stilinde tümüyle eklektik özellikler taşımaktadır.

AYÍOS KOSTANTÍNOS VE ELENÍ KİLİSESİ (HAGÍOS KONSTANTÍNOS - HAGÍA HELENE)

Beyoğlu , Kalyoncu Kulluk caddesi, No 176, Beyoğlu'nda yer almaktadır. Kilisenin narteksinde bulunan eksendeki naosa giriş kapısının üzerinde yer alan kitabeden anlaşıldığı üzere yapının inşasına 25 Mart 1856'da başlanmış ve 9 Mart 1861 de bitirilmiştir. Resmi açılışı ise 9 Nisan 1861 de Patrik II. İoakim tarafından gerçekleştirilmiştir. Yapının mimarı Karaca olarak belirtilmektedir.(96)

Kostantinu ve Eleni kilisesi etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir avlu içinde yer alır. Avlunun kuzey batısında kilise görevlilerine ait yazıhane ve toplantı odaları, doğusunda ise fukara perver cemiyeti ve yemekhane, güney doğusunda günümüzde kapalı olan Rum okulu bulunmaktadır. Yapının malzeme yapım tekniği tuğla üzeri sıvalıdır. (Resim 25.1) Kilise doğu - batı ekseninde bir yapıdır. Yunan Haçı plan şeması özellikleri taşır. Batıda narteks, doğuda ise üç bölümlü apsis ile sınırlanmaktadır. Dış cephe batıda ve doğuda üstle yuvarlak alınlıklarla sona ermektedir. Ana mekanda naos yüksek kasnak üzerine oturan kubbe ile ve etrafındaki bölümler, beşik tonoz ile örtülüdür. Doğu haç kolunun tavan örtü sistemi ortadaki bema dahil beşik tonoz yanlar ise yelken tonozdur. Doğudaki apsis üç yarım yuvarlak ve dışa çıkıntılıdır. (Resim 25.2) Apsis örtü sistemi içte ve dışta yarım kubbedir. Yapının batıdaki dikdörtgen planlı narteksin örtüsü ise çapraz tonozdur. Ana mekanda doğuda iki basamakla çıkılan bema kısmı yer almaktadır.

Batının dış cephesinde kuzey batı ve güney batıda köşelerde iki çan kulesi batıdaki alınlık üzerinde ise Sircopovlos adlı bir Rum'un hediye ettiği saat yer almaktadır. Dış cephe saçak altında ve açıklıklarda silmeler ile hareketlendirilmiştir. Nartekse giriş bölümüne dört İon sütunu ve sütunları birleştiren bir arşitravla hareketlendirilmiştir. (Resim 25.3)

Narteksde yer alan kapılardan ortadaki daha anıtsal olmak üzere, yuvarlak mermer kemerle çerçevelenmiştir. Tüm kapıların ortasında kilit taşı yer almaktadır. (Resim 25.4) Eksendeki kapının iki yanında gömme kare kompozit başlıklı sütunlar görülmektedir. Kapının kuzey ve güneyinde yuvarlak kemerli birer pencere bulunmaktadır.

Ana mekanda kubbe köşelerde pandantiflerle ana naosa geçişi sağlar. Pandantifler ise dört yuvarlak kemerin birbirine bağlandığı pilpayelere oturmaktadır. Payeler iki bölümden oluşmakta, alt bölüm yeşil mermer, üzerinde altta stalaktitli bir motiften oluşan bir bilezik üstte ise girlandlı, bitki ve çiçek motiflerinden oluşan bir süsleme görülmektedir. Üst bölüm ise pandantiflere dek beyaz mermer olarak devam eder. Yüzeylerine oyma tekniğinde geometrik motif çizilmiştir. Abakus ise dışlıdır. (Resim 25.5) Beşik tonozların içine alçak rölief sekizgen madalyonlar içinde geometrik haç işi, kalem işi yapılmıştır. Gynekeion "U" şeklinde olup kuzey ve güney haç koluna dek uzanmaktadır. ve buralarda iç bükey şekline dönüşmektedir. Bu bölümleri aşağıda bir yuvarlak kemer taşımakta ve bu kemerin köşelerine birer pandantif oluşturularak doğu ve batıda birer yuvarlak kemer ile doğu ve batı haç kollarının kuzeydoğu batısı, güney doğu ve batısına geçilmektedir.

Gynekeionun batı haç kolunda olan bölümü düz ve aşağıda naos hizasında kuzey ve güneyde gynekeionu, birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlı kare kaideler üzerine yükselen sütunlar taşımaktadır. Bu sütunların başlıkları İon volütlü olup, başlıkların üstünde oval madalyonlar, içinde Azizler görülmektedir. (Resim 25.6) Bu sütunları birbirine bağlayan kemerlerle doğuda, batı haç kolundaki payelere, batıda ise narteks giriş kapısının iki yanındaki gömme sütunlara dayanmaktadır.

Nartekse eksende bulunan kapı ile girilmektedir. Kuzey ve güneyde üçgen alınlıklı mermer çerçeveli birer kapı ile gynekeion ve çan kulelerine çıkış veren merdivenli mekanlara geçilmektedir. Bu mekanlar kare planlıdır. Narteks naosa geçiş üç kapı ile gerçekleşmektedir.

İkonostasion bemaya üç giriş sağlar. Doğudaki apsislerden ortadakinde apsis içinde ellerini yana açmış İsa Emmanüil içinde Platitera Meryem yanında birer melek ve Kostantinu Eleni tasvir edilmiş. Apsisin alt bölümünde sağ ve solda birer basık kemerli anıtsal pencere yer alır. Apsis üstünde dört tane ufak boyutlarda yarım daire biçiminde dizilmiş bir pencere kompozisyonu göze çarpmaktadır. Bema kuzey bölümünde yer alan yarım yuvarlak içinde altta basık kemerli niş içinde bir pencere üstte ise aynı stilde daha ufak bir pencere görülmektedir. Kuzey duvarda ise altta yuvarlak kemerli avluya açılan kapı ve üstünde basık kemerli niş içinde yarım pencere, üstte aynı stil ve boyutta bir pencere açıklığı daha yer alır. Güney

bölümde ise yarım yuvarlak içinde kuzey bölümdeki pencere kompozisyonu tekrar edilmiştir. Güney duvarda ise ortada basık kemerli niş içinde pencere ve üstte aynı stilde bir pencere daha yer alır.

Yapının aydınlatma unsurları pencere açıklıkları, batı haç kolunda kuzeybatı ve güneybatıda altta birer anıtsal üstte ise daha ufak boyutlarda basık kemer niş içinde görülür. Kuzey ve güney haç kollarında ise ortada yuvarlak kemerli birer kapı, kapının iki yanında yarım kasık kemerli birer anıtsal pencere ile kapı üstünde birer pencere daha mevcuttur. Batı haç kolunun kuzey ve güneyinde dörder tane anıtsal kemer nişi için pencere yer alır.

İkonostasion mermer olup üzerinde meandr motifleri gömme kare payelerle bölümlere ayrılmıştır. Ambon mermer ve kuzey batıdaki payenin üstünde, mermer despot koltuğu ise dört anıtsal basamaklı güney doğudaki payenin önünde görülmektedir. Naos zemini mermer döşelidir.

Gynekeiona taş spiral bir merdivenle ulaşılmaktadır. Bu merdivenlerin yanında ahşap diğer bir merdivenle çan kulelerine çıkılmaktadır. Gynekeion zemini taş, batıda orta bölümü beşik tonoz, yan nefler çapraz tonozdur. Orta bölümde batı duvarda aynen apsis üstündeki pencere kompozisyonu tekrarlanmaktadır. Buna ek olarak iki yanda niş içinde kare birer pencere mevcuttur. Gynekeionun kuzey bölümünde batıda dört basık kemerli niş içinde pencere, kuzey haç kolunun hizasına gelen bölümde kuzey duvarda apsisin en üstünde yer alan dairesel pencere kompozisyonu ve iki yanında birer düz kemer nişi içinde pencere mevcuttur. Kuzey doğuda ise basık kemer niş içinde iki pencere görülmektedir. Batı duvarındada aynı stilde bir pencere daha açılmıştır. Gynekeionun kuzeyinde pencere sıralaması güneyde de aynen tekrarlanmaktadır. Gynekeionun iç bükey olan bölümler tek basamakla ahşap bir platformla yükseltilmiştir. Gynekeion zemini taş mozaik olarak çalışılmıştır.

Yapı yuvarlak silüetiyle Rönesans, çan kuleleriyle kademeli , stiliyle barok özellikler taşır, yapı dış tezniyat, naostaki mimariye ve litürjiye bağlı iç tezniyat nedeniyle eklektik özellikler taşıyan mimarı üslupta inşaa edilmiştir.

AYİOS KOSTANTİNOS VE ELENİ KİLİSESİ (HAGİOS KONSTANTİNOS-HAGIA HELENI)

Tarabya'da bulunmaktadır. Bir mezarlık kilisesidir. Zarifis adında bir kişi tarafından inşa edilmiştir.(97) 19 yüzyıl sonlarına tarihlenir. Kilise ve mezarlık oldukça harap bir şekildedir. Mimari anonimdir.

Güneydoğusundan mezarlığa girilmektedir. Doğu batı ekseninde, tek nefli kare bir mekandan oluşur. Kilise örtü sistemi doğudan batıya çift kırma çatıdır. Ana mekanda ise düz tavan örtüsüne sahiptir. Kilise dıştan taş üzeri sıvalıdır. Apsis dıştan köşelidir. Naosa batıdan direk olarak bir giriş vardır. Basık kemerli bir kapıya sahiptir. Kapının iki yanında birer yuvarlak kemerli niş içinde pencere bulunmaktadır. Doğudaki bemaya tek basamakla çıkılır. Apsis yarım yuvarlağının iki yanında birer niş yer almaktadır. Apsis üstünde akstta yuvarlak bir pencere görülür. Bemanın kuzey ve güneş duvarının batı köşelerinde birer yuvarlak kemerli niş içinde pencere açıklığı daha mevcuttur. Kilisenin kuzey ve güney duvarında da ikişer yuvarlak kemerli niş içinde pencere daha görülür. İkonostasyon alçaktır. (Resim 26.1) (Resim 26.2)

Kilise yalın bir tezniyata sahiptir.

AYIOS KOSTANTINOS VE ELENİ KİLİSESİ (HAGIOS KONSTANTINOS - HAGIA HELENE)

Paşabahçe, Çağatay Sokak 7 numaralı yapıdır. Narteks giriş kapısının üzerinde yer alan Yunanca kitabeden bugünkü yapının Aralık 1833 yılında inşaa edildiği anlaşılmaktadır. Kadıköy metropoliti Zaharias döneminde inşaat gerçekleştirilmiştir. Bu kitabenin yanında yer alan kitabeden ise bu kez 1894 tekrar inşaa edilmiş olduğu belirtilmektedir. Kitabeden ayrıca Sultan II. Abdülhamit izniyle, Patrik 5. Neofitos zamanında inşaa edildiğide yazılmıştır. Naosa giriş kapısının üzerinde yer alan diğer üçüncü bir kitabede ise 8 Kasım 1894 yılındaki inşaatın mimarı Kostantinos Kançu olduğu yazılıdır.

Kilise geniş bir bahçe içinde yer almaktadır. Yapının doğusunda mezar kemiklerinin konulduğu mezar odası kuzey ve güneyinde bahçe bölümü yer alır. Batısı ise direk caddeye bakmaktadır. Çan kulesi yapının kuzey doğusunda bulunmaktadır.

Yapım malzemesi olarak taş üzeri beton sıvadır.Yapı doğu-batı ekseninde, üç nefli bazilikal planı şeması taşımaktadır. Kilise doğu ve batı cepheleri üçgen kırma çatıya sahiptir. (Resim 27.1) Ana mekanda naos tavan örtüsü orta nefte nervürlü beşik tonoz, yanlarda ise düz çatılıdır. Yarım yuvarlak apsis dışta düz, içte ise yarım kubbe ile örtülmüştür. Batıdaki kare planlı narteks düz çatı ile örtülmüştür. Yapı ana naosta orta nef yan neflerin iki katıdır. Bema kısmına ikişer mermer basamakla çıkılmaktadır.

Dış cephede, pencere lentoları kesme taşlarla belirginleştirilmiştir. Dış cephe oldukça sadedir.

Nefler birbirinden altı ahşap sütunla ayrılmaktadır. Kuzey batı ve güney batıdaki sütunlar yarım sütun olup gynekeion taşımaktadır. Sütunlar sekizgen mermer kaide üzerine oturur ve sütun başlıkları İon volütlüdür. (Resim 27.2) Ahşap üzeri taş konstrüksyondur.

Nartekste batıdan yuvarlak kemerli bir kapı ile ana giriş mevcuttur. Kapının iki yanında birer yuvarlak kemerli pencere güney batıda kare kemer nişli bir pencere yer alır. Naosa açılan pencerenin kemerlerinin üst ortasında kilit taşları

konulmuştur. Avludan narteks ayrıca kuzey ve güneyden birer kapı ile giriş vardır. Narteksten kare basık kemerli bir kapı ile girilmektedir. Kapının iki yanında iki yuvarlak kemerli pencere açıklığı görülür. Narteks naosa giriş basık kemerli bir kapı ile gerçekleşmektedir. Kapının her iki yanında yuvarlak kemerli pencere açıklıkları görülmektedir. Apsis yarım yuvarlağında üç tane yonca şekilli haç motifli pencere ve üç dahaufak boyutlarda yuvarlak kemer nişli pencere mevcuttur. Apsis yarım yuvarlak üstündeki duvarda ortada kare nişli pencere açıklığı görülmektedir. Güney bölümde güney duvarda bir büyük niş içindenyuvarlak kemerli pencere, güney bölümü doğu duvarında altta niş üstünde kare nişli pencere görülmektedir. Kuzey bölümde ise kuzey duvarda büyük pencere, doğru duvarda altta dolap üstte kare kemernişli pencere açıklığı yer alır. Bema kısmının kuzey batı ve güney batı köşesinde ikonostasion duvarının bitimi hizasında birer yarım yuvarlak gömme sütun ve sütun başlığı yer alır. Kilisenin Kuzey ve güney duvarında beş basık kemerli büyük pencere açıklığı simetrik olarak görülmektedir. Bahsi geçen duvarlarda pencere aralarında gömme sütunlar yapılmış ve bu sütunlar yan nef lon başlıklı sütunları ile birbirine kemerlerle bağlanmıştır.

Bemadaki altar antik döneme ait bir korint sütun başlığı üzerine oturmaktadır. (Resim 27.3) İkonostasion ahşap ve bemaya üç giriş sağlamaktadır. Orta kısım üstte kare ve bitim noktasında Rönesans tarzında bitmektedir. (Resim 27.4) Ambon ahşap olup, güney batıdan ikinci sütun üzerine oturmaktadır. Köşegen hatlara sahip ambon üzerinde incil yazarları tasvir edilmiştir. Despot koltuğu ahşap olup, güney doğudan üçüncü sütunun önünde yer almaktadır.

Güney nefin güney batısında yer alan kare kesitli bir kapı kare planlı bir mekana açılmakta ve bu bölümden ahşap merdivenle çıkılan gynekeion çıkılmaktadır. Üst bölümde ise gynekeion batı duvarına bitişik 1955 yılında kilisenin batı üst bölümünün kapatılması ile oluşturulan kabul salonuna ulaşılmaktadır. Gynekeion giriş güney batı köşedeki kare kapıdan gerçekleşmektedir. Burası dikdörtgen plana sahiptir. Örtü sistemi ana naosun devamıdır. Güney nefe bitişik olan bölümün güney duvarında niş kemerli pencere açıklıkları yer alır. Batı duvarında ise toplantı odasına açılan kemerli pencereler açılmıştır. Gynekeion naosa bakan kısmı ortası dış bükey yanlar ise düzdür.

Ayios Kostantinos ve Eleni kilisesi dış ve iç tezniyat yönünden 19.y.y
eklektik özellikleri taşımaktadır.

AYIOS MİNAS (HAGİOS MENAS)

Samatya Bestekar Hakkı Bey Sokak No: 1'de bulunmaktadır. Kilise tarihçesi Bizans devrine dayanmakta, Elenianon denilen bir bölgede Ayios Karpos ve Papylos adı altında bir martyr kilisesi olduğundan bahsedilmektedir. Buradaki saray nedeniyle aynı adı alan bölgenin, Samatya'da olduğu bilinmektedir. (98) Böylece daha geç devirlerde Ayios Polikarpos adına ithaf edilen, Ayios Karpos ve Papylos kilisesi günümüzdeki Ayios Minas kilisesi olduğu anlaşılmaktadır. (99) Trifon Karabeynikov ve Paterakis listelerinde Ayios Polikarpos olarak adı geçmektedir. Thomas Smith listesinde ise Ayios Karpos, Dukanios adlı tarihçi Ayios Karpos, Gedeon ise Ayios Karpos ve Papiilos olarak bahseder. Kilise 1782 yılında büyük bir yangında tahrip olmuştur. Tarihçi Chevaliers ise 1785 yılında kiliseyi ziyaret etmiş ve kubbeyi ölçerek 36 ayak olduğundan ve aynı adlı bir ayazmadan söz etmiştir.(100) 1782 yılındaki yangından sonra önemli decerede tahrip olan kilisenin yerine Sultan II Mahmut'un 1830-1834 fermanıyla yeni bir kilise yapımına izin verir. (101) Kilisenin kuzey cephesindeki giriş üzerindeki kitabeden kilisenin Patrik I Kostantinos (1830-1834) döneminde, Aralık 1833'de inşaa edildiği anlaşılmaktadır. Kitabeden ayrıca mimar adı da Kostantin Yolasiğmazis olarak verilmektedir.

Kilise ufak bir avlu içinde yer alır. Avlusuna giriş batıdaki kapıdan gerçekleşmektedir. Güney doğusunda kiliseye ait yazıhane yer almaktadır. İlk dönemlerde kilisenin güney batısında yer alan bir merdivenle girildiği bilinmektedir.Çan kulesi kare kesitli ve baldaken şeklindedir. Kulenin güneyinde caddeye inen merdiven yer alır. Günümüzde burası kapatılmıştır. Alt bölümünde erken dönemde freskolar yer almaktadır..

Kilisenin dış çehresi kaba yonu taş, köşeler düzgün kesme taştır. (Resim 28.1) Doğu batı ekseninde olan yapı çift meyilli çatı ile örtülü olup, ana mekanda,orta nefte beşik tonoz, yan neflerde ise düz çatıdır. Kilise istimlak olduğundan dolayı, doğusunda apsis çıkıntısı yoktur. Apsis içerde yarım kubbe ile örtülüdür. Ana naos batıda dikdörtgen planlı narteks üç nefli naos ve doğuda bir basamak yükseltilmiş bemandan meydana gelmektedir. Yapı dış cephede düz ve tezniyatsızdır.

Ana nef yan neflerin iki katıdır. Nefleri birbirinden altı sütun dizisi ayırmaktadır. Sütunlar mermer sekizgen kaideler üzerine oturmaktadır. Sütun başlıkları stilize kompozittir (Resim 28.2) Direk tonoz kemerine bağlıdır. Beşik tonozu ortasında Pantokrator İsa yer alır.

Batıda yer alan nartekse yuvarlak kemerli bir kapı ile girilmektedir. Bu kapının iki yanında birer yuvarlak kemerli pencere mevcuttur. Narteks doğusunda yuvarlak kemerli bir pencere ve yanında polikarpos ayazmasına inilen merdiven görülmektedir. Narteks kilisenin kuzey duvarına bitişiktir. Ana naosa giriş narteksin güneyindeki yuvarlak kemerli kapıdan gerçekleşmektedir. Kapı kemeri ortasında kilit taşı yer alır. Kapının iki yanında birer kare pencere mevcuttur. Apsis içten yarım yuvarlak niş gibi yapılmıştır. Apsis içinde ortada bir niş açılarak ufak bir pencere açılmıştır. Bu pencere avlu tarafına bakmaktadır. Pencere nişinin üstünde Platitera Meryem tasvir edilmiştir. Apsisin kuzeyine de bir niş açılmıştır. Doğu duvarında ortadaki daha büyük olmak üzere üç tane yuvarlak kemerli pencere görülmektedir. Bema kuzey ve güney duvarında bir pencereler açıklığı daha mevcuttur.

İkonostasis kuzey duvarından güney duvara değin uzanmaktadır. Ahşap olup üç bölümlü üçgen alınlıklıdır. Kuzey batıdaki dördüncü sütun üzerinde ahşap ambon (Resim 28.3) güney doğudaki dördüncü sütunda yine ahşap alçak kabartmalı despot koltuğu mevcuttur. (Resim 28.4)

Pencere sistemi ise, batı duvarı tamamen dışa kapalı üstte yuvarlak kemer içinde ortadaki daha büyük olmak üzere üç açıklık kuzey duvarda ise daha önce belirtilen giriş kapısının iki yanındaki pencereler dahil toplam beş, güney duvarda ise yuvarlak kemerli pencere yer alır. Güney batı köşede ana naosa giriş kapısı dışında bir kapı daha yer alır.

Erken dönem bazilikal plan şemasına bağlı inşa edilen litütjik öğeleri eklektik üsluptadır.

AYİOS NİKOLAOS (HAGİOS NİKOLAOS)

Fener, Cibali Abdüleziz Paşa Caddesi 255 numaralı yapıdır. Kilisenin kökeni Bizans'a dayanmaktadır. (102) Osmanlı devrinde Aya Kapısı olarak adlandırılan Bizans dönemi "Ayia" semtinde bulunan Ayios Nikolaos Kilisesini Gerlach Haliç'te, Cibali Kapısında bulunduğundan söz eder. 15 Nisan 1576'da ayine katılan Gerlach kilisenin büyüklüğünde, ikonaların, kandillerin çokluğundan ve dekorasyonundan söz eder. Aynı zamanda dört papaz ve dört koristinde kilisede bulunduğunu belirtir. 14 Mart 1578'de de kiliseyi tekrar ziyaret eder. Daha önce 1538'de kiliseyi ziyaret eder. Kudüs Patriği Yermanos Papaz Sophronios'la bu kilisede tanışmıştır. (103) Kilise 1600 yılında yanmıştır. (104) Skarlatos Aya Kapısını Cibali Ayios Nikolaos Kilisesinden 340 adım uzaklığında olarak tanımlar. (105) Paterakis, kataloğunda "Ayia Porta" olarak bahsetmesine rağmen Trifon Karabeynikov kataloğunda kilisenin adına rastlanmaz. (106) Padişah III. Mustafa'nın (1757-1774) fermanı ile kilise yeniden inşaa edilmiştir, kilise kısa bir süre içinde yanmıştır. (107) Kilisenin yeniden inşasına 3 Mayıs 1837'da başlanmış, Nisan 1838'de ise tamamlanmıştır. Kilise mimarı anonimdir.

Kilise Bizans sur duvarı hizasında ana cadde üzerinde yer alır. Etrafı yüksek duvarlarla çevrilidir. Kilise avlusunun giriş kapısının güney batısında günümüzde kullanılmayan Ayios Haralambos ayazmasının kapısı ve kitabesi bulunmaktadır. Kapıdan avluya bir merdivenle ulaşılmaktadır. Avlunun güney batısındaki Ayios Haralambos ayazmasının olduğu mekan muhtemelen Bizans dönemine dek dayanmaktadır. Ayazmanın yola bakan kuzey bölümü Bizans tuğla dolgusu, güney bölümünde ise fresklerin bulunduğu bölüm vardır. Bu freskli bölümün girişinde doğuda 1846 tarihli bir kitabe yer alır. Ayazmanın üst bölümüne kuzey ve güneyden birer merdivenle çıkılmaktadır. Kitabesinden anlaşıldığı üzere yemekhane bölümü yer alır. Kilise avlusuna giriş kapısının hemen karşısında yine güney batıda eski Ayios Haralambos kilisesi yer alır. (Resim 29.1) Çan kulesi, avlunun batısında baldaken tipindedir. (Resim 29.2)

Kilise dış cephesi kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Köşelerde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kilise doğu-batı ekseninde, üç nefli bazilikadır. Kilise iki yüzlü

düzdür. Yapı batıdaki narteksten sonra orta neflerin, yan neflerden daha yüksek olduğu naosa ve doğuda, ortada iki, yanlarda bir basamakla çıkılan bema bölümüne sahiptir.

Yapı dış çehresi oldukça düz ve sadedir. Yer yer devşirme malzemeleri görülür. Yapıyı saçak boyunca iki düz silme arasında bir dış bükey silme dolandır. Apsisde saçak altında altta bir, üstte iki silme arasında bir dış bükey silme vardır. Narteksin batısı yuvarlak kemerlerle birbirine bağlı dört yuvarlak sütun dizisi köşelerde kare kesitli postamentlerle sınırlıdır. (Resim 29.3) sütunlar dor başlıklıdır. Narteksin güney ve kuzey kısmına geçiş ortada bir yuvarlak kemerin birleştirdiği iki yuvarlak kemer ile gerçekleşmektedir. Bu bölümlerin güneyde bulunan güney batısı, Ayios Haralambos kilisesinin girişindeki duvar kısmına değin camekan ile kapatılmıştır.

Narteks güney bölümündeki güney duvarı Ayios Haralambos kilisesine aittir. Güney duvarda altta bir üstte iki yuvarlak kemerli Ayios Haralombos'a ait pencere mevcuttur. Narteks orta bölümü hariç camekanlı bir bölüm oluşturulmuştur. Narteksten naosa giriş yuvarlak mermer kemerli alçak rölyef kabartma süs kemerleri olan ortada kilit taşına sahip kapı ile gerçekleşmektedir. Kapının iki yanında gömme iki kare sütun yer alır. Sütun başlıkları stilize kompozittir. Kapının iki yanında simetrik olarak kilit taşlı ikişer pencere yer alır. Naosa diğer girişler ise Narteksin güney ve kuzeyinden de yuvarlak kemerli birer kapı ile gerçekleşir. Bu kapıların iki yanında da simetrik olarak birer pencere yer alır. Ana giriş kapısının üzerinde kiliseye para verip yaptıranların ismi yer almaktadır.

Kilise Nefleri birbirinden altışar sütunla ayırmaktadır. Sütunlar ahşap üzeri alçı sıvalıdır ve ahşap kaide içinde yer alırlar. Sütun başlıkları volütlü, ortada akstta yumurta motifi yer alır. (Resim 29.4) Sütunlar birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlanmakta ve tam üstü bölümünü yuvarlak madalyonun içinde aziz tasvirleri görülmektedir. Kemerle doğudaki kısımda oturmakta , batıda ise galerideki sütunçelere dayanmaktadır. Kemerlerin üzerinde doğu-bati doğrultuda bir arşitrav görülmektedir. Beşik tonozu kuzey-güney doğrultuda kör kemerlerle bölümlere ayrılmıştır. Tüm bu bölümler kalem işi bordürler halindedir.

Apsisin alt tarafında üç yuvarlak kemer nişi içinde pencere üstte "Platitera Meryem" freskosu apsis kubbesinin üstündeki doğu duvarında ise ortada yuvarlak kemerli iki yanda eğik kemerli toplam üç pencere mevcuttur. Apsisin iki yanında doğuda gömme birer sütun yer alır, bu sütunlar duvarın eksenine doğru yivli bir röliefin üzerine oturtulmuş kare birer gömme kaide düzeninde bitmektedir. Apsisin iki yan bölümüne birer yuvarlak kemer ile geçilmektedir. Bemanın kuzey bölümünde doğuda ve kuzeyde birer pencere yer alır. Doğudaki pencerenin altında bir niş bulunmaktadır. Güneydeki bölüme geçiş altta bir ahşap bölme ile ayrılmıştır. Pencere kompozisyonu aynen tekrarlanmaktadır. Kilisenin kuzey ve güney duvarında üç gömme sütun arasında üçer yuvarlak kemerli pencere ve daha önce belirtilen nartekse bakan pencere açıklıkları yer alır

İkonostasion mermer ve klasik Yunan tapınağı tarzında yivli gömme İon sütunları ile bölümlere ayrılmıştır. Ambon kuzey batıdaki ikinci sütun üzerinde yer alır. Mermer olup üzerinde İon sütünceleri ile bölümlere ayrılmış bu bölümlerde ise İkonalar yer almaktadır. Despot koltuğu ise ahşap ejderha motifli üç mermer basamaklı güney doğudaki üçüncü sütunun önünde yer alır.

Kilise gynekeion "U" plana sahiptir. Gynekeiona kilisenin güneyinde yer alan kilise görevlisinin yaşam mekanının yanından çıkılmaktadır. Gynekeiona orta bölümde olduğunda ikişer yarım sütun yer alır. Orta bölümde beşik tonozun içinde bir platitera tasvir edilmiştir. Orta bölümün batısında apsis görülen pencere kompozisyonu tekrarlanmaktadır. Bu kompozisyonun yanında kuzey doğuda bir pencere açıklığı daha mevcuttur. Gynekeion kuzey bölümündeki kuzey duvar üzerinde ise üç yuvarlak kemerli pencere, yine bu bölümün kuzey doğusu dar bir mekandan oluşur ve örtü sistemi düz çatıdır. Kuzey batısı ise çapraz tonozlu ve ahşap üzeri alçı sıvaladır. Gynekeion güney tarafında ise güney batı bölümü uzatılmış ve bu bölüme yuvarlak bir kemere geçilmektedir. Buna da da çapraz tonozlu bir bölüm yer alır. Bu bölümde güney doğudaki pencereden Ayios Haralambos kilisesi görülmektedir. Kuzeydeki pencere ise avluya bakmaktadır. Gynekeion kuzey ve güney bölümü ikişer yarım sütun ve üç yuvarlak kemer açıklığı mevcuttur. Kuzey bölümün doğusunda bir oda yer alır. Odada 19 y.y'a ait kitap ve kilise evrakları saklanmaktadır.

Cibalideki Ayios Nikalaos kilisesi dış tezniyat yönünden oldukça yalın, iç tezniyat yönünden ise tonozlardaki Rönesans süs öğeleri, narok ve rokoko tarzındaki ikonostasion, despot koltuğu ambon, neo-klasik sütunlarla eklektik üsluptadır.

AYİOS NİKOLAOS (HAGİOS NİKOLAOS)

Samatya, Muallim Fevzi Sokak 3 numaralı yapıdır. Kilise gerek Trifon Karabeynikov (1583) gerekse Paterakis (1604) listesinde Ayios Nikolaos Psamathia olarak adı geçmektedir. (108) 1782 yılında kilise yanmıştır. Kilisenin narteksindeki kitabeden yapının patrik I Kostantinos zamanda 21 Ocak 1830 tarihinde yeniden inşaa edildiği belirtilir Bu kitabeye rağmen Sideridis kilisenin 1834'de inşaa edildiğini açıklar. (109) 1993 yılında kilise yeniden restore edilmiştir. Çan kulesi demir konstrüksiyondur. Mimari anonimdir.

Kilise oldukça geniş bir avlu içinde yer alır. Kilise avluyu iki bölüme ayırmaktadır. Avluya kuzey batıdaki bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Kuzey batıda yerleşim bölümleri yer alır. Doğu batı ekseninde olan bu yapı, üç nefli bir bazilikadır. Kilise dıştan cephesi kaba yonu taş doğu bölümünü hariç diğer bölümü sıvalıdır. Batı ve doğuda örtü sistemi çift meyilli kırma çatıdır. (Resim 30.1) Ana mekanda naos ortası beşik tonoz yanlar ise düz çatıyla örtülmüştür. Apsis yuvarlağının örtü sistemi içte yarım kubbedir. Yapı batıdaki dikdörtgen ve düz çatı ile örtülü nartekse, narteksten bir basamak daha alçak seviyede bulunan naosa ve doğuda iki basamak daha yüksek olan bema mekanlarından oluşur.

Ana naosta ana nefi yan neflerden altışar ahşap yivli kare kaide üzerine oturan sütunlar ayırmaktadır. Sütun başlıkları akantus yapraklı ve girland motiflidir (Resim 30.2) Bema da yer alan sütunlar gömme sütundur. Sütunları birbirine ahşap bir arşitrav bağlamaktadır. Arşitrav üzerinde madalyonlar içinde havariler tasvir edilmiştir. Yan nefler ana neften bir basamak daha yüksektir. Beşik tonozun ortasında Pantokrator İsa tasviri yer alır.

• Kuzey duvarında batıda ufak yuvarlak kemerli bir pencere açıklığı hemen yanında yuvarlak kemer nişli bir kapı ve üstünde bir pencere açıklığı mevcuttur. Narteksin güneyinde "Ayios Nikolaos" ayazması ve güney duvarın doğusunda üstte bir pencere açıklığı daha yer alır. Narteksten ana naosa yuvarlak kemerli mermer çerçeveli iki yanda gömme sütunlu kare bir kapıdan girilmektedir. Kapının iki yanında bir ufak pencere daha yer alır. Apsis sade yarım yuvarlak altta ortada bir niş yanda ise ufak bir niş yer alır. Üstte üç pencereli kompozisyon görülmektedir. Güney bölümünde doğu duvarda iki niş güney duvarda bir pencere açıklığı, kuzey

bölümde doğru duvarda niş kuzey duvarda altta iki niş üstte bir yuvarlak kemer nişli pencere görülmektedir. Kilesinin kuzey duvarında beş yuvarlak kemerli anıtsal pencere, Güney duvarda ise pencere açıklıkları aynen tekrarlanır. Bu cephede güney avluaya çıkılabilen birkapı mevcuttur.

İkonostasion ahşap varak işlemeli ve bemaya beş giriş sağlar (Resim 30.3) Kuzey batıdaki üçüncü sütunun üstünde ahşap varak ambon güney doğudaki üçüncü sütunun önünde üç ahşap basamaklı despot koltuğu görülmektedir.

Güney batıdaki ahşap bir merdivenle gynekeiona çıkılmaktadır. Apsis üste görülen pencere kompozisyonu burada da yer alır. Kuzey ve güney duvarında da birer pencere daha görülür.

Dış cephe erken dönem bazilikal plan şemasında naos sütunları ve litürjik öğeler eklektiktir.

AYİOS NİKOLAOS (HAGİOS NİKOLAOS)

Kilise, Topkapı Karatay Sokak 1 numaralı yapıdır. Paterakis'in kilise kataloğunda adı geçen Ayios Nikolaos kilisesi, Trifon Karabeynikov kiliseler kataloğunda yer almamaktadır. Ayios Nikolaos kilisesi yerine kiliseyi Ayios Yeoryios olarak tanımlamaktadır.(110) Buna dayanarak kilisenin 1593 yılından sonra, tahrip olduğu ve onun yerine Ayios Nikolaos kilisenin inşa edildiği tahmin edilmektedir.(111) Yapının narteksten naosa giriş kapısının üzerindeki kitabeden yapının 1831 Ekim'inde Patrik Kostantinos zamanında yeniden inşaa edildiği yazılmaktadır. Mimarın da Kayserili Kostantin Yolasiğmazis olarak belirtmektedir. Kilisenin güney cephesinde ise bir diğer kitabede ise kilisenin 17 Kasım 1831 yılında Sivas metropoliti Sofronios yönetiminde, bakkal, Hristos, İoannis, Petros, Lazaros, Dimitrios, Stefanos, Hristos ve Hacı Nikolanın yardımlarıyla inşa edildiği belirtilmiştir. Yine güney cephede yer alan 17 Kasım 1831 yılına ait bir diğer kitabeden ise cemaat mensuplarının adı yazılmıştır. Bahçıvan Vasilis, Antonios, meyhaneci Thanaş, papaz, Nikolaos'un koristi Mihail oğlu Pandelis meyhaneci Zamba, Nikolaos, bahçıvan Anastasis, yağcı Aleksios, Theodorosn, keresteci Takis, kabzımal Petros, kabzımal Apostol, Paulos, Theodoros, İoannis, Dimitrios. (Resim 31. 1)

Kilise geniş bir avlu içinde yer alır. Güneydoğuda yer alan bir kapıdan avluya girilebilmektedir. Kapının yanında yoğurt imalathanesi olarak yararlanılan bir mekan yer alır. Avlunun güney batısında 1856 tarihli okul bugün yerleşim birimi olarak kullanılmaktadır. Batıda ise yola açılan bir kapı mevcuttur. Avlunun batısında çan kulesi bulunmaktadır. Çan kulesi baldaken şeklindedir (Resim 31.2.)

Kilise doğu-batı eksenindedir. Kilise dış cephesi malzemesi kaba yonu taş köşeler ise düzgün kesme taştır. Doğu ve batı cephelerde kırma çatıya sahiptir. Batıdaki narteks ana mekandan daha alçak tek yüzlü çatıya sahiptir (Resim 31.3) Doğuda ise apsis yarım yuvarlağı-yarım konik , içte yarım kubbedir. Ana mekanda örtü sistemi dikdörtgen planlı narteksde düz, naosta orta nefte tekne tonoz, yan neflerde ise düzdür. Batıdaki ahşap narteks ortası düz köşeleri yuvarlatılmış ve batısı camla kabartılmıştır. Naosda yan nefler orta nefden bir, doğudaki bemandan iki basamak daha yüksek seviyededir. Zemin kaba taş bloklar ve mezer tozları ile kaplıdır.

Kilise dış cephede sade ve tezniyatsızdır. Cephelerde devşirme malzeme görülmektedir.

Narteksin kuzey bölümünde ise Ayios Yeargiosa ait ayazma bulunmaktadır. Güney bölümde ise toplantı odası olarak kullanılan birmekân yer alır. Narteks örtüsü ahşap düzdür. Narteksten naosa yuvarlak kemerli bir kapı ile geçilmekte ve kapının iki yanında birer kare pencere açıklığı mevcuttur.

. Nefleri birbirinden altışar kare ahşap sütun ayırmaktadır. Sütun başlıkları İon volütlüdür. Sütunlar birbirlerine arşitravla bağlıdır. (Resim 31.4)

Apsisin ortasında bir niş içinde pencere üstünde ise uç yuvarlak kemerli pencere görülür. Güney bölümün doğu duvarında bir ufak, birde büyüknış, güney duvarında altta niş üstte yuvarlak kemerli birpencere yer alır. Kuzey bölümde ise doğu duvarda diğerlerine nazaran daha geniş bir niş kuzey duvarda altta iki niş üstte bir yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. Kuzey duvar üstünde dört anıtsal yuvarlak kemerli pencere aynı duvarın batısında yarım yuvarlak kemer içinde diğerinden daha küçük bir pencere, güney duvarda ise üç tane yuvarlak kemerli duvarın batısında ise daha ufak boyutlarda yuvarlak kemer içinde bir pencere de yer alır.

Ahşap ve alçak bitkisel rölieflerle bezenmiş ikonostasion beş kapıyla bemaya girişi sağlar. Kuzey doğudaki sütunların ikincisinin üstünde ahşap işçilikli ambon , güneydeki ikinci sütunun önünde ise ahşap despot koltuğu görülmektedir.

Gynekeion, üstte üç nefin batısını kapsamakta orta bölümü düz, kuzey ve güneyine dış bükey şeklindedir. Gynekeiona çıkış kuzey nefin kuzey batı köşesinden ahşap bir nezdine gerçekleşir. Gynekeion yerler yaştır. Kilisenin doğu duvarındaki üçlü pencere kompozisyonu tekrar edilmiş kuzey ve güneyinde ise bireryuvarlak kemerli pencere yer alır.

Yapı erken Bizans plan şemasına uygun olarak inşa edilmiş olup, naos da yer alan sütunlar neo- klasik, diğer litürjik öğelerle eklektik usulpla bağdaşmaktadır.

AYİOS NİKOLAOS KİLİSESİ (HAGİOS NİKOLAOS)

Yeniköy'de bulunan kilise Hamit Vehbi Sokak No 14'de bulunmaktadır. Trifon Karabeynikov ve Paterakis listelerinde yer almayan Ayios Nikolaos kilisesi (112) 17. yüzyılda Rum kiliselerinde bahseden Kömürçüyan kilisenin varlığından söz eder (113) 18. yüzyılda İnciciyanın listesinde Ayios Nikolaos kilisesine yer verilmektedir. (114) Bugünkü kilise 1818 yılında inşaa edilmiştir. (115) Mimari anonimdir.

Kilise yüksek bir arazi üzerine kurulmuş olup etrafı duvarlarla çevrilidir. Kilisenin bahçesine doğusunda yer alan bir merdivenle ulaşılır. Ayrıca batıda da bir giriş daha mevcut. Avluda kilisenin batısında yer alan bir merdivenle çan kulesine ulaşılır. Çan kulesinin kuzeyinde ayin sonrasında kullanılan kabul salonu bulunmaktadır. Batıdaki çan kulesi kare kesitli bir kaide üzerine oturur ve baldaken şeklindedir. Sistemi koniktir. Kilisenin güneyinde ise kilise bekçisinin oturma birimi görülmektedir.

Kilise doğu-batı ekseninde, üç nefli bazilikal plan tipindedir. Kilise dış cephesi doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıya sahiptir (Resim 32.1) Doğudaki apsis yarım yuvarlak çıkıntısının örtüsü dışta konik, içte ise yarım kubbeyle örtülmüştür. Ana mekanda naos orta neftebeşik tonoz , yan nefler ise düz ahşap çatıya sahiptir. Yapıyı batıda " U " plan şemasında narteks, yan neflerin orta neften bir basamak daha yüksekte olduğu naos ve doğuda apsisin bulunduğu iki basamak daha yüksek seviyede bema oluşturmaktadır.

Yapı dış cephede düz sade ve tezniyatsızdır. Narteks dıştan birbirlerine kemerlerle bağlı ve sekiz mermer sütunla sınırlanır. Camdan yapılmış bölmelerle kapı pencere sistemini oluştururlar. Üst pencere yarım yuvarlaklarına tuğla çerçeve yapılmıştır.

Nefler birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlı beşer sütun dizisiyle ayrılmıştır. Sütunlar taş yüksek kare kaide üzerine oturmakta ahşap üzeri alçıdır. Sütun altlığı bilezik şeklinde olup başlıkları ise kenger yaprak motifi, üzerinde birer abakus vardır. Kemerlerin birleştiği noktada, sütun başlıklarının tam arkasında bitkisel birer

rozet bulunmaktadır (Resim 32.2) Kemerlerin, üzerinde yer alan dişli bir friz tonozu gynekeion kuzey ve güneyden sınırlanmaktadır.

Narteks ana naos girişi sağlayan ortada bir kapı yer alır. Bu kapının iki yanında ise ikişer yuvarlak kemerli üzerinde aksta kilit taş bulunan pencereler mevcuttur. Kuzey batısı ve güney batı köşelerinde birer cam ve doğusunda iki tarafta gynekeiona çıkış veren merdivenler görülür. Bu merdivenler her iki tarafta da ahşaptır. Ana naosa batıdaki narteksten bir ana giriş yan neflenin güney batı ve kuzey batısından birer girişi daha mevcuttur. Apsis yarım yuvarlak olup kemerli bir niş içinde bir pencere, üstte ise üç yuvarlak kemer pencere daha bulunmaktadır. Kuzey bölüm duvarında iki niş, kuzey duvarında yarım yuvarlak kemerli niş içinde bir pencere yer alır. Güney bölümde ise, güney duvar üzerinde yine aynı sistemde bir pencere, doğu duvarında ise iki niş görülmektedir. Güney bölümden ana aspis bölümüne geçişin zemini ahşaptır. Kilisenin kuzey ve güney duvarlarında yarım yuvarlak kemerli niş içinde beşer pencere mevcuttur.

İkonostasis ahşap olup, bemaya üç giriş sağlamaktadır.(Resim 32.3) İkonostasionun orta bölümü altı tane gömme Korinth başlıklı ve abakus yumurta motifli varak sütunlarla beş bölüme ayrılmaktadır. Sütun başlıkları arasında ise yine varak sepet içinden çiçek motifleri görülmektedir. İkonostasionun diğer yan bölümleri ise dört gömme sütunla bölümlere ayrılmaktadır. Güney doğudaki ikinci sütun önünde dört mermer basamaklı despot koltuğu ahşap varaktır. (Resim 32.4) Kuzey batıdaki ikinci sütun izerinde ise yine ahşap varak bitkisel motifli ambon yer alır.

Gynekeion dikdörtgen planlıdır. Güney duvarında iki kare niş içinde ufak pencere, batı duvarında yedi pencere mevcut. Gynekeion kuzey duvarında iki, kuzey doğu duvarında iki pencere daha mevcuttur.

Yapıda iç ve dış tezniyat 19.y.y eklektisizmini yansıtmaktadır. Sütun başlıkları, İkonostasion, ambon ve despot koltuğu gibi kilisede yer alan litürjik öğeler narteksteki giriş sütunları bu uslubu açıkça vurgulamaktadır.

AYİOS PANDELEİMON (HAGİOS PANTELEEMON)

Kuzguncuk, İcadiye Caddesi 80 numaralı yapıdır. Bizans devrinde Kuzguncuk'ta II Justinianus ile karısı Sofia Thootokos adına bir kilise yaptırmışlar ve bu kilisede Aziz Pandeileimonun kafatasını korunmasını sağlamışlardır. Azizin vücudu İzmit'ten getirilerek Paris'e nakledilmiştir. Fehtihten bir süre sonra II. Beyazıt dönemine dek (1481-1512) kullanılan kilise daha sonraları kullanımına son verilmiştir. Kuzguncuk'ta yine aynı dönemde Ayios Pandeileimon kilisesi de inşaa edilmiştir. Tahrip olan bu kilise 1587 ve 1592 yıllarında II İeremias tarafından tekrar inşaa ettirilmiştir. Bu onarımdan sonra "Lokman Hekim Kilisesi" olarak adlandırılmıştır. Geç devirlerde Kadıköy metropoliti Gabriel (1686-1687, 1688-1702) Kadıköy Metropolitliği kilisesini Kuzguncuk'a taşımıştır. Kilise bu yıllarda restore edilmiştir. 1831 yılında büyük bir yangın geçirmiş ve 1836-1837 yıllarında tekrar inşaa edilmiştir. 26 Temmuz 1872'de yeniden yanmış, ve 1890-1892 yıllarında bir kez daha inşaa ettirilmiştir. Kuzey batıdaki cephede yer alan yazıttan 1890 yılında mimar Nikolaos Zikuv tarafından restore edildiği yazılmaktadır.(116)

Yapı oldukça geniş bir avlu içinde bulunmaktadır. Yapının kuzeyinde oldukça görkemli çan kulesi yer alır. (Resim 33.1) Kule üzüm salkımı ve çiçek kabartmaları ile süslüdür. 1911 yılında Konyalı Andon Hüdaverdioğlu tarafından yapılmıştır. Yapının kuzeyinden avluya girilmektedir. Kilisenin kuzey doğusunda aynı adlı ayazma mevcuttur. Ayazmanın içinden kuzey doğudaki bir diğer kapıyla kilise avlusunun doğrusuna girilmektedir. Avlunun güneyinde yerleşim birimleri görülür.

Kilise malzemesi kaba yonu taş köşeler ise düzgün kesme taşla sahiptir. Doğu-batı ekseninde olan yapı kare içinde haç planına sahiptir. Kilise dış cephesi doğu ve batıda kırma çatıyla ana mekanda naos haç kolları beşik tonoz, yan mekanlar kuzey - güney doğrultulu beşik tonozla örtülüdür. Doğudaki apsis dışta yarım konik, içte ise yarım kubbe ile örtülüdür. (Resim 33.2) Batıdaki kare planlı narteks örtü sistemi düzdür. Doğudaki bema örtü sistemi ortada beşik tonoz yanlarda ise çapraz tonozdur. Ana mekanda naos yan neflerde bir basamak, bema da iki basamak daha alçak seviyededir. Zemin mermer döşelidir.

Kilise dış çephede sade olup, pencereleri düzgün tuğlayla çerçevlendirilmiş, ortalarında ve yanlarda simetrik olarak kilit taşları konulmuştur.

Kiliseye batıdaki narteksten girilmektedir. Avludan nartekse basık kemerli bir kapı ile geçilmekte ve kapının iki yanında basık kemerli birer pencere yer almaktadır. Kuzey ve güney batısındaki birer kapı ile nartekse bitişik merdivenli kare birer mekana geçilmektedir. Bu mekanlardan tekrar avluya birer çıkış sağlanmıştır. Yine bu bölümlerin batısında bulunan birer kapı ile ana naosa girilebilmektedir. Bu girişler günümüzde kullanılmamaktadır. Duvarlarda ise mermer levhalarda kiliseye bağış yapanların isimleri yazılıdır. Narteksten ana naosa giriş düz kemerli birer kapı ile gerçekleşmekte ve kapının iki yanında ise birer yuvarlak kemerli ortasında kilit taşı olan bir pencere yer alır.

Ana naosta tonozlar dört üçüz sütuna dayanmaktadır. Sütunlar, payeler üzerine yükseltilmiş yivli ve stilize korinth başlıklara sahiptir. Sütun üstlerinde iki kademeli arşitrav üzerinde stalaktit motifleri yer alır ve tonoz kemerleri hizasında üst arşitrav doğu batı yönündedir. Ortadaki tonozun ortasında Pantokrator İsa yer alır.

Apsisin kuzey ve güney doğusunda birer yuvarlak kemerli pencere mevcut, ayrıca apsis kemerinin üstünde yarım yuvarlak kemer nişi içinde yonca şeklinde üç bölümlü pencere açıklığı görülmektedir. Bemanın kuzey bölümünde yuvarlak kemerli pencere güneyde ise doğu duvar üzerinde iki niş ve güneyde avluya açılan bir kapı görülmektedir. Apsis yarım kubbesindeki Platitera tahrip olmuştur. Bema pencere sistemi kuzey ve güneyde akstta avluya açılan birer yuvarlak kemerli kapı bu kapıların üstünde yarım yuvarlak üç bölümlü yonca şekilli birer pencere, kapıların yanında ise ikişer yuvarlak kemerli pencere açıklığı gözlenmektedir.

Bema önündeki İkonostasion ahşaptır. Orta kısmı daha yüksek olmak üzere İon volütlü gömme sütunlarla bölümlere ayrılmıştır. Orta kısmı tepede iç bükey ve spiral motiflerle barok özellikler taşımaktadır. (Resim 33.3) Ambon varak ve ahşaptır.(Resim 33.4) Kuzeyde bir yarım sütun üzerine oturmakta yerinde girlandlar, borcuk dizileri çiçek ve palmetler işlenmiştir. Despot koltuğu ise güneydeki sütunların yanına yerleştirilmiştir. Ahşap koltukta bitkisel motifle ve kabartma tekniğinde sfenksler yer alır.

Batıdaki gynekeion "U" şeklindedir. Örtü sistemi ortası beşik tonoz iki tarafı ise basık tonozla sahiptir. Gynekeion kemerli üç pencere ortadaki pencerenin üstünde, apsis üstünde görülen pencere kompozisyonu tekrar edilmiştir. Gynekeion kuzey duvarında basık kemerli kare pencere, güneyde ise aynı kompozisyonda iki pencere görülmektedir.

İç tezniyat ve çan kulesi eklektik üsluptadır.

AYIOS STEFANOS KİLİSESİ (HAGIOS STEPHANOS)

Yeşilköy Kalender Sokaktan bulunan kilisenin tarihçesi Bizans dönemine dayanmaktadır. Bugünkü kilise narteksinde naosa giriş kapısındaki kitabede 9 Eylül 1845 yılında inşaa edildiği belirtilmiştir. (Resim 34.1) Mimarı anonimdir.

Kilise küçük bir avlu içinde yer almaktadır. Avlunun dışında kilisenin batısında toplantı mekanı ve yazıhaneler görülmektedir. Güney batıda çan kulesi yer alır. Kaba yonu taş üzeri sıvalı olan yapı doğu batı ekseninde bazilikal plan şemasındadır. (Resim 34.2) Doğuda apsis yarım yuvarlakdır.Yapı doğu ve batıda dıştan çift meyilli kırma çatı içte ana mekanda ise orta nef beşik tonoz, yan neflerde düz örtü sistemine sahiptir. Doğudaki apsis yarım yuvarlak olup, dışta yarım konik çatı, içte ise yarım kubbe ile örtülmüştür. Batıdaki kare planlı narteks tavan örtüsü düzdür. Yapı naosta yan neflerde bir doğudaki bema kısmında ise iki basamak daha yüksektir.

Pencereler dış cephede silmelerle sınırlanmaktadır. Kuzeydeki pencerelerden biri dıştan örülmüştür. Güney çatıda sekiz basamaklı bir bölüm kilise duvarına bitişiktir. Burada bir lahit yer alır.

Narteksin güney bölümü kapatılarak ayin sonrası bir toplantı mekanı oluşturulmuştur. Güney de yuvarlak kemerli bir pencere yer alır. Kuzeyde giriş olarak kullanılan yuvarlak kemerli bir kapı görülmektedir. Bu kapının dışı camlı bir bölme ile kapatılmıştır. Doğuda ise bugün kapalı tutulan anıtsal yuvarlak kemerli bir kapı ve iki yanında birer pencere görülmektedir.

Kilise üç neflidir. Orta nef yan neflerin iki katı büyüklüğündedir. Yan nefleri orta neflerden altışar sütun ayırmaktadır. Bema içinde kalan sütunlar gömme sütundur. Batıdaki sütunlar yüksek bir kaide üzerine diğer dörder tanesi yekpare mermer kaide üzerinde yer alır. Başlıkları sade bir abakusa sahiptir ve birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlıdır. Başlıkta meandr motifi yer alır. Sütunlar ahşap üzeri alçı kaplamalıdır. Beşik tonozu boydan boya bir silme dolanmaktadır.

Apsis yarım yuvarlağının üstünde duvarda üç pencere açıklığı görülür. Bu pencerelerden ortadaki yuvarlak bir kemer içinde, iki yanındaki ise yaprak motiflidir.

Apsis bölümünün iki yanında bulunan doğu duvarın bölümlerinde ikişer niş yer alır. Güney duvarında avluya açılan bir kapı, kuzeyde ise bir pencere açıklığı görülür. Bemanın kuzey ve güney geçişleri iki gömme sütuna dayanan birer yuvarlak kemer sağlar. Kilise pencere açıklıkları ise kuzey duvarda altı, güney duvarda ise beş pencere mevcuttur. Güney batıdaki pencere yuvarlak kemer üstte gynekeion uzantısından dolayı kesiktir.

Ahşap ikonostasion üç girişlidir. İkonostasion kapılar ve ikonalar arası yivli gömme ahşap sütunlarla ayrılmıştır. (Resim 34.3) Ahşap motifli despot koltuğu güney batıda dördüncü sütun önünde ambon ise kuzey batıdaki üçüncü sütun önünde ahşap ve yivli motiflidir. (Resim 34.4)

Güney refin batısındaki ahşap bir merdivenle gynekeiona çıkılmaktadır. Bu bölümün güneyinde avluya çıkış veren bir kapı mevcuttur. Galeri bölümü narteks ve neflerin batısına dek iç bükey elips şeklinde uzanmaktadır. Kuzey ve güney duvarında birer elipsoid niş içinde pencere, batıda ise apsisde görülen pencere kompozisyonu tekrarlanır.

Yapı kilise mimarının kendi üsluplarını da katarak, inşa ettiği eklektisizm etkisinde, erken dönem bazilika plan şemasını uygulamıştır. Naosta yapılan restorasyon aslına uygun değildir.

AYİOS THEODOROS KİLİSESİ (HAGİOS THEODOROS)

Yenikapı, Alacami Sokak, 10 numaralı yapıdır. Kilise 1583 tarihindeki Trifon Korabeynikov listesinde ve Paterakis'in 1604'de düzenlediği kataloğda adı geçmektedir.(117) 1645 yılında yanan kilise Sultan İbrahim'in (1640-1648) izniyle tekrar inşaa edilmiştir. (118) Batı cephesinde giriş üstünde yer alan alınlıktaki kitabeden yapının 20 Aralık 1830 yılında tekrar inşaa edildiği anlaşılmaktadır. Kilise geniş bir avlu içinde yer alır. Etrafı yüksek duvarlarla çevrilidir. Avlunun batısında Langa Rum İlkokulu, güney batısında yazıhane ve toplantı mekanları güneyde ise kilise görevlisinin yaşam mekanı bulunmaktadır. Avlunun yine güneyinde Ayios Theodoros ayazması yer alır. Avlunun doğusunda kare kesitli baldaken tipindeki çan kulesi görülmektedir. Mimarı anonimdir.

Kaba yonu taş köşeler, düzgün kesme taş ile inşaa edilmiş olan kilise doğu-batı ekseninde bazilikal plan şeması özelliklerini taşımaktadır. Dış cephesi doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıya sahipya, ana mekanda naosta ise orta nefte beşik tonoz yan neflerde düz örtü sistemine sahiptir Doğudaki. apsis dışa yarım yuvarlak çıkıntılı, örtü sistemi dıştan yarım konik, içte ise yarım kubbe ile örtülüdür. (Resim 35.1) Batıda dikdörtgen planlı narteks örtü sistemi düz, naos orta nefi yan neflerden bir basamak doğudaki bemandan iki basamak daha alçaktır.

Batı cephesinin alt bölümü de düzgün kesme taşla inşaa edilmiştir. Apsis ise kesme taş ve iki sıra tuğla sisteminde, inşaa edilmiştir. Saçak altında yapıyı geniş bir silme dolanmaktadır. Dış cephe sadedir.

Üç nefli naosta orta nefi yan neflerden altışar sütun ayırmaktadır. Sütunlar sekizgen mermer kaideler üzerine oturmakta, sütun başlıkları kompozittir.(Resim 35.2) Sütunlar birbirlerine kemerlerle bağlanmıştır. Kemerler doğuda duvar payeleri, batıda ise gynekeiona oturmaktadır. Orta nefin tonozunda Pantokrator İsa görülmektedir.

Nartekse, batıda, kuzeyde ve güneyde olmak üzere üç giriş mevcuttur. Narteksten naosa giriş beş kapıdan sağlanmaktadır. Kuzeyde ve güneyde simetrik olarak yuvarlak kemerli birer, üçü ise düz kemerli, narteksin doğusundadır. Ana ekseninde apsisde üç niş, apsisin kuzey ve güneyinde ikişer niş görülmektedir.

Bemanın kuzey ve güneyinde birer niş daha yer almaktadır. Bema doğu duvarında ortadaki basık, yanlardaki eğik kenarlı üç pencere yer alır. Kilisenin kuzey ve güneyinde simetrik olarak altışar pencere bulunmaktadır.

İkonostasion oyma ve kabartma tekniğinde ahşaptır. Üzerinde bitkisel motifler yer alır. Kuzey doğudaki ikinci sütuna oturan ambon ve karşısındaki despot koltuğu ahşap olup, kabartma tekniğindedir. Üzerlerinde geometrik ve bitkisel motifleri yer alır.

Batıda yer alan gynekeiona narteks kuzeyinden çıkılmaktadır. Gynekeion dikdörtgen planlıdır, orta nefte dış bükey bir çıkıntı yapmaktadır. Gynekeionda, apsis üstünde görülen pencere kompozisyonu tekrarlanmaktadır.

Yapı erken dönem bazilika plan şemasında inşa edilmiş, naosta ise gerek sütunlarla, gerekse ikonostasion ,despot koltuğu ve ambon eklektisizmin etkisinde kalmıştır.

AYIOS YEORYIOS KİLİSESİ (HAGİOS GEORGİOS)

Kuzguncuk, İcadiye caddesinde bulunmaktadır. Yapı hakkında kesin bilgi ve kaynak yoktur. 1996 yılında gerçekleştirilen restorasyonla büyük değişikliklere uğramıştır. Kilise dar bir avlu içinde yer almaktadır. (Resim 36.1) Mimarı anonimdir.

Yapının güney batısından narteks'e girilmektedir. Kaba yonu taş üzeri sıvalı olan yapı, doğu - batı ekseninde bazilikal plan şemasına sahiptir. Dışta çift meyilli kırma çatıya sahip olan yapı ana mekanda orta nefte basık tonoz, yan neflerde ise düz çatıyla örtülmüştür. Apsis yarım yuvarlağı dışta yarım konik çatı, içte ise yarım kubbeye örtülmüştür. Dikdörtgen planlı narteks örtü sistemi düzdür.

Üç nefli bazilikada nefler birbirlerinden dörder sütunla ayrılmıştır. Oldukça sade sütunlar sade başlıklara sahip, birbirlerine ahşap arşitravla bağlıdır. (Resim 36.2)

Batıdaki narteksin ekseninde batıda kemerli bir stoa yer alır. Stoa'nın güneyinde yer alan bir kapıdan kilisenin yazıhanesine girilmektedir. Narteksin kuzeyinde ise diğer bir kapı toplantı odasına açılmaktadır. Toplantı odası geniş bir mekandan oluşmaktadır. Narteks'in doğusunda yarım yuvarlak kemerli naosa giriş kapısı yer alır. Kapı mermer bir süslemeyle çerçevelenmiştir. Kapının iki yanında sağ ve solunda dikdörtgen iki pencere yer alır. Apsis yarım yuvarlağının tam arkasında ortada niş iki yanda ise birer pencere görülmektedir. Apsisin iki yanında duvar yüzeyinde birer niş, ufak kısımda güney duvarında altta niş; üstte ufak bir pencere kuzey kısımda ise bir kapı ile kilisenin kuzey nefine bitişik kabul salonuna geçilmektedir. Kilise güney duvarında üç yuvarlak kemerli pencere ve bir yuvarlak kemerli kapı mevcuttur. Aynı pencere , kapı kompozisyonu kuzey duvarda yer alır.

İkonostasion ahşap kaplama ve üç girişe sahiptir. Kilisenin kuzey batısındaki ikinci sütunun üstünde ahşap ambon güney doğudaki ikinci sütunun önünde ise yine ahşap despot koltuğu yer alır.

Kilise zemini son restorasyonla özelliğini kaybetmiş ve seramikle kaplanmıştır.

Erken dönem Bizans bazilika plan şemasına uygun olarak inşa edilmiş olan yapı, içerde yer alan litürjik öğeler, ikonalar, mimariye bağlı öğelerle eklektik dönemin etkisindedir. Yapılar son restorasyonla kilisenin kendine özgü zemini değiştirilerek, günümüzde kullanılan, karolar döşenmiştir. Zemin restorasyonu aslına uygun değildir.

AYİOS YEORYİOS (HAGİOS GEORGIOS)

Hızır İlyas olarak bilinmekte olan kilise Edirnekapı, Hoca Çakır Sokak 8 numarada bulunmaktadır. Kilise tarihçesi Bizans dönemine dek inmektedir. Yapının bugünkü yerine 1555 tarihinde Mihrimah Sultan Camiisi kurulduğundan yeni bir kilise yapımına oniki sene sonra izin verilmiştir. Böylece Ayios Yeoryios kilisesi bugünkü yerine kurulmuştur. Kilisede 1438'de Rahip Arsenios Kritos tarafından Aya Sofyaya hediye edilen elyazması incil korunmaktaydı. Fetihden sonra hükümdür Manuil'in oğlu Kostantinos'un eline geçmiş ve 1568'de de Ayios Yeoryios manastır kilisesine hediye edilmiştir. (119) Kilisenin adı 1583 Trifon Karabeynikov ve 1604 yılında Paterakis kilise kataloglarında bulunmaktadır. (120) 1662'de büyük bir yangında yanan kilise kuzey cephedeki kitabesinden Ocak 1726 yılında restore edildiği belirtilmiştir. (121) 18. y.y sonunda ise kilisenin varlığından söz edilmektedir. (122) Kilise tahrip olduğundan batıdaki giriş üstündeki kitabeden yapının temelden 13 Eylül 1836'da inşaa edildiği ve bu yapıda Hacı Nikolas adlı bir mimarın çalıştığı yazılıdır. Ayrıca yukarda bahsedilen kitabenin yanındaki diğer bir kitabede ise Sisanion bölgesi Louvri köyünden Baş usta Stergios Oğlu Hacı Kiroz ve Kocaoğlu İoannis'in kilise yapımında emeği geçenler arasında olduğu belirtilmektedir. Bu kitabelerin yanındaki diğer bir kitabede ise İsanion bölgesi, Louvri köyünde İoannes Nikolaos Scouropovlosun adı geçmektedir. Mimarı anonimdir.

Kilise oldukça geniş bir arazi üzerine kurulmuştur. Avlunun güney doğusundan girilmektedir. Güneybatı ve kuzey batıda birer kapı daha yer alır. Doğusunda günümüzde kapalı olan Rum okulu bulunmaktadır. Kuzey batısında kilise görevlerinin evi, kuzey doğusunda ise kilise papazının yaşam mekanı görülmektedir. Yapının güney doğusunda Ayios Vasilios'a ait ayazma mevcuttur.

Yapı malzemesi olarak kaba yonu taş, batıda üzeri sıvalıdır. (Resim 37.1) Köşelerde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kilise doğu-batı ekseninde üç nefli bazilikal bir kilisedir. Kilise dış cephesi doğu ve batıda kırma çatıya sahiptir. Batıda kırma çatı iki yönde düz çatıyla devam etmektedir. Doğuda apsis yarım çıkıntısının üstü sistemi örtü dışta yarım konik içte ise yarım kubbeyle örtülüdür. (Resim 37.2) Ana mekanda narteks düz, naos ise orta nefte beşik tonoz, yan neflerde ise düz ahşap çatıya sahiptir. Batıda iki dikdörtgen planlı narteks, yan neflerin orta neften

daha yüksek olduğu bir naos doğuda apsisin yer aldığı, orta nefte iki yan neflerde ise bir basamak daha yüksek olan bema bölümü yapıyı oluşturmaktadır.

Kilise dış cephesi sade, saçak altında dış bükey bir silme dolanmaktadır.

Narteks naostan daha alçak olup, sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Nartekse batıdaki düz kemerli bir kapıyla girilmekte, kapının iki yanında birer pencere almaktadır.. Bu bölümün kuzey ve güneyinde de yuvarlak kemerli birer pencere görölmektedir. Dış narteksten, iç nartekse basık kemerli ortasında kilit taşı olan bir kapıdan girilmektedir. Kapının iki yanında yuvarlak kemerli birer pencere daha yer alır. İç narteks bir basamak daha alçaktır. İç narteksin güney bölümü kapatılmış ve kilise yöneticileri için bir toplantı odası oluşturulmuştur. Bu mekanın batısında avluya bakan yuvarlak kemerli bir pencere görölmektedir. İç narteks kuzey kısmında kapatılmıştır. Bu bölümden narteks üstündeki gynekeiona çıkış veren merdivenler, batısında ise yuvarlak kemerli bir pencere, doğusunda depo olarak yapılan mekana geçilebilen bir kapı görölmektedir. İç narteksten ana noasa düz kemerli ön kapı ile girilmektedir. Kapının iki yanında ikişer tane dikdörtgen pencere yer alır.

Üç nefli bazilikanın ana nefi yan neflerden altışar ahşap sütun ayırmaktadır. Sütunlar kare kesitli ahşap kaideler üzerinde oturur. Sütunlar altta ve üstte bilezikli, başlıkları ise bir abakusala sona ermektedir. Doğudaki bema içindeki sütun kare kesitlidir. (Resim 37.3) Sütunlar birbirine yuvarlak kemerlerle bağlıdır. Gynekeionda kuzey ve güney bölümünde yan neflere uzatılmış olduğundan kemer açıklığı yerine kiriş yapılmıştır. Apsis kısmı diğer kiliselere nazaran daha basıktır. Bemanın kuzey bölümünde doğu duvarda, üç niş, kuzey duvarda ise üstte yuvarlak kemerli bir pencere güney bölümde doğu duvarda iki niş, güney duvarda ise üstte yuvarlak kemerli bir pencere altta ise avluya açılan bir kapı mecuttur. Apsisin üstünde ortadaki daha büyük olan üç yuvarlak kemerli pencere görölmektedir. Kilisenin kuzey duvarında üç yuvarlak kemerli pencere kuzey batısında ise yuvarlak kemerli bir kapı yer alır. Bu kapı depo olarak eklene bölümüne açılmaktadır. Güney duvarda ise üç yuvarlak kemerli pencere güney batıda ise avluya açılan yuvarlak kemerli bir kapı görölmektedir.

İkonostasion oldukça sade orta bölümü üçgen alınıklıdır. Ahşap olan ikonostasion beş kapıya sahiptir. Kuzey batıda ikinci sütunun üzerinde ahşap ambon, madalyon içinde haç motifleri ve bitkisel motiflere sahiptir (Resim 37.4) Despot koltuğu güney doğudan ikinci sütunun önünde üç mermer basamağa sahip ahşap işçiliklidir. Kilise zemini mermerdir. Tonozun ortasında Pantokrator İsa ile apsis yarım yuvarlağında fresk halinde Platera Meryem tasvir edilmiştir. Tasvir altında melek ve azizler çizilmiştir.

Gynekeion orta kısmı dış bükey şeklinde, kuzey ve güney kısımlarda yan neflere uzatılmıştır. Gynekeionda zemin ahşaptır. Batı duvarında üçlü pencere kompozisyonu apsis doğu duvarındaki pencere sisteminin aynısı tekrarlanır. Kuzeydeki merdivenler hizasında bir pencere kuzey duvarda ise yuvarlak kemerli bir pencere açıklığı daha görülmektedir. Güneyde ise güney duvarda yuvarlak kemerli pencere gynekeion güney batısında bir yuvarlak kemerli pencere daha yer alır.

Kilise erken bazilikal plan şemasına uygun olarak, inşaa edilmiş olup, içerdeki mimariye bağlı litürjik öğeler 19.y.y üslubundadır.

AYİOS YEORYİOS KİLİSESİ (HAGİOS GEORGIOS)

Bakırköy Ebuzyia caddesi 33 numaralı yapıdır. Terkos metropoliti Neofitos (1842 - 1853) döneminde inşaa edilmiştir. Sarandis ve oğlu Petros Yiancoğlu tarafından cemaate hibe edilen arazi üzerine kurulmuştur. Kilisede Kostantinos Karafilon adlı bir kalfa çalışmıştır. Kilise 1994 yılındaki depremde yıkılmıştır. Tekrar temelden inşaa edilmiştir. Kilisenin tekrar yapımına yardımcı olan Anastasios efendi ile Spiridonas Lopariduv'dur. 1923 yılında narteks istimlak edilmiştir. Daha geç devirlerde kilisenin bir kısmı daha istimlak edilmiştir. (123)

Kilise ufak bir avlu içinde yer alır. Bu avlunun doğusunda bir ön avlu daha görülmektedir. Avlunun güney doğusundaki binanın alt katı toplantı odası ve yazıhane, üst katı ise yaşam mekanı olarak kullanılmaktadır. Kilise avlusuna kuzey doğuda bulunan ufak bir kapıdan giriş sağlanır. Bu avlunun, kuzey batı köşesinden direk caddeye bir çıkış mevcuttur. Yapının batı kısmı naosun yarısına dek istimlak edildiğinden kilisenin narteksi ve gynekeionu yoktur. Ahşap konstrüksiyon olan yapı doğu batı ekseninde üç nefli bazilikadır. Dışta saçak altında nervür işli bir motif çatıyı sınırlamaktadır. (Resim 38.1) Yapı doğu ve batıda çift meyilli kırma çatı ana mekanda ise orta nef, beşik tonoz, yan nefler düz tonoz ile örtülmüştür. Doğudaki apsis dışta düz bir çatı ile kaplanmıştır. Kilise daha geç devirlerde eklenmiş olan naos seviyesinden daha yüksek dikdörtgen planlı bir narteks, orta nefin yan neflerden daha geniş olan naos ve doğuda iki mermer basamakla çıkılan apsisin yer aldığı bemandan oluşmaktadır.

Orta nefi yan neflerden beşer tane köşegen ahşap sütun ayırmaktadır. Sütunlar kare ahşap payeler üzerine oturmakta, sütun başlıklarına girland motifleri eklenmiştir. (Resim 38.2) Kuzey ve güney duvarındaki pencere aralarında gömme kare sütunlar görülmektedir.

Narteksten ana naosa giriş kuzey nefin batı köşesinde bulunan sade bir kapı ile sağlanmıştır. Apsis'de yayvan bir yuvarlaklık göze çarpmaktadır. Apsis üstünde ortada üçlü pencere kompozisyonu görülür. Bemanın kuzey bölümünde, kuzey duvarında elipsoid bir pencere güney bölümün, güney duvarında aynı simetri görülmektedir. Kilise güney duvarında üç tane yarım yuvarlak kemerli pencere,

kuzey duvarında ise aynı pencere kompozisyonu tekrarlanır. Kuzey doğu köşesinde bir kapı daha mevcuttur. Kesilmiş olan batı duvarında ortada üstte yarım yuvarlak kemerli bir yanlarında ise biri daha ufak boyutlarda olan ikişer pencere açıklığı daha yer alır.

İkonostasion ahşap olup gömme yivli sütuncelerle bölmelere ayrılmıştır. Ortadaki daha geniş olmak üzere üç tane üçgen alınlıklı, diğerleri düz beş girişlidir. (Resim 38.3) Ambon beyaz ahşap stilize tarzında girland motiflidir. Kuzey batıdan ikinci sütunun üzerinde yer alır. Despot koltuğu güney doğudaki üçüncü sütunun önünde görülür. Ahşap ve alçak rölief süslemelere sahiptir.

İç tezniyat eklektik üsluptadır.

AYİOS YEORYİOS KİLİSESİ (HAGİOS GEORGIOS)

Kilise Çengelköy'de, Tanrıverdi sokak 1 numaralı yapıdır. Yıldızlı kiremitlerinden dolayı Ayios Yeoryios Hrisokeramithos (yıldız kiremitli) olarak adlandırılmaktaydı. Yapının bulunduğu yerde Justinianus döneminde bir kadınlar manastırından söz edilir. Ayios Yeoryios kilisesine ait harabeleri 18.y.y da İnciciyan tarafından görülmüştür. Kilisenin yıldızlı kiremitleri İstanbul'a götürülmüş ve yalılıköşkü yakınındaki mescid yapımında kullanılmıştır. (124) 1830 yılındaki fermanla yeni bir kilise yapımına izin verilmiş ve eski yapı tamamıyla yıktırılarak yeni bir kilise inşaa edilmiştir. Kiliseyi yaptıran kişi Dimitrios Psiharis adlı bir Rum'dur. 1925 yılında kilisenin narteksi, naosun bir bölümü, avlunun kuzey duvarı istimlak edilmiş ve kilise günümüzdeki formu almıştır. (125) Kilise 1995 yılında restore edilmiştir. Mimarı anonimdir.

Kilise oldukça geniş bir avlu içinde yer alır. Avlunun doğusunda günümüzde kilise görevlilerinin yaşam mekanı olarak kullanılan eski okul binası, kuzeyinde ise diğer yaşam birimleri yer alır. Kaba yonu taş üzeri sıvalı olan yapı, doğu - batı ekseninde, bazilikal plan şemasında inşaa edilmiştir. (Resim 39.1 Doğu ve batı cephesinde çift meyilli kırma çatıyla örtülü olan kilise ana mekanda, naos beşik tonoz, yan nefler ahşap düz çatıdır.) Sonradan eklenmiş ahşap konstrüksiyon , kare bir mekandan oluşan narteks düz çatıyla, doğudaki apsis yarım çıkıntısı dışta yarım konik, içte ise yarım kubbeye örtülmüştür. (Resim 39.2) Kilise, kuzey batıdaki narteks, yan neflerin bir basamak daha yüksek olduğu üç nefli bir naos ve doğuda apsisin bulunduğu orta nefte iki, yan neflerde bir basamak daha yüksek seviyede olan bemadan oluşmaktadır. Günümüzde güney nefin batı duvarı ile orta nefin batı duvarı tamamen asimetriktir. Kilise zemini mermer döşelidir.

Kilise dış cephede oldukça sadedir. Saçak altında kiliseyi bir silme apsisine ise çift silme dolanmaktadır. Çan kulesi kilisenin doğusunda baldaken şeklindedir.

İstimlak edildikten sonra günümüzde kilise güney nefi ana neften biri bemada olmak üzere üç sütun, kuzey nefi ana neften ise üç tanesi naosta; bir tanesinde yarım olmak üzere bemada bulunan sütun ayırmaktadır. Sütunlar birbirlerine bemadan itibaren düz sade bir giriş ile bağlanır. Sütunlar yüksek kare kaideler üzerine oturmaktadır. Ahşap üzeri alçıdır. Sütun başlıkları İon volütlüdür.

Başlıkların altında kare dikey bölümlere ayrılmış bilezik yer alır. Başlıkların üstünde alçak rölief eliptik madalyonlar içinde aziz tasvirleri görülmektedir.

(Resim 39.3)

Narteksin kuzey ve güneyinde iki girişi mevcuttur. Naosa kuzey batıdaki kapıdan girilmektedir. Apsis güneyindeki bölüm diakonikon hücresi şeklinde ayrılmıştır. Apsisin kuzey bölümünde doğu duvarda altta yarım yuvarlak niş, üstte yuvarlak niş içinde kare pencere, kuzey doğu köşede altta ufak bir niş mevcuttur. Apsis yarım yuvarlağı içinde pencere yoktur ve ortaya litürjik. amaçlı koltuk oturtulmuştur. Apsis üstünde akstta yarım yuvarlak niş içinde pencere iki yanda ikişer pencere ortada yarım yuvarlak niş içinde bir pencere daha yer alır. Bema güney bölümde ise doğu duvarda üstte iki tane büyük boyutlarda yarım yuvarlak kemer nişli pencere, güney duvarında ise avluya açılan bir kapı mevcuttur. Kilise batı duvarında altta üç, üstte ortada bir en üstte ise üç tane diğerlerinden daha küçük boyutlarda düz kemerli pencere yer alır. Güney nefin kuzeye eğimli batı duvarının batısında bir kare pencere , kuzey duvarda ise yuvarlak kemer niş içinde yarım yuvarlak, yarım kemerli kare pencere görülür. Kuzey nefin batısında üstte kare kemer niş içinde kare pencere altta ise alçak yuvarlak kemerli kapı mevcuttur.

İkonostasion ahşap ve dört bölümlüdür. Orta ve iki yandaki giriş kapısı yuvarlak kemerli ortalarında, kilit taşı yer alır. İkonostasion alçak rölief bitkisel yuvarlak kare kaideler üzerine oturan kemerlerle ayrılmıştır. Yan bölümler ise düz ve gömme İon sütun başlıklı sütunlarla ayrılmıştır. Yan bölümdeki İon volütlerinin arasında girlandlar görülür. İkonostasionun üstü yukarda yarım yuvarlak kemer ile hareketlendirilmiş, içinde ışınsal motifler çıkmakta, iki yanı düzdür. Ahşap ambon kuzey batıda ikinci sütunun üzerinde yer alır. Despot koltuğu güneyde güney batıdaki sütunun üzerinde dört basamaklı ahşaptır. (Resim 39.4)

Çengelköy'deki Ayios Yeryios kilisesi , son restorasyonlarla değişikliklere uğramış, mimari plan şemasından uzaklaşmış, içteki tezniyat tamamen farklı bir görünüm almıştır. Eklektisim etkisindeki ikonostasion ambon ve despot koltuğu 19. yüzyıl niteliklerini korumuştur. Restorasyon aslına uygun yapılmıştır.

AYIOS YEORYIOS KİLİSESİ (HAGIOS GEORGIOS)

Kadıköy, Yeldeğirmeni Rasimpaşa Karakolhane sokakta yer almaktadır. 1911 yılında Ekim'inde eski okul binasını kilise olarak inşaa edilmesi düşünülmüştür. Kilise 1919 yılında kilise olarak inşaa edilmiştir. 1933 tarihlerinde ise ahşap olan kilise taş yapıya çevrilmesine karar verilmiş ve 1953 yılında taş konsrüksyon gerçekleştirilmiştir. Mimarı anonimdir.

Küçük bir avlu içinde yer alan kilisenin kuzey doğusunda kilise görevlisinin yaşam mekanı yer alır. Kilise dış cephesi düzgün kesme taş bloklarla yapılmış, kesme taş aralarına iki sıra tuğla eklenmiştir. Pencere kemerleri ise batıda tuğla ile hareketlendirilmiştir. Diğer cephelerde ise basit taş ile çerçeveselendirilmiştir. Kilisenin çan kulesi kuzey batısında yer alır. Eski demiryolu rayları kullanılarak yapılmıştır.

Doğu - batı ekseninde, kubbeli bir bazilikadır. Kilise dış cephede doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıyla, ana mekan, naosta ortada kasnağa oturan ve üçgen pandantiflerle geçişi sağlayan kubbeyle örtülmüştür. (Resim 40.1) Orta nef kubbenin iki yanında doğu - batı doğrultulu beşik tonoz, yan nefler ise kubbenin yanındakiler daha büyük olmak üzere beşik tonozdur. Apsis yarım yuvarlağı dışta ve içte yarım kubbedir. Kare planlı narteks düz çatıyla örtülmüştür. Ana mekan, batıda narteks, üç nefli naos, doğuda apsin yer aldığı iki basamakla çıkılan bemandan oluşmaktadır. Kilise zemini mermer döşelidir.

Kubbe üçgen pandantiflere oturmakta ve pandantifler ise dört tane köşegen kaide üzerine oturan sütunlara dayanmaktadır. Sütun başlıkları tamamen sade iki tarafı bitkisel diğer iki tarafı ise haç motiflidir. Bizans sütun başlıklarının bir benzeridir. (Resim 40.2)

Nartekse avludan yuvarlak kemerli bir kapı ile girilmektedir. Kapının iki yanında birer yuvarlak kemerli pencere mevcuttur. Narteksten naosa yuvarlak kemerli büyük bir kapıdan gitilmekte, kapı kemer nişi içinde üç kademeli tuğla niş yapılmıştır. Kapının iki yanında da birer yuvarlak kemerli yine üç kademeli tuğla niş pencere kemerleri yer alır. Kubbe kasnağında yuvarlak kemerli sekiz tane pencere açıklığı yer alır. Apsis yarım yuvarlağı içinde üç ufak yuvarlak kemerli pencere

mevcuttur. Apsisin üstünde, doğu duvarda ise üç pencerele yuvarlak "yarım" kemerli bir kompozisyon görülmektedir. Apsis yan bölümlerinde sadece kuzey bölümde doğu duvarda bir niş yer alır. Pencerele tuğla ile çerçevlendirilmiştir. Aynı kompozisyon güney duvarda da görülür. Güney duvarının batıdaki penceresinin hemen altında avluya açılan bir kapısı mevcuttur.

İkonostasion ahşap düz kapılı, ortası üçgen alınlıklıdır. (Resim 40.3) Mermer ambon kuzey batıdaki ikinci sütunun üzerinde mermer olup üzerinde mozaik üç ikona taşımaktadır. Despot koltuğu ise yine mermer, üç basamaklı ve oldukça sadedir. Naos'un kuzey duvarında yuvarlak kemerli dört pencere açılmıştır. Kuzey ve güney duvarda Kariye müzesinin pareklessionunda görülen freskolar tasvir edilmiştir. Nartekste pencere kemerleri mozaikle çerçevlenmiştir. Kuzey ve güney duvarlarına tuğladan çerçevleler oluşturularak içine azizler tasvir edilmiştir.

Kilise 19. yüzyılda tasarlanıp, 20.yüzyılda inşaa edilmesine paralel olarak tüm yapı neo-Bizans özellikleri taşımaktadır. Kariye camii örnek olarak yapılan mozaikler bunun bir kanıtıdır.

AYIOS YEORYIOS KİLİSESİ (HAGİOS GEORGIOS)

Ortaköy, Çevirmeci sokakta bulunmaktadır. Kilise mezarlık kilisesidir. Kilisenin doğusundaki bölüm mezarlık olarak kullanılmaktadır. (126) Köyün nüfusu çoğaldığından 1670 yılından itibaren Ortaköy, Palanga sokaktaki araziye taşınmıştır. Yirmi sene burası kullanıldıktan sonra 1728'den itibaren bugünkü ayazma ve Ayios Yeoryios kilisesinin cephesi mezarlık olarak kullanılmaya başlandı. Kiliseye çeşitli dönemlerde restorasyonlar yapılmıştır. (127) 1831 Yılında mezarlık duvarları yükseltilmiştir. Güney batıya bir kapı açılmıştır. (128) 1837 yılında Sultan Mahmut döneminde vermiş olduğu bir fermanla yer altındaki ayazmanın üzerine bir kilise yapılmasına izin vermiş ve böylece kilise inşaa edilmiştir. 1840 yılında bitirilen kilise 18 Mart 1893'de büyük bir onarım görmüştür. (129) Ayios Yeoryios kilisesi günümüze harap bir şekilde ulaşmıştır.

Mezarlık içinde yer alan kilisenin güney batısındaki kilise görevlisinin yaşam mekanı yer alır.

Kilise küçük ahşap bir yapıdır. (Resim 41.1) Doğu - batı eksenindeki yapı tek nefli bir bazilikadır. Yapı dışta kırma çatılı olup içte ise ortası basık tonoz yanlar düzdür. Narteks örtü sistemi dışta kırma çatı, iç mekanda ise düz çatıya sahiptir. Batıdaki narteks kare bir mekandan oluşmaktadır. Cam mekandan oluşturulmuş narteks naosa geçişi sağlar. Kare bir mekanda oluşan naos üzeri düz ahşap çatılıdır. Zemin mermerdir. Bema kısmında apsis yarım yuvarlağı yoktur. Naosa geçiş kapısının iki yanında birer kare pencere açıklığı görülmektedir. Apsis üstünde haç şeklinde bir pencere açıklığı yer alır. Kilisenin güney doğusunda ayazma teknesi görülmektedir. Naos güney duvarında iki kare pencere kuzey duvarında pencere açıklığı yoktur.

İkonostasion ahşap sadedir. (Resim 41.2) Naosun kuzeyinde ahşap ambon yer alır. Üzerinde İsa ve İncil yazıtları tasvir edilmiştir. Yapı sade tezniyatı yalındır.

AYİOS YEORYİOS KİPASİSAS KİLİSESİ (HAGIOS GEORGIOS KYRARİSSAS)

Samatya, Org.A.Nafız Gürman caddesi 247 numaralı yapıdır. Kilisenin batısında yer alan kitabeden yapının Bizans döneminde, Selvilikteki Yeoryios kilisenin varlığını bildirmektedir. Selvilik içinde olduğundan dolayı Ayios Yeoryios Selvili anlamına gelen "Kiparissas" ismini almıştır. (Resim 42.1) Kilise Hristiyanların en eski kiliselerinden biridir. (130) Trifon Karabeynikov ve Paterakis kilise kataloglarında kilisenin ismine rastlanılmaktadır. Karabeynikov'dan önce Gerlach 23 Nisan 1577'de kiliseye gelip, kilisedeki Ayios Yeoryiosa ait duvar mozaigini de görmüştür. Kiliseyi ziyaretinde ayindeki insanların bazılarının Karamanlı olduğundan da bahseder. 17. Kasım 1577 de burada yapılan bir vaftiz ayinine de katılmıştır. (131) Antakya Patriği katibi Pavlos'ta aynı mozaik ikonadan bahsetmektedir. Bunun yanısıra kilisedeki ayazmada ve de 22 Aralık'ta günü kutlanan "Ayios Anastasios Farmakolitrias" mezarının varlığından söz eder. 1782 yılında kilise yanmıştır. Patrik I. Kostantinos (1830 - 1834) zamanında kilise 1834 de yeniden inşaa edilmiştir. Mimarı Nikolaos Nikitadis'tir. (132) Yapı restorasyonu 1966 da gerçekleştirilmiştir.

Kilise ana cadde üzerinde ufak bir avlu içinde yer alır. Avluya kuzeyden ve güneyden iki giriş vardır. Avlunun güney doğusunda yerleşim birimleri bulunmaktadır. Kilise dışında güney doğu ucunda ise eski " Metamorfosis" ayazması yer alır. Yapı malzemesi olarak kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Köşelerde düzgün kesme taşla inşaa edilmiştir. Pencere çerçeveleri dıştan tuğlayla örülmüştür. Kilise doğu- batı ekseninde kubbeli bazilikedir. Kiliseyi batıdan narteks doğuda apsis ile sınırlamaktadır. Batı kolu uzatılmış plan şemasındadır. Kilise dış cephesinde kubbe sekizgen cepheye sahiptir. Ana mekanda ortadaki kubbe basık ve yüksek kasnaklıdır. Yuvarlak kemerlerle doğu, güney ve kuzeyde çapraz tonozlu bölümlere geçilmektedir. Kubbenin batısında ortada beşik tonoz iki yanda ise çapraz tonoz örtü sistemi yer alır. Tonozları birbirine bağlayan kemerleri kare kaidelerle yere inmektedir. Apsis yarım yuvarlak olup dışta üzeri yarım konik çatıyla, içte ise yarım kubbeye örtülüdür. Diakonikon hücrelerinin örtü sisteme yuvarlak kemerli çapraz tonozdur. Batıdaki dikdörtgen narteks düz çatı sistemi kullanılmıştır. Bema'ya iki basamak ile çıkılmaktadır.

Narteks batı ve güneyden iki girişe sahiptir. Narteks güneyinde camla bölünerek ayin sonrası toplantılar için yer ayrılmıştır. Düz kemerli tek bir kapı ile girilmektedir. Kapının iki yanında kare ufak birer pencere mevcuttur. Kapının yanında birer gömme mermer ikona yerleştirilmiştir. Ortadaki kubbe, sekiz yuvarlak kemerli renkli cam kullanılmış olan pencere açıklıklarına sahiptir. Bema kısmında ortada yarım yuvarlak iki yandada birer yarım yuvarlak diakonikon hücresi yer alır. . Güney bölümde diakonikon yarım yuvarlağı içinde ortada yuvarlak kemer içinde yuvarlak bir pencere güney doğu köşesinde kapatılmış bir pencere ve kuzey doğu duvarında ufak bir niş bulunur. Kuzey duvarda üç anıtsal pencere, kuzey doğu ve kuzey batıda üstte birer ufak pencere açıklığı daha bulunur. Güney duvarda ise gene üç tane güney doğu be batıda üstte birer ufak pencere daha görülmektedir. Kilisenin batı kolunun kuzey batısında avluya açılan bir kapı mevcuttur.

İkonostasion ahşap ve bemaya üç kapı ile giriş sağlar. Kuzey batısında bulunan kaide üzerinde ahşap ambon ve (Resim 42.2) güneybatıdaki kaide önünde ahşap iki mermer basamaklı despot koltuğu yer alır. (Resim 42.3)

Kilise restorasyonlarla değişikliklere uğramış, 19.y.y eklektik usluup özellikleri almıştır.

AYİOS YEORYİOS PATRİKHANE KİLİSESİ (HAGİOS GEORGIOS)

Fener, Sadrazam Ali Paşa caddesi 35 numaradadır. Daha önceleri kadınlar manastırı olarak kullanılan kilise, Patrik II Timoteos (1612 - 1920) döneminde 1614 yılında yeniden inşa ettirilerek, Patrikhane kilisesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. (133) Ayios Yeryios kilisesi Trifon Karabeynikov (1583) kilise kataloğlarında Ayios Yeoryios Diplofanora mahalata Paterakis (1604) ise Ayios Yeoryios Fanariuv olarak yer alır. (134) Kilise 1701 yılında Sultan Mustafa'nın emriyle yıkılmış ve 14 sene sonra Patrik III İeremias tarafından tekrar inşaa edilmiştir. (135) (1716 - 1726) Bu konuyla ilgili bir kitabe ise narteks'te güney batıdaki giriş kapısı üzerinde görülmektedir. Bu kitabede ise Patrikhane kilisesinin Patrik İeremias zamanında Hristiyanların bağışları ile, Nikaia metropoliti Yerasimos Khalkedon metropoliti Parthenios, Varna metropoliti Kallinikos tarafından temelden inşaa edilmiş olduğu yazılmıştır. Yapının batısındaki naosa giriş kapısının üzerindeki kitabeden yapının Patrik VI Yeoryios döneminde (1835-1840) 1836 yılında tekrar büyütülerek inşaa edildiği yazılmıştır. 1941 yılındaki yangından sonra restore edilmiştir.

Kilise yüksek duvarlarla çevrili bir avlunun içinde bulunmaktadır. Kilisenin güneyinde ve güney batısında, Rum Ortodoks Patrikhanesinin, yazıhaneleri, yönetim binaları; doğusunda ise kütüphane ve Ayios Haralambos ayazması yer alır. Kilisenin kuzey batısına bitişik ise vaftiz törenlerinde sürülen Hristiyanlığa geçiş simgesi" Ayion Miros" adlı kutsal yağın üretildiği mekan yer alır.

Yapı malzemesi kaba yonu taş ve tuğla ile inşaa edilmiştir. Kilise doğu - batı ekseninde üç nefli bir bazilikadır. Yapı doğu cephede ortada çift meyilli kırma çatıya, yanlarda ise tek yüzlü çatıya sahiptir. (Resim 43.1) Ana mekanda batıdaki dikdörtgen planlı narteksde, çapraz tonoz, naosda ise ortada nervürlü beşik tonoz ve tonozu doğuda kuzey-güney yönünde kesişerek meydana getirilen haç tonoz uygulanmıştır. Doğuda yarım kubbe ile üç bölümlü apsis yer alır. Eksendeki ve güneydeki apsis çıkıntıları yarım yuvarlak, kuzeydeki ise kare planlıdır. Batıda narteks, orta nefin yan neflerden bir basamak daha alçak uygulandığı naos, doğuda iki basamakla çıkılan bemandan oluşmaktadır. (Resim 43.2) Zemin mermer döşenmiştir.

Köşelerde ve de narteks bölümü dıştan kesme taş konstrüksyondur. Pencereden dıştan tuğla ile çerçevelendirilmiştir. Yapı dış çephesi sade olup, alınlıkta aksta çift başlıklı kartal levhası yer alır.

Naosta yan nefleri orta neften yedişer sütun ayırmaktadır. Sütun başlıkları dor tarzında olup, birbirlerine yarım yuvarlak kemerlerle bağlıdır. Kuzey ve güneyde gömme plasterler görülmektedir. Bu öğeler birbirlerine kuzeyde gömme kemerlerle, güneyde ise pseudo kemerlerle sınırlanmaktadır.

Yapının batısındaki nartekse giriş üçlü bir kapıyla sağlanmaktadır. Kare kaideler üzerine oturan sütunlarla yuvarlak kemerli bir giriştir. Narteksin güneyinde günümüzde kullanılmayan bir kapı yer alır. Narteks'ten naosa geçiş ortada anıtsal bir kapıyla gerçekleşir. Anıtsal kapının iki yanında kare kesitli gömme sütun ve sütunları bağlayan arşitrav ve arşitravin ortasında ise palmet motif yer alır. Ana kapının iki yanında yer alan yan kapılar daha küçük boyutlarda kare açıklıklardır. Apsisin kuzey ve güneyinde iki niş kuzeyinde yuvarlak kemerli iki niş bulunmaktadır. Doğu duvarında üstte kuzey ve güneyde birer yuvarlak kemerli pencere, ortada ise üçlü pencere kompozisyonu ve her iki yanda ise yine birer pencere açıklığı tekrarlanmıştır. Kilisenin kuzeyinde yedi yuvarlak kemerli pencere açıklığı görülmektedir. Aynı pencere kompozisyonu güneyde tekrarlanmaktadır. Batıda duvarda orta nefte apsisteki pencere kompozisyonu tekrarlanmaktadır. Kompozisyonun altında yedi dikdörtgen pencere açıklığı daha görülmektedir.

İkonostasion ahşap üzerinde bitkisel ve geometrik motifler yer alır. Kuzey batıdan ikinci sütuna oturan ambon ahşap oyma ve alçak rölyef motiflidir. Despot koltuğu ise güney doğudaki üçüncü sütun önünde yer almaktadır. Ahşap ve bitkisel motiflidir. Oyma kabartmalara sahiptir.

Naosun batısında gynekeion görülmektedir. Gynekeiona çıkış narteksin kuzeyindeki merdivenlerden gerçekleşmektedir. Gynekeion dikdörtgen planlıdır. Güney yan nef üzerinde son sütuna dayanarak naosa uzanmaktadır. Kuzeyi ise yan nef üzerinde sütun dizisinin kuzeyinde payelere oturan ve dördüncü sütun hizasına dek naosa uzanmaktadır. Galeri iki katlıdır.

Kilise batısındaki cephesiyle erken R6nesans 6zeliklerinde inşaa edilmi olup, naosda mimariye bağlı s6tun ve kemer kompozisyonu ve lit6rjik 6gelerdeki motiflerle eklektisizmin en çarpıcı 6rneklerinden biridir.

AYİOS YEORYİOS POTİRAS KİLİSESİ (HAGİOS GEORGIOS)

Fener, Murat Molla caddesi 3 numaralı yapıdır. Bizans döneminde Potiras ailesinin özel kilisesi olarak yaptırılmıştır. Fakat 1586 yılında Pammakaristos kilisesi camiye çevrilince Ayios Yeoryios kilisesi cemaat kilisesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. (136) Yapı Karabeynikov'un kilise katalog listesinde adı geçmektedir. (137) Kilisenin güney cephesinde, naos girişindeki kapı üzerindeki kitabede yapının 16 Ekim 1830 tarihinde restore edildiği yazılıdır. Yine güney cephede işe dikkörtgen bir kitabede, Konya şehrinden Gerveri'li, Çarşamba'lı bakkal Yeoryios'un hayratı olduğu yazılmıştır. Kiliseye ait diğer kitabede ise kiliseye para veren, veya restorasyonda bizzat çalışanların isimleri verilmiştir. Sisanion eyaletinden Kostantinos Eftimiu ve Köstence'li Stergios Nikolaos, diğer bir kitabede Sisanion Eyaletinden Köntence'li Rahip Vasilios Nikolaos ve Yeoryios Eftimios, Daniel Isomas. (Resim 44.1)

Kilise yüksek duvarlarla çevrilidir. Yapı iki avluya sahiptir. Avlulardan biri güneyde diğeri ise kilisenin kuzeyinde yer almaktadır. Kilise avluyu kuzey, güney olarak ikiye bölmektedir. Güney avlunun kuzey doğusunda kilise görevlisinin oturma mekanı, kuzeyde ise iki katlı eski imalathane görölmektedir. Bina günümüzde odunluk olarak kullanılmakta, doğusunda ise merdivenle yukarı çıkıldığında kilisenin gynekeion seviyesine yukarı çıkıldığında doğusundaki merdivenle gynekeion'a ulaşılmaktadır. Kilisenin kuzey doğusunda ayazma yer alır. Yapının kuzeyinde pareklesion yer almaktadır.

Kilise yapı malzemesi olarak kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Köşelerde düzdün kesme taş kullanılmıştır. (Resim 44.2) Doğu batı ekseninde, üç nefli bir bazilikadır. Kilise dış çehesi doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Ana mekanda naos orta nefte beşik tonoz, yan neflerde ise düz ahşap çatı ile örtülmüştür. Naosun batısındaki narteks kare planlı olup, üzerinde düz çatı uygulanmış, doğudaki içte yuvarlak kubbe ile örtülü apsisin yer aldığı bema orta nefte üç, yan neflerde bir basamak daha yüksektir. Kilisenin apsisi dıştan düzdür. Naos ve narteks zemini mermer döşelidir. Yan neflerin zemini orta nefin tabanından bir basamak daha yüksektir.

Avludan kilisenin narteks'ine güney batıdaki bir kapıdan girilmektedir. Kapı yuvarlak kemerlidir, doğusunda yuvarlak kemerli bir pencere yer alır. Pencere nişi içinde içine yağ konulan bir mermer vardır. Narteks'in kuzey batısının bir bölümü camla kapatılmıştır. Narteks'in kuzey doğusunda yuvarlak kemerli bir kapı yer alır. Kapı avluya açılmaktadır. Narteks'in doğusundaki yuvarlak basık kemerli bir kapı ile naosa geçilmektedir. Kapının iki yanında ikişer tane yuvarlak kemerli pencere mevcuttur. Güney batıdaki pencerelerin altında kitabe yer alır. Kitabe 1883 yılına tarihlenir ve kitabede kiliseye tapınmaya bir çağrı yazılıdır.

Kilise orta nefi yan neflerin iki katıdır. (Resim 44.3) Nefleri birbirinden dört tane tam, bemada gömme bir, toplam beşer sütun ayırmaktadır. Sütunlar gömme bir kaide üzerine oturur, alta bir bilezikli üste ise bilezik ve rozet motifleri onun üzerinde boncuk dizisi ile yumurta dizisi yer alır. Abakus sade ve kare kesitlidir. (Resim 44.4) Sütunlar arşitravla birbirine bağlanmaktadır.

Apsis bölümünde akstta alta bir niş üstünde oval niş içinde kare pencere apsis üstünde ise ortada daha büyük olan üç basık kemerli pencere yer alır. Apsisin üstü ve iki yan basamaklar halinde şekillendirilmiştir. Güney bölümün doğu duvarında, üstte yuvarlak kemerli pencere alta niş, güney duvarda üstte basık kemer nişli pencere görülmektedir. Kuzeyde önde ise doğu duvarda üstte yuvarlak kemerli pencere, alta niş, kuzey duvarda kuzey batı köşede avluya açılan kapı mevcuttur. Naosun güney duvarında üç yuvarlak kemer nişli pencere güney batıda diğerlerine göre daha küçük bir pencere avluya açılan bir kapı mevcuttur. Kuzey duvarında ise altı pencere açıklığı görülmektedir. Naosun kuzey batısında yer alan bir kapı ile eski parekklesiona ulaşılmaktadır. Parekklesion güney duvarı ile kilise kuzey duvarı bitişiktir. Parekklesion doğu - batı ekseninde, tek nefli bir bazilikadır. Kuzey duvarında beş yuvarlak kemerli pencere açıklığı ve kuzey batıda kuzeydeki avluya açılan kapı ve bu kapının kuzey batı köşesinde bir yuvarlak kemerli bir pencere yer alır.

İkonostasion üçgen alınıklıdır. Bemaya dört giriş sağlamaktadır. Ambon ahşap kuzey batıdan ikinci sütun önünde despot koltuğu güneyde iki ile üçüncü sütunun arasında yer alır. Bitkisel motiflere sahiptir.

Kilise erken dönemde inşaa edilmiş olmasına rağmen, naostaki litürjik ve mimari öğeler restorasyonlar sırasında eklektisizm döneminden etkilenmiştir. Yapı erken Bizans plan şemasına uygun olarak inşaa edilmiştir.

DODEKA APOSTOLİ KİLİSESİ (DODEKA APOSTOLOLİ)

Feriköy, Avukat caddesi 41 numaralı yapıdır. Kilisenin batısında giriş üzerindeki kitabede kilisenin 1868 yılında inşaa edildiği yazılmaktadır. Mimarı anonimdir.

Kilise geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Avluya güney doğudan ve kuzeyden iki girişi mevcuttur. Avlunun güney batı ucunda kilise heyetinin kullandığı odalar ile toplantı odasının bulunduğu iki katlı yapı kompleksi, kuzey batısında ise büro olarak kullandığı iki katlı yapı görülmektedir. Çan kulesi avlunun kuzey doğusunda bulunmaktadır. Tüm kilise düzgün kesme taş ile inşaa edilmiştir.

Yapı doğu - batı ekseninde, kare içinde haç plan şemasındadır. Kilise dış cephesi doğu ve batıda kırma çatıya sahiptir. Oniki köşeye sahip kubbe, yüksek bir kasnak üzerine oturmaktadır. (Resim 45.1) Ana mekanda naos örtüsü yüksek kasnak üzerinde oturan kubbe pendentiflerle ana mekana geçişi sağlar. Batı haç kolu basık tonoz, orta kısmı kuzey - güney doğrultulu beşik tonoz ile örtülmüştür. Doğuda yarım yuvarlak çıkıntılı apsis üzeri dıştan ve içten yarım kubbe ile örtülmüştür. Ana naos, batıda narteks, üç nefli naos, doğuda üç basamakla ulaşılan apsisin yer aldığı bemandan meydana gelmektedir.

Kilise dış cephesi tezniyat bakımından yalındır. Yapıyı bir saçak silmesi boydan, boya çerçevelemektedir. Apsis çıkıntısına bitişik bir mezar steli yer alır.

Naostaki pendentifler birbirine yuvarlak kemerlerle bağlı olan dört sütuna dayanmaktadır. Batı haç kolu, kuzey ve güneyde ikişer sütunla, doğu haç kolu ise haçın belirlediği köşelerden çıkan iki kaburganın, sütunların taşıdığı kemeri ortasında keşişir. Haç kollarındaki tonozlar birbirlerine basık kemerlerle bağlanmaktadır. Bu kemerler naosun kuzey ve güney duvarında birleştikleri noktada birer gömme sütun başlığı ile sona ermektedir. Naosun sütun dizileri mermer olup yuvarlak bilezikli bir kaide üzerine oturmaktadır. Sütun başlıkları üç bilezik üstüne oturan lon volütlü bir kesit üzerinde sepet başlık yer almaktadır.

Avludan direk olarak naosa batı haç kolunun batısında yer alan bir kapı ile geçilmektedir. Buna ek olarak yine avludan batı haç koluna kuzeyinde yer alan

yuvarlak kemerli üst tarafı pencereli bir kapı ile de girilmektedir. Bu haç kolunun girişinde ahşap camekanlı bir mekan oluşturulmuştur. Kapının iki yanında ikişer yuvarlak kemerli pencere açıklığı görülmektedir. Apsis üstünde üçlü yarım daire şeklinde pencere kompozisyonu görülmektedir. Kuzey bölümde kuzey duvarda yuvarlak kemerli bir pencere ve yanında bir niş, nişin altında ayın sırasında kullanılabilen bir çeşme yer alır. Apsisin iki yanında doğu duvarında ikişer niş açılmıştır. Bemanın güney bölümünde güney duvarda pencere, pencerenin yanındaki dikdörtgen bir kapı açıklığı ile avluya çıkılmaktadır. Kilisenin güney duvarında yuvarlak kemerli anıtsal üç pencere, güney haç kolu içinde altta yuvarlak kemerli avluya açılan bir kapı, kapının üstünde yarım yuvarlak pencere, üstte ise daha küçük boyutlarda üç yuvarlak kenarlı pencere görülmektedir. Kuzey duvarda ise üç pencere, haç kolu içinde avluya açılan pencere mevcuttur.

İkonostasion sade ve bemaya üç giriş sağlamaktadır. Ahşap olup gömme, korinth başlıklı sütuncelerle bölümlere ayrılmıştır. (Resim 45.2) Üzerindeki silmelerle İkonostasion hareketlendirilmiştir. İkonostasionun bitim alınlığında İsa'nın Leonardo'nun izlerini taşıyan son akşam yemeği tasvir edilmiştir. Kuzey batıdaki sütun önünde stilize varak sütun üzerinde oturan ahşap köşegen ambon yer alır. Ambon üzerinde pano halinde Rönesans izler taşıyan İncil yazıları tasvir edilmiştir. Güney doğu ile güney batıdaki kemerlerin ortasında üç mermer basamaklı kare kesitli varak kubbeli despot koltuğu mevcuttur. Kubbe ortasında Pantokrator İsa tasviri görülmektedir. Kubbe Pandantiflerinde kerubimler tasvir edilmiştir. Kemer içleri kalem işiyle geometrik motifler çizilmiştir. Apsis yarım kubbesinde Platitera Meryem tasviri yer alır. Platiteranın iki yanında ayakta duran meleklerle kompozisyon sıralanır. Güney ve kuzey haç kolu içindeki kapıların iki yanında Rönesans izler taşıyan birer ikona yer alır.

Naosun batı haç kolunda gynekeion mevcuttur. Gynekeiona batı haç kolunun güney batısındaki taş merdivenlerle çıkılmaktadır. Batı haç kolunun batı, kuzey ve güneyi yuvarlak kemerli alçak sütunlarla bir portik oluşturulmuştur. Gynekeion dikdörtgen bir plana sahiptir. Ortası kuzey - güney doğrultulu iki beşik tonoz yanlar ise çapraz tonozla örtülüdür. Gynekeion batı duvarında yarım yuvarlak beş pencere mevcuttur.

Feriköy'deki Dodeka Apostali kilisesi içindeki litürjik ögeler, mimariye bağlı ögeler nedeniyle eklektik üslup özellikleri taşımaktadır.

METAMORFOSİS KİLİSESİ (METAMORPHOSİS)

Şişli, Büyükdere caddesi üzerinde bulunan bir mezarlık kilisesidir. Yapının güney cephesinde bulunan kitabede 1888 yılında inşaa edildiği belirtilmiştir. Pavlos Stfanoviç Skiliçi tarafından para verilerek yaptırılmıştır.(138)

Kilise mezarlığın kuzeyinde bulunmaktadır. Dört tarafı mezarlarla çevrili geniş bir arazi içinde bulunur, yapının güneyinde kilise cenazé işlemlerinin gerçekleştirildiği yazıhaneler bulunmaktadır. Yapının kuzeyinde ise bir pareklesion yer alır. Günümüzde kullanılmayan pareklesion kubbeli oktogonal bir yapıdır. (Resim 46.1) Doğu - batı eksenindeki yapı, Yunan haçı plan şemasındadır. Düzgün kesme taş konstrüksyona sahip yapı dış cephesinde yüksek kasnaklı kubbeye sahiptir. Kasnak sekizgen form taşımaktadır. Ana mekanda naos içten ortada ana mekana pandantiflerle geçişi sağlayan kubbe ve diğer bölümlerde beşik tonozla örtülüdür. Apsis dışı doğru yarım yuvarlak çıkıntılı olup üzeri dışta ve içte yarım kubbeye örtülmüştür. Yapı batıda dikdörtgen planlı düz çatılı bir narteks, haç planlı bir naos ve doğu haç kolunda iki basamakla çıkılan apsinin yer aldığı bemandan meydana gelmiştir.

Kilise tüm cephelerde silmelerle, kapı kenarlarındaki pencerelerdeki sütuncelerle, alınlıklarla, heykellerle hareketlendirilmiştir. Dört cephede mozaikler yer almaktadır.

Naosta pandantifler dört tane duvara gömme pilpaye ye dayanmakta ve pilpayeler birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlanmaktadır. Payeler üzerinde üstte yüksek kabartma şeklinde kerubimler tasvir yer alır. Kilise paye başlıkları arasında çepeçevre bir silme dolaşmaktadır.

Kiliseye batıdaki narteksten girilmektedir. Batısında yer alan demir bir kapı ile giriş gerçekleşmektedir. Üç cephede anıtsal pencereler yer almaktadır. Naosa giriş anıtsal bir kapıdan gerçekleşir. Kapının sağ ve solunda haç motifli başlıklara sahip kaide üzerine oturan sütunceler yer alır. Sütunlar arasında dikdörtgen birer pencere mevcuttur. Bu pencerelere korunma amaçlı döküm parmaklıklar yapılmıştır. Ortadaki kubbe kasnağında oniki pencere açıklığı görülmektedir.

Batı haç kolunda kuzey ve güneyde yarım yuvarlak bir kemer içinde ikiz pencereler görülmektedir. Batı haç kolundaki kapının üzerinde yarım yuvarlak anıtsal bir pencere açıklığı üzerinde kırmızı haç şeklinde vitray yer alır. Güney haç kolunda ise dikdörtgen bir kapı sağ ve solunda ise birer dikdörtgen pencere açıklığı mevcuttur. Güney haç kolunun doğu ve batısında yarım yuvarlak kemerli ikiz pencere kompozisyonu tekrarlanır. Kuzey haç kolu güney ve batıyla aynı simetridedir. Pencere ve kapı kompozisyonları her üç haç kolundada aynen tekrarlanmaktadır. Apsis kuzey ve güneyinde litürjik malzemelerin konulduğu birer niş bulunmaktadır. Apsis içinde ufak dikdörtgen pencere açıklıkları görülmektedir. Ayrıca güneyinde bir kapı ile yan mekana geçilmektedir. İkiz pencereler doğu haç kolunda da tekrarlanmaktadır.

İkonostasion ahşap ve sade işçiliktir.(Resim 46.2) Batı haç kolunda kuzeydeki payenin üzerinde ahşap işçilikli ambon, doğu haç kolunun güney doğudaki paye önünde ise despot koltuğu yer alır. Kubbede Pantokrator İsa, pandantifler üzerinde incil yazarları, apsis yarım kubbesinde Platitera Meryem tasvir edilmiştir. Batıdaki kapının tam ekseninde üstte Meryem Ana tasviri görülür.

Yapı Rönesans özellikleri taşıyan , orta çağ üslubundaki pencereleri, naostaki litürjik öğeler nedeniyle, Bizans plan şemasına bağlı eklektik bir yapıdır.

METAMORFOSİS KİLİSESİ (METAMORPHOSIS)

Kandilli, Bahçe sokak 6 numaralı yapıdır. Yapı 1851 yılına tarihlenmektedir. 1905 yılında yanan kilise tekrar onarılmıştır. (139) Mimarı anonimdir.

Kilise yüksek bir tepe üzerinde kurulmuştur. Geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Avluya giriş kuzey ve kuzey doğuda yer alan iki kapı ile gerçekleşmektedir. Avlunun güneyinde günümüzde güney batısında ise kilise görevlisinin yaşam mekanı görülmektedir.

Kilise doğu - batı eksenindedir. Bazilikal plana sahiptir. Yapı dıştan kaba yonu taş yapım özelliklerini taşır. (Resim 47.1) Apsis yarım yuvarlağının üstü beton sıvalıdır. Narteks önde düz çatılı ana mekan çift meyilli kırma çatı, ana mekanda ise orta nef beşik tonoz yan nefler düz örtü sistemine sahiptir. Batıda kare planlı narteks, düz çatı ile, doğuda ise apsis içte yarım kubbe, dışta yarım konik kubbe ile örtülmüştür. Naos üç nefli olup doğuda apsisin bulunduğu bema ortada iki, yanlarda tek merdivenle çıkılan bema bulunmaktadır. Kilise dış çehresi yalın bir tezniyata sahiptir. Pencereler çerçevesizdir.

Nefleri birbirinden beşer sütun ayırmakta, kuzey batıdaki sütunlar ahşap üzeri alçı olup kare ahşap birer kaide üzerine oturmaktadır. Sütun başlıkları stilize kompozittir. (Resim 47.2) Birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlıdır. Kemerlerin iç bölümlerine üç alçak rölief şeklinde palmeler yapılmıştır. Üst bölümlerde ise alçak rölief madalyonlar içinde azizler tasvir edilmiştir. Tonozların iç tarafı kalem içi bordürlerle bölümlere ayrılmıştır.

Narteksin kuzey, güney ve batısı cam bir bölme ile kapatılmıştır. Bu bölümdeki giriş kuzeyinde yer alan kapıdan gerçekleşmektedir. Naosa giriş doğuda basık kemerli kapıdan girilmektedir. Kapı kemerinin ekseninde kilit taşı uygulanmıştır. Apsisin üstünde basık kemer nişi, içinde bir pencere ve onun üstünde ise elipsoid bir pencere daha yer alır. Bema güney bölümünde doğu duvarda yarım yuvarlak niş içinde pencere açıklığı ve basık kemer nişli pencere, güney duvarda ise üç basamakla çıkılan yuvarlak kemer nişli bir kapı mevcuttur. Bu kapıdan direkt avluya çıkılmaktadır. Bema kuzey bölümde ise, doğuda altta ufak bir niş üstte basık kemerli niş içinde pencere, kuzeyde ise ufak boyutlarda bir

niş yer alır. Kilisenin kuzey duvarında yarım yuvarlak niş içinde pencere kompozisyonu, güney duvarda aynen tekrarlanır.

İkonostasion ahşap ve sadedir. Akstta kare bir bölme yapılmıştır. İki yanda yarım yuvarlak rölief yer alır. Yivli kare stilize İon gömme sütunlar ile bölmelere ayrılmıştır. Ahşap ambon kuzey batıdaki üçüncü sütunun üzerine oturmaktadır. Despot koltuğu ise güney doğudan ikinci sütunun önünde kilisenin basamaklı ve ahşaptır. (Resim 47.3) (Resim 47.4)

Batıda gynekeiona güney nefin batısındaki kare mekanda yer alan ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Bu kare mekanda avluya açılan bir kapı yer alır. Gynekeion dikdörtgen bir mekandan oluşur. Zemini ahşaptır. Batı duvarda apsis üstünde görülen pencere kompozisyonu tekrarlanır. Bu kompozisyonun iki yanında kuzey ve güneyde kare kemer nişi içinde birer pencere daha mevcuttur. Batı duvarında kuzey ve güney batısında birer yuvarlak kemer nişli pencere görülür.

Kandilli Metamorfosis kilisesi sütunlar ve liturjik öğeleri eklektik üslup özellikleri taşımaktadır.

PANAYÍA KİLİSESİ (PANAGIA)

Beşiktaş, Köyiçi sokak 44 numarada bulunan yapının tarihçesi Bizans dönemine dek dayanmaktadır. Fetih döneminde var olan kilisenin yerine bugünkü kilisenin yapıldığı bilinmektedir. (140) Kilise 16.y.y 'da inşa edilmiştir. 1730 yılında onarımı gerçekleştirilmiş 1828- 1833 yılında ise bugünkü kilise büyük bir restorasyon geçirmiştir. (141) Mimarı anonimdir.

Kilise çarşı içinde, geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Avluya giriş kilisenin güney batısından gerçekleşmektedir. Kilisenin batısında kilise görevlisinin yaşam mekanı yer alır. Yapının kuzey batısındaki taş konstrüksiyon bir merdivenle toplantı odasına ulaşılmaktadır. Kilise yapım tekniği kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. (Resim 48.1) Yapı doğu - batı ekseninde üç nefli bazilikal plan şemasındadır. Yapı doğu ve batı çehresi kırma çatı, ana mekanda naosta ortası beşik tonoz, yanlar ise eğimli ahşap çatıyla örtülmüştür. Yapının batısındaki dikdörtgen planlı narteks düz ahşap çatıyla, doğuda apsis dışta yarım konik, içte yarım kubbeyele örtülüdür. Naosun doğusunda yer alan bemaya ortada iki basamak yanlarda ise tek basamakla çıkılmaktadır. Yan nefler orta neften bir basamak daha yüksekte bulunmaktadır. Zemin mermer döşelidir.

Saçak altında kiliseyi dış bir silme çerçevelemektedir. Batı cephede ise yapıyı yatay olarak bölen düz bir silme görülmektedir.

Ana mekan orta nef, yan neflerin iki katıdır. Yan nefleri, orta nefleri beşer kare kesitli sütun ayırmaktadır. Sütun gömmelerin ortasında dış bükey yivler yer alır. Başlıklar ise lon volütlü olup üzerinde bir abakus görülmekte ve ince abakus tabakasının üzerinde ortada bir çiçek motifi görülmektedir. Başlığın altında kare kesitli bir bilezik ve üstünde kare motifler, içinde haçlar yer alır. (Resim 48.2) Sütunlar birbirlerine arşitravla bağlıdır. Arşitravda çiçek motifleri iç madalyonlar, içinde azizler tasvir edilmiştir.

Batıdaki nartekse yuvarlak kemerli bir girişten girilmektedir. Kapının iki yanında yuvarlak kemerli anıtsal ikişer pencere bulunmaktadır. Pencerele

mermerle çerçeveselenmiştir. Ortalarında kilit taşı mevcuttur. Narteks pencereleri içte niş içinde yer alır. (Resim 48.3) Narteksin kuzeyinde yuvarlak kemerli bir pencere ve yanında avluya geçiş veren yuvarlak kemerli dikdörtgen bir kapı görülür. Narteksin doğusundaki dikdörtgen kapıdan naosa girilmektedir. Naos giriş kapısının üstünde uzun bir bant şeklinde yerleştirilmiş olan 1833 onarım kitabesi bulunmaktadır. Kitabe iki kısımdan meydana gelmiştir. Kare bir çerçeve içinde yer alan oval kompozisyonla ayrılmaktadır. Kompozisyonda Koimesis sahnesi tasvir edilmiştir. (Resim 57.4) Ana giriş kapısının iki yanında dikdörtgen kapılar yer almaktadır. Bemanın kuzey ve güneyinde nişler apsisin üst kısmında doğu duvarda üçlü pencere kompozisyonu görülmektedir.

Yapının içinde ahşap bir işçilik hakimdir. Özellikle İkonostasion, despot koltuğu ve ambon ahşap işçiliğinin doruğa ulaştığının bir kanıtıdır. İkonostasion üzerinde sütunlar oyma ve kabartma tekniğinde çiçek ve bitkisel motifler, geometrik desenler, boncuk dizileri, düz kesimli motifler dikkati çekmektedir. Suriye tipi alınlıkla sona eren İkonostasionda alınlıkta ortada kutsal üçlü tasvir edilir. Güney doğudaki ikinci sütun önünde despot koltuğu ahşap stilize bitki ve yaprak motiflerinden oluşmuştur. (Resim 48.5) Ambon ise ahşap, kuzey batıdan ikinci sütun üstünde yer alır. Ambon kabartma tekniğinde yaprak ve çiçek motifleri ile bezelidir. (Resim 48.6) Ambonda ortada İsa ve yanında İncil yazıtları tasviri yer alır.

Gynekeion "U" plan şemasındadır. Örtü sistemi naosun devamıdır. Zemin ahşaptır. Apsisteki pencere kompozisyonu batı duvarda da tekrarlanmaktadır. Kuzey ve güney duvarda yuvarlak kemer içinde üçer pencere bulunmaktadır.

Ondokuzuncu yüzyıldan önce inşa edilmiş, olan kilise, son dönemlerde yapılan restorasyonlar sonucu değişikliklere uğramıştır. İkonostasion, ambon despot koltuğu barok ve rokoko özellikleri taşımaktadır.

PANAYIA KİLİSESİ (PANAGIA)

Yeniköy, Köybaşı caddesi, 108 numaralı yapıdır. 17.y.y.da Yeniköy'deki üç Rum kilisesinden biri olduğu bilinmektedir. (142) Gedeon kilise kataloğunda da Panaia kilisesinin adı zikredilmektedir. (143) Kilise kitabesinde 19.y.y.da yenilenerek inşaa edilmiştir. Mimarı anonimdir.

Kilise yüksek bir arazi üzerine kurulmuş olup, geniş bir avlu içinde yer alır. Avluya giriş kuzey doğusundaki kapıdan gerçekleşmekte ve bu kapıdan merdivenle kiliseye ulaşılmaktadır. Kilisenin kuzey batısındaki diğer bir kapıdan avluya girilmektedir. Avlunun kuzey batısında kilise bekçisinin oturma mekanı yer alır. Kilisenin kuzey batısında üç katlı ahşap kubbeli sini kemerli çan kulesi görülmektedir. (Resim 49.1)

Kilise üç nefli bazilikal plan şeması özelliklerini taşır. Doğu- batı ekseninde olup, batısında "U" şeklinde narteks, doğuda ise tek bölümlü apsis ile sınırlıdır. Kilise doğu ve batı cephelerde ortası kırma çatı yanlar düz çatıdır. (Resim 49.2) Ana mekanda dikdörtgen planlı narteks içte düz çatı, naos ortada beşik tonoz, yan nefler düz çatı, doğuda apsis yarım kubbe ile örtülmüştür. Dışta yarım yuvarlak apside, yarım yuvarlak konik çatı uygulanmıştır. Kilisenin dıştan güney doğu ve kuzey doğusuna birer kare mekan eklenmiştir. Bu mekanlardan direk bemaya geçilebilir. Ek odalardan güney doğu köşedeki günümüzde papazın yazıhanesi olarak kullanılmaktadır.

Tüm kiliseyi saçak altında kademeli bir silme dolaşmaktadır. Kilise yapı malzemesi olarak kaba yonu taş, köşelerde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapı dış cephesinde yer yer haç motifleri yer almakta, pencere ve kapı dıştan düzgün kesme blok taşlarla çerçeveselendirilmiştir.

Batıdaki narteksin ortasında yer alan kapı ile kuzey ve güneyindeki kapılardan naosa giriş sağlanmaktadır.

Ana naosu yan neflerden beşer sütun ayırmaktadır. Sütunlar mermer kaide üzerine oturmakta ve ikonostasionun kuzey ve güneyinde yine yarım gömme sütun

olarak devam etmektedir. Sütunlar birbirlerine arşitravla bağlanmaktadır. Sütun başlıkları ise İon volütlü ve yaprak motiflidir.

Narteksin güney doğu ve kuzey doğu köşelerinde depo olarak kullanılan mekanlara açılmaktadır. Bugün naosa narteks'in batısı dört sütunla bölümlere ayrılmış, ortadaki avludan nartekse giriş kapısı diğer sütunları ise cam bölümler yer almaktadır. Batıdaki kapıdan giriş sağlanan cam bir mekan oluşturulmuştur. Bu bölümün batısından kiliseye bitişik bir kare bölüme bir kapı ile geçilmekte ve buradaki güney batısındaki ahşap merdivenle gynekeiona ulaşılmaktadır. Apsis nişinin arkasında yuvarlak kemerli niş içinde pencere yer alır. Apsisin üst bölümünde ise yarım yuvarlak kemerli üç pencere görülmektedir. Apsisin iki yanında yer alan bölümlerde ise kuzeyinde doğu, duvarında iki niş ve kuzeyinde bir yarım yuvarlak kemerli pencere daha görülmektedir. Kuzeyde ise avluya açılan bir kapı mevcuttur. Bu pencere kompozisyonu bemanın güneyinde tekrarlanmaktadır.

İkonostasion ahşap olup üç girişlidir. Girişlerde yuvarlak kemerli kapılar yer alır. İkonostasiondaki motifler alçak kabartma, bitkisel ve geometrik çiçek motiflidir. (Resim 49.3) Kuzey batıdaki ikinci sütun üzerinde mermer ambon güney doğudaki ikinci sütun önünde ise ahşap sade dört basamaklı despot koltuğu yer alır. Beşik tonozun ortasında Pantokrator İsa bulunmaktadır. Beşik tonoz ve çatılar kalem işi motiflerle hareketlendirilmiştir.

Gynekeion "U" plan şemasında, örtü sistemi ortada ve yanlarda beşik tonoz, kuzey batı ve güney batı köşeleri çapraz tonoz, doğu bölümü düz çatıdır. Gynekeion yan mekanlarında bir tanesi gömme olmak üzere ikişer tane yarım sütun görülmektedir. Her iki bölümde ana naosa bakan galeri kısmında ortada dört tane bodur kare kesitli sütun yer alır. Sütun başlıkları sepet başlık şeklindedir. Güney batı ve güney doğusunda birer basık kemer niş içinde pencere ve bu bölümün doğusunda bir pencere açıklığı daha mevcuttur. Gynekeion batı duvarında yer alan yedi pencerenin ortada üç tanesi, doğu duvarındaki kompozisyonun aynısıdır.

Pencereler gynekeionda kuzey batı ve doğusunda birer açıklık olarak tekrarlanır.

Yeniköy'deki Panayia kilisesi, narteks dış cephesi neo-klasik sütunlar, naosta tonozda Rönesans etkisinde motifler, neo-klasik, naos sütunları, barok-

rokoko etkisindeki ambon, ikonostasion, despot koltuğu nedeniyle eklektik üslup özellikleri taşımaktadır.

PANAYÍA BALINU KİLİSESİ (PANAGIA VALINOU)

Balat, Mahkeme altı caddesi 59 numaralı yapıdır. Kilise 1583 tarihinden itibaren kataloğda adı geçmektedir. (144) Yapı, Venedikli Bailly nedeniyle Balinu olarak adlandırıldığından söz edilir. Özellikle Mihail Paleologos devrinde Venedik nüfusu kayda değer bir çoğunluktadır. (145) Kilisenin narteksindeki girişin güneyindeki kitabede yapının Patrik Yermanos (1842 - 1845) döneminde Haziran 1843 yılında yeniden inşaa edildiği yazılmaktadır. (Resim 50.1) Narteks'te kuzeydeki kitabede ise yapının I.Bartholomeos (1991) zamanında 1992 tarihinde restore edildiği belirtilmektedir. Mimarı anonimdir

Kilisenin ilk kurulduğu dönemlerde, Ayios Kosmas ve Damianos Haralambos ve Trifon'un tabutlarının varlığından söz edilmektedir. Bunun yanısıra antik Venedik basımı bir İncil'den bahsedilmektedir. (146)

Etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir avlunun kuzey doğusunda yer almaktadır. Kilisenin batısında Bizans dönemine ait bir ev , (Resim 50.2) ve yine güney batıda yer alan merdivenlerle kilise yaşam mekanına ulaşılmaktadır. Kilisenin çan kulesi güney doğusunda sade işçiliktir.

Kilise doğu - batı ekseninde, üç nefli bazilikadır. Dış cephesi düzgün kesme taş üzeri sıvalıdır. Doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıya sahiptir. (Resim 50.3) Ana mekanda, ana naosta ise orta nef beşik tonoz, yan nefler düz çatı ile örtülmüştür. Apsis yarım yuvarlağında dışta yarım konik çatı, içte ise yarım kubbe örtü sistemi kullanılmıştır. Kilise batıda dikdörtgen planlı naos onu izleyen yan neflerin bir basamak daha yüksek olan bir naos ve doğuda ortada iki, yanlarda bir basamak ile geçilen bema yer alır.

Kilise dış çephede yalın bir tezniyata sahiptir. Saçak altında yapıyı bir silme çerçevelemektedir.

Ana nefi, yan neflerden beş sekizgen ahşap sütun ayırmaktadır. Sütunlar sekizgen mermer kaideler üzerine oturmakta, başlıkları stilize dor nizamında, birbirlerine bir arşitravla bağlamaktadır. Yan nefler, ana neften bir basamak daha yüksektir. Arşitrav doğu batı doğrultusunda, doğuda apsisin bulunduğu duvara,

batıda ise gynekeionda bulunan, yarım kare sütunlara oturmaktadır. Üzerinde havari resimleri yer alır. (Resim 50.4)

Avludan nartekse yuvarlak kemerli bir kapıdan girilmekte ve kapının iki yanında birer pencere yer almaktadır. Güney bölümü bir camla kapatılarak bir mekan oluşturulmuştur. Kuzeyinde ise ayazma görülmektedir. Narteks'ten ana naosa basık yuvarlak kemerli bir kapı ile girilmektedir. Kapının iki yanında yuvarlak kemerli birer pencere açılmıştır. Kapı ve pencere kemerlerinde kilit taşı görülmektedir. Naos ana nefi, yan neflerin iki katıdır. Apsis yarım yuvarlağının ortasında ince uzun oval kemer nişi içinde bir pencere, apsis üstünde ise üç pencere yer alır. Bemanın kuzey ve güney bölümlerin doğu duvarında ikişer niş, güney bölümde litürjik malzemelerin konulduğu bir dolap yapılmıştır. Üst bölümde de birer pencere mevcuttur. Kilise duvarında beş yuvarlak kemerli pencere açıklığı, güney duvarda da tekrarlanır.

İkonostasion ahşap üzerinde sade yivli gömme sütunlar ile bölümlere ayrılmış, üzerinde bitkisel ve geometrik motifler alçak kabartma şeklinde işlenmiştir. Kuzey doğudan ikinci sütunun üzerinde ahşap ve sade ambonun üzerinde İncil yazıtları bulunmaktadır. Güney doğudan ikinci sütun önünde ise ahşap ve sade despot koltuğu yer alır.

Gynekeiona kuzey batıda bulunan bir merdivenle ulaşılmaktadır. Narteks üstündeki gynekeion orta kısmı dış bükey, yan neflerde ise iç bükeydir. Gynekeion batı duvarında apsis üstünde görülen üçlü pencere kompozisyonu ve iki yanında birer pencere görülmektedir.

Kilise erken bazilikal plan şemasına bağlı olarak inşaa edilmiş, içerde yer alan litürjik öğeler eklektizm etkisinde kalarak yapılmıştır

PANAYIA CİHANUMMA KİLİSESİ (PANAGIA)

Beşiktaş Çırağan caddesi 49 numaralı yapıdır. Kilise kitabesinde yapının 21 Ocak 1830 yılında inşa edildiği yazılmaktadır. Mimarı anonimdir.

Kilise bir avlu içinde yer almaktadır. Güney- doğudaki bir merdivenle avluya ulaşılmakta, güneyinde kilise bekçisinin yaşam mekanı görülmektedir. Yapı malzemesi olarak kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Yapı doğu - batı ekseninde, bazilikal plan şeması taşımakta, kilise doğu ve batı cephesinde kırma çatıya sahiptir. Ana mekanda naos, ana nefte beşik tonoz, yan neflerde ise düz ahşap çatılıdır. Apsis yarım çıkıntısı dışta yarım konik, içte yarım kubbe ile örtülüdür. Narteks oldukça asimetrik bir mekandır. Doğudaki bema iki basamak daha yüksektir.

Kilisenin narteksine güneydeki dikdörtgen bir kapı açıklığından girilmektedir. (Resim 51.1) Kuzey - doğu köşesinde gynekeiona çıkılan merdivenle ulaşılan kapı mevcuttur. Giriş kapısının iki yanında birer pencere açıklığı yer alır. Narteksten naosa geçiş veren biri ortada diğeri ise kuzeyde olan iki kapı görülmektedir. Narteks ile naos arasında "Ayia Paraskevi" ayazması bir endonarteks meydana getirir.

Ayazmanın güney doğusundaki kapı ile ana kilise güneyindeki kapı ile ise naosa bitişik ikonostasion ve despot koltuğunun bulunduğu bir mekana girilmektedir. Bu öğeler önceki yapıya aittir. (Resim 51.2)

Ana naos oldukça asimetrik çarpık bir yapıya sahiptir. Batı duvarı kapalı, üstte ise kare kesitli bir gynekeion mevcuttur. Ana nefin kuzeyi ve güneyi batıdaki birinci kare kesitli sütunun gynekeionun taşıdığı toplam altı sütunla ayrılmıştır.

İkonostasion üç kapıya sahiptir. Ahşap ve üzerinde bitkisel motifler yer alır. Kuzeydeki dördüncü sütun üzerinde sade ve ahşap ambon, güneyde ise despot koltuğu yer alır. Koltuk ahşap ve üzerinde gül motifleri ile dış cephelerine melekler çeşitli yaprak dalları işlenmiştir. Kilisenin kuzeyindeki nefin doğu ucunda Ayios Haralambos parekklesionuna ait bir bölüm yer alır. Ana kilisenin ikonostasion duvarının kuzey ucunda, ortada kapı ve daha ufak boyutlardaki kapı ile Ayios Haralambosa ait apside giriş mevcuttur. Apsiste kuzeyde Haralambos'a ait alçak

apsis üstünde iki pencere, güney doğuda apsis üzerinde toplam üç pencere görülmektedir.

Kilisede yer alan despot koltuğu, ikonostasion, ambon gibi litürjik öğeler eklektik üsluptadır.

PANAYIA EKSI MARMARON KİLİSESİ (PANAGIA EKSIMARMARON)

Davutpaşa, Altımermer, Yapağı sokak 1 numaralı yapıdır. Kilise Meryem'in ölümüne ithaf edilmiştir. Kilise tarihçesi Bizans dönemine dek uzanmaktadır. Kilisenin adına ilk kez Kasım 1340 yılına rastlamaktayız. (147) Daha geç devirlerdeki kilise kataloğlarında 1583 ve 1604 yıllarında Trifon ve Paterakis tarafından "Theotokos Gorgorikos Eksi Marmara" "Altımermer" olarak adını zikrederler. (148) Kilise 1730 daki bir fermanla yanan yapının yeniden inşaa edilmesi bildirilir. (149) 1834 yılında tekrar inşaa edilmiştir. (150) Nartekste giriş üstündeki kitabede yapının 1965 yılında restorasyon gerçekleştirilmiştir. Aralık 1995 yılında yeni bir restorasyon daha geçirmiştir. Mimarı anonimdir.

Yüksek duvarlarla çevrili bir avlunun kuzey doğusunda bulunmaktadır. Avluya giriş kilisenin doğusundaki kapıdan gerçekleştirilmektedir. Kuzey batısında bir kapı açıklığı daha yer almaktadır. Güney batıdaki iki katlı bina toplantı salonu, yazıhane ve kilise görevlisinin yaşam mekanı görülmektedir. Yapının güney batısında "Baş Melekler" parekklesionu mevcuttur.

Yapı malzemesi kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Köşelerde düzgün taş kullanılmıştır. Kilise doğu - batı ekseninde üç nefli bir bazilikadır. Yapının dış cephesinde doğu ve batı bölümü kırma çatıya sahiptir. (Resim 52.1) Yapı batıda dikdörtgen planlı narteksin örtü sistemi düz ahşap çatı , naosta orta nefte basık tonoz, yanlarda ise düz çatıdır. Doğudaki yarım yuvarlak apsis dışta konik çatı, içte ise yarım yuvarlak kubbe ile örtülüdür. Naos ana mekanda doğuda ortada iki, yanlarda bir basamakla çıkılan bema ile sınırlanır.

Yapı dış cephesi, yalın bir tezniyata sahip olup, pencere ve kapılar düzgün taşla çerçevelenmiştir.

Kilisenin batısında yer alan bir yan kapıyla nartekse geçilmektedir. Yuvarlak kemerli kapının iki yanında ikişer yuvarlak kemerli niş içinde pencere yer alır. Kilisenin narteksine ayrıca güneyde yer alan yuvarlak kemerli bir diğer kapıdan da geçiş vardır. Narteks'in güney batısında "Theotokos ayazması" bulunmaktadır. Narteksten naosa eksende yer alan kapıdan girilmektedir. Kapının iki yanında birer dikdörtgen pencere mevcuttur. Naosa geçiş veren ana kapının dışında yanlarda da

birer kapı yer alır. Kapılar birer alçak basamakla yükseltilmiştir. Pencere ve kapı kemerlerini kalp motifleri çerçevelemektedir. (Resim 52.2)

Naosun orta nefi yan neflerin iki kat büyüklüğünde olup, orta nefi yan neflerden altışar sütun ayırmakta ve bu sütunlar sekizgen mermer kaideler üzerine oturmaktadır. Sütun başlıkları Korint olup birbirlerine düz bir kirişle bağlıdır. (Resim 52.3)

Bemada yuvarlak kemer içinde apsis bölümü yer alır. Apsisin tam üstünde basık tonozun hemen altından başlayan kare nişler içinde ortadaki daha büyük olan üç pencere görülür. Apsisin iki yanındaki duvarlarda üçer niş ve bema kısmının kuzey ve güney duvarları üzerinde altlarda yine birer niş tekrarlanır. Bu nişlerin üstünde yuvarlak kemerli birer pencere mevcuttur. Kilise güney duvarında beş tane yuvarlak kemerli nişler içinde yer alan pencere açıklıkları görülür. Aynı simetri kuzey duvarda yer alır. Bu pencerelerin çevresinde basit kıvrımlı bir şerit dolaşmaktadır. Yan neflerin düz çatı bitiminde, altta çepeçevre devam eden çıkıntılı bir silme mevcuttur.

İkonostasion ahşap ve sade işçiliktir. Kuzey doğudaki dördüncü sütun üzerinde ahşap ve sade süslemeli ambon yerleştirilmiştir. Güney doğudaki beşinci sütun önünde ise ahşap despot koltuğu yer alır. (Resim 52.4) Apsis içinde yumuşak ifadeli Platitera meryem yer alır.

Narteksin üstünde gynekeiona kuzeyindeki merdivenlerle ulaşılır. Gynekeionda aynı örtü sistemi devam eder, gynekeionda ortasının kuzey ve güneyinde tonozun bitip düz çatının başladığı noktalarda birer yarım sütun görülür. Sütun başlıkları kompozittir. Yine gynekeionun kuzey ve güney duvarında tam aksta birer kare niş içinde ufak pencere açıklığı mevcuttur. Gynekeion'un batı duvarında ortadaki daha büyük olan üç tane pencere yer alır.

Altı Mermer Eksimarmaron kilisesi dış tezniyat yalın, iç tezniyat ise eklektik üslup özellikleri taşır.

PANAYIA ELPIDA KİLİSESİ (PANAGIA ELPIDA)

Kumkapı, Gerdanlık sokak 4 numaralı yapıdır. Meryem'in ölümü için adanmıştır. 18 Mart 1576 yılında Gerlach kiliseyi ziyaret ederek, patriğin yönetmiş olduğu bir ayine katılmış ve İsa'nın Meryem Ana'nın, Gabriel ve Mihail'in Basil'in, Hrisostomos'un, Dimitrios'un ikonalarını görmüştür. 10 Kasım 1652 yılındaki büyük yangına rağmen patrik Makarios tahrip olmuş bu kilisede ayin yönetmiştir. (151) 1655 yılında ise yanan yedi kiliseden biri olarak kabul edilir. (152) Yapı 4 Haziran 1895 yılında tekrar inşaa edilmiştir. (153) 1865 yılında eski kiliseye ait bulunan kitabede cemaat patrik Kallinikos'a karşı minnetlerini bildirmektedir.

Yapının etrafı yüksek duvarlarla çevrilidir. Ahşap bir kapıdan avluya girilmektedir. Beş sene öncesine kadar ayinlerde kullanılmakta olan kilisenin ısıtma surunu olduğundan dolayı günümüzde kullanılmamakta, haliyle de yapı günden güne yıpranmaktadır. Zamanla camları aşınmış ve kırılmış olan kilise rutubet nedeniyle tehlikeli bir hal almış, özellikle içte bulunan ikona ve duvar resimleri tahrip olmuştur. Avlunun güney doğusunda Ayios Yeoryios ayazması yer alır. Kuzey doğusunda 1957 yılında öğretime kapanmış olan bir okul, doğu ve batısında da yönetim birimleri ve sosyal yaşam birimleri görülür.

Yapı doğu - batı ekseninde, yunan haçı plan şemasındadır. Ana naos kubbe örtülü olup, ana mekanda pandantiflerle geçiş sağlanmıştır. Kilisede kuzey-güney, doğu ve batıda çapraz tonoz kullanılmıştır. Doğru da ortadaki daha büyük olan üç cepheli apsis yarım yuvarlak dışa doğru çıkıntılıdır. (Resim 53.1) İçte ve dışta yarım kubbeye sahiptir.

Dış cephede batıda dört basamaklı merdivenle ulaşılan üç bölümlü ana giriş yer alır. Kubbeli yapının batısındaki kuzey ve güney köşelerinde baldaken özelliği taşıyan çan kuleleri, sütunlar, friz ve diğer süs öğeleriyle hareketlendirilmiş ve birer kubbeye sona ermiştir. Cepheler batıda yuvarlak kemer, kuzey , güney ve doğuda ise üçgen alınlıklarla sınırlanmıştır. Düzgün kesme taş ile inşaa edilmiş olan yapının özellikle batı cephesinde yer alan taş süslemeciliği binaya dantel görünümü kazandırır. Batıda yer alan kapı kompozit başlıklarla sona eren, iki sütunla üç bölüme ayrılır. Sütunlar kare kaidelerin üzerine oturmaktadır. Köşelerde ise duvara oturmuş payeler yer alır. Bu unsurları birbirine bağlayan

yuvarlak kemerlerle giriş bölümü oluşur. Yapının cephe süslemesinde yer alan pencerelerin iki yanını süsleyen sağda ve soldaki kompozit üslûbunda minyatür sütunlar, yuvarlak kemer çıkıntıları, rozetler akroterler, yuvarlak pencereler ve yoğun bitkisel motifler dışında göze çarpan diğer bir süsleme ögesi varki bu bir tür baklava motiflidir. Bu tür motifler doğudan esinlenmiştir. (Resim 53.2)

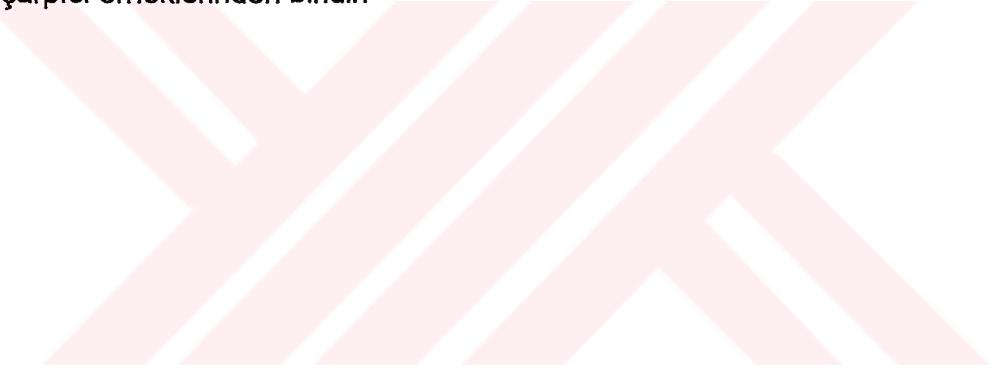
Kubbenin taşıyıcı öğeleri ise apsis önündeki kompozit başlıklı iki paye ile iki sütun üzerine oturur. Batıda ise iki sütun daha yer alır, bu sütunların tam karşısında yer alan pseudo sütunlar birbirlerine kemerlerle bağlanmıştır. Tüm sütunlara porfir imajı verilmiş ve boyanmıştır.

Narteksten naos bölümüne giriş üç bölümlüdür. Renkli camlardan oluşan pencereler simetrik bir şekilde dağılım gösterir. Naosun kuzey ve güney cephelerinde üçlü bir kemer açıklığı ve tepesinde ise yuvarlak birer pencere yer alır. Hemen yanlarında ise doğuda bir, batıda iki pencere görülür. Batıda ise girişin üst hizasında ortada iki yanlarda birer ve üstte yuvarlak pencere vardır. Bu pencerenin sağ ve solunda ise altı - üstlü birer pencere daha bulunur. Nartekse açılan girişlere simetrik olarak doğusunda bir, batısında iki pencere daire şeklindedir. Apsisde ise ortada geniş, yanlarda daha dar üç pencere yer alır. Apsisin yan bölümlerinde ise üst bölümde birer pencere bulunur. Yapıda bulunan pencereler, kemerle sona ermekte sadece batıda girişe simetrik birer pencere dikdörtgen şeklindedir. Kubbenin çemberinde orta mekanı aydınlatan pencereler yer alır. Kilise iç mekanında yer alan bölümlere bakıldığında en önemli bölümü İkonostasis teşkil eder. (Resim 53.4) İkonostasis mermerden inşaa edilmiş ve ikonaları çerçeveleyen unsurlar ise sütun ve yuvarlak kemerlerden oluşur. Kapının sağ ve solunda yeşil renkli sütunlar görülür. İkonostasisteki üst bölümlerde ise dişli friz, bitkisel motif, rozet ve palmet gibi öğelerle süslüdür. Apsis bölümündeki yarım kubbede Meryem Ana, çocuk İsa ve iki yanında melekler yer alır. Naosta bulunan batıdaki sütunda mermer ambon bulunmaktadır. Ambonun üzerinde incil yazarları tasvir edilmiş, ayrıca çeşitli sütuncuklarla hareketlendirilmiştir. (Resim 62.4) Güneyde doğudaki sütunun önünde despot koltuğu bulunur. Despot koltuğunun oturma bölümünde dört porfir renkli kompozit başlıklı bebek figürlü sütunla yer alır. Mermer malzemedden yapılmış olan despot koltuğu, bitki motifleri kabartma tekniğinde yer alır. Yapının kuzey ve güney bölümlerinde duvara yaslı, mermer malzeme kullanılmış altı ikonanın sergilendiği çerçeveler yer alır. Süsleme ögesi

olarak yine minyatür ve payeler ve de bitkisel motifler kullanılmıştır. Kubbede "Anastasis" (İsa'nın göğe yükseliş sahnesi) yer alır. Gynekeion korkuluğunda, İncil'den ve İsa'nın yaşamından sahneler tasvir edilmiştir. Pandantifler üzerinde dünya ile Allah arasında iletişimi sağlayan kerubimler tasvir edilmiştir.

Naosun batısında yer alan narteksin üzerinde gynekeion bulunmaktadır. gynekeion yarım yuvarlaktır. Güney ve kuzeye doğru girintili olarak devam eder, güney batısındaki taş merdivenle yukarı ulaşılır gynekeion bu kez ahşap bir merdivenle çatıya çıkışı sağlar. Gynekeion üstü ahşap tonozlar, batıda düz, ortada ise beşik tonoz yer alır. Altında yer alan narteks düz tavanla son bulur. Kilisenin diğer örtü sistemleri ise, köşe bölümlerde haç tonoz, apsisde ise yarım kubbedir.

Yapı İstanbul'daki Rum Ortodoks kiliselerinin eklektik üsluptan inşaa edilmiş en çarpıcı örneklerinden biridir.

PANAYIA EVANGELISTRIA KİLİSESİ (PANAGIA EVANGELISTRIA)

Boyacaköy, Fırın sok 7 numaralı yapıdır. Yapı Meryemin İsa'nın doğumunu müjdelenişi ithaf edilmiştir. Kilisenin inşaa tarihi batıdaki narteks giriş kapısının üzerindeki kitabeden 1834 yılında olduğu anlaşılmaktadır. Harap olan kilise 1925 yılında tamir edilmiştir. (154) Kiliseye son restorasyon 1995 yılında gerçekleşmiştir. Kilise avlusunun kuzey kapısı üstünde demir sivri konik çan kulesi görülür. Mimarı anonimdir.

Kilise eğimli bir arazi üzerine kurulmuş, etrafı duvarlarla çevrili bir avlu içinde yer alır. Avlunun kuzey batısında ise ayın sonrası toplantı salonu ve kilisenin yazıhanesi yer almaktadır. Avluya batıdan kuzey ve güneyden görülen kapılarla girilebilmektedir. Kilisenin şimdiki restorasyon sırasında tüm sıvası indirilmiş ve ilk yapıya özgü kaba yonu taş duvar olgusu ortaya çıkarılmıştır. Köşeler düzgün kesme taştır. Kilise pencereleri, çerçeveleri tuğlayla örülmüş cephelerde kaba yonu taş arası yer yer çift sıra veya üç sıra tuğla örülmüştür. Bugünkü kilisenin naostan görülemeyen, fakat dış cepheden anlaşılabilen kuzey batı ve kuzey batı sonradan kapatılmış birer pencere ve kapı yer alır. Kilise doğu - batı ekseninde üç nefli bazilikadır. Kilise kırma çatıya sahiptir. Ana mekanda naos orta nefte beşik tonoz yan neflerde ise düz ahşap çatıdır. Yapı ana mekanda batıda dikdörtgen planlı narteks örtü sistemi düz ahşaptır. Apsis dıştan yarım yuvarlak olup dışta yarım konik içte ise yarım kubbeyle örtülüdür. (Resim 54.1) Kilisenin doğusundaki bemaya bir mermer basamakla geçilmektedir. (Resim 54.2)

Ana nef yan neflerin iki katı büyüklüğündedir. Yan nefleri ana neften altışar sütun ayırmaktadır. Kare kesitli sütun başlıkları ise stilize İon nizamındadır. Sütunlar birbirlerine meandr motif ve alçak kare rölyef süslemeli bir arşitravla bağlanmaktadır.

Kilisenin batısında narteks yer alır. Nartekse ortada görülen yuvarlak kemerli bir kapı ile girilmektedir. Kapının her iki yanında yuvarlak kemerli ortada kilirt taşı bulunan birer pencere mevcuttur. Muhtemelen bu pencere kemerleri çevresinde duvar altına kadar genişçe bir tuğla kemer dolgusu görüldüğünden restorasyon öncesi kapı açıklıkları olduğu söylenebilir. Narteksin doğusunda yer alan mermer çerçeveli düz kemerli bir kapıdan ana naosa geçilmektedir. Kapının

iki yanında birer kare pencere yer alır. Narteksin güney doğu ve kuzey doğu köşelerinden birer kapı ile kilisenin yan neflerine geçilebilmektedir.

Bemada apsis içinde altta bir niş ve yuvarlak kemerli iki yanda bir tarafı eğimli birer pencere görülmektedir. Güney bölümün doğu duvarında bir ufak, bir büyük olmak üzere yuvarlak kemerli niş, güney duvarda altta kare niş üstte düz kemerli pencere yer almakta, kuzeyde ise doğu duvarda iki yuvarlak kemerli niş, kuzey duvarda altta iki kare niş üstte yine kare niş görülür. Yapının kuzey ve güney duvarında düz kemerli niş içinde üçer pencere açılmıştır. Ayrıca her iki nefte de biri kuzey batıda, diğeri güney batıda olmak üzere avluya açılan kapılar yer alır.

İkonostasiondaki dört kapı ile bemaya geçilmektedir. İkonostasion sade ahşap ve varak işçilikli yüksek kabartma, çiçek ve bitkisel motif işlemelidir. İkonostasion kapı açıklıklarının üç tanesi yarım yuvarlak, ortadaki ana giriş ile güney giriş arasındaki kapı daha geç devirde eklenmiştir. Kuzeydeki sütunların batıdan üçüncüsünün üzerine ahşap sade işçilikli ambon görülür. Güneyde İkonostasionun doğusundan üçüncü sütun önünde sade üç mermer basamaklı despot koltuğu yer alır.

Gynekeiona iki yan neften taş merdivenle çıkılabilmektedir. Güney ve kuzey duvarında üstte küçük boyutlarda niş içinde bir batı duvarında ise tonoz kemeri altında üç tane yuvarlak kemerli pencere yer alır. Ayrıca yine gynekeion merdivenleri paralelinde batı duvarının, kuzey batı ve güney batısında da birer yuvarlak pencere daha görülmektedir. Gynekeionda yer alan sütunlar yarım sütun şeklindedir.

Kilise daha önce sıvanmış batı cephesi son restorasyon sonucunda sıvası indirilmiş ve yapının ilk inşa stili ortaya çıkarılmıştır. Litürjik öğeler eklektik üslupta olup, güney nefin güney batısında yer alan tasvirler katolik kiliselerinde görülen tasvirlerle benzerdir.

PANAYIA EVANGELISTRIA KİLİSESİ (PANAGIA EVANGELISTRIA)

Dolapdere, Hacı İlbey sokak 6 numaralı yapıdır. Kilise Meryem müjdelenişine ithaf edilmiştir. Bugünkü kilisenin yerinde ahşap konstrüksyon bir kilisenin varolduğu ve yapının "tahta kilise" olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Daha sonraları bugünkü taş konstrüksyon kilisenin yapımına Patrik II. İoakim (1873-1878) zamanında 1877 yılında başlanmıştır. Tüm çalışmalar mimar Petrakis Mimaridis gözetiminde gerçekleştirilmiş ve ekonomik problemler nedeniyle de onaltı senede bitirilmiştir. 1893 Yılında inşaatı biten yapının ibadete açılması bir sene sonra gerçekleştirilmiştir. Patrik 8. Neofitos (1891 - 1894) döneminde 27 Kasım 1894 yılında ilk ayin düzenlenmiştir. İnşaat harcaması onbeşbin Türk Lirası olarak bildirilmiştir. (155) Batıdaki narteksin naosa giriş kapısının üzerinde yapım tarihi belirtilmiştir. (Resim 55.1) Mimarın Petriodaki Ayio Theodosia'dan etkilendiği söylenmektedir. (156)

Kilise cadde üzerinde bir avlu içinde bulunmaktadır. Avlunun kuzeyinde aynı "Panayia Theotokos" adlı ayazma, güney batısında ise kilise toplantı binası ile yazıhane bulunmaktadır. Kilise yapı malzemesi düzgün kesme taş, yer yer kaba taş köşeler de ve batı cephesinde blok taşlardan oluşturulan, yapı doğu - batı ekseninde kapalı Yunan haçı plan şemasındadır. Batıda narteks, doğuda ise üç bölümlü apsis çıkıntısı yer alır. Ana mekan örtüsü kubbedir. Kubbe pandantiflerle naosa geçişi sağlar, kubbenin batısındaki örtü sistemi ise haç tonoz, iki yanda ise küçük kubbelerdir. Bu kubbeler batıda yuvarlak kemerler ile gynekeionun ikinci katı ile birleşir. Naos mekanının yanındaki haç kollarında kubbenin kuzey ve güneyindeki çatı örtüsü çapraz tonoz, doğuda beşik tonoz, iki yanında batıdaki kompozisyon tekrarı ile kubbecikler yer almaktadır. Kuzey ve güney haç kollarının örtü sistemi çapraz tonozdur. Dışta üç bölümlü yarım kubbe ile örtülü apsis, iç mekanda yanda diakonikon hücreleri, beşik tonoz örtü sistemine sahiptir. Dikdörtgen planlı narteks tavan örtüsü düz ahşaptır.

Kuzey batı ve güney batıda baldaken tipindeki kare kesitli çan kuleleri yer almaktadır. Kilise tüm cephelerde kademeli olarak yükseltilmiştir. Batı cephesinde iki çan kulesinin ortasında üçgen alınlıklı bir kule daha yer alır. (Resim 55.2) Tüm yapı boydan boya düz silmelerle hareketlendirilmiş ve böylece yapıya üç bölümlü

bir çehre verilmiştir. Yapı üzerinde dişli friz, pencereler arası kompozit sütunçeler, palmet ve haç motifleri yer alır. (Resim 55.3)

Avludan nartekse dört basamaklı bir merdivenle ulaşılır. Narteks üç girişe sahiptir. Ana giriş kapısı ortada bulunmaktadır. Narteks kuzey ve güneyde birer duvar ile ayrılarak kare mekanlar oluşturulmuştur. Bu mekanlardaki merdivenler gynekeiona çıkış vermektedir. Naosa giriş batıdaki ekseninde yer alan kapı gerçekleştirilmiştir. Naosa giriş için ayrıca merdivenin yer aldığı mekanlardaki kapılar da kullanılmaktadır. Kubbede oniki pencere açıklığı yer alır.

Naosda kubbe pandandifleri, yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanan dört payeye dayanmaktadır. Bu payelelerden batıdakiler yuvarlak kemerlerle kilisenin kuzey ve güney duvarlarına bağlanmaktadır. Paye başlıkları düz kare kesitli bir ekinus ve abakustan oluşur. Nişin altında yuvarlak kemer içinde sivri kemerli pencereler yer alır. Ana mekandan haç kollarına geçiş yuvarlak kemerlerle gerçekleştirilmiştir.

Kuzey ve güney haç kollarındaki birer kapı ile dışarı çıkılmaktadır. Kapıların üstünde kuzey ve güneyde tympanon duvarında iki yanda sivri kemerli ikiz pencere, ortada büyük yuvarlak kemerli içinde sini kemerli bir sivri kemerli ikiz pencere daha yer alır. Tympanon duvarının üstünde kuzey ve güneyde stilize bitkisel motiflerin arasında dörder tane yazıt yer alır. Kilisenin batı haç kolu uzatılarak sivri kemerli pencere kompozisyonu tekrarlanmıştır. Bu pencerelerin kuzeydeki ayazmaya açılmaktadır. Kuzeydeki diakonikon hücrelerinin içinde sivri kemer içinde sivri kemerli pencere, doğuda yuvarlak kemer içinde sivri kemerli üçüz pencere, üstte yuvarlak kemerli diğerlerinden daha ufak boyutlarda bir pencereye sahiptir. Diakonikon hücrelerinden birer kapı ile apsise geçilmektedir. Apsis yarım kubbesinin içinde sivri kemerli yarım pencere mevcut ve onların üstünde Panayia Thetokos tasvir edilmiştir. Yarım kubbenin altından iki yanda birer pencere açıklığı tekrarlanmıştır. Diakonikon hücrelerindeki plan ve pencere açıklıkları simetrik olarak tekrarlanır. Kiliseyi baştan başa ikinci kat gynekeionun galeri seviyesinde olan haç motifli varak bir friz dolaşmaktadır.

İkonostasion beyaz yeşil mermer konstrüksiyon olup iki kare kesitli sütunle üçe ayrılır. Eksendeki giriş kapısının iki yanında korint başlıklı birer

sütun mevcuttur. (Resim 55.4) Ambon kuzey batıdaki paye üzerinde beyaz mermerden yapılmıştır. Despot koltuğu ise mermer olup güney doğudaki paye önünde bulunmaktadır.

Gynekeion narteks üzerinde yan neflere doğru taşmak, naosa bakan bölümün orta nefte içe doğru bir elips oluşturmakta, güney ve kuzeyde gynekeionu taşıyan korint başlıklı iki sütun bulunmaktadır. Gynekeion iki katlıdır. Çatı örtüsü yuvarlak kemerlerle ayrılan beşik tonozla sahiptir. Kuzey ve güneyinde alt sütunların üzerine üst katı taşıyan birer sütun daha bulunmaktadır. Gynekeion'un ilk katında batıda sivri uçlu yarım pencere açılmıştır. Yine ilk katta kuzey ve güney ekseninde dekoratif amaçlı iki sekizgen kesitli sütun yer alır. Gynekeionun ikinci katında batıda girişte boydan boya beşik tonoz ve kemer ile ikiye ayrılmakta, doğuda ise çapraz tonozlar bulunmaktadır. Batıdaki pencereler ortada ve iki yanda sivri kemer içinde ikiz pencerelerdir. Gynekeionun kuzey ve güneyinde yuvarlak kemerlerle ayrılan çapraz tonozlu bir bölüm yer alır. Yuvarlak kemer ile içinde sivri kemerli birer pencere bulunur ve doğuda her iki bölümde de gynekeion taşıyıcı sütunlarını kilisenin kuzey ve güney duvarına yuvarlak kemerli açıklıklara sahiptir. Kemerlerin içleri dikdörtgen haçların etrafını çevreleyen haçlardan ve onların köşeleri karelerden çeşitli renklerde motifler ile süsüdür. Tonozların başlangıçlarında ise "X" motifi şeklinde kompozisyon oluşturan bitkisel motifler yapılmıştır.

Yapı erken gotik özellikleri taşımasına rağmen diğer cephedeki kule, silme detayları ile eklektik bir kilise olma özelliğini taşımaktadır. Aynı üslup özellikleri içte mimarı tezniyatta ve litürjik öğelerde de aynı üslup özelliklerindedir.

PANAYIA HANÇERİOTİSSA KİLİSESİ (PANAGIA KHANTSERİOTİSSA)

Edirnekapı, Tekfursarayı, Ulubatlı Hasan sokak 24 numaralı yapıdır.

Meryem'in ölümüne ithaf edilmiş kilise ilk kez 1648 yılında Panayia Arabacı olarak neşredilir. Daha sonra 1669 yılında Thomas Smith tarafından yapılan Eğrikapı ve Edirnekapı cemaati kiliseleri listede ,Panayia Arabacı Meydanı olarak bildirmektedir. Burada bulunan Arap pazarından dolayı bu isim kullanılmıştır. 1764 yılında İstanbul Patriği Samuel'in yapmış olduğu okul ve kilise cemaatlerinin listesinde yapı üçüncü kilise olarak belirtilir. Fakat aynı zamanda listede ikinci kilise olarak da Panayia Hançerli kilisesini bildirilmesi oldukça ilginçtir. (157) Günümüzde kilisede yer alan Meryem Ana'nın hançerli ikonasından dolayı Panayia Hançerli olarak adlandırılmaktadır. Yapının batısındaki girişin üstündeki kitabeden kilisenin 1837 yılında inşaa edildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Louvuri köyünden Nikolaos İoannu Zvurooulos ve Sisanion bölgesi duvarcılarında Kosta kalfa kitabede adı geçmektedir. Kilisenin doğusunda yer alan ayazma tarihçesi ise Bizans'a dek inmektedir. Ayazmanın tasvir kırıcıların iktidar devrinde tasvir perestlerin gizer ibadethanelerinden biri olarak kullanılmıştır. (158) Bu nedenle kilisenin de tarihçesinin Bizansa dek indiği düşünülse de elimizde buna dair bir kanıt yoktur.

Kilise oldukça geniş bir avlu içinde yer alır. Avlunun batısında yer alan bir kapı ile girilmektedir. Avlunun güney batısı ve batısında yerleşim birimleri yer alır. Kilisenin doğusunda Ayia Paraskevi ayazması ve kuzey doğusunda ise fukara perver cemiyeti bulunmaktadır. Kiliseye caddeden bir merdivenle ulaşılır. Kuzey doğuda demir çan kulesi yer alır. Kilise yapı malzemesi olarak kaba yonu taş kullanılmış üzeri sıvanmıştır. Doğu - batı ekseninde üç nefli bir bazilikadır. Yapı doğu ve batı cephelerinde kırma çatıya sahiptir. (Resim 56.1) Güney batısına ek yapılarak bu mekan çatısıyla ters olarak kesişir. Ana mekanda naos, orta nefte beşik tonoz, yan nefler ise eğimli bir çatı ile örtülmüştür. Örtü sistemi ahşaptır. Apsis doğuda yarım yuvarlak bir çıkıntıya sahip, üzeri dışta yarım konik, içte yarım yuvarlak kubbeye kapatılmıştır. Batıdaki dikdörtgen planlı narteks üzeri düz ahşap örtülüdür. Yapı naosda orta nef yan neflerden daha alçak, doğudaki bema ise ortada iki, yanlarda tek basamak daha yüksektir. Zemin narteks ve naosta mermer kaplıdır.

Yapıyı saçak altında iç bükey bir silme dolanmaktadır. Tezniyat açısından oldukça yalın bir yapı olup bazı cephelerinde devşirme malzeme görülmektedir. Pencere alınlıkları ve kapılar tuğla ile çerçevelemiştir.

Ana nef yan neflerden altışar sütunla ayrılmaktadır. (Resim 56.2) Sütunlar kare kesitli olup, ahşap ve kare alçak mermer bir kaide üzerine oturmaktadır. Sütun başlıkları kare kesitli düz bir ekinus ve abakustan meydana gelmektedir. Sütunlar birbirlerine arşitravla bağlanmıştır. Güney nefin güney batısına duvar eklendiğinden dolayı güneye doğru uzatılmaktadır. Bu nedenle düzgün olmayan bir plana sahiptir. Ek bölüm, üçte biri gynekeiona isabet eden ahşap sütunla ayrılmıştır. Apsiste ortada oval derin bir niş içinde pencere, apsis üstünde üç yuvarlak kemerli pencere yer alır. Güney bölümün doğu duvarında ise iki niş görülmektedir. Kilisenin kuzey duvarında dört yuvarlak kemerli pencere, güney duvarında bir yuvarlak pencere ile eklenti olan bölümde ise üç yuvarlak kemer nişi içinde üç pencere ve güney batı uçta ise yuvarlak kemerli pencere açıklığı mevcuttur.

Narteksde yuvarlak kemerli kapının iki yanında ise yuvarlak kemerli ikişer pencere mevcuttur. Narteksin kuzey duvarında ise bir yuvarlak kemerli pencere daha yer alır. Narteksin kuzeyinde tek basamakla yükseltilmiş ve kapatılarak Papaz odası olarak kullanılan bir mekan oluşturulmuştur. Naosa, doğusunda yer alan yuvarlak kemerli ortası kilit taşı olan bir kapıdan girilmektedir. Güneyde kapının yanında kare bir pencere mevcuttur. Ana naosta orta nef yan neflerin iki katıdır.

İkonostasion üç girişe sahiptir. Ahşap olup, üzeri bitkisel süslemeli, kompozit sütunlarla bölümlere ayrılmıştır. Kuzey batıdan üçüncü sütun üzerinde ahşap süslemeli ambon güney doğudan üçüncü sütun önünde ise dört basamaklı despot koltuğu ahşaptır. Koltuk üzerinde bitkisel motiflere, çiçek motiflerine, yumurta dizisine sahiptir. (Resim 56.3) (Resim 56.4) Beşik ortada Pantokrator İsa oturur vaziyette tasvir edilmiştir.

Gynekeiona kilisenin güneybatısından çıkılmaktadır. Galeri bölümü iki yanda düz ortada ise dış bükey şeklinde ahşaptır. Gynekeionun batısında üç

yuvarlak kemerli pencere kuzey ve güney duvarında daha küçük boyutlarda yuvarlak kemerli birer pencere bulunmaktadır.

Kilise erken dönem Bizans dönemine uygun olarak inşaa edilmiş, iç mekanda ise litürjik oēeler eklektik üslupta uygulanmıştır.

PANAYIA MOUHLIOTISSA KİLİSESİ (PANAGIA MOUHLIOTISSA)

Fener, Tevkii Cafer mahallesi, Firketeci sokak 5 numaralı yapıdır. Kilise fetihten önce inşaa edilmiş ve halen Rum ortodok ayinlerinde ibadete açık tek Bizans kilisesidir. Kilise Theotokos Panaghiotissa'ya ithaf edilmiştir. (159) 10.y.y.a dek tarihçesinin dayandığına ilişkin bilgiler vardır. (160) Kilisede Mihail VIII, Paleologos'un kızı Maria Paleologina tarafından inşaa ettirilmiştir 1265 yılında Moğoll Hanı Huluguyla evlendirilmek üzere ülkeden ayrılmış, 1264 yılında ölmüş ve oğlu Abakattanla evlenmeye hazırlanırken 1282'de Han öldürülmesi nedeniyle Maria İstanbul'a dönerek manastırın üzerine kiliseyi inşaa ettirdi. 1261 Yılında inşaa edilen kilise, 1266 yılında büyütülmüştür. 1281 yılında onarım görmüştür. (161) Kilise 1351 yılında Patrikhane denetimine geçmiş, Fatih Sultan Mehmet tarafından mimar Hristodulos'a verilmiştir. Fatih Sultan Mehmet fermanından dolayı kilisenin camiiye çevrilmesi çabası sonuçsuz kalmıştır, 1633, 1640 ve 1729 da yangınlarda tahrip olmuş 1731 yılında restore edilmiştir. (162)

Doğu -batı eksenindeki yapı malzemesi kaba yonu taş ve tuğladır.Kilise mimarisi ortada yüksek kasnaklı kubbe ve dört yarım kubbenin oluşturduğu bir yapıdır.(Resim 57.1) Kilisenin güney batısında baldaken tipinde çan kulesi yer alır, (Resim 57.2) Çeşitli dönemlerde değişiklikler yapılmıştır. Yapının batısı ve güney bölümüne ek yapılarak büyütülmüştür. Ana naosa yüksek kasnaklı kubbe ve ona bağlı yarım kubbeler görülmekte payelerle kuzey ve güneyde bir nef oluşturulmuştur. Yapı batıda narteks doğuda ise kuzeye doğru yönelen apsis yer alır. Naos dikdörtgen planlı olup, asimetriktir. Naosun güney basamakla yükseltilmiş ve son paye üzerine gynekeion yapılmıştır. Avlunun batısında nartekse girilebilmektedir. Narteksin doğusundan ise ortadaki aksta yer alan kapı ile naosa girilir.

İkonostasion, Ambon, despot koltuğu üstünde bitkisel çiçek motifleri ile bezenmiştir.

Bizans yaosisi olmasına rağmen çan kulesi ve içteki tezniyat tamamen değiştirilerek 19.y.y özellikleri taşımaktadır. Özellikle ikonostaisonda barok ve üslup ön plana çıkmaktadır.

PANAYÍA SUDA KİLİSESİ (PANAGÍA SOUDA)

Edirnekapı, Tandır Sokak 3 numaralı yapıdır. Kilisenin tarihçesi 810 yılında İmparator I. Nikeforos (802-811)'in suikast düzenlemek isteyen bir deliyi buraya kapatmasıyla başlamaktadır. 1583'de Trifon Karabeynikov listesinde ve 1669 Thomas Smith kilise kataloglarında adı geçmektedir (163) Kilisenin ayazması akıl hastalarını şifa edici bir niteliğine sahip olduğu düşünülerek bir süre öncesine dek akıl hastalarının şifa aradığı bir yer olarak benimsenmiştir (164) Ayrıca Bizans devrinde buradaki ayazmaya azılı delilerde konulduğu duvarlarında zincirlerin demir halkaları halen bulunmaktadır. (165) Yapının batısındaki narteksten naosa giriş kapısını üzerinde yer alan kitabede akıl hastalarının şifa yeri olan kilisenin zamanla harap olduğu ve Patrik Kirillos (1813-1818) döneminde 1 Ocak 1816'da temelden inşaa edildiği yazılmıştır. Narteksin batı duvarında ise 1930 yılına ait kitabede yapının Minas, Evlambia D. Cambazoğlu tarafından aydınlatma sisteminin gerçekleştirildiği yazılıdır. Narteksteki diğer bir kitabede ise yapının 1946 yılında restose edildiği belirtilir. Mimarı anonimdir.

Kilise yüksek duvarlarla çevrili bir avluda yer alır. Avlunun batısında yaşam bölümleri, doğusunda ise Timyazoni ayazması yer alır. Yapı doğu-batı ekseninde üç nefli bir bazilikadır. Doğu ve batıda çift meyilli çatıyla örtülüdür. (Resim 58.1) (Resim 58.2) Kilise iç mekanda ana naosda, orta nef nervürlü basık tonoz, yan nefler ise düzdür. Batıdaki dikdörtgen planlı narteks örtü sistemi düz, doğudaki üç apsis örtüsü dışta yarım kesik çatı içte yarım kubbelerle örtülmüştür. Naosun doğusundaki bema ortada iki basamak daha yüksek seviyede, yan nefler orta neften bir basamak daha yüksektir. Zemin naos ve narteksde mermerdir.

Yapının güney cephesinde batısı çıkıntılıdır. Panayia Suda Kilisesi yapım malzemesi kaba yonu taş, köşeler ise düzgün kesme taştır. Saçak altında kuzey ve güneyde iki düz silme, doğru ve batıda ise beş düz silme dolanmaktadır. Dış cephe tezniyat açısından oldukça yalındır. Kare kesitli sütunlar ve bunları birbirine bağlayan yuvarlak kemerlere sahiptir.

Yan nefleri orta neften altışar sütun ayırmaktadır. Sütunlar kare kaideler üzerine oturmakta ve stilize kompozit başlıklıdır. Sütunlar birbirlerine bir arsitravla

bağlıdır. Arşitrav doğuda duvara batıda ise galerideki sütüncelere ve batı duvarına dayanmaktadır.

Narteksin ekseninde dörtgen bir kapı, güneyinde ise dikdörtgen bir kapı daha yer alır. Narteks doğusunda yer alan basık kemerli bir kapı ile naosa geçiş sağlanmaktadır. Naosa giriş sağlayan biri kuzeyde, biri güneyde olmak üzere iki kapı daha yer alır. Akstaki daha derin olan yarım yuvarlak üç apsis görülmektedir. Doğu duvarında daire şeklinde bir pencere, akstaki apsisin ortasında ve yanlarda dikdörtgen pencere açıklıkları mevcuttur. Bemanın kuzey ve güneyinde birer yarım yuvarlak niş görülmektedir. Apsislerde ise ortadaki iki niş yanlardaki apsislerde birer yarım yuvarlak niş açılmıştır. Apsis kemerlerinde küçük birer niş daha tekrarlanmaktadır.

İkonostasion ahşap ve oyna tekniğinde bitkisel ve geometrik motiflidir. Ahşap ambon ise bitkisel motiflerle bezeli ve üzerinde incil yazarlarının tasviri yer alır. Despot koltuğu ahşap olup yine ambonla aynı özellikleri taşımaktadır.

Kuzey ve güneyde simetrik olarak basık kemerli altışar pencere yer alır. Güney bölümde galeriye çıkış veren merdivenlerin bulunduğu geçiş mekanı bulunmaktadır. Gynekeiona diğer bir çıkış ise kuzey batıdadır. Batı duvarda doğu duvardaki daire biçimindeki pencere tekrarlanmaktadır. Gynekeiona bakan beş pencere açıklığı mevcuttur.

Naostaki iç tezniyat neo-klasik sütunlar, ikonostasion ambon despot koltukları barok ve rokoko özellikleri taşır

PANAYIA TON ISODION KİLİSESİ (PANAGIA TON EISODION)

Galatasaray, Eminnevrüz çıkmazı 26 numada olan yapı "Meryem'in Tapınağına girişi" ne adanmıştır. 26 Haziran 1804 yılında temeli atılan kilise, 18 Eylül 1804 yılında ibadete açılmıştır. Kilise kurucularından Dimitrios Muzusis, Hariciye nazırı İzzet efendi ile olan yakın arkadaşlıkları nedeniyle yapı bu günkü yerinde kurulabilmiştir. İnşaat için burada bir kilisenin varlığının ispatı gerektiğinden, Muzusis ve arsayı bağışlayan Haco Pulos ile diğer kurucusu birbirleriyle anlaşarak hileli bir kavgaya tutuşurlar. Bunun sonucunda ise Galata kadısının önüne çıkarak "Eski Roma tapınağının bulunduğu arsa" olarak söz ederler. Böylece tüm bu bilgi kayda geçirilir. III.Selim'e kilise yaptırabilmek için talepte bulunulurken bahsedilen yerde bir kilisenin bulunmuş olduğunun ve istediği takdirde bu bilginin Galata kadısından sorulabileceğini belirtirler. Yeni kilise için belge sağlanır. Belgede inşaatın bitirilmesi için kısa bir süre verilmiş, Panayotis Komninos ve çalışanların ,, üstün çabaları sonucunda Panayia kilisesi inşaa edilmiştir. (166) Kilisenin yapımında Dimitris Muzusis dışında Dimitri Shinos, Skarlatos, Sevanstopulos, Efstratios Petrokokkinos adlı kişilerin de büyük yardımları olmuştur. (167) Kilise ibadete açıldığında oldukça küçük bir yapıydı. 1831 Yılında Sultan II. Mahmut'un müsaadesi üzerine Panayia kilisesi kuzey ve güney bölümleri genişletilerek, ahşap çatısı yeniden yapılmıştır. 1837 yılında kuzey doğusuna çan kulesi yapılmış, 1860 yılında yan nefler daha genişletilerek bugünkü halini almıştır. 1875, 1890, 1904, 1945 senelerinde kısmi tadilatlar geçirmiştir. 1945 Yılında ikonograf Harilaos Ksantopulos ile Nikolas Perof yapıda çalışmışlardır. 1953 Yılında ise bu kez ikonograf Rubolovski de kilisede Kariye mozaiklerini örnek olarak yapının narteksinde çalışmıştır. (168)

Kilise bir avlu içinde yer almaktadır. Etrafı yapılarla çevrelenmiştir. Avlunun kuzeyinde kilise cemaatinin yazıhaneleri ve toplantı yerleri, batısında kilise görevlisinin yaşam mekanı yer almaktadır. Güneyde ise kilise toplantı salonu bulunmaktadır.

Yapı doğu -batı ekseninde beş nefli bir bazilikadır. (Resim 59.1)Doğu ve batıda cephelerde çift meyilli kırma çatıya olan kilise iç mekanda ana naosda örtü sistemi orta nef beşik tonoz yan nefler düz, kuzey ve güneydeki nefler ise çapraz

tonozdur. Doğudaki apsis yarım çıkıntısı örtü sistemi düz çatı içte yarım kubbe ile örtülüdür. Batıdaki dikdörtgen planlı narteks örtü sistemi eksende bir kubbe iki yanda üçer çapraz tonozdur.

Kilise cephelerde silmelerle hareketlendirilmiştir. Taş tezniyat olan yapı güney bölümünde, güneydeki bina ile bir köprü yardımıyla birleştirilmiştir. Yapının kuzey doğu ve güney doğu köşelerinde iki kare kesitli kule bulunur. Bu kaidelerden kuzeydeki çan kulesi olup, baldaken şeklindedir.(Resim 59.2) Avludan batıdaki narteks'e günümüzde kuzey batı kapısından girilekte, kuzey batıdaki kapının simetrisi güney batıda yuvarlak kemerli penceredir. Narteks kaideler üzerindeki payeler ve payeleri birbirine bağlayan kemerlerle bir stoa şeklindedir.

Naosda orta nef yan neflerin iki katıdır. Beş nefli naosun içteki yan nefleri yedişer sütunla, diğer dış yan nefler kuzeyde ve güneyde ise beşer paye ile birbirinden ayrılmaktadır. Sütun ve paye dizileri birbirine kemerlerle bağlı olup, sütun başlıkları kompozit , paye başlıkları ise düz kare kesitlidir. Kemer içleri ile paye başlıkları kalem işiyle çizilmiştir.

Eksenden yuvarlak kemerli bir ana giriş kapısı kuzey ve güney ucunda ise birer kapı daha yer alır. Kapılar arasında ikişer yuvarlak kemerli pencere açıklığı mevcuttur. Narteks dikdörtgen plana sahiptir. Tonoz kemerleri narteksin batıda kare kesitli sütunlara, doğusunda ise naosun batı duvarına gömme sütun başlıklarına oturmaktadır. Sütun başlıkları kare kesitli olup üzeri gırlant ve palmet motiflidir. Narteks kubbesinde Meryem ana tasviri kariye müzesinin bir kopyasıdır. İki yanında ise "İ Hora Tu Ahoritu" yazısı yer alır. Naosa giriş kapısının iki yanında ise 1937'ye tarihlenen Aziz Petrus ve Aziz Pavlos mozaik şeklinde Haris Ksanthopulos tarafından yapılmıştır. Narteksdan naosa, biri eksende ikisi yanlarda olmak üzere üç giriş açıklığı mevcuttur.

Doğudaki bema üç nefi kapsamaktadır. Apsis üç bölümlü olup, ortadaki apsis iki, yan apsislerde ise birer pencere yer alır. Orta apsiste pencerelerin iki yanında, yan apsislerde pencerelere simetrik olarak açılan yuvarlak kemerli nişler zemine dek iner. Doğu duvarda apsis üstlerinde eksende üç pencere açılmıştır. Eksendeki pencere basık kemerli dikdörtgen, yanlardaki ise basık kemerlidir.

(Resim 59.3)

İkonostasion ağır ahşap işçiliktir. Üzerinde çift başlı kartal, gül motifleri, yivli uzun ince vazolar içinden sarkan asma yaprak ve üzünler, girland motifleri işlenmiştir. Ambon ahşap işçilikli kuzey batıdan üçüncü sütun üzerine oturmaktadır. Güneyde üçüncü sütun önünde oyma ve kabartma tekniğinde bitkisel motiflerle bezeli despot koltuğu yer alır. Eksendeki apsis yarım kubbesinde Meryem Ana tasvir edilmiştir.

Kilise pencere açıklıkları güneyde altta beş, üstte ise sekiz pencere açıklığı mevcuttur. Aynı pencere kompozisyonu kuzeyde de tekrarlanmaktadır. Kilisenin kuzey duvarında üç kapı, güney duvarında ise iki kapı yer alır.

Kuzey ve güney doğudaki kapılar kilisenin gynekeionuna çıkışveren mekanlara açılmaktadır. Narteks üzerindeki gynekeion "U" plan tipinde, naosda yan neflerde payelerin üzerinde sütuncelerle sınırlanmaktadır. Batı bölümü kuzey ve güneyde merdivenlerle yükseltilmiştir. Bu bölümde ana nefe bakan dış duvarlarında "son akşam yemeği" tasvir edilmiştir. Buradaki sütun başlıkları stilize İon başlıklardır. Gynekeionun kuzeyindeki merdivenlerle çan kulesine, güneyindeki merdivenlerle depo gibi kullanılan bir mekana ulaşılır. Örtü sistemi düz çatıyla örtülmüştür.

Yapı 19.y.y. mimari üslubuna bağlı en çarpıcı örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

PANAYIA TON URANON KİLİSESİ (PANAGIA TON OURANON)

Edirnekapı, Salmadobruk Neşter sokak numara 14'de bulunmaktadır. Meryem'in ölümü için adanmış bir kilisedir. Bizans döneminde yer alan bir kilise temellerinin üzerine kurulduğu söylenmektedir. (169) 1583 ve 1604 yıllarında bildirilen kilise kataloğlarında yer almaktadır. Her iki listede'de "Kiria ton uranon" "Göklerin Meryemi" olarak adı kaydedilmektedir. (170) Kilise 16.y.y'da bir yangın geçirmiş ve 1730 yılında yeniden yapımı için bir fetva verilmiştir. (171) Kilisenin batısındaki narteksten naosa geçiş kapısının üzerinde yer alan kitabede yapının Patrik Kostantinos (1830 - 1834) döneminde temelden inşaa edildiği belirtilmektedir.

1 Nisan 1834 yılında yapıda inşaat sırasında çalışanların adı da kitabede bildirilir. Hacı İoannesin oğlu kabzımal Theodoros, Musa'nın oğlu Katip Yeoryios Zafirisin oğlu Panayot, Leon oğlu Panços, Mihail oğlu Manuil, Griğorios'un oğlu Avraam, Argiris'in oğlu Petros, Kalfa Theodoros. Yapının mimarı kalfa Theodorostur. Kitabede ayrıca "Koimesis" sahnesi yer alır.

Kilise ufak bir avlu içinde yer alır. Avlunun batısında ise kiliseye ait konutlar görülmektedir. Kilise doğu- batı ekseninde üç nefli bazilikadır. Batıda narteks, doğuda ise yarım yuvarlak apsis çıkıntısı ile sınırlıdır. Kilise doğu ve batı cephede kırma çatıya sahiptir. (Resim 60.1) Ana mekanda, naos orta nef ve yan neflerde basık tonozdur. Doğudaki apsis dışta yarım konik çatı içte ise yarım kubbe ile örtülüdür. (Resim 60.2) Doğudaki kağir kontürüksiyonlu narteks, örtü sistemi düzdür. Narteks avludan bir basamak daha alt seviyededir. Narteks zemini kaba taş bloklarla kaplıdır. Bemaya orta nefle tek basamak ile çıkılmaktadır. (Resim 60.3)

Yapı malzemesi kaba yonu taş köşeler düzgün kesme taş üzeri sıvalıdır. Kilise avlusundaki güney - batı kapısının üzerinde 1940 tarihli çan kulesi mevcuttur. Yapı oldukça yalın bir tezniyata sahiptir.

Ana nefi yan neflerden beşer ahşap kare kesitli kaideler üzerine oturur. Ahşap üzeri alçak kaplama olup, sütun başlıkları korinttir. Sütunlar birbirine arşitravla bağlıdır.

Batıdaki nartekse eksende yer alan bir kapıdan girilmektedir. Narteks'in güneyindeki bir kapı ile kapatılarak bir mekan oluşturulmuştur. Kuzey bölümünde ise bir basamakla çıkılan Ayia Kiryaki ayazması bulunur, ayazmanın bulunduğu bölümün batısından avluya çıkış vardır. Ayazmanın doğusundan ise bir kapı ile kuzey nef ve gynekeiona çıkılan merdivenlerle ulaşılmaktadır. Narteks'den ana naosa geçiş güney batıdaki kare yuvarlak kör kemerli bir kapıdan gerçekleşmekte ve kapının hemen yanında ise yuvarlak kemerli bir pencere yer almaktadır.

Bemanın güneyinde ufak kare niş içinde kare pencere, apsis üstünde üç kare niş içinde üç pencere mevcuttur. Kuzey bölümün doğu duvarında altta iki niş, kuzeyde bir niş, güney bölümün doğu duvarında iki niş yer alır. Ana nefin ortasında üzerinde çift başlı kutsal motifi olan bir mermer blok görülmektedir. (Resim 60.4) Güney batıda dört basamakla inilen ionnis Prodromos ayazması bulunmaktadır. Güney duvarda yuvarlak kemerli iki pencere, kuzey duvarda ise yuvarlak kemerli dört pencere açıklığı görülmektedir.

İkonostasion ahşap üçgen alınlıklı dört girişe sahiptir. Kuzey batıdan üçüncü sütunun üstünde ahşap ambon güney batıdan üçüncü sütunun önünde ise, üç basamaklı ahşap despot koltuğu görülmektedir. Gynekeiona kuzey nefin kuzey batısındaki ahşap merdivenle ulaşılmaktadır. Gynekeionun orta bölümü iç bükey, yan kısımları dış bükey şeklindedir. Gynekeion batı duvarında üç yuvarlak kemerli pencere, kuzey duvarda ise iki kare pencere açılmıştır. Gynekeionun güney ucu kapatılmıştır.

Yapı yalın bir ezniyata sahiptir.

PANAYIA VLAHERNA KİLİSESİ (PANAGIA BLAKHERNA)

Ayvansaray, Bostan sokak 47 numaralı yapıdır. Meryem'in ölümüne ithaf edilmiştir. Bizans dönemindeki en önemli yapılardan biridir. Fakat günümüze Bizans döneminden kalma herhangi ize rastlanmamaktadır. Burada bulunan şifalı ayazma nedeniyle yapı ilk kez 451 yılında inşaa edilmiştir. İmparator Markianos'un karısı Pulheria tarafından Kudüs'ten getirilen Meryem Ana'ya ait giysilerin saklandığı yer olarak bildirilmektedir. (172) Avar akınların döneminde İmparator Heraklius (610 - 641) koruyucu kilise olarak isim yapmış ve büyük umut kaynağı olmuştur. İkonoklast döneminde tekrar kullanılmaya başlandığı bildirilmektedir. Yapı onbirinci yüzyılda kısmi olarak yanmış, fakat 1434 yılında oldukça büyük bir yangın geçirerek tamamen yanmıştır. (173) Uzun süre, harap ve yıkık olan yapının arazisi 1847 yılında " Gounaris" adlı bir aile tarafından satın alınmıştır ve günümüz kilise sini inşaa ettirmiştir. (174) Narteks giriş kapısının üzerinde eksende 1860 tarihli yapım kitabesi yer alır.

Kilise geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Kilisenin batısında yerleşim birimleri, doğusunda fukaraperver derneği, güneydoğuda ise yine kilise bekçisinin evi görülmektedir.

Yapı malzeme tekniği taş, üzeri sıvalı olan kilise doğu - batı eksenindedir. Dışta kırma çatı, kuzey - güney bölümünde düz çatı, ortada sekizgen kasnak üstüne oturan kubbe ile örtülmüştür. (Resim 61.1) Ana naosta, asimetric bir yapı ortadaki kubbe içten sekizgen bir formdadır. Apsisi üç cepheli olup düz çatıya sahiptir. (Resim 61.2) Bema beş bölümlü yarım konik tavan ile örtülmüştür Kuzeyinde dikdörtgen planlı narteksin örtüsü düz , kalem işi kuzey - güney doğrultulu kemerlere bölünmüştür.

Avludan nartekse biri batıda biri kuzeyde olmak üzere iki giriş mevcuttur. Kuzeydeki kapı yuvarlak kemerli, iki yanında ikişer pencere, görülür. Narteksin doğusunda iki kare pencere, batıdan giriş kapısının kuzeyinde haç şeklinde bir pencere açılmıştır. Narteksten naosa güneydeki ve güneybatıdaki birer kapı ile geçilmektedir. Naosa altı basamaklı bir merdivenle ulaşılır. Kapının doğusunda bir pencere batısında iki pencere yer alır. Apsiste güneydeki giriş örülmüş ve niş meydana getirilmiştir. Apsisin ortasında ve kuzeyinde birer açılmıştır. Apsis iki

yanında birer pencere görülmektedir. Güneyinde sonradan kapatılmış kapı yer alır. Kubbe kasnağında sekiz pencere açıklığı görülür. Kilisenin güney doğusunda Bizans ayazması mevcuttur. (Resim 61.3)

İkonostasion ahşap ve oldukça sade bir işleme sahiptir. Doğudaki İkonostasion bemaya iki giriş sağlamaktadır. (Resim 61.4) Ahşap ambon naosun kuzey duvarına oturmaktadır. Kubbede ortada Pantokrator İsa, apsis ortasında ayakta Platitera tasvir edilmiştir.

19.y.y.da inşa edilen yapı Neo- Bizans özellikler taşımaktadır

PANAYÍA BELGRADKAPI KİLİSESİ (PANAGÍA VELGRADOU)

Belgradkapı, Hacı Hamza Mektebi sokak, 63 numarada bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunda Belgrad İmparatorluk topraklarına katıldığı dönemde buraya getirilen esirler tarafından inşaa edilmiş ve burada da birlikte getirdikleri Ayia Paraskevi'nin ikona ve röliklerini kiliseden saklamışlardır. Kilise bu nedenle Ayia Paraskevi adını almıştır. Daha sonra Patrik I. İeremias (1520 -1545) döneminde rölikler buradan alınarak Pammakoristos Manastırına götürülmüştür ve bu dönemden sonra yapı Meryem Ana'nın doğumunda ithaf edilmiştir. (175) Kilisenin güneyinde yer alan kitabede günümüzdeki yapı 1837 yılına tarihlenmektedir. Kitabe Sırpça yazılmıştır.

Yüksek duvarlarla çevrili bir avlu içinde bulunan yapının kuzey doğusundan girilmektedir. Avluda, batıda ve güney batıda kiliseye ait yazıhane ve toplantı odası, doğuda yerleşim birimleri , güneyide ise Meryem Ana'ya ithaf edilmiş , ayazma yer alır. Yapı doğu - batı ekseninde üç nefli bazilikadır. Kilise dış cephesi düzgün kesme taş alt bölümleri kaba yonu taş ve tuğla ile örülmüştür.Yapı doğu ve batıda kırma çatıya sahiptir. Kırma çatı, naosda örtü sistemi tüm neflerde beşik tonozdur. (Resim 62.1) Apsis yarım yuvarlağı dışta yarım konik çatıyla, içte ise yarım kubbe ile örtülmüştür. (Resim 62.2) Batıda dikdörtgen planlı narteks, tavan örtüsü düzdür. Ana naosta ana nef yan neflerin iki katı ve zemin seviyesi yan neflerden bir kademe daha alçak, doğusundaki bemaya iki mermer basamakla çıkılmaktadır. (Resim 62.3) Kilise zemini mermerdir.

Dış cephede yapı yalın bir tezniyat sahip olup, saçak altında iç bükey bir silme alt bölümde de düz bir silme dolanmaktadır. Apsisdeki silme ise dış bükeydir.

Nefleri birbirinden beşer sütun ayırmaktadır. Sütunlar sekizgen mermer kaide üzerine oturmaktadır. Sütun tabanı bilezik şeklindedir. Başlıkları sade bitkisel motifli abakus ise yine bilezik şeklindedir. (Resim 62.4) Sütunlar birbirlerine kirişle bağlıdır.

Ortada bir kapı ve iki yanında yuvarlak kemerli birer pencere yer alır. Kuzey doğusundaki kapı avluya açılmaktadır. Narteksten üç mermer düz kemerli

kapıyla ana naosa geçiş vardır. Apsis yarım yuvarlağı içinde üç niş, ortadaki nişin üst tarafında ufak bir pencere açılmıştır. Apsisin üstünde üç yuvarlak kemer nişi içinde üç kare pencere mevcuttur. Güney bölümde doğu duvarda altta niş , üstte yuvarlak kemerli pencere , kuzey bölümde ise kuzey duvarda iki niş üstte yuvarlak kemerli bir pencere, doğu duvarında ise üstte pencere, altta iki niş görülmektedir. Kilise kuzey duvarında yuvarlak kemerli dört pencere, kuzey batıda bir kapı, güney duvarda ise batıda bir kapı, güney duvarda ise pencere kompozisyonu aynen tekrarlanır. Güney batıda bir kapı bulunur. Her iki kapı direk avluya açılmaktadır.

İkonostasion bemaya üç giriş sağlar. Ahşap kakma alçak röliefli, üzerinde, burma şeklinde sütunceler, çiçek motifleri yer alır. Ambon kuzey doğudaki sütun, üzerinde sade, ahşap çiçek ve bitkisel motiftir. Güney doğudaki ikinci sütunun önünde ise ahşap despot koltuğu görülmektedir.

Narteks üzerindeki gynekeiona, güney batı köşesinden taş bir merdivenle çıkılmaktadır. sade ve düzdür. Bu sütunlardan gynekeiondakiler sütunce şeklindedir. Doğudaki apsis üstünde üçlü pencere sistemi bu bölümde de uygulanmıştır. Bu pencerelerin iki yanında da birer yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır.

İkonostasion, ambon, despot koltuğu barok-rokoko özellikleri taşımaktadır.

PROFİTİ İLİA KİLİSESİ (PROPHETES ELİAS)

Kilise Bağlarbaşı, Hacı Murat sokak, No 10 Üsküdar mevkiinde bulunmaktadır.Yapının tarihçesin Bizans devrine kadar indiği bilinmektedir. (176) Krisoupolis olarak anılan Üsküdar'da X.y.y.da Profili İliya'ya ithaf edilmiş bir kilisenin varlığından sözedilir. Daha sonraki dönemlerde bu kilisenin hakkında fazla bilgimiz yoktur. Yalnızca 1582 tarihli Sultan III. Murat fermanında Toptaşında yer alan su yolu ile annesi Atik Valide Sultan için yaptırdığı dini ve imaret binalarının onarımı nedeniyle Rum işçisi görevlendirilir ve buna istinaden bu işçilere ev ve bir kilise yapımı için izin verdiği yazılmaktadır. Böylece daha önceki kilise inşaatının metropolit Dorotheus zamanında 1584'te yapıldığı sanılmaktadır. Bir diğer kanıya göre ise Korfu adasından köle olarak getirilen ve II. Selim ile evlenen Atik valide veya diğer ismi ile Nurbanu Sultan, Toptaşında kendi adına bir cami yaptırırken camii'yi ziyaretinde Rum işçileri göremeyince onların bir ayin için "Zoodoku Pigi" kilisesine Silivrikapıya gittiklerini öğrenmiş bu nedenle buraya küçük bir kilise inşa ettirmiştir. (177) Yapı daha sonraları 17.y.y.da onarım görmüştür. Bugünkü kilisenin narteksten naosa geçiş kapısının üzerindeki kitabeden anlaşıldığı üzere 1804 yılında Kadıköy metropoliti İeremias zamanında yapıldığı yazılmıştır. Yine aynı yazıtta yapının 1831 yılında büyük bir restorasyon geçirdiği ifade edilmektedir. Bu dönemde Kadıköy metropoliti Zaharias'tır yapının mimarı anonimdir.

Profiti İliya kilisesi geniş bir avlu içinde bulunmaktadır. Diğer birimleri ile birlikte 4.000 m2 lik bir alana sahiptir. Kilise avlusuna giriş batıda yer alan ortadaki ana kapıdan gerçekleşir. Kapının sağ ve solunda simetrik olarak birer küçük kapı yer alır. Avlunun güney batısında kilise görevlisinin yaşam mekanı bulunur. Kuzey batısındaki merdivenlerden 1954 yılında yanmış olan Rum derneğine ve de kilise papazının yaşam birimine ulaşılır. Arazi meyilli olduğundan kuzey batıda bulunan çan kulesi ile kilise arasında bir seviye doğmaktadır. Narteks dış cephesi ahşap naosun ise taş üzeri sıvalıdır. Kilise doğu batı ekseninde bazilikal plan tipi özelliklerini taşıyan üç nefli bir yapıdır. Dış cephesi doğu ve batıda üçgen çatıya, naosta, tavan örtüsü orta nef beşik tonoz yan nefler ise düz çatıdır. (Resim 63.1) Narteks naostan daha alçak olup ekseni kırma çatı yanları ise düz bitmektedir. İç mekanda dikdörtgen planlı narteks ortada tavan beşik tonoz yanları ise düz çatıdır. Doğudaki üç bölümlü apsisin eksende olanı yarım yuvarlak plana sahip ve meyilli

bir çatı ile örtülü, içte ise yarım kubbe sistemi uygulanmıştır. Naosta orta nef yan neflerin iki katıdır.

Yapıyı saçak altında batıda üç kademeli bir silme dolanmaktadır. Silme diğer cephelerde düz olarak devam etmektedir. (Resim 63.2) Kilise dış cepheleri yalın bir tezniyata sahiptir

Yan nefleri ana mekandan birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlı bir gömme olmak üzere dokuzar sütun ayırmaktadır. Bu sütunların kuzey ve güneydekilerin ikişer tanesi bema içinde kalmaktadır. (Resim 63.3) Kemerlerin aralarında madalyonlar içinde aziz tasvirleri yer alır. Sütun başlıkları kompozit ve aralarında girland bulunur. Sütunlar ahşap üzeri mermer desenli alçıdır.

Narteks'in kuzeyinde Üsküdar Profiti İliya kilisesi meclisinin toplandığı bir toplantı odası mevcuttur. Bu bölümün sonradan ahşap bir kapıyla narteksdan ayrılmıştır. Narteks ise yuvarlak kemerli bir kapı ve kapının yanında simetrik olarak birer yuvarlak kemerli pencere yer alır. Kuzeyde de toplantı odasının kuzeyinde aynı simetri görülür. Kilise ana girişi batıda yuvarlak kemerli sarı camlı bir kapıyla gerçekleşir. Kapının her iki yanında üçer yuvarlak kemerli pencere bulunur. Batıdaki ana giriş kapısının sağ ve solunda üstte kiliseye yardım ve bağış yapanların isimleri yazılı yazıtlar yer alır. Bu yazıtların devamı naosa kapısının da sağ ve solunda üstte görülür. Ana giriş kapısından nartekse girildiğinde kapının sağında yer alan birinci ve ikinci pencerenin ortasında altta "Savvitz " ailesine ait mezar steli bulunur. Narteks'in doğusundaki naosa giriş üç kapı ile gerçekleşmektedir. Bu kapılar yuvarlak kemerlidir.

Naos doğuda bemadan ikonostasis ile ayrılır ve içten konik bir görüntüye sahiptir. Apsis duvarında yuvarlak kemerli üç pencere yer alır. Kuzey ve güneydeki postoforion hücreleri yerine güneydeki Ayios Haralambos pareklessionuna, güneyde ise diakonikon hücresi yerini Koimesis pareklesionuna bırakmıştır. Kuzey ve güneyde bir çıkıntı teşkil ettiklerinden bema da bir transept meydana gelir. Kuzeyde yer alan yan neflerin batısında ikinci ve üçüncü sütunların hemen arka hizasında bir kapı ile dışarı çıkış sağlanmıştır. Yan neflerin kuzey ve güney duvarında karşılıklı beşer yuvarlak kemerli pencereler açılmıştır.

İkonostaside ise güney batıda açılan kapı mevcuttur. Hagios Haralambos pareklesionunda kuzeyde yuvarlak kemerli bir pencere görülür. Kilisenin önemli bir özelliği ise apsis duvarının freskolarla süslenmiş olmasıdır. Bu freskolar İncil'den alınmış sahnelerle dekoratif amaçlı ve melek resimleri ile süslenmiştir. Doğudaki İkonostas muhtemelen XIX y.y.la ait ahşap konstrüksyondur. İkonostasis üç girişe sahiptir. İkonostasis Frangopovlos adlı bir kişinin yapmış olduğu ikonlar yanısıra çiçek ve kuş motifli ahşap kabartmalar yer alır. Kuzey batıda yer alan 4.cü sütun ahşap varak işlemeli ambonu taşımaktadır. (Resim 63.4) Orta nefin güney doğusundaki despot koltuğu ahşap işçiliklidir.

Naos'un batısındaki gynekeion "U" plana sahiptir ve iki yan neflerin ilk iki sütunlarına dek uzatılmıştır. Gynekeiona çıkış güney batıda eklenmiş bir bölümle gerçekleşir ve bu bölümün güneyinde dışarıya açılan bir kapı yer alır.

Üsküdar, Profiti İlia kilisesindeki, iç tezniyat eklektik üslupta meydana getirilmiştir.

PROFITI İLİA KİLİSESİ (PROPHETES ELIAS)

Arnavutköy, Korkadır caddesi 27 numaralı yapıdır. Mezarlık kilisesidir. (178)
Kilise 1869 yılında inşaa edilmiştir. Mimarı anonimdir.

Kilise mezarlığın batısında bulunmaktadır. Batının güneyinde kilise görevlisinin evi yer alır. Yapı malzemesi olarak kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Doğu - batı ekseninde kapalı Yunan Haçı plan şemasındadır. Yapının doğusu çift meyilli kırma çatıya, batısı ise eksende kırma çatı haç kollarında ise tek eğimli çatıyla örtülüdür. Naosta ortada kasnaklı kubbe örtü sistemi kullanılmıştır. Haç kollarında beşik tonoz uygulanmıştır. Doğudaki apsis yarım yuvarlak olup üzeri düz çatıyla örtülmüştür. (Resim 64.1)

Kiliseye güney haç kolundan girilmektedir. Avludan direk olarak naos'a giriş bulunur. Girişin üstünde sağ ve solda dik açılı üstü elipsoid derin kemer içinde pencere açıklıkları yer alır. Güney haç kolunun doğusunda girişteki pencereden daha büyük pencere mevcuttur. Güney koldan iki yuvarlak kemer açıklığı ile ana mekana geçilmektedir. Doğu haç kolunu oluşturan duvarın batısında bir yarım gömme kare kesitli sütun mevcuttur. Gynekeionun altında gynekeiona destek veren iki sütun yer alır. Sütun başlıkları kompozittir.

Doğu haç kolu uzatılmış ve buranın kuzey ve güneyinde ikişer pencere açıklmıştır. Pencerelerin birer tanesi ikonostasionun içinde yer alır. Doğu haç kolunda ikonostasion bemaya üç giriş sağlamaktadır. (Resim 64.2) Bemada apsisin iki yanında birer dikdörtgen pencere, apsis içinde üstte dairesel pencere ve bu pencereler üzerinde apsis yarım çıkıntısına değin yarım daire şeklinde pencereler dizilmiştir. Kuzey haç kolunda ise dışarıya çıkış veren bir kapı yer alır. Güneydeki pencere açıklıkları burada tekrarlanmıştır.

Naosta ikonostasion ahşap ve sade işçiliktir. Ambon kuzey duvarda ahşap ve üzeri bitkisel motiflerle işlenmiştir. Despot koltuğu ise güney duvarda oldukça sadedir. Ana naosta kubbede ortada Pantokrator , kasnakta dikdörtgen çerçeveye içinde oniki .havari tasvir edilmiştir.

Kiliseye girişin bulunduğu kapının yanından merdivenle gynekeiona çıkılmaktadır. Gynekeiona ıkış veren güneyde de bir merdiven daha yer alır. Gynekeion dikdörtgen planlıdır. zeri beşik tonoz örtülüdür. Batı duvarında ise üç pencere açıklığı yer alır.

Kilise yalın ve sade bir tezniyata sahiptir.

TAKSİARHİS KİLİSESİ (TAKSİARHES)

Balat, Ayan caddesi 25 numaralı yapıdır. Zulopetra olarak adlandırılan ayazmasından dolayı bölgeye aynı ad verilmektedir. Bugünkü Taksiarhis kilisesi Bizans dönemi kiliselerinden Ayios Efstratios'un üzerine kurulmuştur. Bu bölgedeki Ermeni kilisesi Ayios Stefanos ise Bizans dönemi Taksiarhis kilisesinin üzerine kurulmuştur. (179) Yapının gerek 1503 gerekse 1604 yıllarında ki kilise kataloglarında adı geçmektedir. (180) Balat'ta çıkan yangın sonucu yanan kilise tahrip olmuştur. (181) Narteks girişinin üzerinde yer alan kitabeden yapının Patrik 1. Kostantinos döneminde (1830 - 1834) 17 Eylül 1833 yılında restore edildiği yazılmıştır. Mimarı anonimdir.

Yüksek duvarlarla çevrili geniş bir avlu içinde yer alır. Avlunun kuzey doğusunda ve doğusunda yüksek binalar, kuzeyinde günümüzde kapalı olan Rum okulu ve fukara perver cemiyeti, kuzeyde "Zulo Petra" ayazması doğuda Ayios Nikolaos ayazması görülmektedir. Kilisenin kuzeyinde bitişik çan kulesi kare kesitli ve tuğla ile örülmüştür. (Resim 65.1) Yapı malzemesi taş üzeri sıvalıdır. Kilise doğu - batı ekseninde üç nefli bazilikalıdır. Taksiarhis kilisesi dış cephesi batıda ve doğuda çift meyilli kırma çatıya sahiptir. (Resim 65.2) Ana mekanda naos örtü sistemi ortada basık tonoz, yanlarda düz ahşap çatıdır. Doğudaki apsis örtüsü ise yarım koniktir. Ahşap narteks , daha geç devirde eklenmiş ve çatısı tek yüzlü düzdür içte tavan örtüsü düz ahşaptır. Ana naosta orta nef yan neflerin iki katıdır. Bemaya tek mermer bir basamakla çıkılmaktadır. Yerler mozaiktir.

Orta nefi yan neflerden altı sütun ayırmaktadır. (Resim 65.3) Sütunlar ahşap olup kare kaide üzerine oturmaktadır. Güneydoğu ve kuzey doğudaki iki sütun kaidesi daha yüksektir. Sütun tabanları bileziklidir. Sütun başlıkları çok sade relief yapraklar ile kalın bir bilezik geçirilmiş ve en üstte yine daha ince varak stilize bitkisel süslemeli bilezik yer alır. (Resim 65.4) Sütunlar birbirine bir arşitravla bağlanmaktadır. Ahşap üzeri alçı kaplamadır.

Kilisenin batısındaki nartekse avludan dikdörtgen kemerli bir kapı ile girilmektedir. Kapının iki yanında birer pencere açıklığı görülmektedir. Naosa ise yuvarlak basık kemerli bir kapı ile girilmektedir. Apsis yarım yuvarlağı sade, akstta ortada kare nişli yanlarda yuvarlak kare nişli birer pencere mevcuttur. Güney

bölümde güney duvarda üstte kare nişli pencere doğu duvarda altta iki yuvarlak kemerli niş görülmektedir. Bema kuzey bölümde ise doğu duvarda altta iki niş, kuzey duvarda üstte kare nişli pencere, altta ufak bir niş mevcuttur. Naosun kuzey duvarında dört yuvarlak kemerli pencere, güney duvarında ise kuzeydeki pencere kompozisyonu tekrarlanmaktadır. Güneyde bu pencerelere ek olarak batıda üç yuvarlak pencere daha mevcuttur.

İkonostasiondan bemaya beş kapı ile geçilmektedir. Ahşap ikonostasion spiral süslemeli sütunlarla bölümlere ayrılmıştır. Kuzey batıda ikinci sütun üzerinde ambon ahşap süslemelidir. Güney doğudaki ikinci sütunun önünde iki mermer bir tahta basamağa sahip despot koltuğu yer alır.

Gynekeion neflerin batısında bulunmaktadır. Ortası düz, yan nefler hizası önce iç bükey kuzey ve güney duvarlara doğru dış bükey şeklindedir. Çıkış narteks kuzeyindeki ahşap merdivenlerle gerçekleştirilmektedir. Gynekeiona çıkış veren merdivenlerle çan kulesine ulaşılmaktadır. Merdivenlerin kuzeyinde kare bir niş içinde pencere yer alır. Gynekeionun girişinde kare bir kapı yer alır. Doğu ve girişinde kare bir kapı yer alır. Doğu ve batıda da birer kare niş içinde yuvarlak kemerli pencere görülmektedir. Güney - batı duvarında doğuda apsisin yerinde yer alan üçlü pencere kompozisyonu bemada da tekrarlanmaktadır. Kuzey ve güney duvarında da ufak boyutlarda birer kare pencere yer alır. Gynekeionda ortada yarım kare birer sütun görülmektedir. Gynekeion balkonunu naosla kuzey batı ve güney batıdaki sütunlar taşımaktadır.

Çan kulesi, ikonostasşon, ambon, despot koltuğu eklektik özellikler taşımaktadır.

TAKSİARHİS KİLİSESİ (TAKSİARHES)

İstinye, Çapari sokak 18 numaralı yapıdır. Kilise 1820 yılında inşaa edilmiştir. (182) Yapının mimarı anonimdir. Kilisede kitabeye rastlanamamıştır.

Bir tepe üzerinde yer alan kiliseye merdivenle ulaşılır. Avlunun güney doğu ve kuzeyinde yaşam birimleri bulunmaktadır. Çan kulesi demir konstrüksiyon olup yapının doğusunda çatıda bulunmaktadır. Kilise doğu batı ekseninde, üç nefli bir bazilikadır. Yapının doğu ve batı cepheleri çift meyilli kırma çatı, naos iç mekanda örtü sistemi düz ahşaptır. (Resim 66.1) Batı cephesindeki narteks ahşap konstrüksiyon ve düz çatı ile iç mekanda örtü sistemi düz ahşaptır. Doğusundaki apsis yarım yuvarlak çıkıntılı üzeri yarım konik çatı içte yarım yuvarlak kubbe uygulanmıştır. Ana naosta orta nef yan neflerin iki katıdır. Doğudaki bemaya iki mermer basamak daha yüksek seviyededir. Kilise dış cephede yalın bir tezniyata sahiptir.

Nefler birbirlerinden kuzey ve güneydeki yarım olmak üzere altışar kare kesitli sütun ile ayrılmakta birbirlerine yuvarlak ahşap kemerlerle bağlanmaktadır. Kemerlerin ortasında kilit taşı uygulanmış kemerlerin üstünde kiriş, kirişin üstünde alçak röliefli friz dolanmaktadır. Kemerlerin sütunlarla birleştiği yerde ise alçak röliefler uygulanmıştır. Sütunlar ahşap konstrüksiyondur. (Resim 66.2)

Kilisenin avlusundan kare planlı sade narteksine girilmektedir. Narteksin güneyinden basit yuvarlak kemer nişli kapı ile girilmekte ve kapının iki yanında yuvarlak kemer niş içinde birer pencere bulunmaktadır. Narteksin güney bölümünde ufak bir toplantı mekanı oluşturulmuştur. Narteksin doğusunda sade kare kesitli kapıyla naosa geçilmektedir. Apsisin iki yanında güney bölümün doğu duvarında niş, güney duvarında altta niş üstte yuvarlak nişli pencere mevcuttur. Kuzey bölümde ise doğudaki duvarda niş, kuzey duvarda altta niş, üstte pencere mevcuttur. Kilisenin kuzey ve güney duvarında ise haç şeklinde üçer pencere mevcuttur.

Kilisenin İkonostasionu ahşaptır. Yuvarlak kemerli üç girişi yer almaktadır. (Resim 66.3) Kuzeyde yer alan sütunların batıdan üçüncüsünde ahşap girland

motifli ambon görülmekte ve güneyde doğudaki ikinci sütun önünde ise despot koltuğu yer almaktadır. (Resim 66.4)

Neflerin batısında yer alan gynekeionun arka kısmı düz yan kısımları iç bükey şeklindedir. Gynekeiona çıkış veren merdivenler güney nefte bulunmaktadır. Doğuda görülen pencere kompozisyonu burada da tekrarlanmaktadır.

Kilise erken dönem bazilikal plan şemasına uygun olarak inşaa edilmiş, naosta yer alan ikonostasion, despot koltuğu, ambon gibi litürjik öğeler , sütun gibi mimariye bağlı unsurlar eklektik uslup uygulanmıştır.

TAKSİARHİS KİLİSESİ (TAKSİARHES)

Arnavutköy, Satış meydanı 22 numaralı yapıdır. Bizans dönemindeki Asomadon ve Mikhaelion adlı bir köyde büyük Kostantin döneminde Ay Mihail Kilisesi yaptırmış ve daha geç devirlerde Justianus ve İsak Angelos tarafından tamir edilmiştir. Daha geç devirlerde kilisenin sütunları diğer enkazlarla birlikte Rumelihisarının yapımı sırasında kullanılmıştır. (183) Kilisede bu döneme ait herhangi bir yazıt bulunmamıştır. Bugünkü kilise 1896 - 1899 yılları arasında inşaa edilmiştir. (184) Yapıda yer alan kitabeden inşaatı " Musuros" Paşanın yaptırdığı anlaşılmaktadır. Naosun güney nefin batısında Musuros Paşa'ya ait aile mezarlığı yer alır. Despot koltuğu arkasındaki İsa ikonasındaki imzadan yapının mimarının Yeoryios Kovvas olduğu yazılmaktadır.

Taksiarhis kilisesi geniş bir avlu içinde yer alır. Güney batısındaki girişle avluya ulaşılmaktadır. Yapının güney batısında "Ayia Paraskevi" pareklesionu yer alır. Pareklesionun içinde Artemis heykelinin varlığından söz edilmektedir. (185) Avlunun güneyinde cemiyete ait çalışma binaları ve yemekhane, güney doğuda ise oturma birimleri görülmektedir.

Yapı malzeme tekniği ise kesme taş üzeri sıvadır. Kilise doğu - batı ekseninde kapalı Yunan haçı plan şemasındadır. Doğu ve batı cephelerinde çift meyilli çatı, kuzey ve güney cephelerde ise aksta kırma çatı uygulanan daha yüksek ve çıkıntılı bir bölüm yer alır. Yan bölümler ise düz çatıyla örtülüdür. (Resim 67.1) Ana naosta orta mekan kubbeye örtülüdür. Kubbe dört paye üzerine oturur ve pandantiflerle geçişi sağlanmaktadır. Kuzey ve güney bölümlerin örtü sistemi ortadaki daha büyük, iki yandakiler daha küçük beşik tonozdur. Tonoza çapraz nervürler yapılarak çapraz tonoz imajı verilmiştir. Kubbenin doğu ve batısında beşik tonozlu geçiş bölümleri mevcuttur. Doğudaki apsis dışta yarım konik çatıyla sona erer. (Resim 67.2) Naosun doğusundaki bema tek bölümlü yarım yuvarlak üzeri yarım kubbeye örtülü apsis yer almaktadır. Bemadaki diğer bölümlerin örtü sistemi beşik tonozdur. Narteksin kuzey ve güney bölümlerine iç mekanda düz çatı uygulanmıştır.

Yapının dış batı cephesinde eksende çatı düzleştirilerek üzerine baldaken şeklinde kare kesitli çan kulesi yer alır. Kuledeki sütunçeler korint ve de düz

ekinus üzerine haç motifleri yapılmıştır. Yapıyı saçak altında kademeli ve dişli bir silme dolanmaktadır. Pencere açıklıkları sütunçeler ile sınırlanmaktadır. Kilisede sade bir süsleme tekniği göze çarpar.

Kubbeyi taşıyan payelere iki cephede gömme sütunlar dayandırılarak adeta sütun paye demeti görünümü verilmiştir. Sütunlar kompozit başlıklıdır. (Resim 67.3) Naos ana mekanının kuzey ve güneyindeki yan bölümler orta bölümden iki yanda kemer dizisi ile ayrılır. Güney kilise duvarında biri batıda narteks başlangıcında ikisi ikonostasiste olmak üzere yarı gömme payeler görülmektedir.

Batı girişinde sonradan eklenen narteks ahşap olup, yapıyı ortalamaktadır. Kiliye giriş batıdan üç kapıyla sağlanır. Bu kapılardan naosa eklenmiş olan iki bölümlü endo nartekse geçilir. Yuvarlak kemerli girişler olup ortadaki daha büyük boyutlardadır. Ortadaki ana kapının sağ ve solunda birer yuvarlak kemerli, pencere mevcuttur. Kilise narteksi doğu - batı ekseninde ikiye, güney - kuzey ekseninde üçe ayrılır. Narteksin orta bölümü iki yanda daha küçük olmak üzere ortada hafif kademeli ve daha büyük üç yuvarlak kemer ve bunları birbirine bağlayan iki kare kesitli dört sütunla direkt naosa geçiş verir. Narteksin naosa geçiş bölümü daha basıktır. Her iki mermer merdivenlerden yukarı gynekeiona çıkılmaktadır. Bu çıkış bölümleri ayrı bir mekan oluşturmaktadır. Mekanın oluşumu ise iki bölüme ayrılan narteksin batı bölümünün kuzey ve güneyinde birer gömme sütunu birleştiren yuvarlak kemer çerçevesi içinde yuvarlak kemer çerçevesi içinde yuvarlak katlı ahşap kapı bulunmaktadır. Narteks bölümünün güneyinde merdivenlerin başlangıcında yerde yuvarlak kemerler içinde yuvarlak çerçeveli ve üstte eksende bir pencere açıklığı görülür. Bu pencere sistemi merdivenlerin çıkış kısmında tekrarlanır. Bu kompozisyon narteksin kuzeyinde tekrarlanır. Bu kompozisyon narteksin kuzeyinde simetrik olarak tekrarlanmaktadır.

Apsis duvarında sol ve sağda yuvarlak kemerli birer pencere yer alır. Bema güney ve kuzeyinde simetrik olarak yine yuvarlak kemerli birer pencere mevcuttur. Bemanın kuzey doğusunda avluya açılan bir kapı görülmektedir. Apsisin aksında Yunan haçı şeklinde bir pencere, kuzey bölümün kuzey duvarında litürjik amaçlı bir çeşme yer alır. Bema kuzey ve güney bölümlerinde doğuda pencere altında ikişer tane yuvarlak kemerli niş açılmıştır. Kilise güney duvarında güney batıda yuvarlak kemerli kapı, eksende üstte anıtsal yuvarlak kemerli üçlü pencere yer alır.

Kubbede yirmibeş pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencereleer kompozit başlıklı sütunları birleştiren sütun kemer kompozisyonu sergiler.

İkonostasion beş bölümlü olup iki basamakla yükseltilmiş, ahşap işçiliğinin doruğa ulaştığı bir sanat eseridir. (Resim 67.4) Kuzey batıdaki taşıyıcı üzerinde ambon, ahşap varak işçiliği sergilemektedir. Güney doğudaki taşıyıcı önünde despot koltuğu, ahşap ve bitkisel motiflidir.

Gynekeion bölümü tüm narteks üzerinde devam eder. Narteks bölümünün simetrisi bu bölümde görülmektedir. Gynekeion kuzey güney doğrultusunda tam ekseninde beş yuvarlak kemer açıklığı ile ikiye bölünmektedir. Kuzey, güney ve ortada yer alan kemerler geniş ölçülerde orta kemerin iki yanında bulunan kemerler ise daha dar ölçülerdedir. Gynekeionu iki bölümlü yapan bu kemerler birbirlerine kuzey ve güneyde aşağıdan paye şeklinde devam eden sütunla ortada iki yuvarlak kemerle birbirlerine bağlanmaktadır. Yine gynekeion kuzey ve güney bölümü narteksteki gibi naosa uzatılmıştır. Gynekeionun kuzey ve güney bölümlerini orta bölümden aşağıdan devam eden payeler birbirlerine iki yuvarlak kemer açıklığı ayırır. Bu bölümün örtü sistemi beşik tonozdur. Gynekeion batısında kuzey güney ekseninde yuvarlak kemerle ayrılmış beşik tonoz örtü sistemi mevcuttur. Gynekeion doğusunda beşik tonoz örtü tekrarlanır. Bu bölümün batı duvarında ortada yuvarlak kemerli pencere açılmıştır. Gynekeion uzatılmış kuzey güney tarafında dıştan düz olan balkon cephesi ortada iç bükey şeklindedir.

Kilise 19.yüzyıl mimari özelliklerini taşıyan, iç ve dış ogelerde eklektik tezniyat uygulanmış, batısındaki nartekste barok usluo kullanılmıştır.

ZOODOKU PİGİ KİLİSESİ (ZOODOKHOV PEGES)

Silivrikapı Balıklı caddesi 3 numaralı yapıdır, Yedikule hastane yolunda bulunmaktadır. Rum Ortodoks Patriklerinin gömüldüğü mezarlıkların bulunduğu kilisedir. Kilise İmparator I Leon (457 - 474) tarafından inşaa edilmiştir. I Iustinianos (527-565) burada bulunan ayazmaya çok önem vermekteydi. Bu nedenle Ayasofya'dan kalan önemli malzemelerle yapıyı genişletmiştir. (186) Daha sonraları 786 yılındaki büyük bir depremle yıkılmış olan yapı İmparatoriçe İrini (797-802) tarafından tekrar inşaa ettirmiştir. Kilise daha sonraki dönemlerde restore edilmiş olup, latin istilası döneminde Lauras Manastırının kilisesi olarak kabul kullanılmıştır. (187) Fetihden sonra kilise önemini yitirir. 27 Nisan 1576'da Gerlach kiliseyi ziyaret edip, harap bir şekilde olduğuna ifade eder. Fetihden sonra padişah fermanlarında Silivrikapıdaki kilisenin Rumlara ait olduğu bildirilir. (188) Kilise 1726 yılında tekrar inşaa edilir. (189) 1786 yılında ikinci yapı da oldukça harap haldedir. (190) Batısında narteksten naosa giriş kapısının üzerindeki kitabede kilisenin Patrik I Kostantinos'un (1830-1834) yardımcılarıyla (1834 yılında) tekrar inşaa ettirildiği bildirilmektedir.

Narteksin güneyinde giriş üzerindeki diğer bir kitabede ise yapının Temmuz 1833 yılında inşaa edildiğini ve açılışının 2 Ocak 1835 yılında gerçekleştirildiğini bildirmektedir. Mimarlarının, Nikolaos Bağcıoğlu Marki Kalfa olduğu belirtilir. Yapımında yardımcı olan kiliselerin adları kitabede görülmektedir. Hacı Anesti Ioannu, Hacı Manoloki Kamera, Kostantinos Ioannis İplikçi, Dimitrias Harkanopoulos Hacımanolakis Kamaras Kostantinos İbanru İplikçi, Yeoryios Fotiadis. Narteksteki diğer bir kitabede ise 1933 tarihli kitabede yapının Niğdeli Mimar K. Maksimiadis tarafından restore edildiği bildirilir.

Etrafı yüksek duvarlarla çevrili bu avlu içinde bulunmaktadır. Avlunun kuzey batısında toplantı odası güney batısında ise manastır kompleksi yer alır. Kilise avlusundaki zemin mezar taşları ile döşenmiş, mezar taşlarının yazıtları Karamanlca yazılmıştır. Türkçe alfabe kullanılarak, Yunanca anlam taşımaktadır. Mezar taşlarının üzerindeki makas terazi gibi betimler ölen kişinin mesleğini belirtmektedir.

Kilise doğu-batı ekseninde üç nefli bu bazilikadır. Yapı dış cephesi düzgün kesme taş ile inşaa edilmiştir. (Resim 68.1) Doğu ve batı cephelerde kırma çatıyla örtülü olan yapı, ana naosda örtü sistemi, orta nefin aksında çapraz tonoz diğer bölümleri beşik tonozludur. Yan nefler beşik tonozla örtülmüştür. Batıdaki narteks dikdörtgen bir planlı, tavan örtüsü ise çapraz tonozlara sahiptir. Doğudaki, bema kısmı ortada iki basamak daha yüksek, içinde yer alan, apsis yarım yuvarlağı yarım kubbeye örtülüdür. Yapının doğusunda, apsis dışta yarım konik çatıya örtülmüştür (Resim 68.2) Kilisenin naosda yan nefleri orta neften bir basamak daha yüksektir. Naos ve narteks zemini mermer döşelidir.

Ana naosta orta nefler yan neflerin iki katı büyüklüğündedir Nefleri birbirinden köşeleri yuvarlatılmış kare kesitli payelere oturan altı sütunla ayrılmaktadır. Sütun başlıkları İon volütlü olup, volütler arasında girland motifi yer alır. (Resim 68.3) Sütunlar birbirine yuvarlak kemerlerle bağlıdır.

Yapının batısında yer alan nartekste avludan kuzey ve güneyden beşer tane giriş yer alır. Narteksin kuzeyinde kapı yuvarlak kemer nişe sahiptir. Batısında eksende ve kuzeyde birer yuvarlak kemerli kapı ile İstanbul ikumenik Patrik mezarlarının bulunduğu avluya çıkılmaktadır. Eksendeki kapının güneyinde iki, kuzeyinde bir tane kare kesitli pencere mevcuttur. Naosa giriş kapıları, narteks tarafında kare mermer çerçeveli üstlerinde girland ve düğme şeklinde alçak rölief yapılmıştır. Apsisin tam aksında oval derin nişli bir pencere yer alır. Apsisin üstünde doğu duvarda üç yuvarlak kemer nişli pencere açılmıştır. Bema kuzeyinde doğu duvarın aksında kilit taşına sahip bir niş, kuzey duvarda bir yuvarlak kemer nişli pencere altında tekrar bir niş yine bu bölümün doğu duvarının üst bölümünde yarım yuvarlak kemer nişi içinde yuvarlak kemerli pencere mevcuttur. Güney bölümde doğu duvarda altta kilit taşlı niş, üstte yarım yuvarlak kemer nişli pencere, güney duvarında yuvarlak kemer nişi içinde kare pencere mevcuttur.

Naosun kuzey duvarında dört anıtsal yuvarlak kemer nişi kare kesitli pencere ve kuzey batıda avluya açılan yuvarlak kemer nişli kapı mevcuttur. Kapı seviyesi üç basamak daha yüksektir. Naosun güney duvarında ise beş yuvarlak kemer nişi içinde kare kesitli pencereler açılmıştır.

İkonostasion mermer olup, üzerinde stilize korint sütun başlıklı kare kesitli yivli beyaz mermer gömme sütunlarla bölümlere ayrılmıştır. Altaki daha büyük olmak üzere üç tane üçgen alınlıkla sona ermektedir. Üçgen alınlık içinde son akşam yemeği tasvir edilmiştir. (Resim 68.4) Ambon kuzey batıdan ikinci sütun üstünde mermer konstrüksiyondur. (Resim 68.5) Mermer despot koltuğu güney doğudan üçüncü sütun önünde yer alır (Resim 68.6)

Gynekeiona narteks kuzey batısının duvarındaki merdivenle çıkılmaktadır. Gynekeion düz dikdörtgen planlı, orta kısmında orta nefin devamında birer yarım sütun bulunmakta, kuzey ve güney duvarında ise birer gömme sütun uygulanmıştır. Batı duvarında, apsiste uygulanan üçlü pencere kompozisyonu tekrarlanır. Bu kompozisyonun altındada beş pencere daha yer alır. Gynekeion güney duvarında, batısında birer pencere yer açılmıştır.

Kilise ana mekanda uygulanan sütun, tonoz gibi mimari öğeler ikonostasion, ambon ve despot koltuğu gibi litürjik öğeler, eklektik usluptadır. orta nef tanozu Rönesans etkisinde kalem işi motiflerle süslenmiştir.

VI. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ondokuzuncu yüzyıl Rum Ortodoks kiliseleri başlığı altında ele aldığımız, Fener Rum Patrikhanesine bağlı kiliselerin çoğunluğunun tarihçesi Bizans kökenli olmasına karşın, incelenen dönemde azınlıklara verilen haklar sonucunda yeniden inşa edilmiş, veya yapılan büyük restorasyonlarla değişikliklere uğramıştır. İncelenen atmışsekiz kiliseden ellisekiz yapı ondokuzuncu yüzyılda inşa edilmiştir. Diğer yapılar ise, Bizans kilisesi olarak ayakta kalan Panayia Mouhliotissa, onyedinci ve onsekizinci yüzyılda inşa edilen Ayia Efimia, Ayia Paraskevi (Hasköy), Ayios Dimitrios (Kuruçeşme), Ayios Dimitrios (Kurtuluş), Ayios Dimitrios Ksiloportas, Ayios Yeoryios Potiras, Panayia (Beşiktaş), Taksiarhis (Balat), Ayios İoannis Prodromos (Kuruçeşme) kiliseleridir.

Katalog şeklinde ele alınan yapılar 19.y.y'ın ilk yarısında inşa edilen kiliseler, erken dönem Bizans kiliselerinin bir tekrarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar dış tezniyat yönünden tamamen yalın ve sade, sosyal dini yapılardır. Yapılan araştırmada tesbit edilen bu kiliseler: Analipsis (Samatya), Analipsis (Bakırköy), Ayia Paraskevi (Hasköy), Ayia Paraskevi (Büyükdere), Ayia Paraskevi (Beykoz) Ayios Dimitrios (Kurtuluş), Ayios Dimitrios (Kuruçeşme), Ayios Dimitrios Ksiloportas, Ayios Dimitrios (Sarmaşık), Ayios Fokas, Ayios Haralambos, Ayios İoannis Hrisostomas (Kalamış), Ayios İoannis Prodromos (Yenimahalle), Ayios Kiryakos (Eğrikapı), Ayios Kostantinos ve Eleni (Paşabahçe), Ayios Kortantinos ve Eleni (Samatya), Ayios Kostantinos (Tarabya), Ayios Minas (Samatya) Ayios Nikolaos (Topkapı) Ayios Nikolaos (Yeniköy), Ayios Nikolaos (Samatya), Ayios Stefanos, Ayios Theodoros, Ayios Pandleimon, Ayios Yeoryios (Fener), Ayios Yeoryios (Edirnekapı), Ayios Yeoryios (Ortaköy), Ayios Yeoryios (Kuzguncuk), Ayios Yeoryios (Çengelköy), Ayios Yeoryios (Bakırköy), Ayios Yeoryios Potiras, Metamorfosis (Kandilli), Panayia (Beşiktaş) Panayia (Yeniköy) Panayia Balinu, Panayia Cihanumma, Panayia Eksimarmaron, Panayia Evangelistria (Boyacaköy), Panayia Hançeriotissa, Panayia ton İsodion, Panayia ton Uranon,

Panayia Suda, Panayia (Belgratkapı), Profitis İlias (Üsküdar), Taksiarhis (Balat), Taksiarhis (İstinye), Zoodoku Pigi kiliseleridir. Saçak altında ve apsis çatısı bitimindeki adı geçen yapılarda, silmeler dışında, pencere ve kapılar düzgün kesme taş veya mermerlerle çerçeveselendirilmiştir. Bu yapılardan Ayios Hikolaos (Yeniköy), Panayia (Yeniköy), Panayia Yon İsoodion, Panayia (Beşiktaş) Ayia Paraskevi (hasköy) Ayios Nikolaos (Cibali) kiliseleri batısındaki narteks girişleri neo-klasik sütunlarla sınırlandırılarak, pencere-kapı kompozisyonu oluşturulmuş, Kostantinu ve Eleni (paşabahçe) kilisesinin pencere çerçeveleri üzerinde haç motifi bulunan kilit taşları konulmuştur. Analipsis (Bakırköy) ve Ayios Stefanos (Yeşilköy) mimarlarının kendi üsluplarını katararak kare kesitli sütunlar, değişik kompozisyonda uygulanan pencerelerle yapılara hareketlilik kazandırılmıştır. Ayios Yeoryios (Fener), dış batı cephelesinde erken Rönesans ve Manyerist etki gözlenmektedir. Kendine özgü stiliyle ortaya çıkan ve mimarın etkisinde olduğu eklektik dönem yapısı İoannis Hrisostomos (Kalamış), kilisesi için aynı olgu ifade edilebilir. Erken dönem Bizans kiliseleri üslubunda inşa edilen kiliseler, dış cephelerine tezat olarak iç tezniyata önem verilmiş, narteks ile naosta mimariye bağlı öğelerde uyguladıkları neo-klasik sütunlar, kemer kompozisyonları ile ekleksizm etkisinde olduklarını kanıtlamışlardır. Bununla birlikte ikonostasion, despot koltukları ve ambonlarda görülen barok, rokoko ve rönesans uygulanmıştır.

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğunun vermiş olduğu imtiyazlardan yararlanılarak inşa edilen yapılar daha anıtsaldır. Bizans ve rönesans üslubunun ön plana çıkarılarak uygulandığı yapılar : Ayia Paraskevi (Tarabya), Ayia Triada (Taksim), Ayia Triada (Kadıköy), Ayios Athanasios, Ayios Yeoryios Kiparissas, İoannis Prodromos (Kuruçeşme), Ayios Yeoryios (Yeldeğirmeri), Dodeka Apostoli, Panayia Elpida, Ayia Kiriaki, Ayios İğnatios Kilisesi, Profitis İlias (Arnavutköy), Taksiarhis (Arnavutköy), Metamorfosis (Şişli) kiliseleridir. Bu dönemde verilen izne bağlı olarak çephelelere hareketlilik kazandırılmış ve tüm mimari üsluplar birarada kullanılmaya başlanmıştır. Ortada bir kubbenin örttüğü ve yan bölümlerde tonozlarla desteklendiği sistemde yapılarda dış tezniyata paralel olarak iç tezniyatta zengindir. Neo-klasik sütunlar kemer arşitrav kompozisyonları ikonostasionda, ambon ve despot koltuklarında barok, rokoko ve rönesans özellikler birarada kullanılmıştır. Belirtilen mimari üslupta uygulanan yapılarda dış tezniyat

açısından en sade özellikler taşıyan Ayia Paraskevi (Tarabya), Profitis İlias (Arnavutköy) kiliseleridir. Bu kiliselerden Ayia Paraskevi dış cephede gömme sütunlarla hareketlendirilmiştir. Ayios Yeoryios (Yeldeğirmeni) kilisesinde zengin bir mozaik ve fresko tekniği göze çarpmaktadır. Kariye Camiisinin mozaik ve freskoları örnek olarak uygulanmıştır. Resmin mozaik olarak yapının dışına taşıdığı tek örnek ise Metamorphosis (Şişli) kilisesidir.

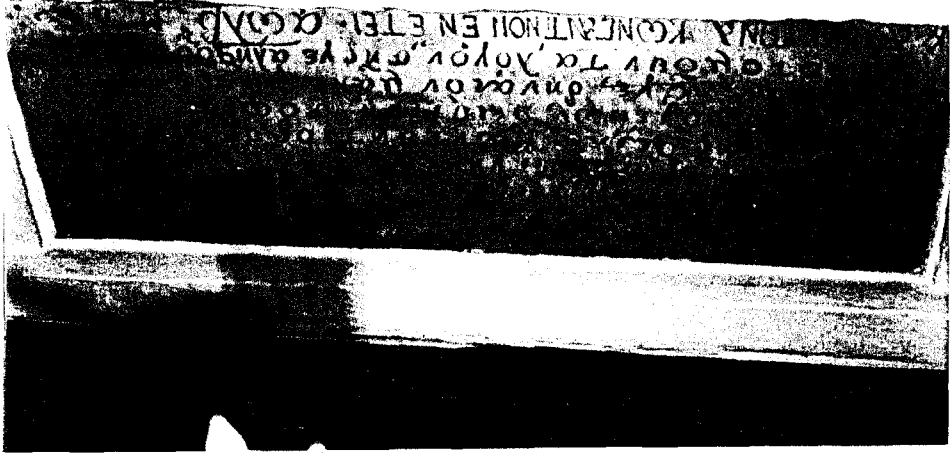
Bizans ve rönesans üslubunun uygulandığı kiliseler dışında gotik mimari üslup özellikleri ele alınmıştır. Bunun en güzel örneğini ise Ayia Triada (Kadıköy) giriş cephesi, Panayia Evangelistria (Dolapdere) ve kısmi olarak Arnavutköy (Taksiarhis) kiliselerinde görülebilmektedir. Bu dönemde inşa edilen yapılarda ortaçağ pencere sistemi Ayia Triada (Taksim), Ayia Triada (Kadıköy), Taksiarhis (Arnavutköy), Metamorfosis (Şişli) de uygulanmış bunun dışında gül pencerenin görüldüğü yapılar ise Ayia Triada (Taksim), Panayia Elpida (Kumkapı) olmuştur. Yapıların dış tezniyatı açısından incelendiğinde barok üslubun etkin olarak Kostantinu ve Eleni (Tarlabaşı) kilisesinde ön plana çıkar. Yapılara bağlı çan kulelerinde barok üslup uygulansa dahi, bu üslup özellikleri iç tezniyatta litürjik öğelerde daha etkin olarak görülebilmektedir.

Ondokuzuncu yüzyılda tüm mimari üslup özelliklerinin birarada kullanıldığı eklektisizmi yaratan bu üslup Rum Ortodoks kiliselerinde görülmektedir. Katalog kapsamında incelenen yapıların tümü olarak ele alındığında yapıların eklektisizmin uygulandığı dönemden etkilendiği açıkça görülmektedir. Dış tezniyatta görülebildiği yapılardaki eklektik üslup, tezniyatın dış ceplerde yalın olduğu yapılarda dahi naosta mimariye bağlı sütun, kemer, paye, tonoz, arşitrav gibi öğelerde, ikonalarda, tonoz süslemelerinde tasvirlerde ve ikonostasion, ambon, despot koltuğu, altar gibi litürjik öğelerde yoğun olarak etkisini göstermektedir.

Yapılan araştırmalarda eklektik üslupta inşa edilmiş, kiliselerden bağımsız çan kulelerine en güzel örnek Ayios Kostantinos ve Eleni (Samatya) ve Ayios Pandeileimon (Kuzguncuk) kiliselerinin çan kuleleridir.

Katalog halinde incelenen yapılardan çoğunun tahrip olduğundan ötürü belli aralıklarla restorasyonlar gerçekleştirilmekte, boğaz kiliseleri hariç çoğunun bilimsel restorasyondan uzak olduğu açıkça gözlenmektedir.

Resim 1.1 Analipsis Kilisesi (Samatya) Narteks kitabesi

Resim 1.2 Analipsis Kilisesi , Çan Kulesi

Resim 1.3 Analipsis Kilisesi, Doğu cephesi

Resim 1.4. Analipsis Kilisesi, Sütun başlığı

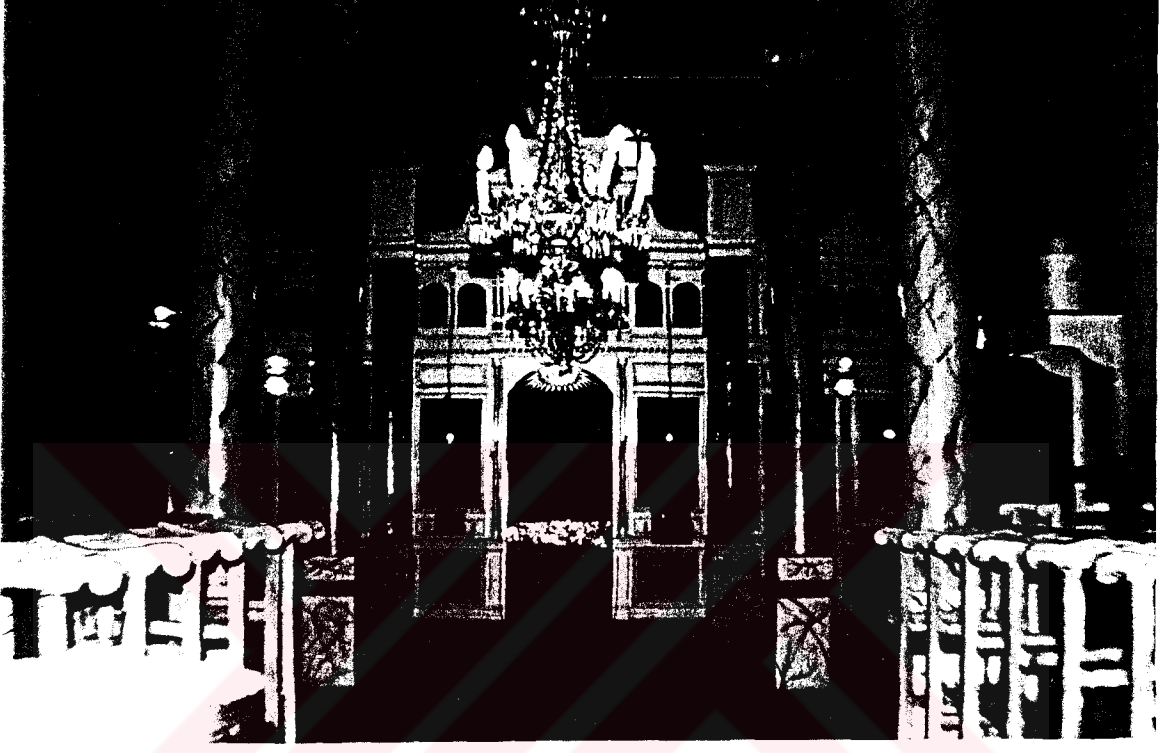
Resim 1.5 Analipsis Kilisesi, Ambonu

Resim 2.1 Analipsis Kilisesi (Bakirköy) Batı cephesi

Resim 2.2 Analipsis Kilisesi (Bakirköy) Doğu cephesi

Resim 2.3 Analipsis Kilisesi (Bakırköy) İkonostasion

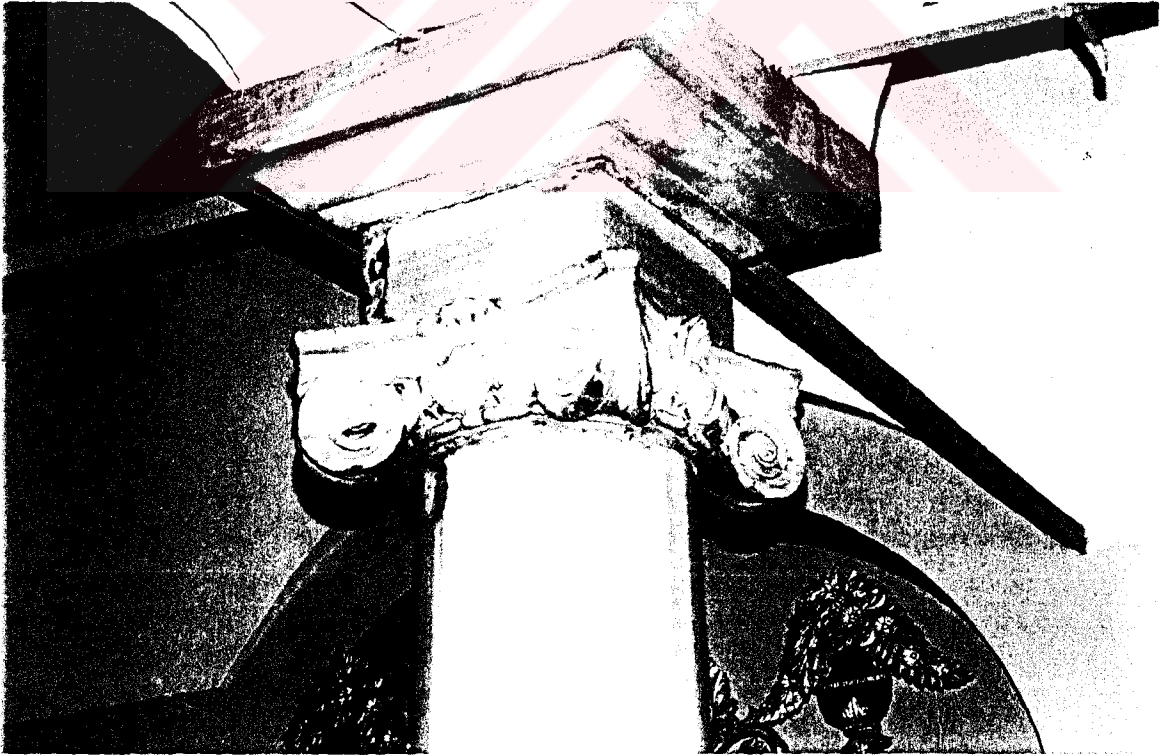
Resim 3.1 Ayia Efimia Kilisesi Mezar Steli

Resim 3.2 Ayia Efimia Kilisesi Kubbesi

Resim 3.3 Ayia Efimia Kilisesi Sütun Başlığı

Resim 3.4 Ayia Efimia Kilisesi Naos Batısında Sütun Başlığı

Resim 3.5 Ayia Efimia Kilisesi Ahşap Ambon

Resim 3.6 Ayia Efimia Kilisesi Despot Koltuğu

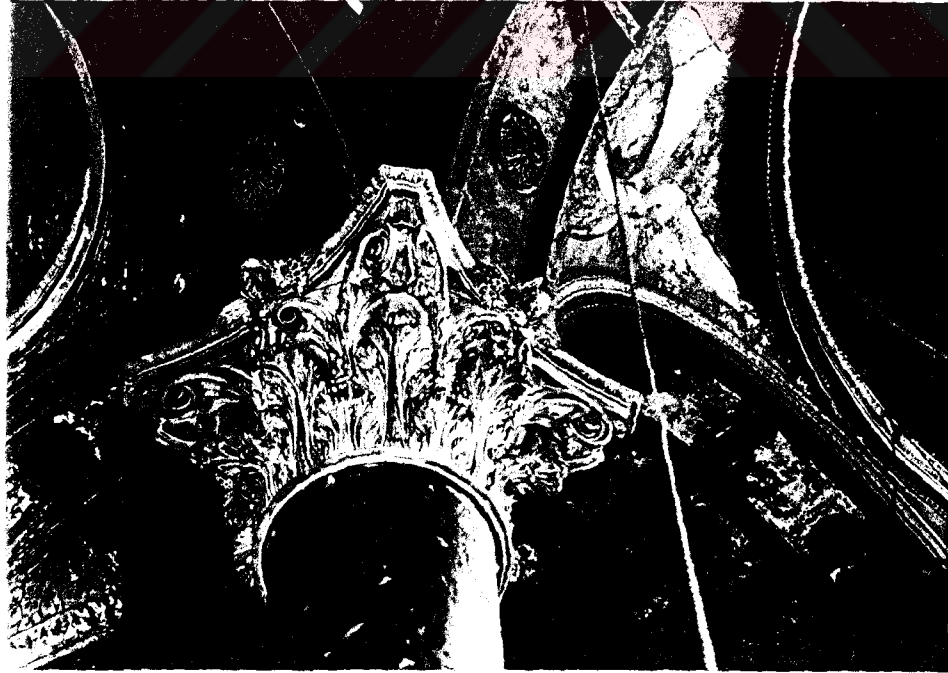
Resim 4.1 Ayia Kiryaki Kilisesi Dış Cephesi

Resim 4.2 Ayia Kiryaki Kilisesi Çan Kulesi

Resim 4.3 Ayia Kiryaki Kilisesi Batıdaki Giriş

Resim 4.4 Ayia Kiryaki Kilisesi Kompozit Sütunlar

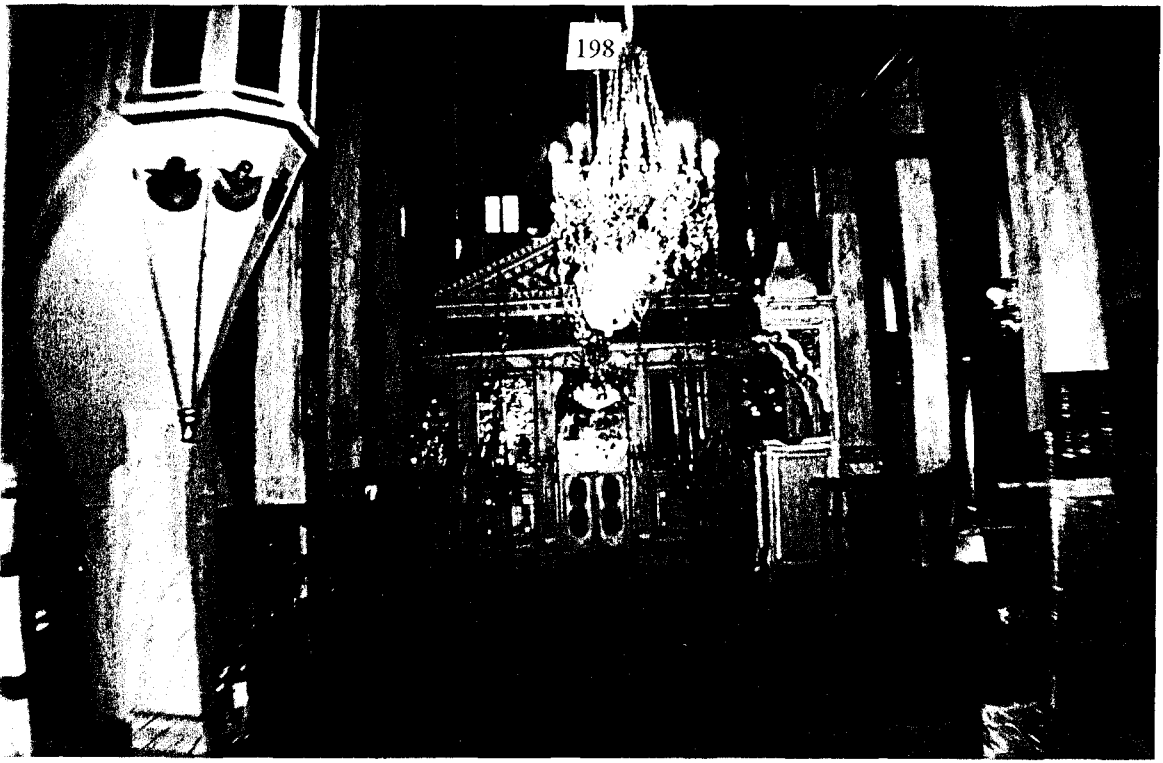
Resim 4.5 Ayia Kiryaki Kilisesi İkonostasion

Resim 5.1 Ayia Paraskevi Kilisesi (Büyükdere) Batı Cephesi

Resim 5.2 Ayia Paraskevi Kilisesi (Büyükdere) Doğu Cephesi

Resim 5.3 Ayia Paraskevi Kilisesi (Büyükdere) Naos

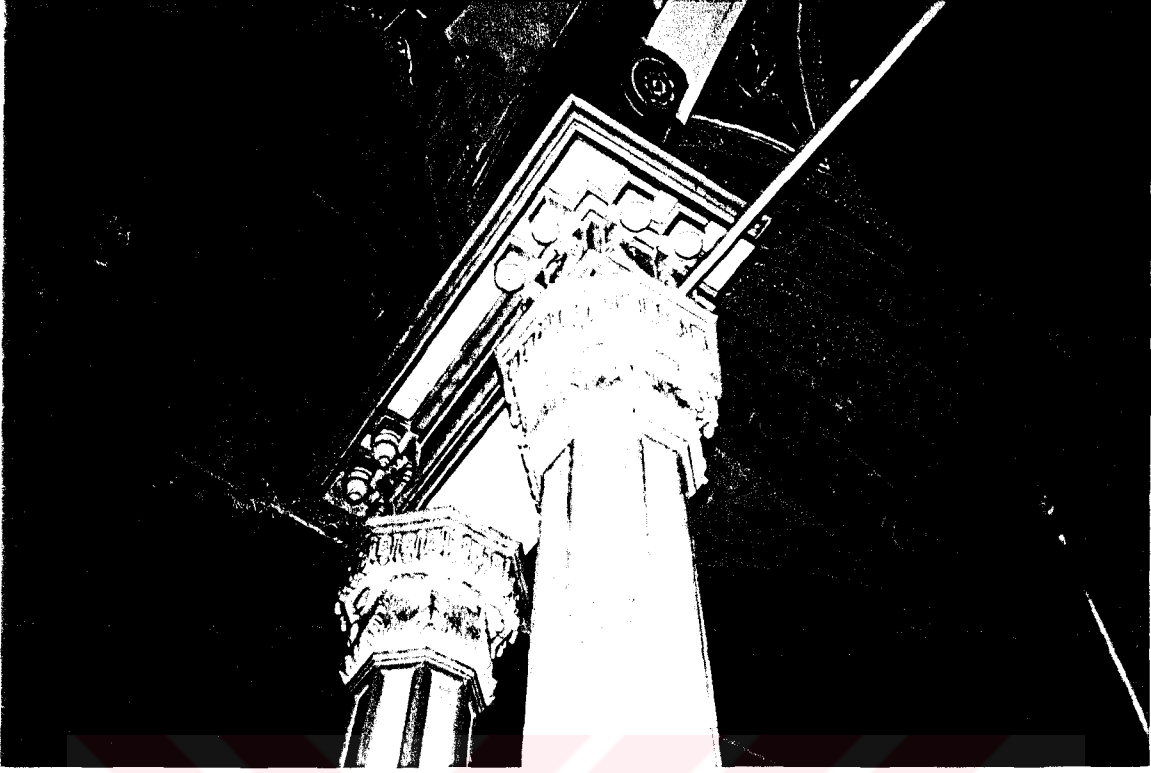
Resim 5.4 Ayia Paraskevi Kilisesi (Büyükdere) Despota Koltuğu

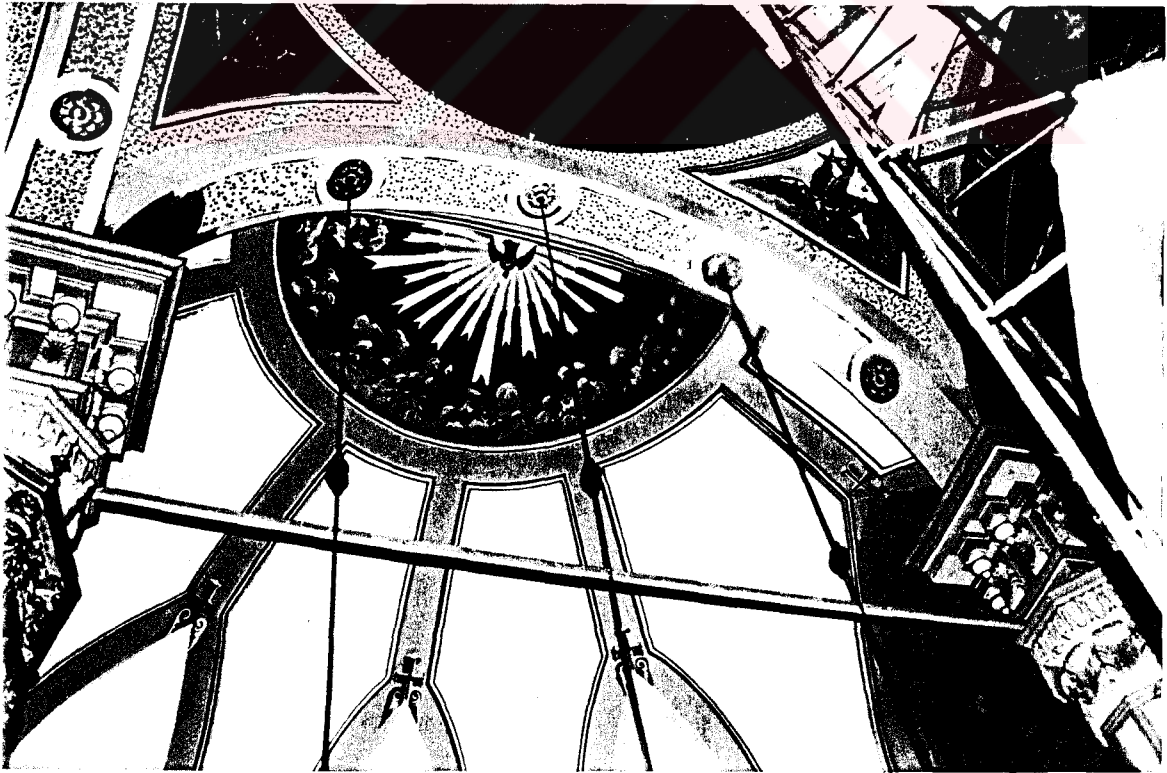
Resim 6.1 Ayia Paraskevi Kilisesi (Tarabya) Dış Çehresi

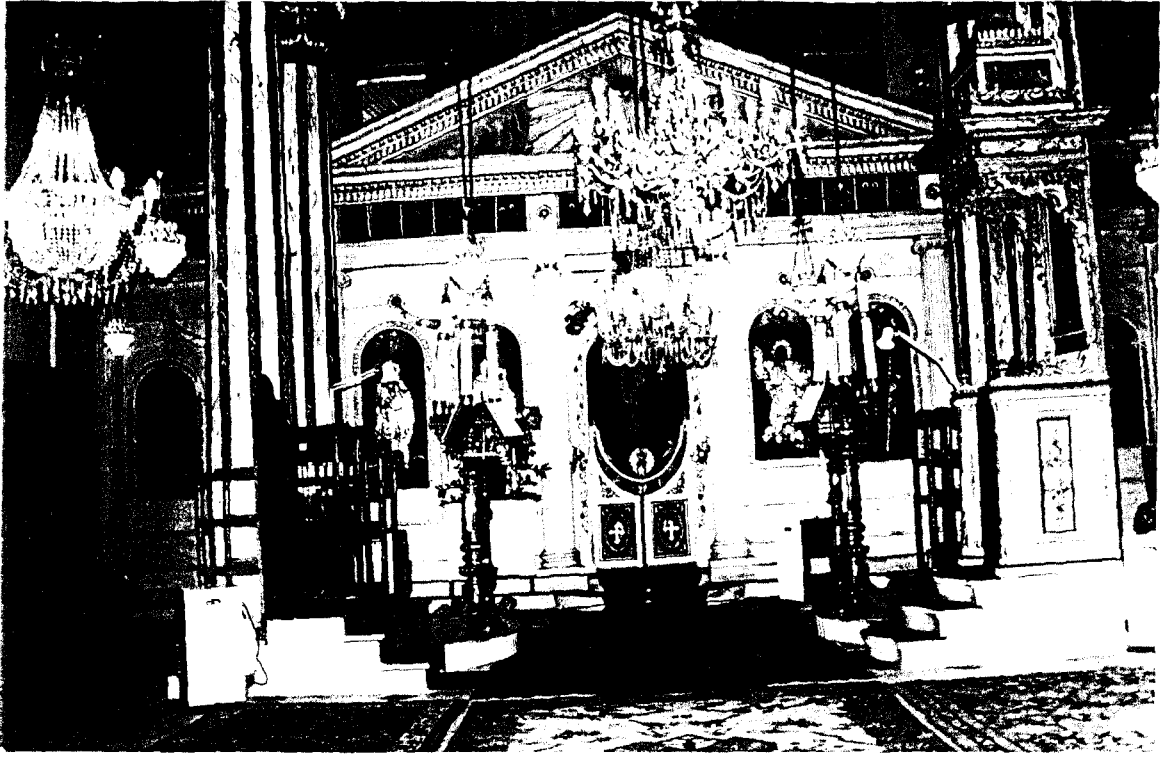
Resim 6.2 Ayia Paraskevi Kilisesi (Tarabya) Kubbe Kasnağı

Resim 6.3 Ayia Paraskevi Kilisesi (Tarabya) İkiz Sütunlar

Resim 6.4 Ayia Paraskevi Kilisesi (Tarabya) Sivri Kemerler

Resim 6.5 Ayia Paraskevi Kilisesi (Tarabya) Naos

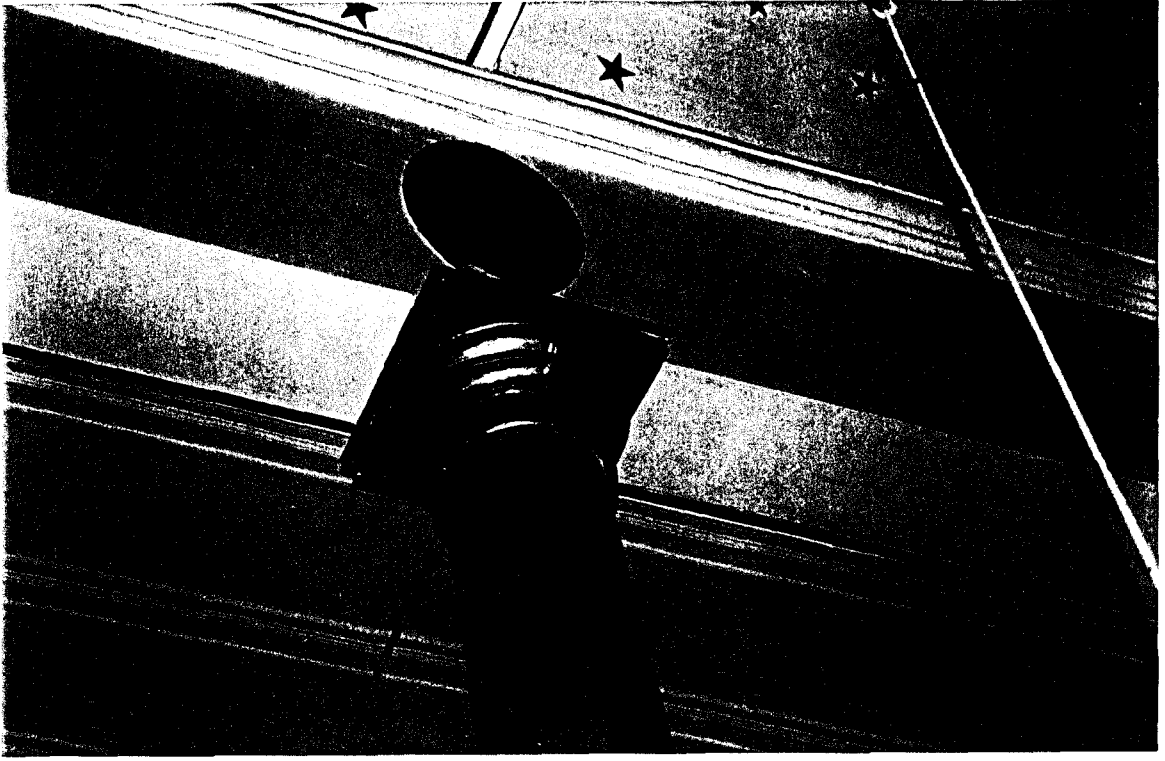
Resim 6.6. Ayia Paraskevi Kilisesi (Tarabya) Ambon

Resim 7.1 Ayia Paraskevi (Beykoz) Batı Cephesi

Resim 7.2 Ayia Paraskevi (Beykoz) Doğu Cephesi

Resim 7.3 Ayia Paraskevi (Beykoz) Naos Sütun Başlığı

Resim 7.4 Ayia Paraskevi (Beykoz) İkonostasion

Resim 8.1 Ayia Paraskevi (Hasköy) Çan Kulesi

Resim 8.2 Ayia Paraskevi (Hasköy) Dış Cephesi

Resim 8.3 Ayia Paraskevi (Hasköy) Doğu Cephesi

Resim 8.4 Ayia Paraskevi (Hasköy) İkonostasi

Resim 8.5 Ayia Paraskevi (Hasköy) Ambon

Resim 8.6 Ayia Paraskevi (Hasköy) Despot Koltuğu

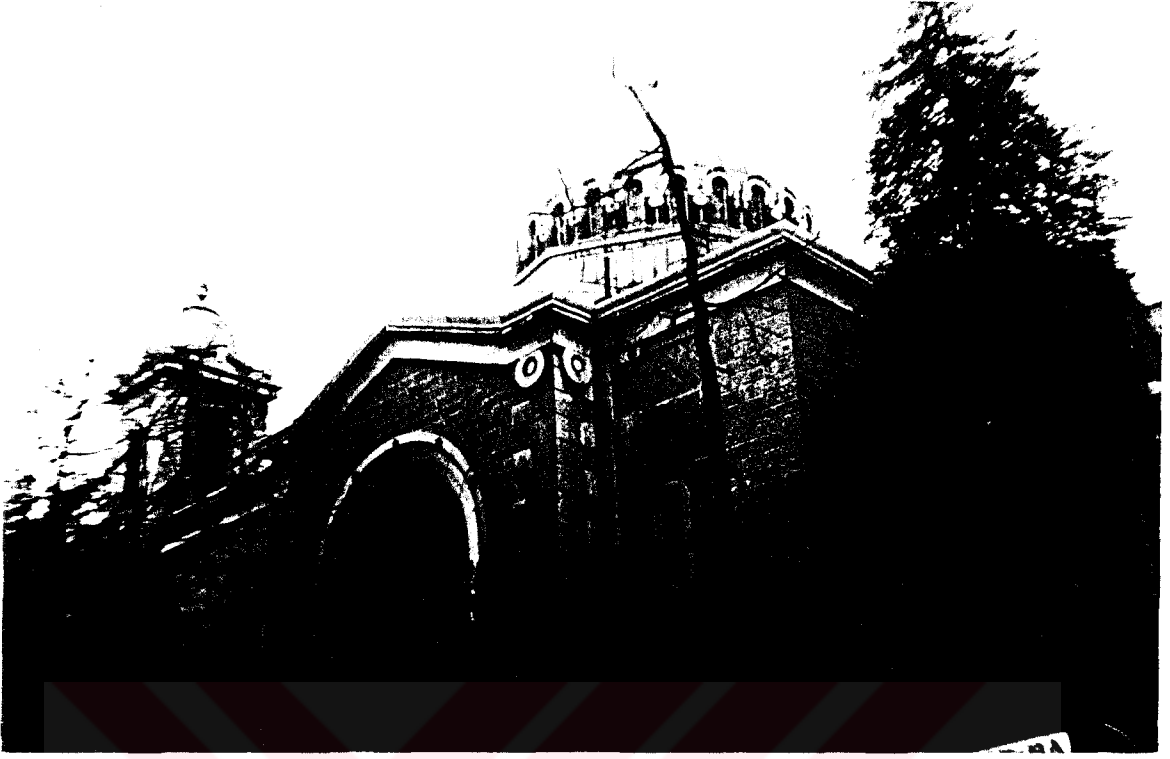
Resim 9.1 Ayia Triada Kilisesi (Taksim) Batı Cephesi Giriş

Resim 9.2 Ayia Triada Kilisesi (Taksim) Naos Sütun Başlıkları

Resim 9.4 Ayia Triada Kilisesi (Taksim) Dış Cephesi

Resim 10.1 Ayia Triada Kilisesi (Kadıköy) Dış Cephesi

Resim 10.2 Ayia Triada Kilisesi (Kadıköy) Apsisi

Resim 10.3 Ayia Triada Kilisesi (Kadıköy) Batı Cephe Girişi

Resim 10.4 Ayia Triada Kilisesi (Kadıköy) Despot Koltuğu

Resim 11.1 Ayios Athanasios Kilisesi

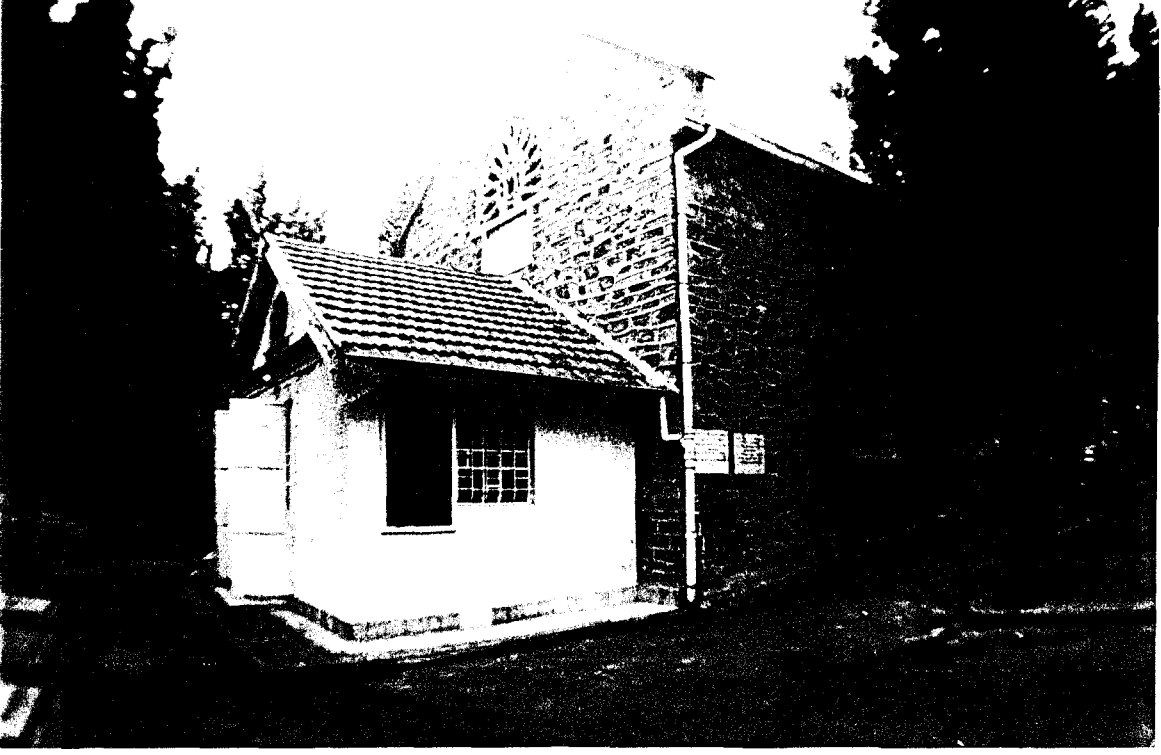
Resim 11.2 Ayios Athanasios Kilisesi Çan Kuleleri

Resim 11.3 Ayios Athanasios Kilisesi Paye Başlıkları

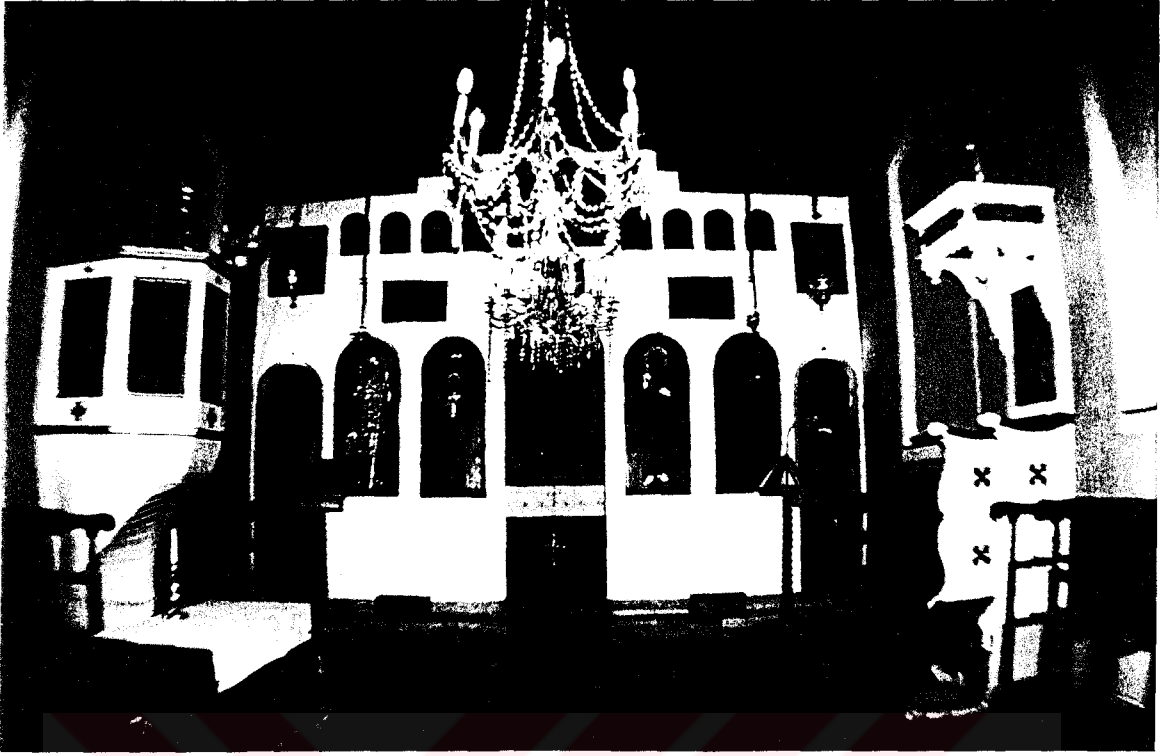
Resim 11.4. Ayios Athanasios Kilisesi Ahşap Ambon

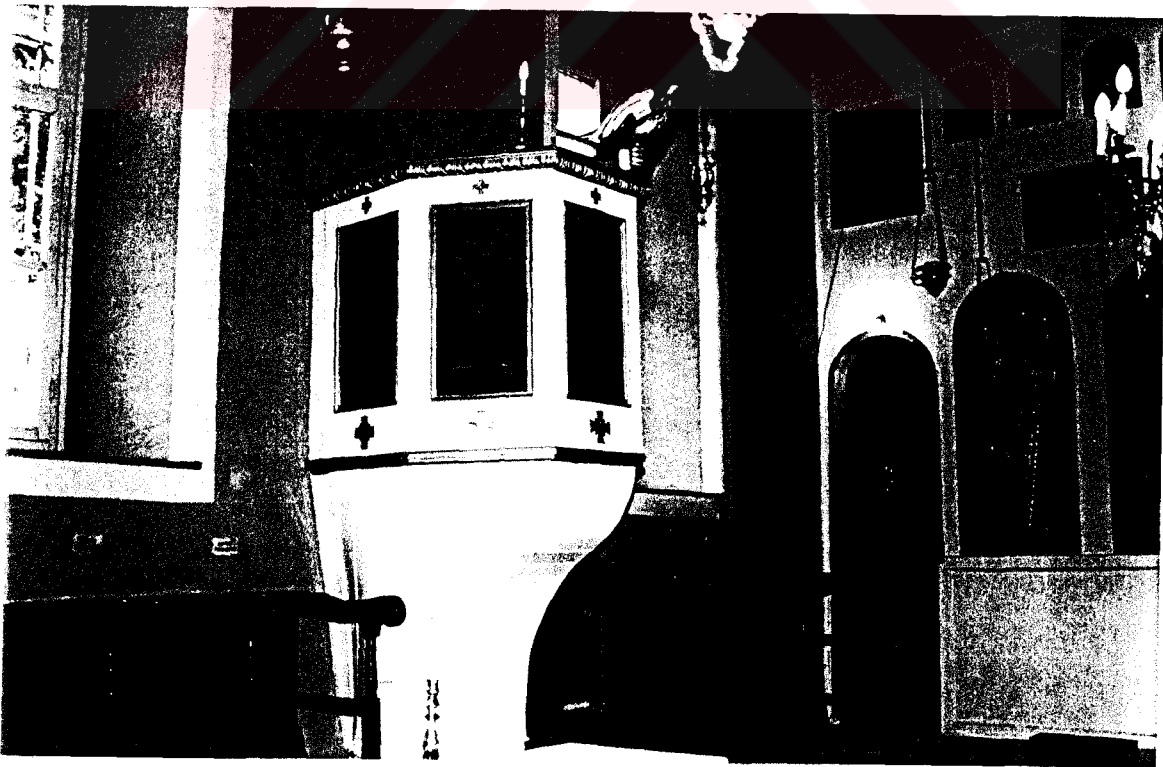
Resim 12.1 Ayios Elefterios Kilisesi Dış Cephesi

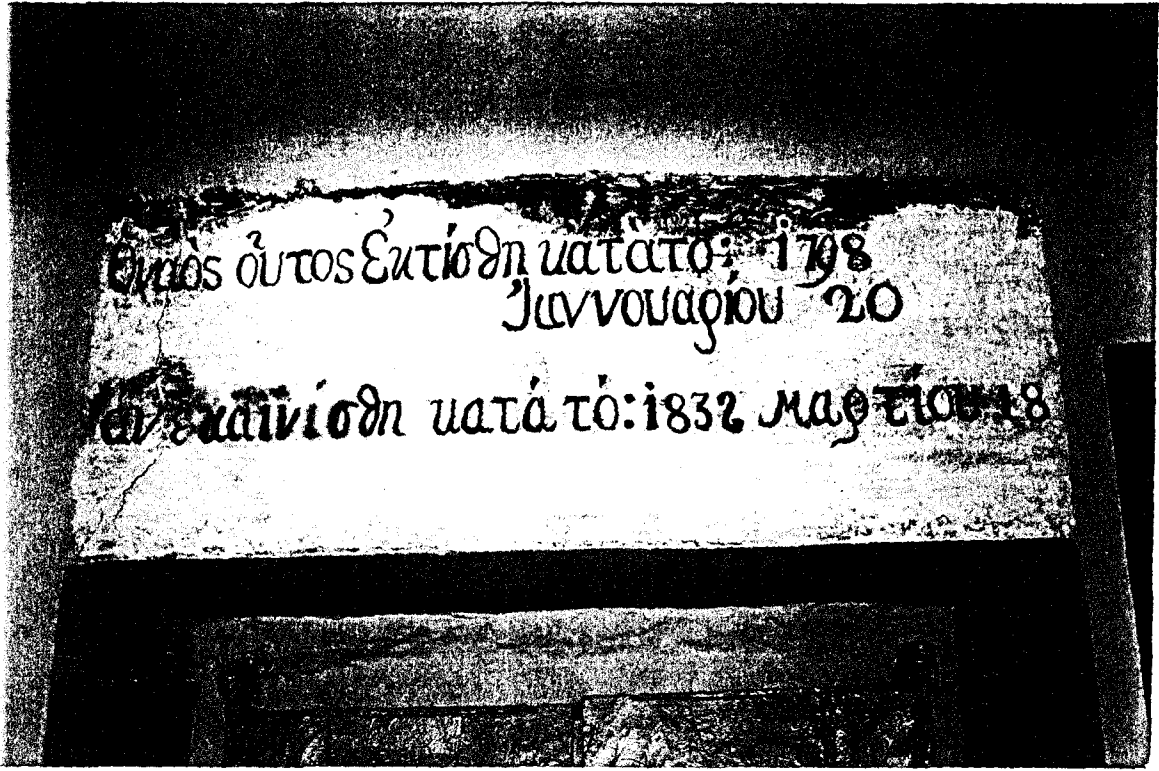
Resim 12.2 Ayios Elefterios Kilisesi Apsis Yarım Yuvarlağı

Resim 12.3 Ayios Elefterios Kilisesi İkonostasion

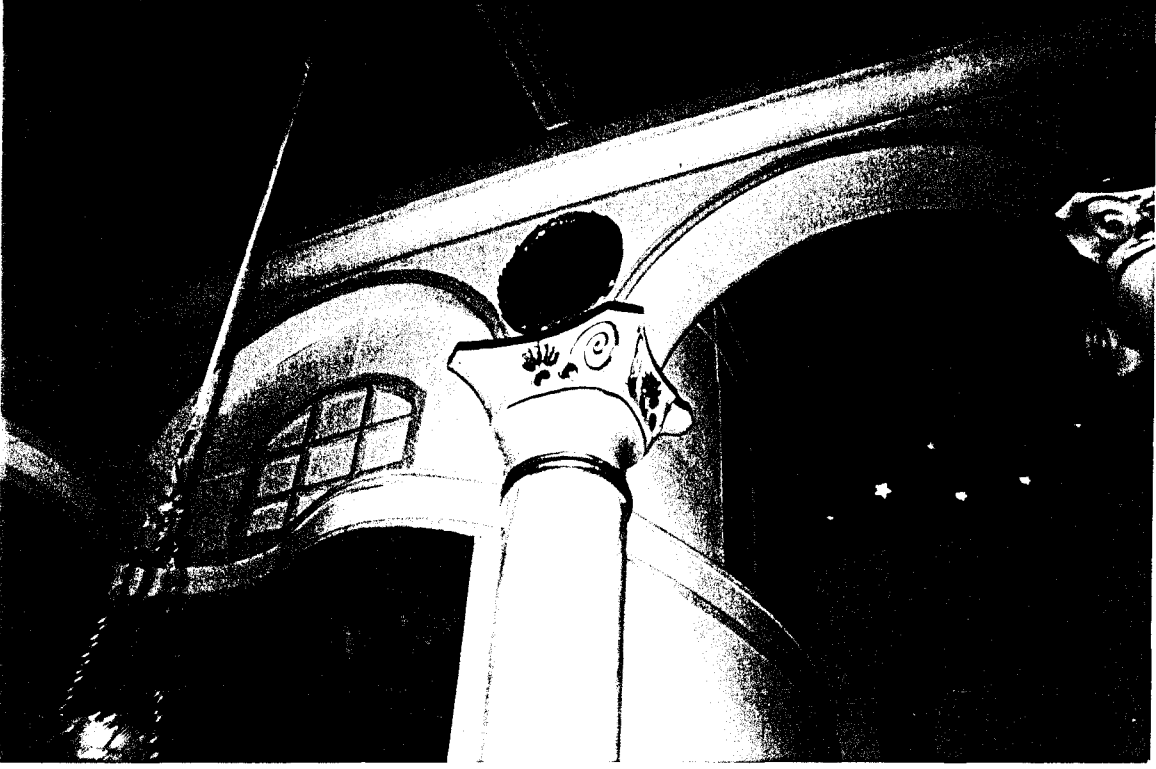
Resim 12.4 Ayios Elefterios Kilisesi Ambon

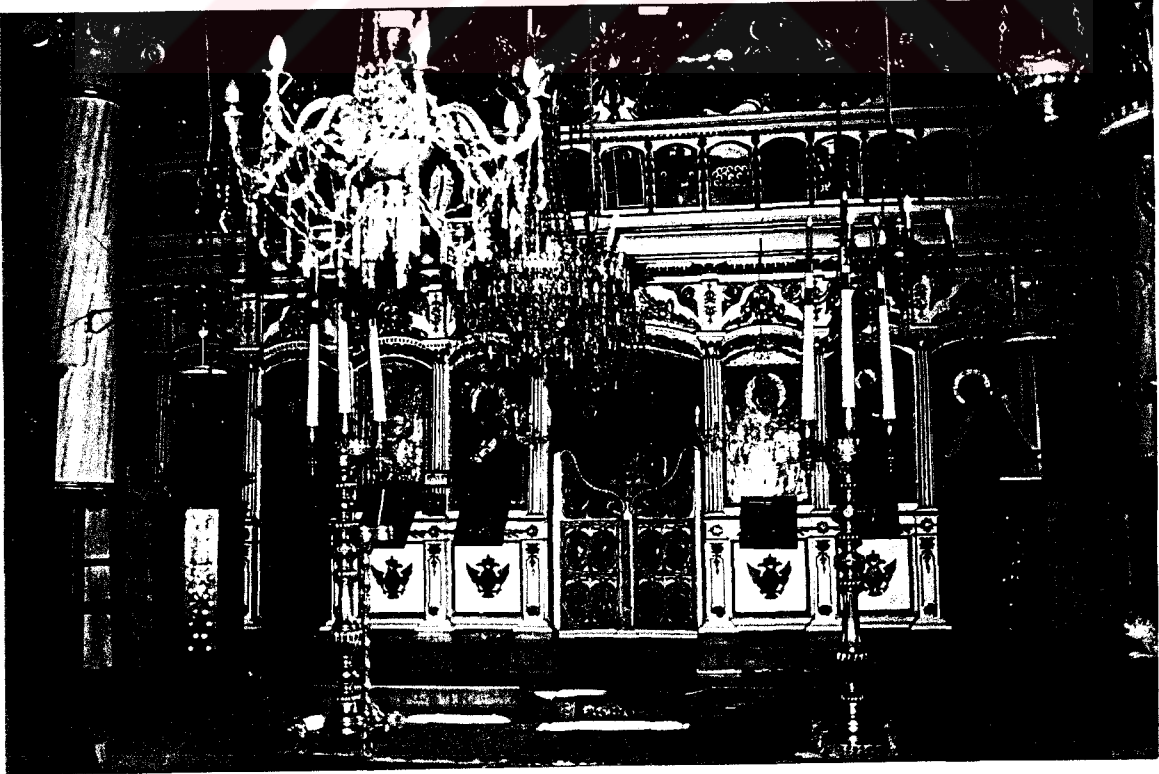
Resim 13.1 Ayios Dimitrios Kilisesi (Kuruçesme) Kitabesi

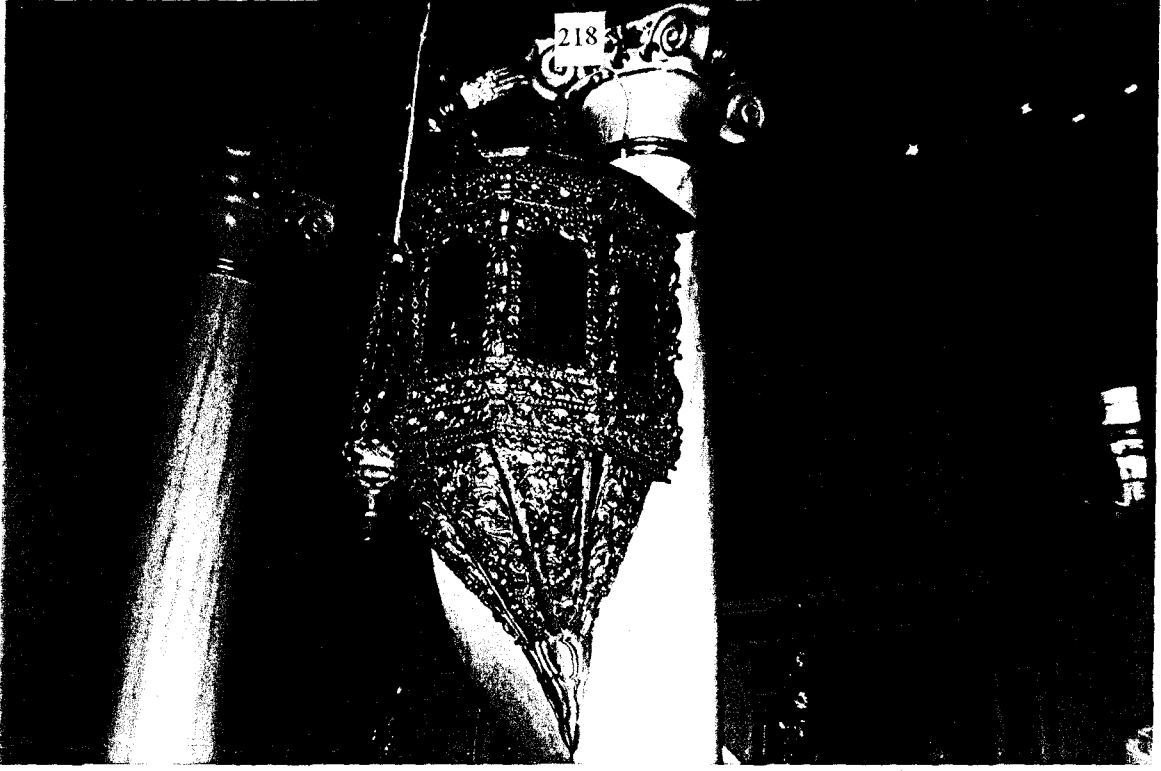
Resim 13.2 Ayios Dimitrios Kilisesi (Kuruçesme) Dış cephesi

Resim 13.3. Ayios Dimitrios Kilisesi (Kuruçesme) Sütun Başlıkları

Resim 13.4 Ayios Dimitrios Kilisesi (Kuruçesme) İkonostasion

Resim 13.6 Ayios Dimitrios Kilisesi (Kuruçesme) Despot Koltuğu

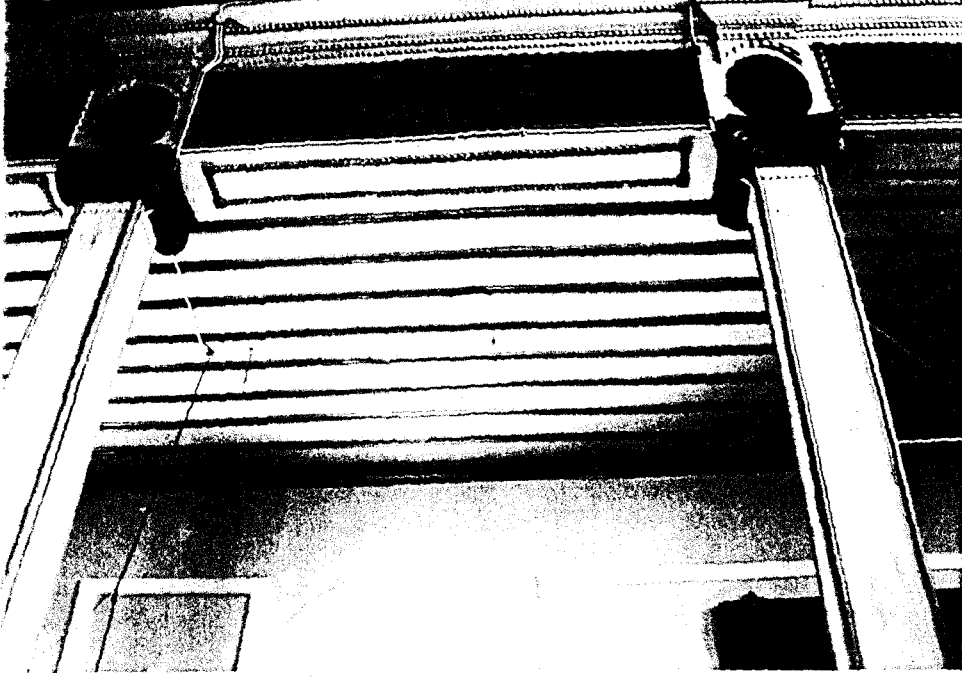
Resim 13.6 Ayios Dimitrios Kilisesi (Kuruçesme) Despot Koltuğu

Resim 14.1 Ayios Dimitrios Sarmaşık Dış Cephesi

Resim 14.2 Ayios Dimitrios Sarmaşık Doğu Cephesi

Resim 14.3 Ayios Dimitrios Sarmaşık Sütunu

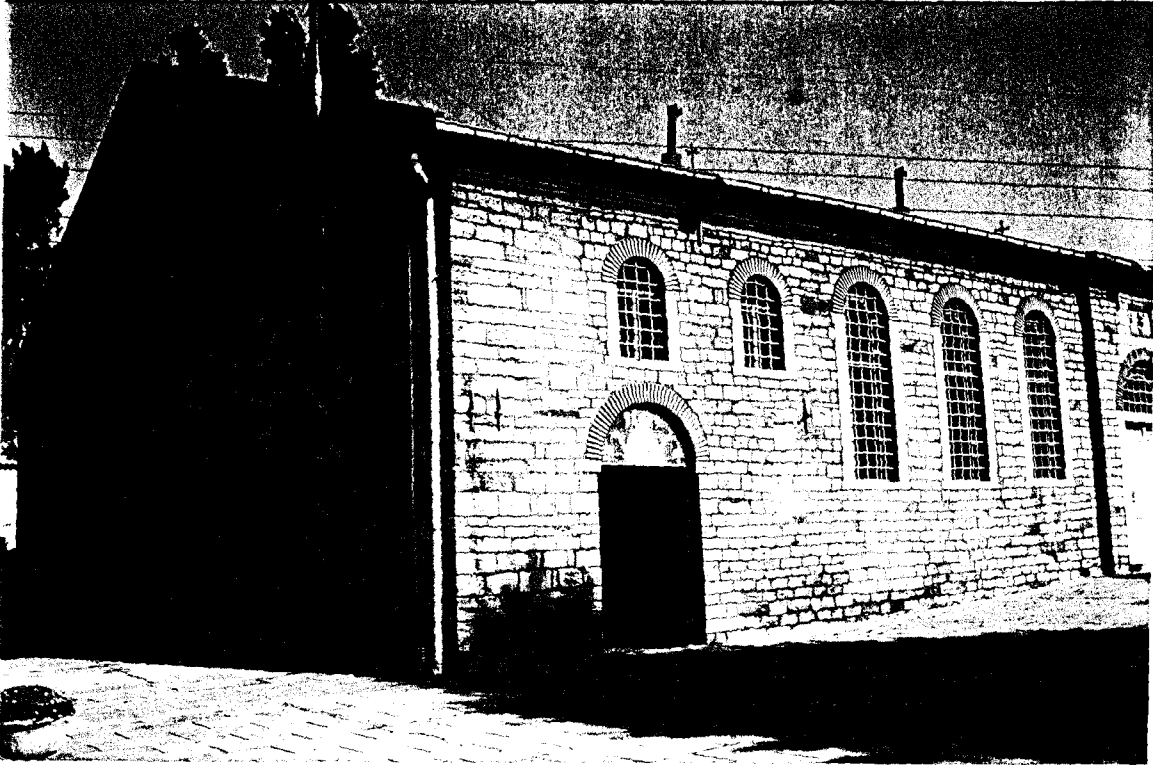
Resim 14.4 Ayios Dimitrios Sarmaşık Ambon

Resim 15.1 Ayios Dimitrios Kilisesi (Kurtuluş) Batı Cephesinde Kitabesi

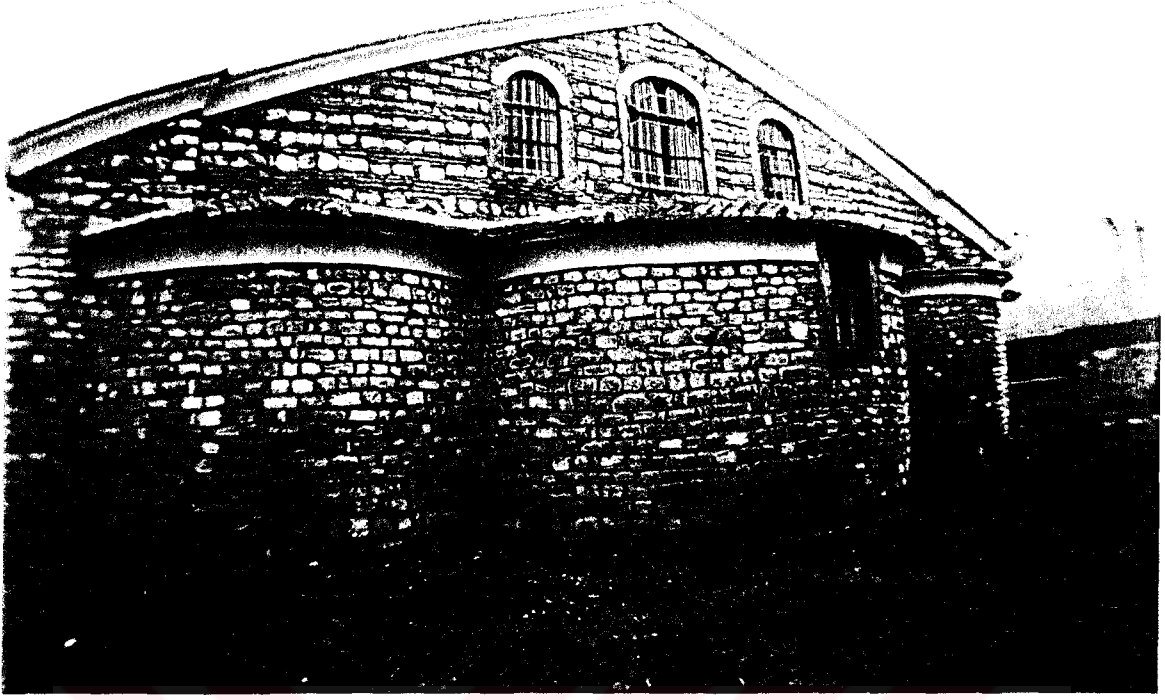
Resim 15.2 Ayios Dimitrios Kilisesi (Kurtuluş) Doğu Cephesi

Resim 15.3 Ayios Dimitrios Kilisesi (Kurtuluş) Batı Cephesi

Resim 15.4 Ayios Dimitrios Kilisesi (Kurtuluş) Sütun Dizisi

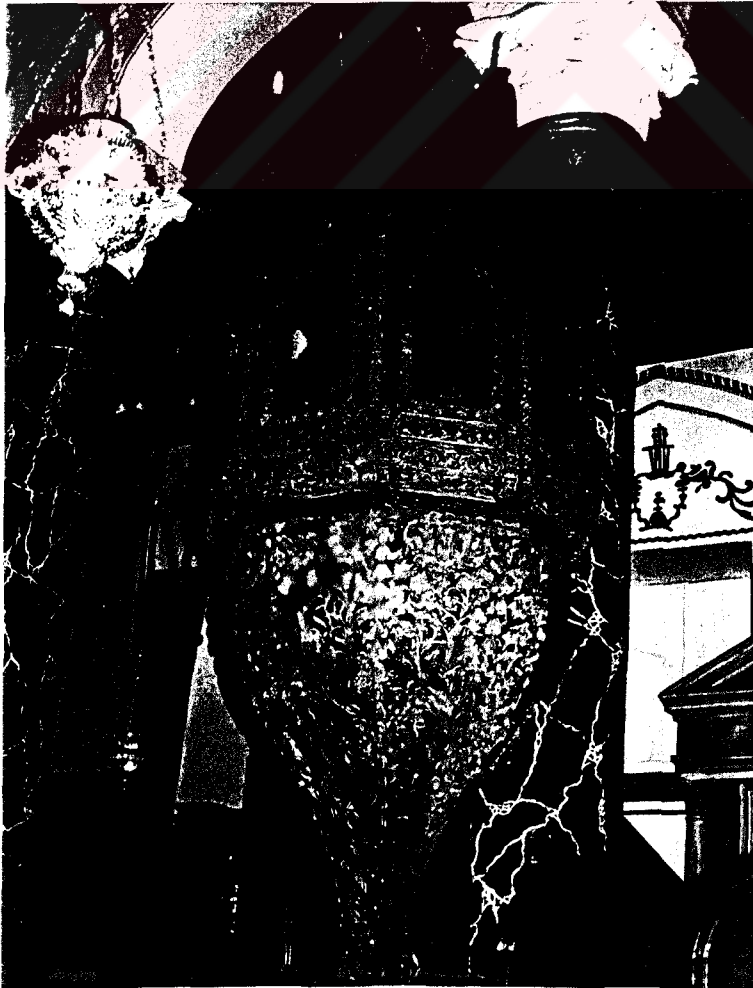
Resim 16.1 Ayios Dimitrios Ksiloportas Doğu Cephesi

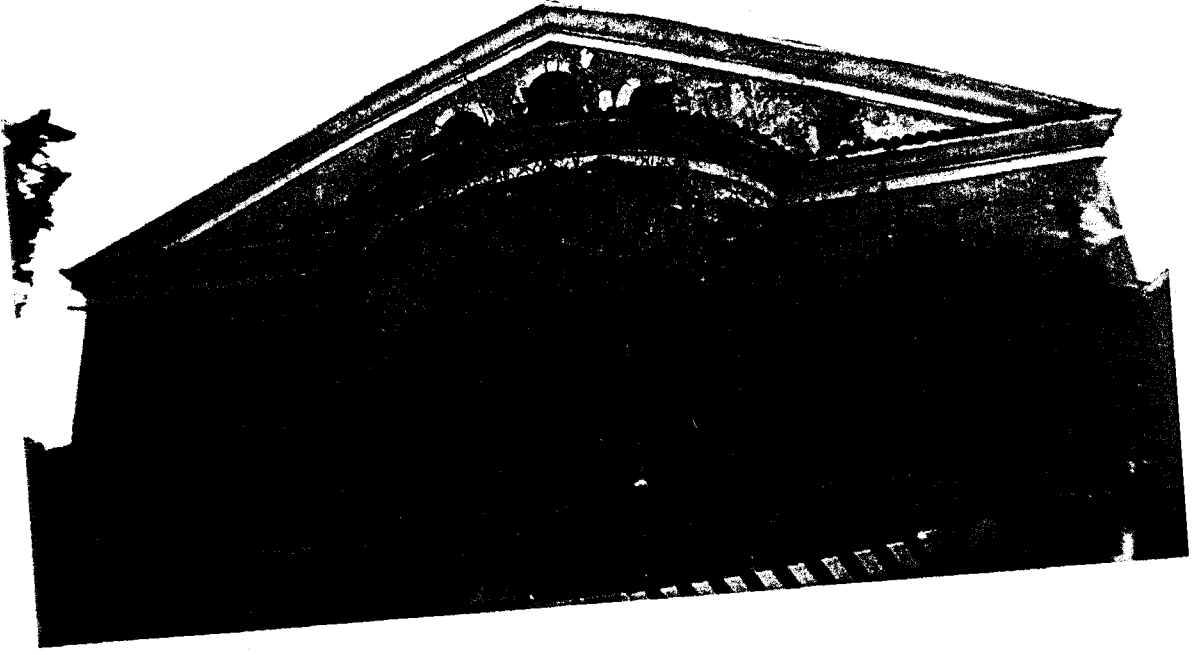
Resim 16.2 Ayios Dimitrios Ksiloportas Stn Kemerler Kompozisyonu

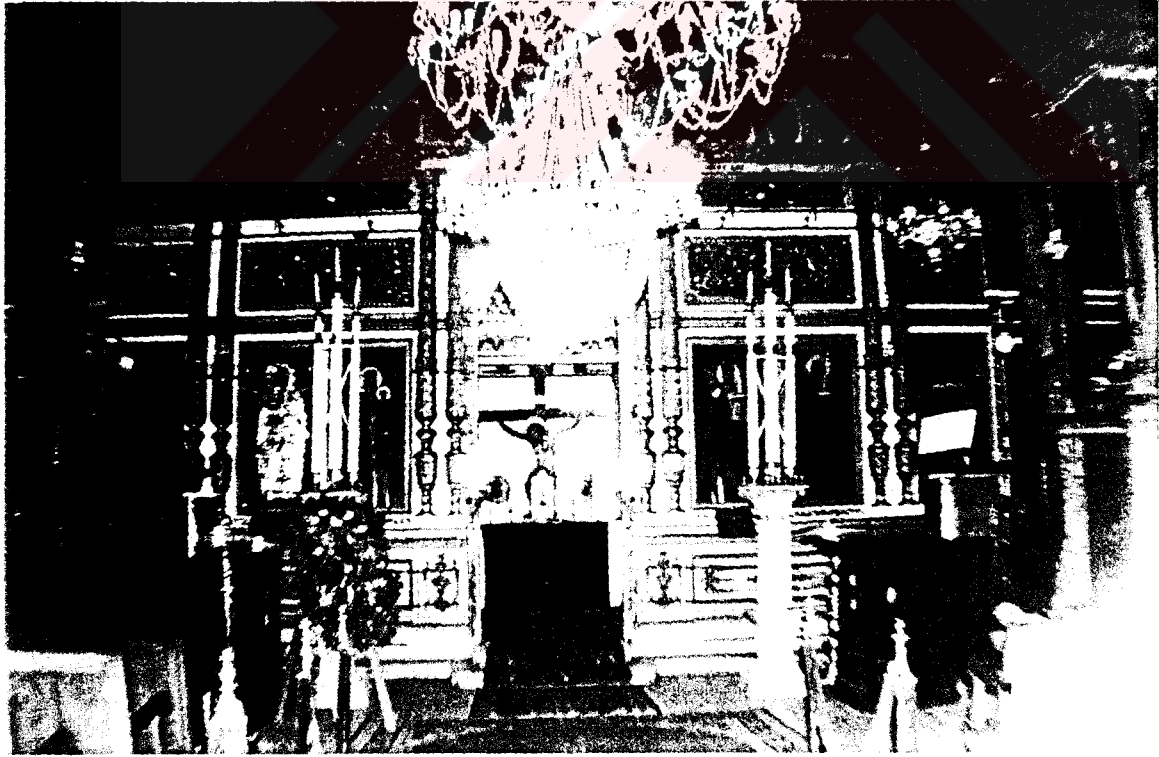
Resim 16.3 Ayios Dimitrios Ksiloportas İkonostasion

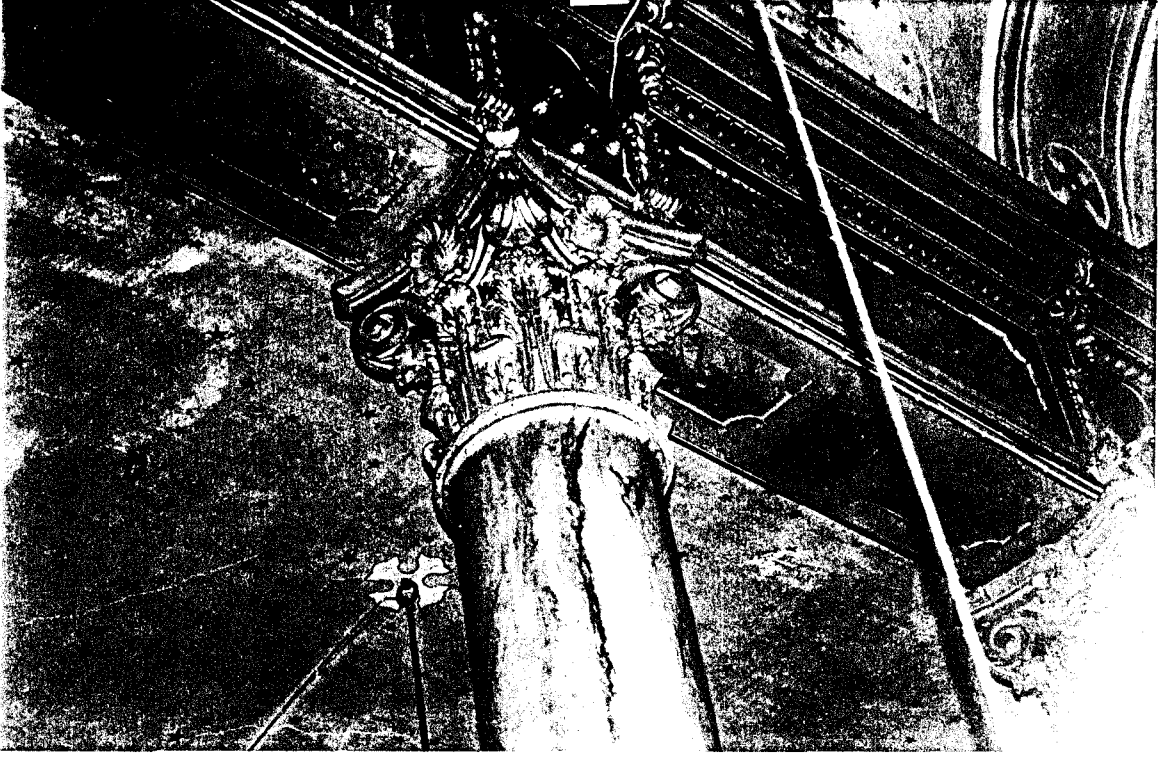
Resim 16.4 Ayios Dimitrios Ksiloportas Ahşap Ambon

Resim 17.1 Ayios Fokas Kilisesi Dış Cephesi

Resim 17.2 Ayios Fokas Kilisesi Nacsu

Resim 17.3 Ayios Fokas Kilisesi Sütun Başlığı

Resim 17.4 Ayios Fokas Kilisesi Despot Koltuğu

Resim 13.1 Ayios Haralambos Kilisesi Batı Cephesi

Resim 13.2 Ayios Haralambos Kilisesi Apsisi

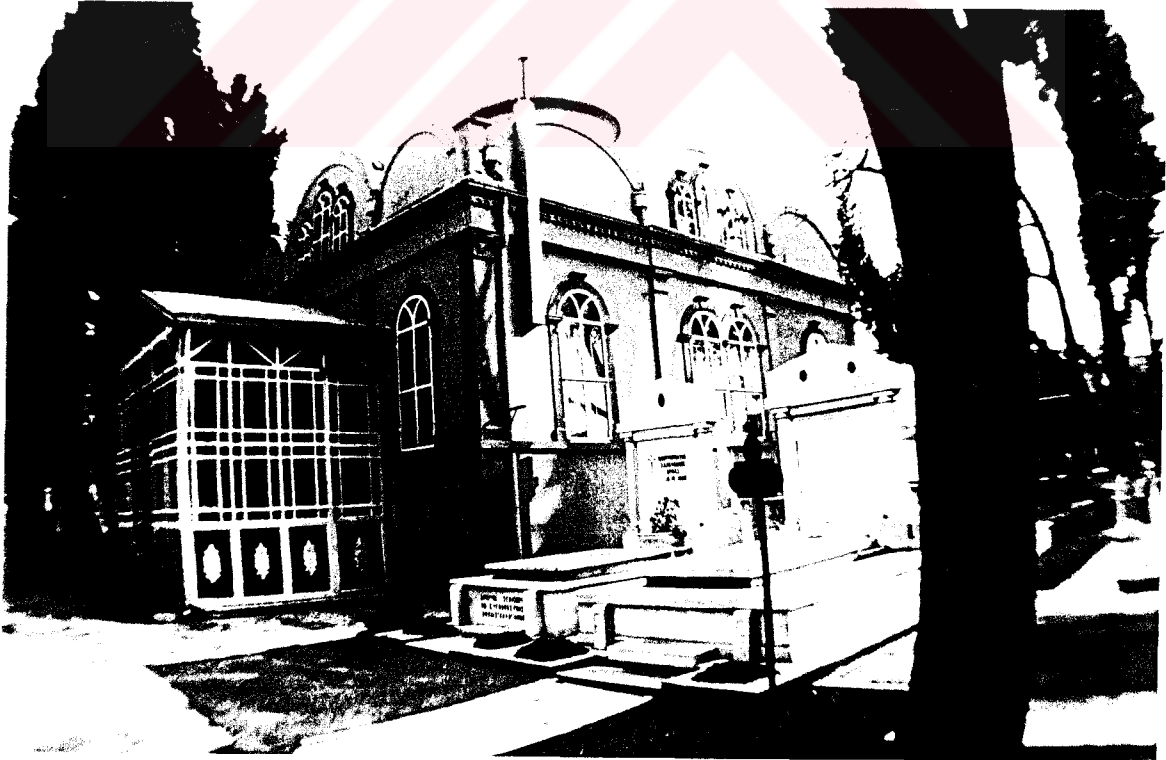
Resim 18.3 Ayios Haralambos Kilisesi Sütun Başlıkları

Resim 18.4 Ayios Haralambos Kilisesi İkonostasion ve Naos

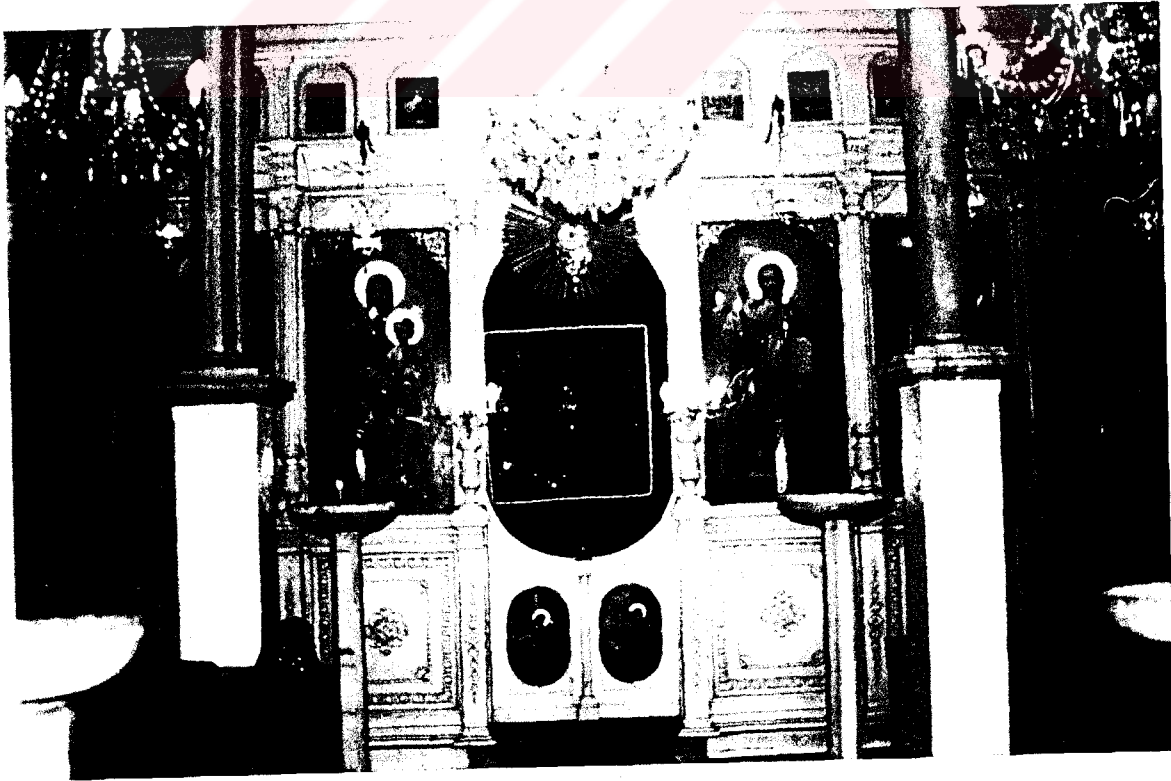
Resim 19.1 Ayios Ignatios Kilisesi Doğu Cephesi

Resim 19.2 Ayios Ignatios Kilisesi Güney Batı Cephesi

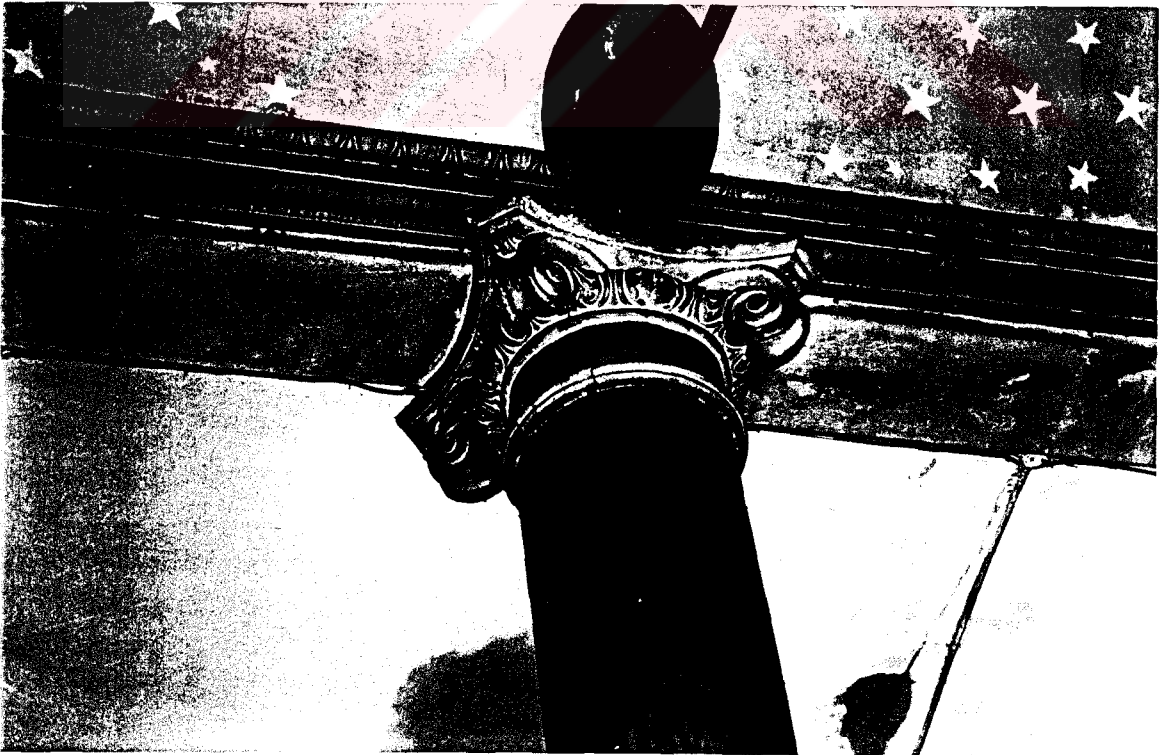
Resim 19.3 Ayios Ignaticus Kilisesi Sütun Başlıkları

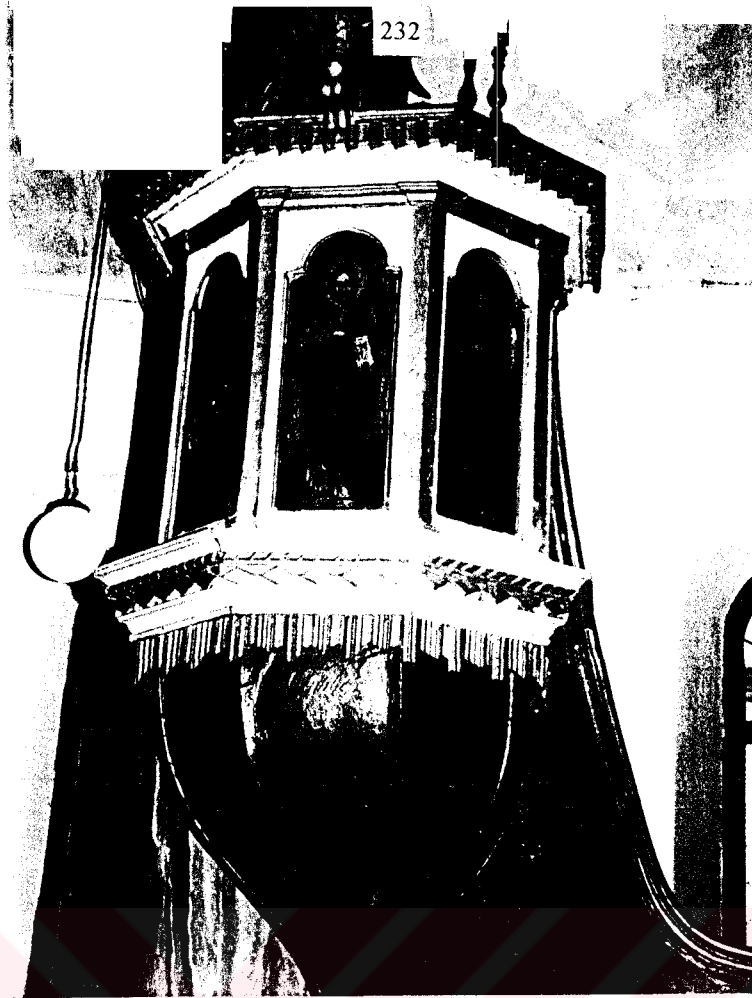
Resim 19.4 Ayics Ignaticus Kilisesi İkonostasis

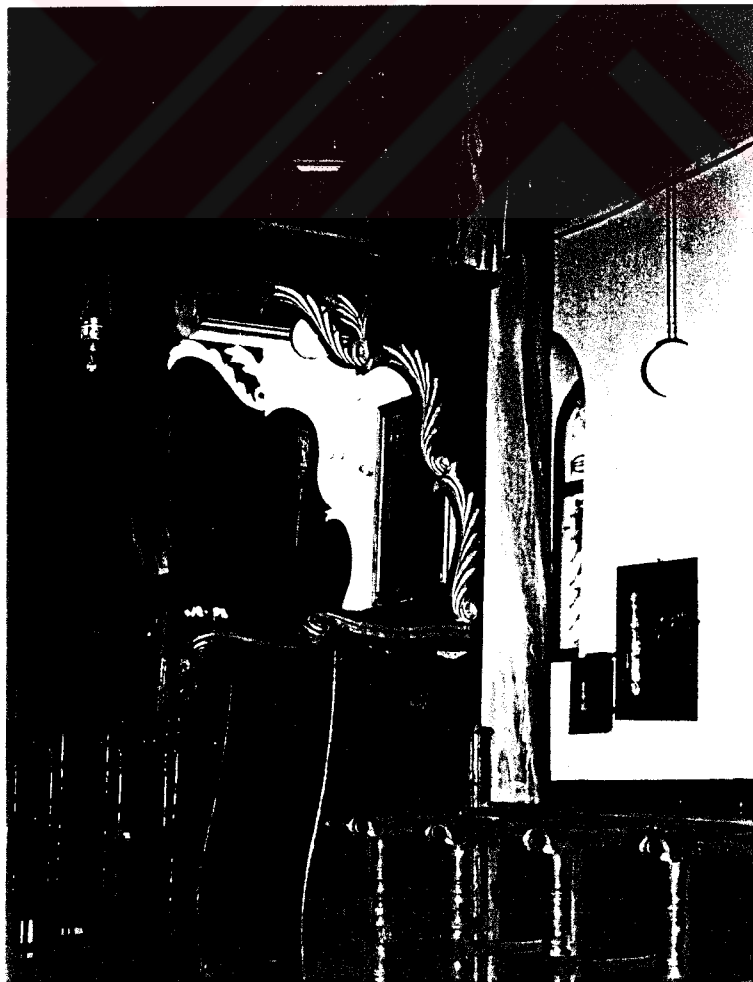
Resim 20.1 Ayios Ioannis Prodromas (Yenimahalle) Dış Cephesi

Resim 20.2 Ayios Ioannis Prodromas (Yenimahalle) Sütun Kempozisyonu

Resim 20.3 Ayios Ioannis Prodromas (Yenimahalle) Ambon

Resim 20.4 Ayios Ioannis Prodromas (Yenimahalle) Despot Koituğu

Resim 22.1 İonnis Prodromas Kilisesi (Kuruçesme) Dış Cephesi

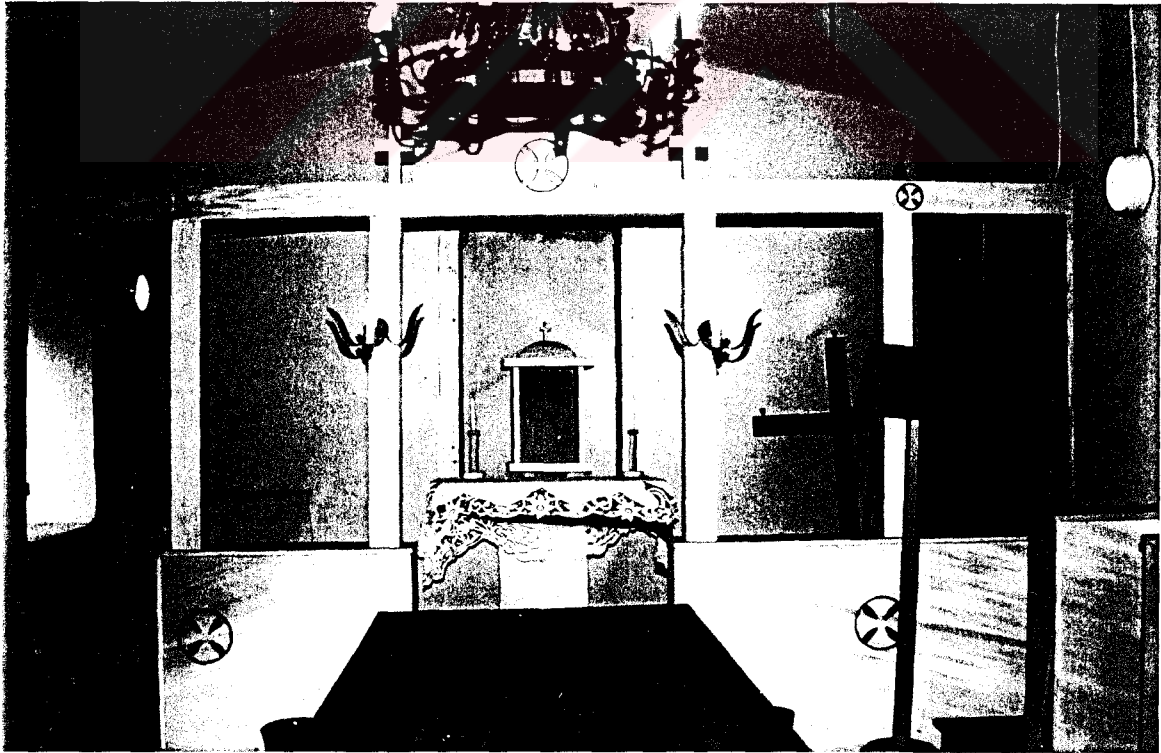
Resim 21.1 İonnis Hrisostomos Kilisesi Batı Cephesi

Resim 21.2 İonnis Hrisostomos Kilisesi İkonostasion

Resim 23.1. Ayios Kiryakos Kilisesi Batı Cephesi

Resim 23.2 Ayios Kiryakos Kilisesi İkonostasion

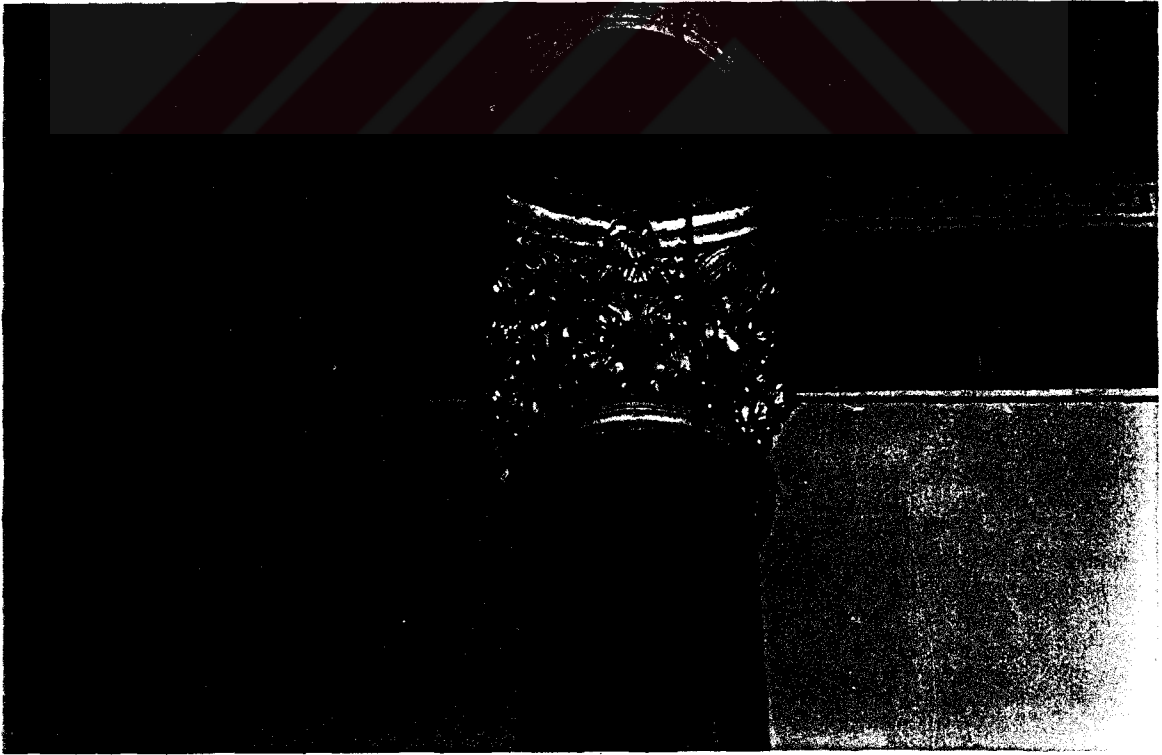
Resim 24.1 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Samatya) Kitabesi

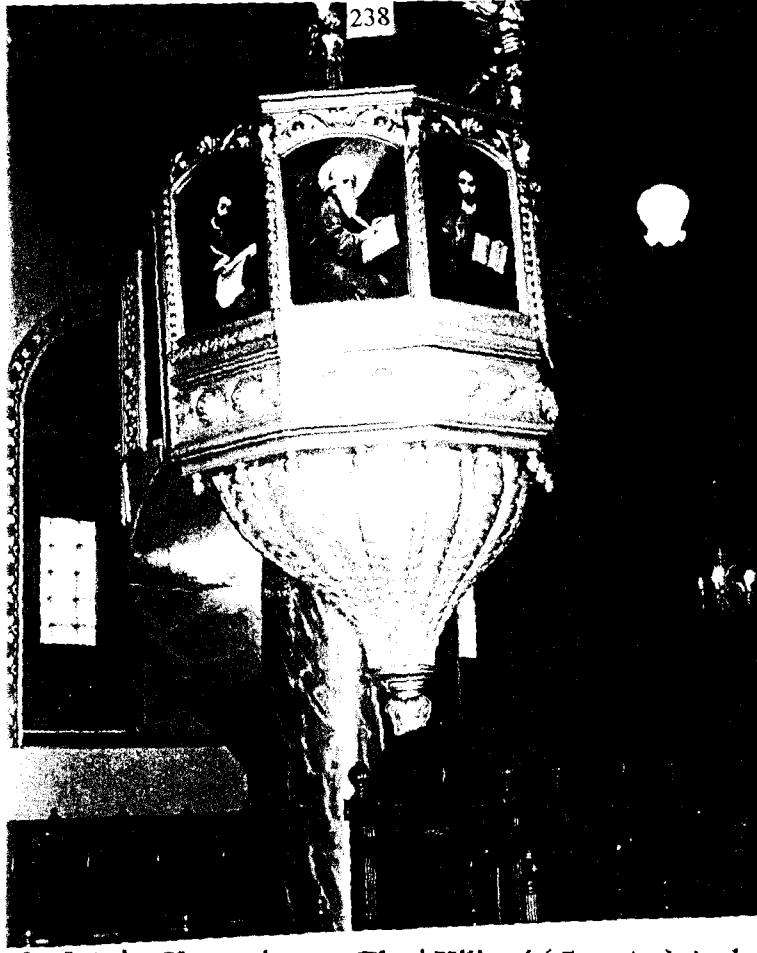
Resim 24.2 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Samatya) Çan Kulesi

Resim 24.3 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Samatya) Dış Cephesi

Resim 24.4 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Samatya) Sütun Başlıkları

Resim 24.5 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Samatya) Ambon

Resim 24.6 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Samatya) Despot Koltuğu

Resim 25.1 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Tarlabaşı) Yapı Malzemesi

Resim 25.2 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Tarlabaşı) Apsis Yarım Çıktısı

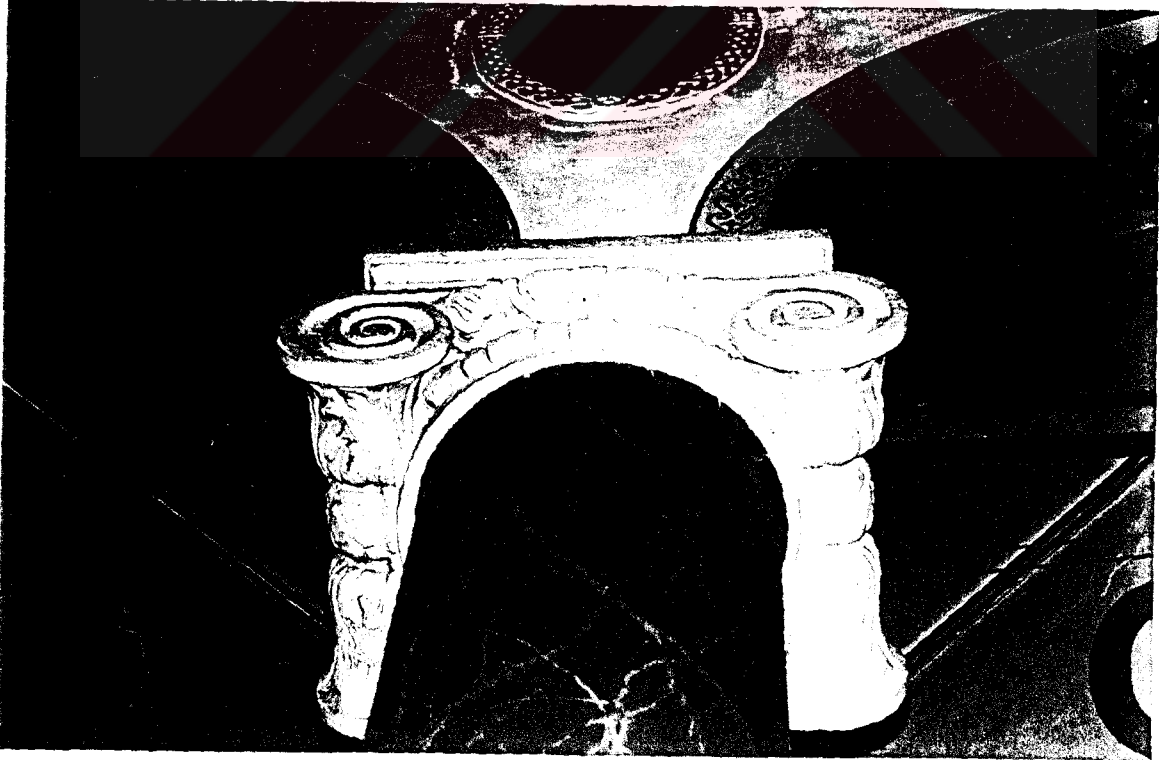
Resim 25.3 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Tarlabaşı) Dış Cephesi

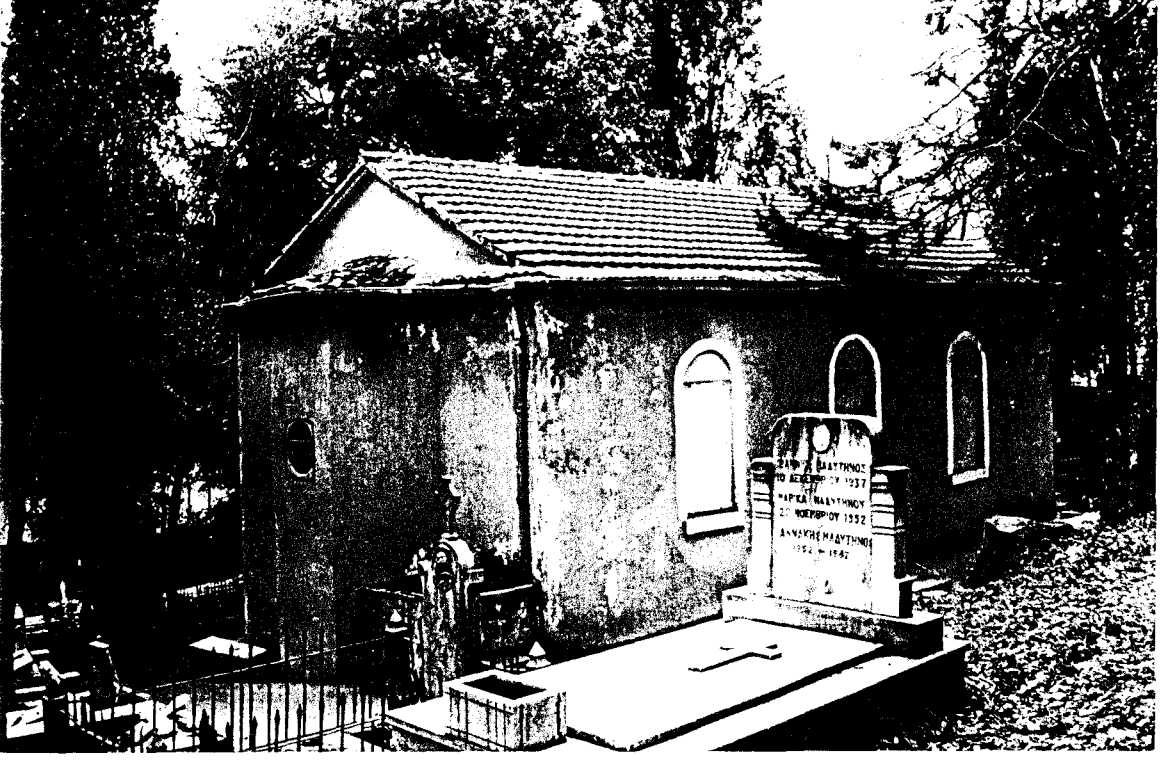
Resim 25.4 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Tarlabaşı) Narteks Kapısı Kilit Taşı

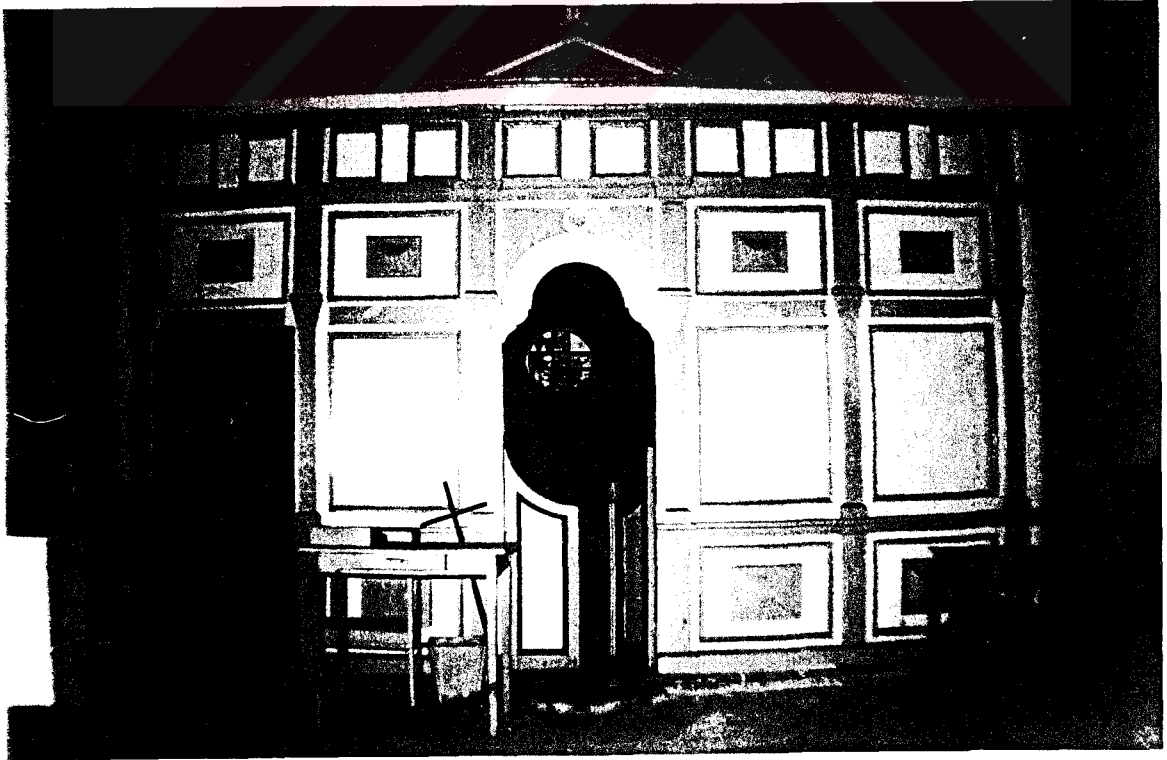
Resim 25.5 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Tarlabası) Sütun Başlığı

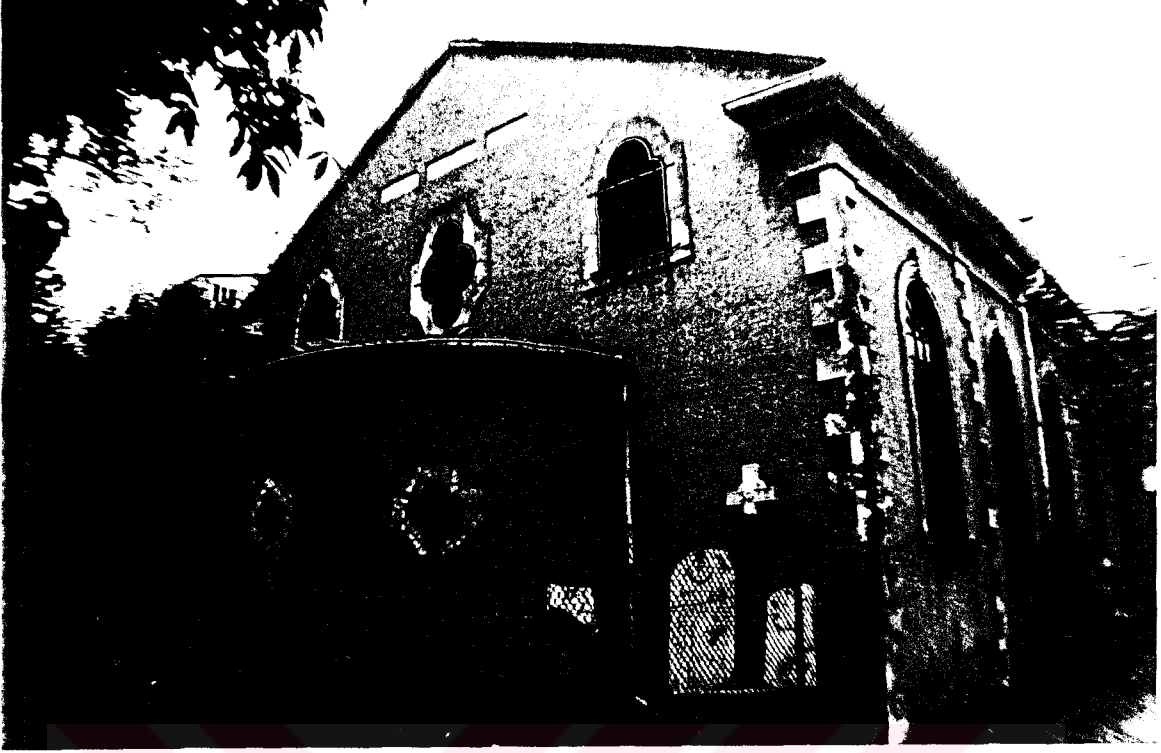
Resim 25.6 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Tarlabası) İon Volütlü Sütunlar

Resim 26.1 Ayios Kostantinos Kilisesi (Tarabya) Dış Cephe

Resim 26.2 Ayios Kostantinos Kilisesi (Tarabya) İkonostasion

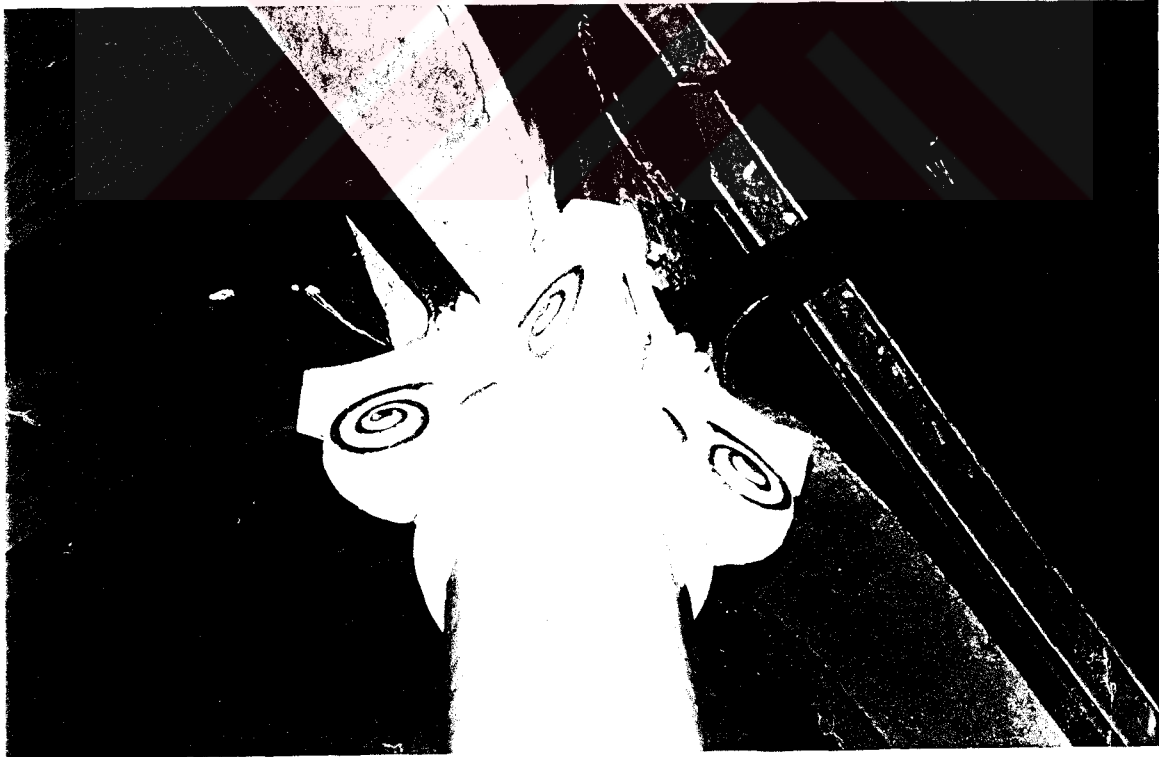
Resim 27.1 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Paşabahçe) Dış Cephesi

Resim 27.2 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Paşabahçe) Naos

Resim 27.3. Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Paşabahçe) Altarı Taşıyan Sütun

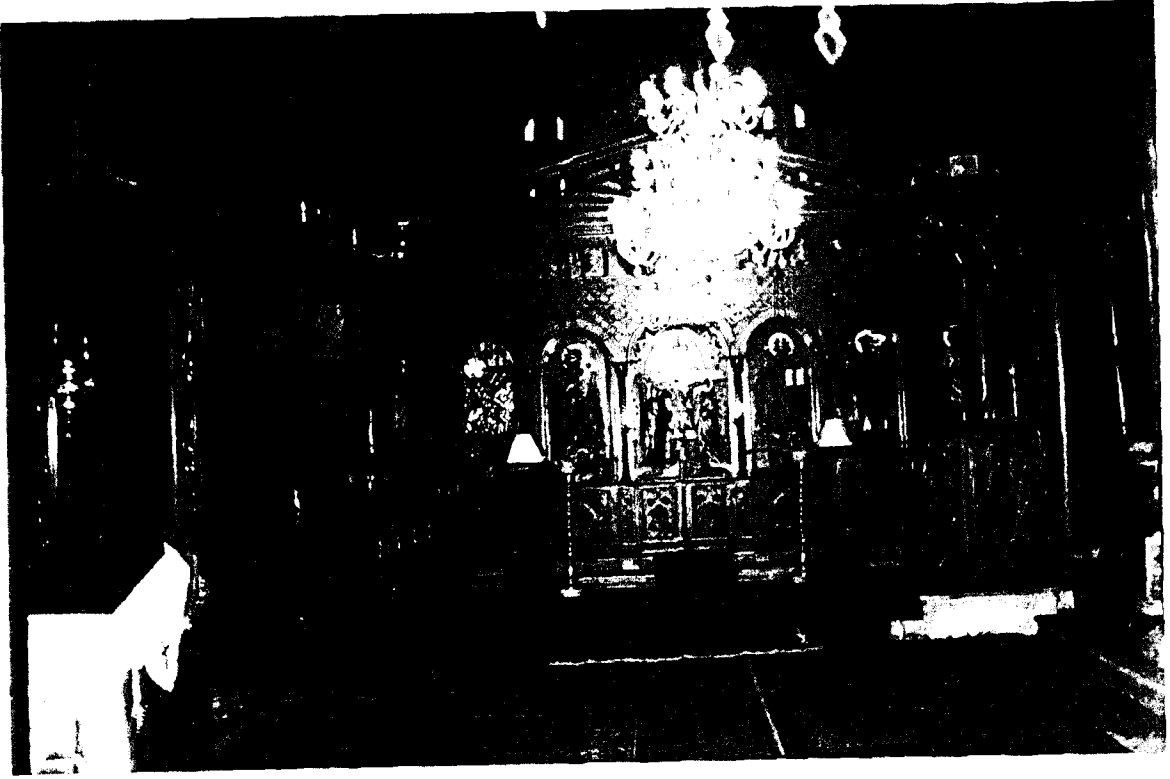
Resim 27.4 Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi (Paşabahçe) Sütun Başlığı

Resim 28.1 Ayios Minas Kilisesi Dış Cephesi

Resim 28.2 Ayios Minas Kilisesi Sütun Başlığı

Resim 28.3 Ayios Minos Kilisesi İkonostasion

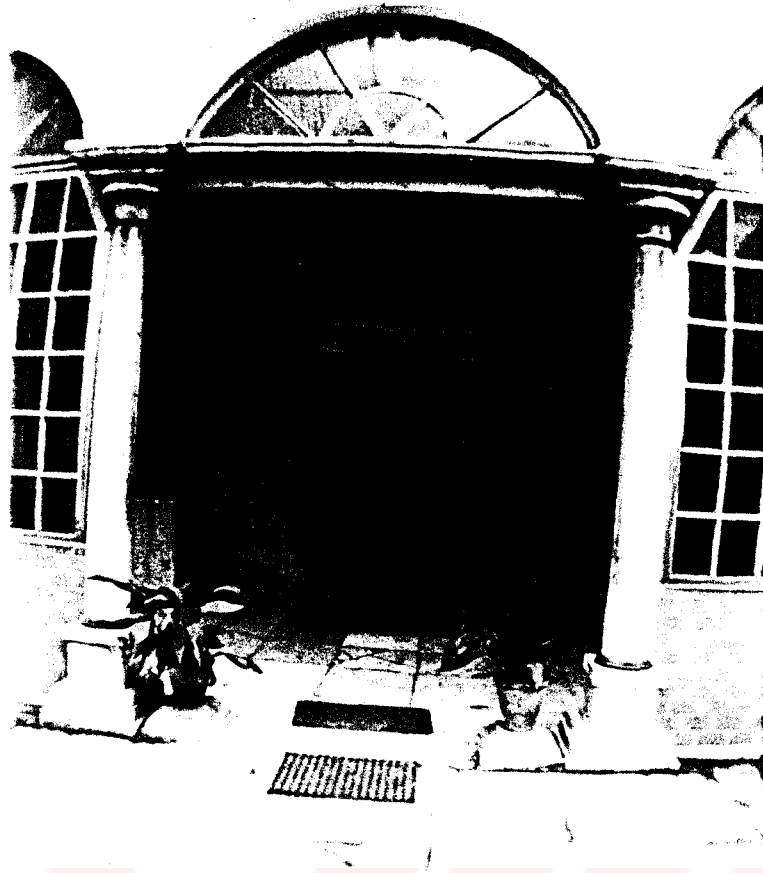
Resim 28.4 Ayios Minos Kilisesi Despot Koltuğu

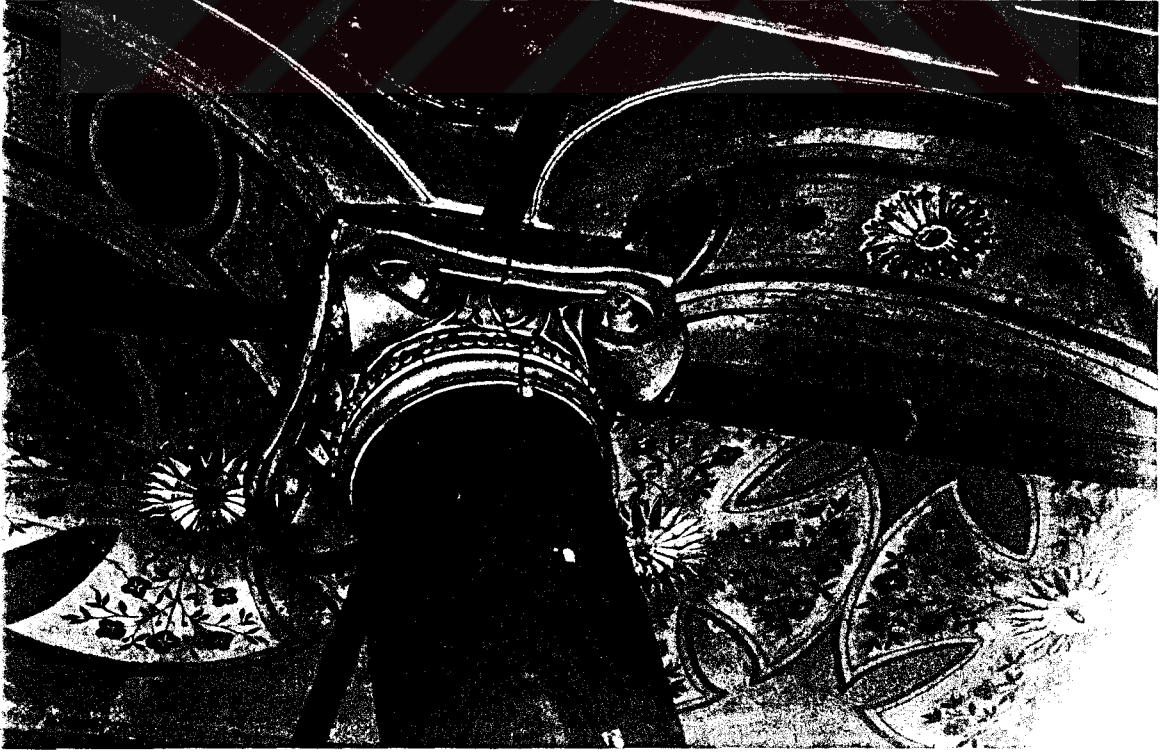
Resim 29.1 Ayios Nikolaos (Cibali) Ayios Haralanbos Kilisesi

Resim 29.2 Ayios Nikolaos (Cibali) Ayios Haralanbos Kilisesi Çan Kulesi

Resim 29.3 Ayios Nikolaos (Cibali) Ayios Haralanbos Kilisesi Batı Girişi

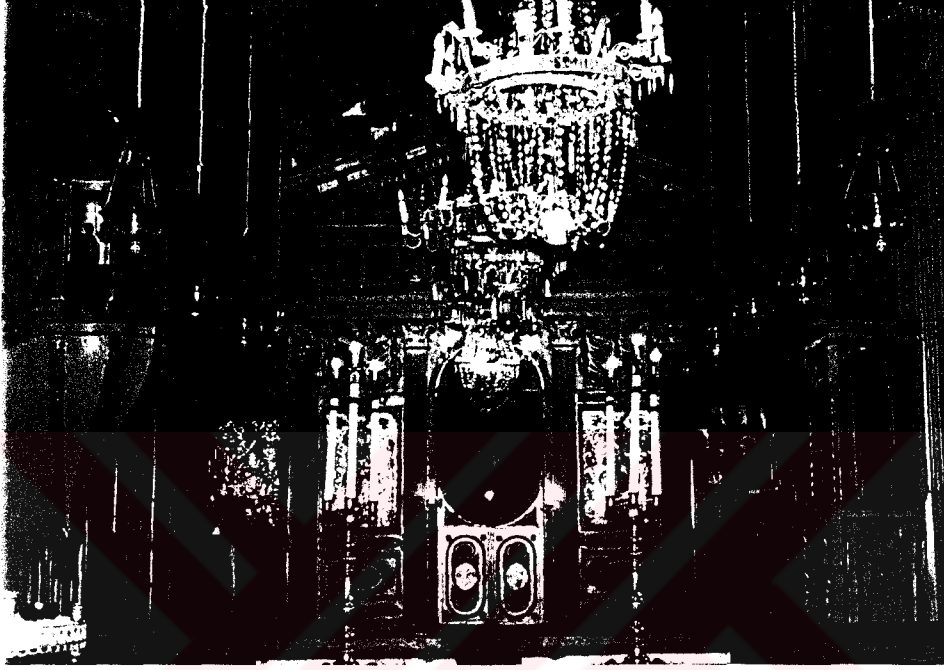
Resim 29.4 Ayios Nikolaos (Cibali) Ayios Haralanbos Kilisesi Sütun Başlıkları

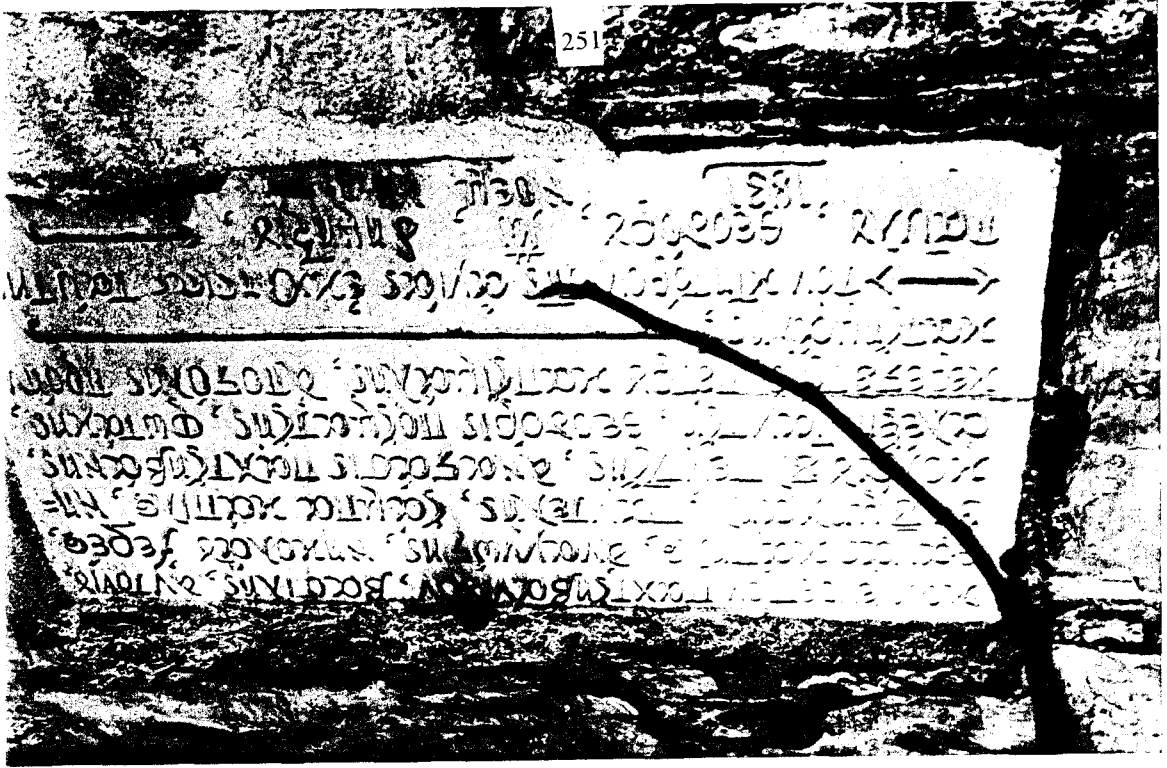
Resim 30.1 Ayios Nikolaos Kilisesi (Samatya) Dış Cephesi

Resim 30.2 Ayios Nikolaos Kilisesi (Samatya) Sütun Başlığı

Resim 30.3 Ayios Nikolaos Kilisesi (Samatya) İkonostasyon + Naos

Resim 31.1 Ayios Nikolaos Kilisesi (Topkapı) Kitabesi

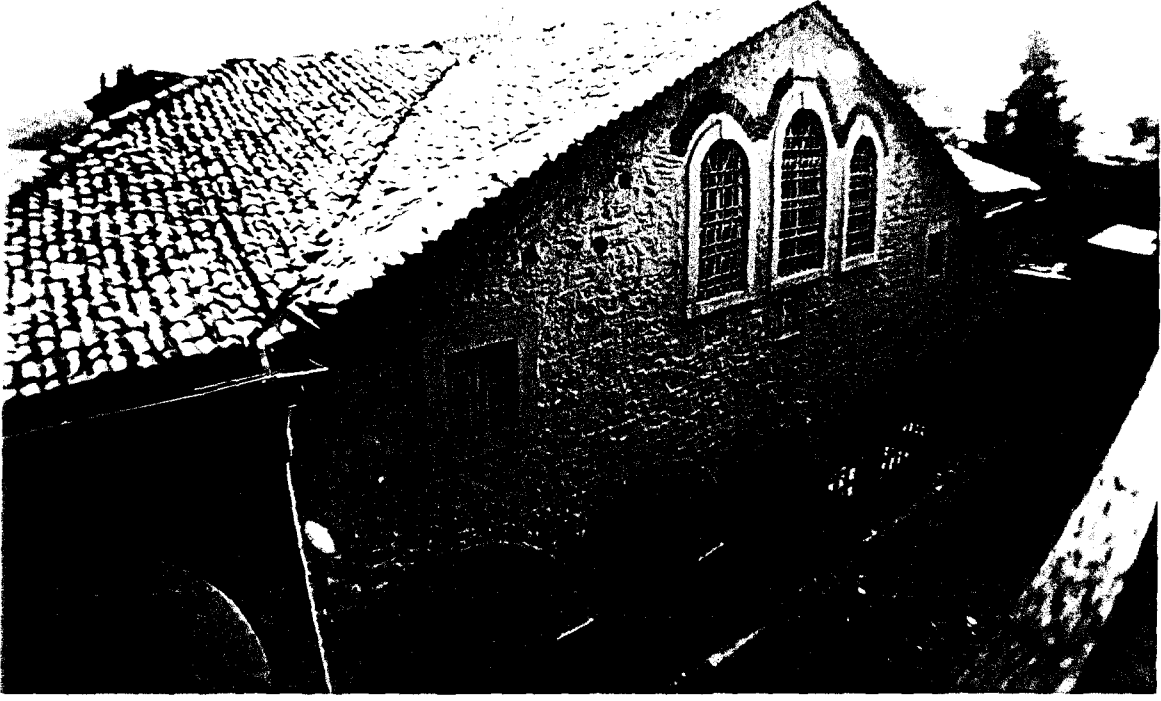
Resim 31.2 Ayios Nikolaos Kilisesi (Topkapı) Çan Kulesi

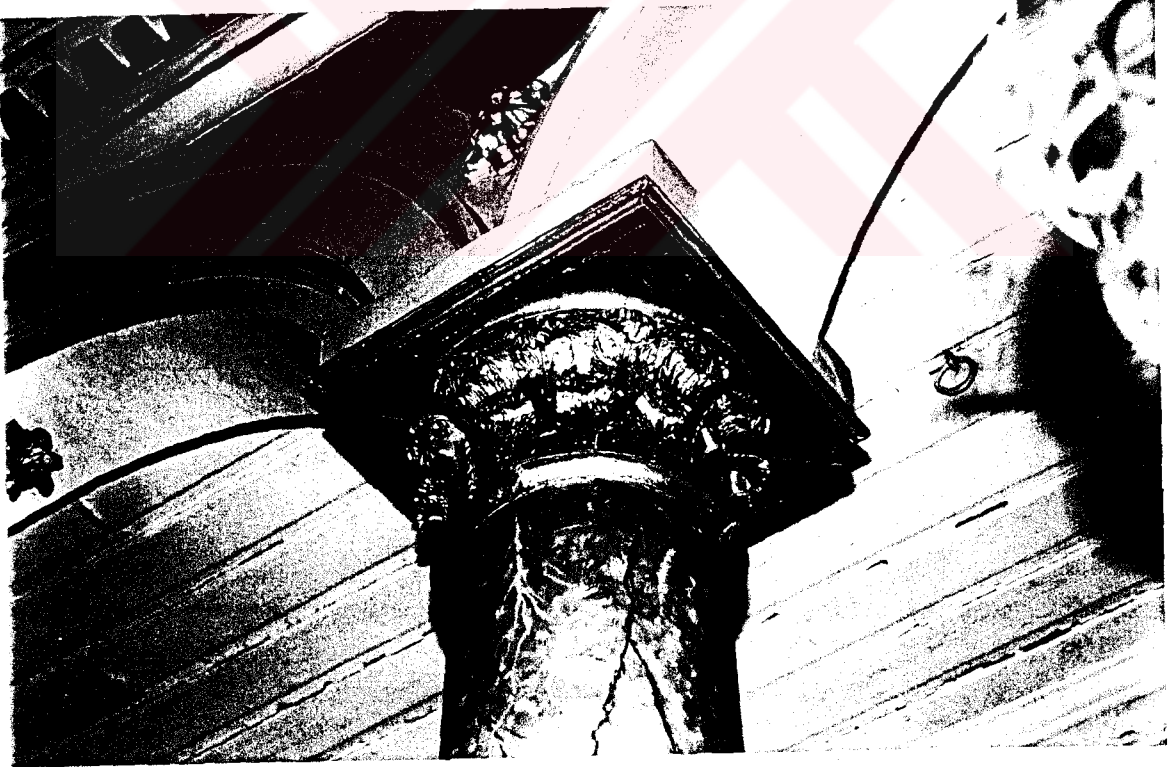
Resim 31.3 Ayios Nikolaos Kilisesi (Topkapı) Dış Cephesi

Resim 31.4 Ayios Nikolaos Kilisesi (Topkapı) Naos

Resim 32.1 Ayios Nikoloas Kilisesi (Yeniköy) Dış Cephesi

Resim 32.2. Ayios Nikolaos Kilisesi (Yeniköy) Sütun Kompozisyonu

Resim 32.3 Ayios Nikolaos Kilisesi (Yeniköy) İkonostasion

Resim 33.1 Ayios Pandeimon Kilisesi Çan Kulesi

Resim 33.2 Ayios Pandeimon Kilisesi Dış Cephesi

Resim 33.3 Ayios Pandeimon Kilisesi İkonostasion

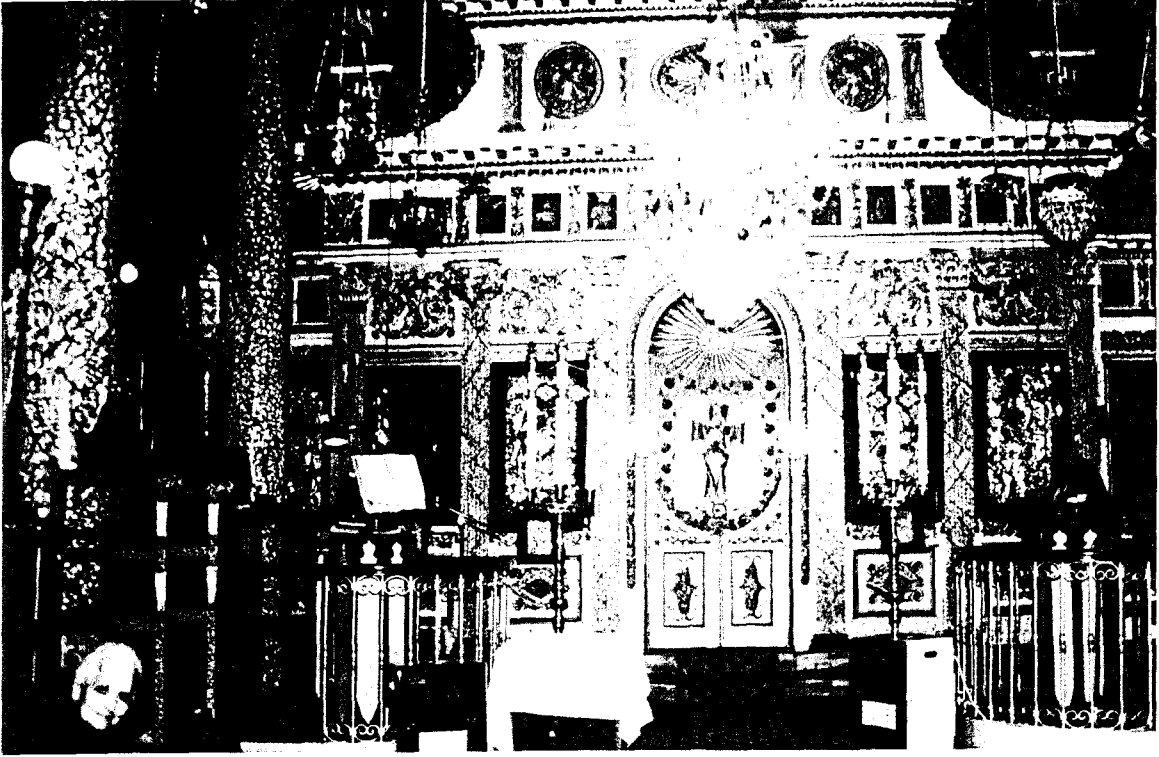
Resim 34.4. Ayios Pandeimon Kilisesi Ambon

Resim 34.1 Ayios Stefanos Kilisesi Yapım Kitabesi

Resim 34.2 Ayios Stefanos Kilisesi Dış Cephesi

Resim 34.3 Ayios Stefanos Kilisesi İkonostasion

Resim 34.4 Ayios Stefanos Kilisesi Ambon

Resim 35.1 Ayios Theodoras Kilisesi Dış Çehesi

Resim 35.2 Ayios Theodoras Kilisesi Sütun Başlığı

Resim 36.1 Ayios Yeoryios Kilisesi (Kuzguncuk) Dış Cephesi

Resim 36.2 Ayios Yeoryios Kilisesi(Kuzguncuk) Nacs

Resim 37.1 Ayios Yeoryios Kilisesi (Edirnekapi) Dış Cephesi

Resim 37.2 Ayios Yeoryios Kilisesi (Edirnekapi) Apsis

Resim 37.3 Ayios Yeoryios Kilisesi (Edirnekapı) Sütun Başlığı

Resim 37.4 Ayios Yeoryios Kilisesi (Edirnekapı) Ambon

Resim 38.1 Ayios Yeoryios Kilisesi (Bakırköy) Dış Cephesi

Resim 38.2 Ayios Yeoryios Kilisesi (Bakırköy) Sütun Kompozisyonu

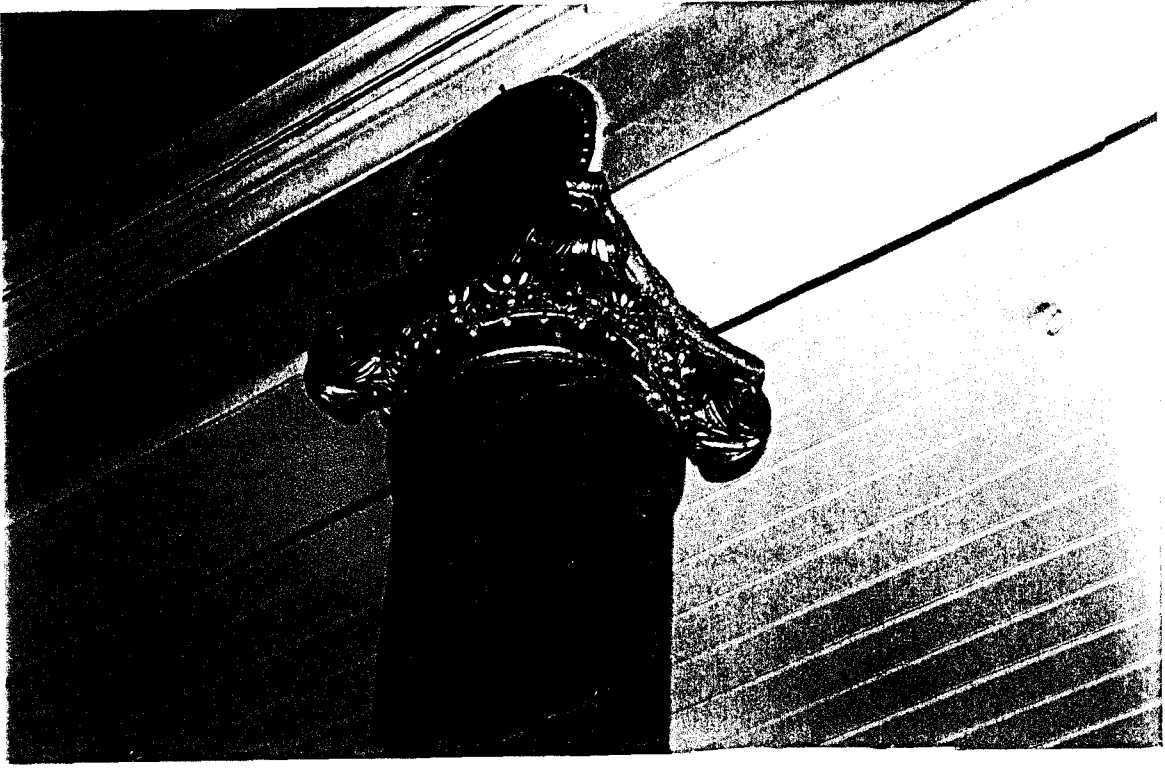
Resim 38.3 Ayios Yeoryios Kilisesi (Bakırköy) İkonostasion

Resim 39.1 Ayios Yeoryios Kilisesi (Çengelköy) Naos

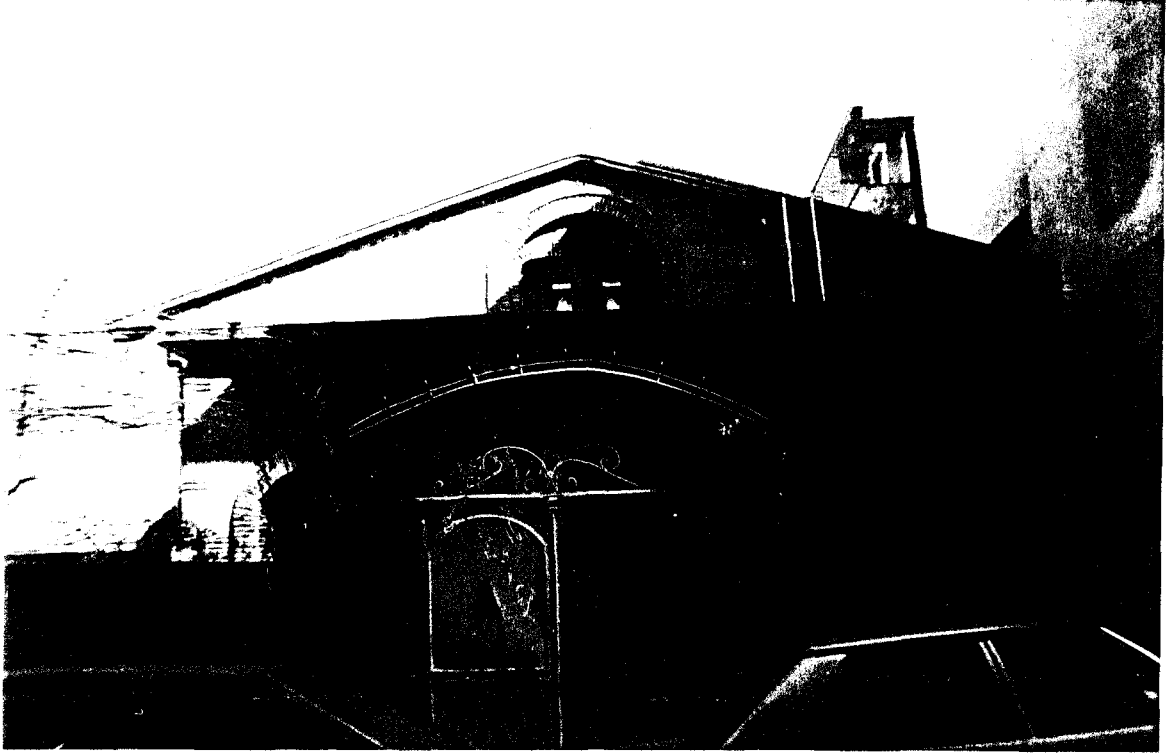
Resim 39.2 Ayios Yeoryios Kilisesi (Çengelköy) Apsisi

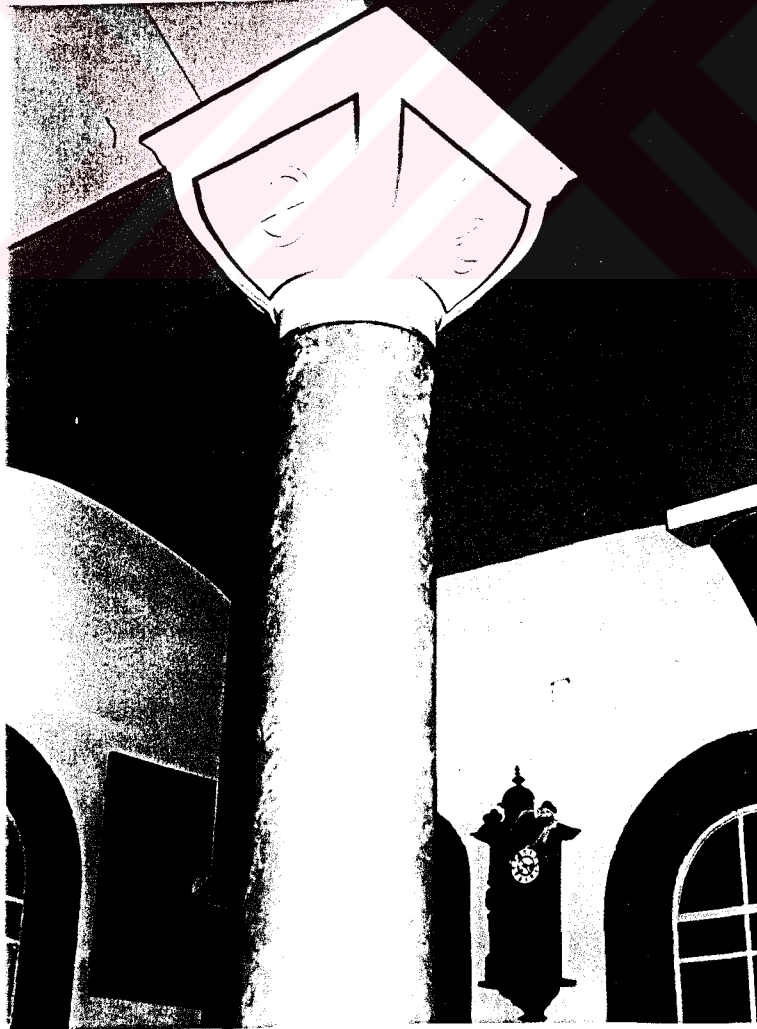
Resim 39.3 Ayios Yeoryios Kilisesi (Çengelköy) Sütun Başlığı

Resim 39.4 Ayios Yeoryios Kilisesi (Çengelköy) Despot Koltuğu

Resim 40.1 Ayios Yeoryios Kilisesi (Yeldeğirmeni) Batı Dış Cephesi

Resim 40.2 Ayios Yeoryios Kilisesi (Yeldeğirmeni) Sütun Başlıkları

Resim 40.3 Ayios Yeoryios Kilisesi (Yeldeğirmeni) İkonostasion

Resim 41.1 Ayios Yeoryios Kilisesi (Ortaköy) Dış Cephesi

Resim 41.2 Ayios Yeoryios Kilisesi (Ortaköy) İkonostasion ve Nacs

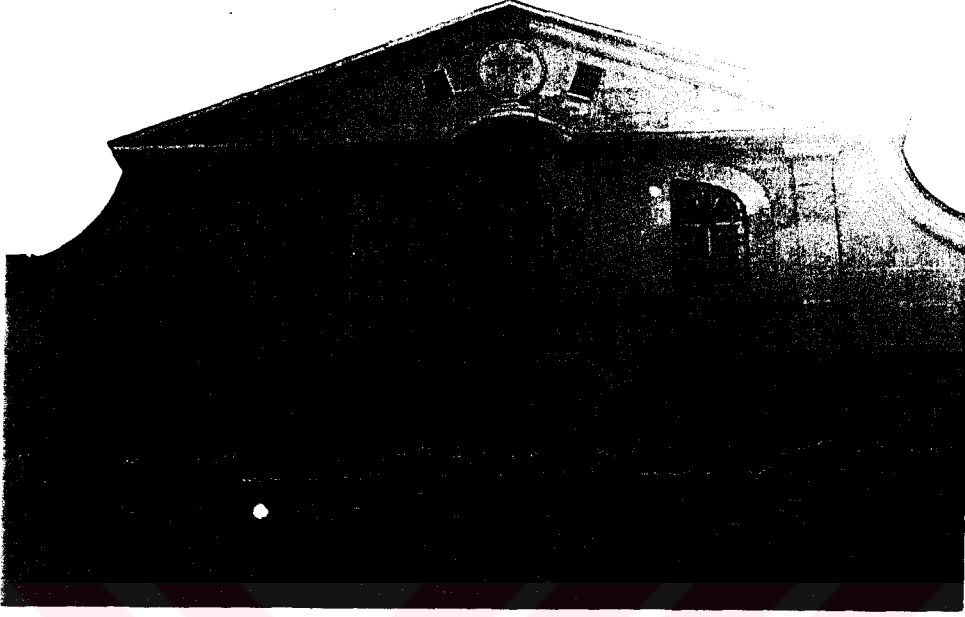
Resim 42.1 Ayios Yeoryios Kiparisas Kilisesi (Samatya) Dış Cephesi

Resim 42.2 Ayios Yeoryios Kiparisas Kilisesi (Samatya) Ambon

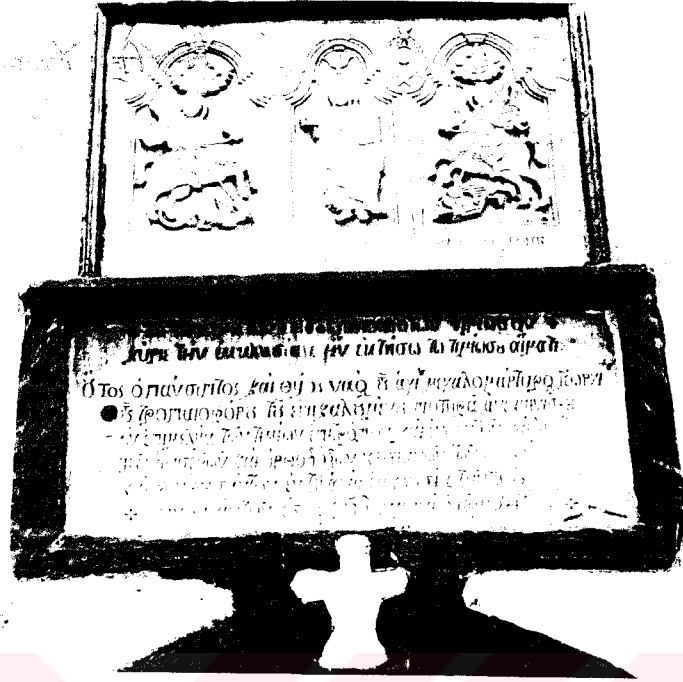
Resim 42.3 Ayios Yeoryios Kiparisas Kilisesi (Samatya) Despot Koltuğu

Resim 43.1 Ayios Yeoryios Patrikhane Kilisesi Batı Cephesi

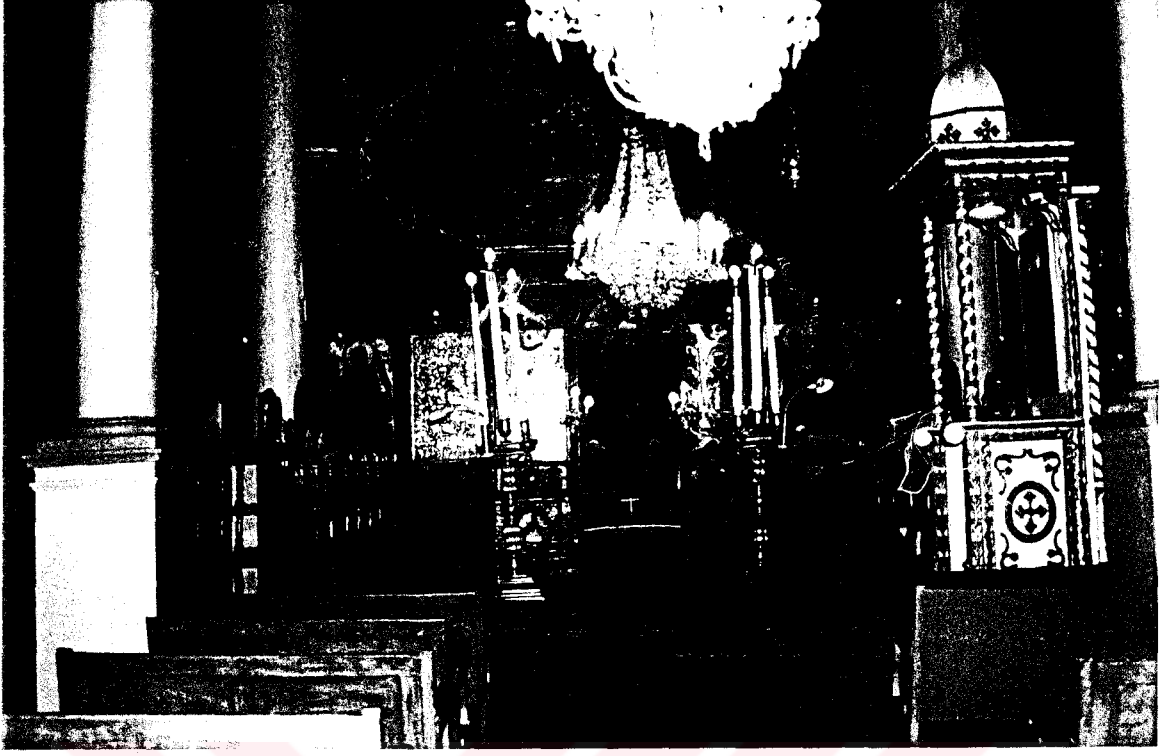
Resim 43.2 Ayios Yeoryios Patrikhane Kilisesi Narteks

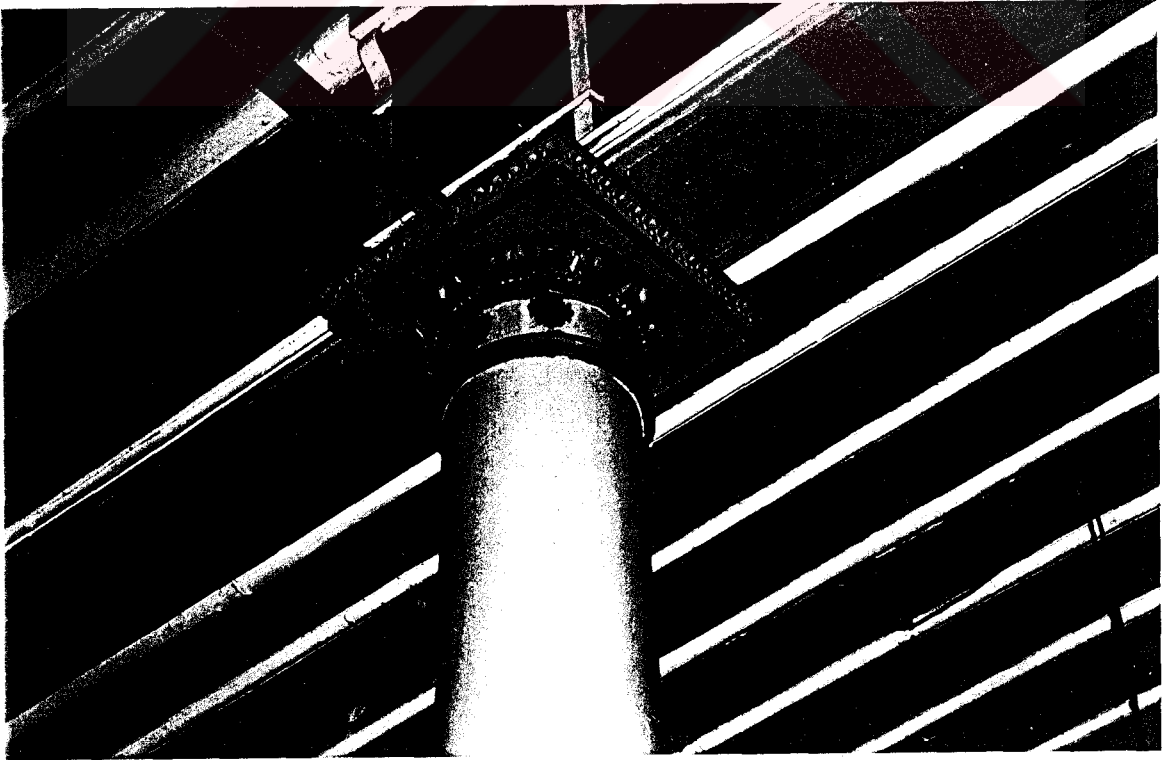
Resim 44.1 Ayios Yeoryios Potiras Kilisesi (Fener) Kitabesi

Resim 44.2 Ayios Yeoryios Potiras Kilisesi (Fener) Dış Cephesi

Resim 44.3 Ayios Yeoryios Potiras Kilisesi (Fener) Naos

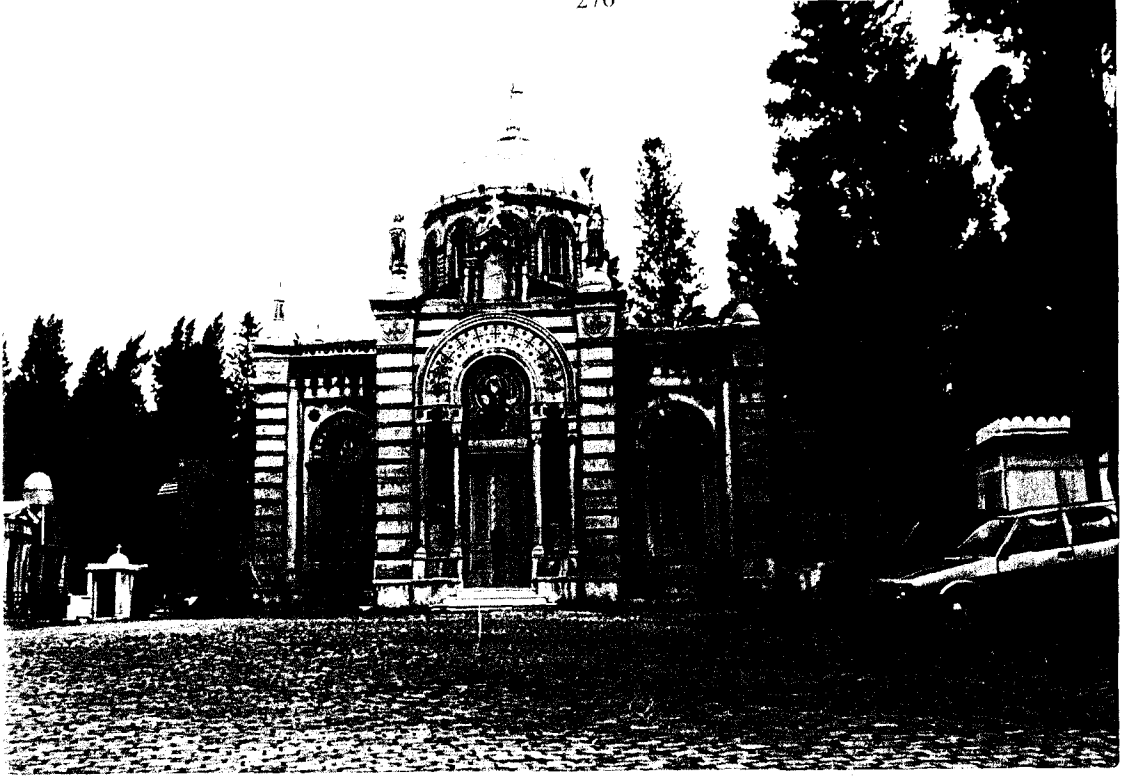
Resim 44.4 Ayios Yeoryios Potiras Kilisesi (Fener) Sütun Başlığı

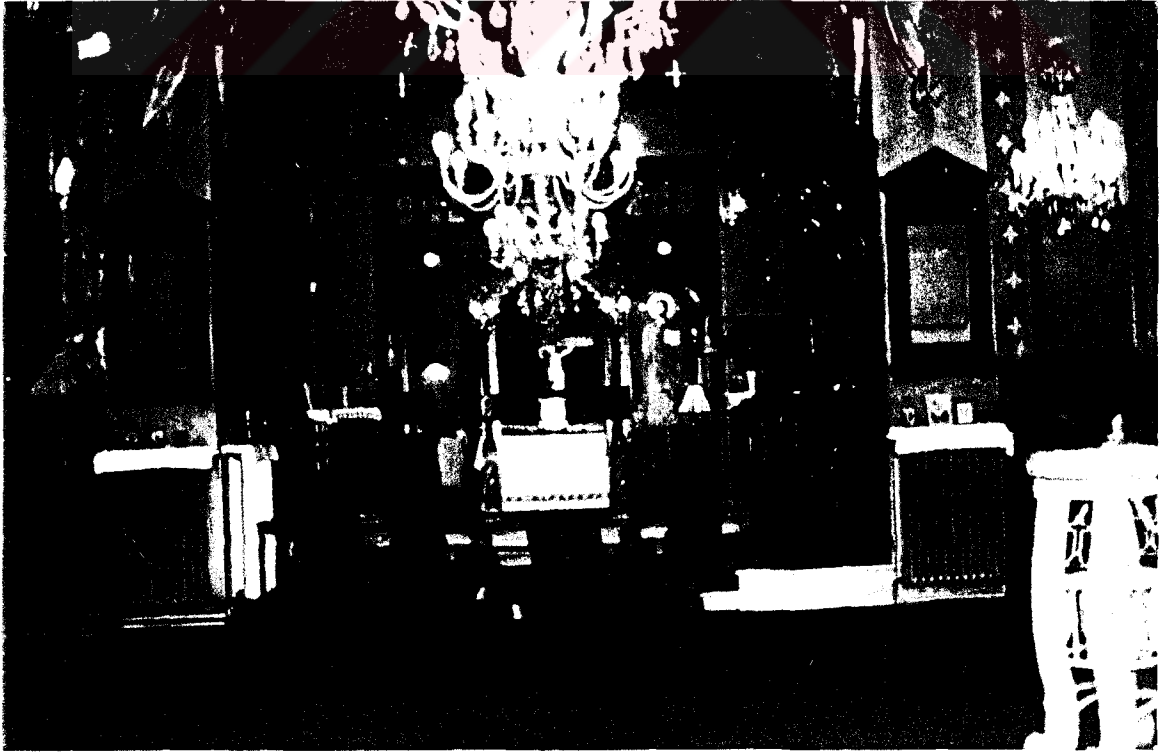
Resim 45.1 Dodeko Apostoli Kilisesi Dış Cephesi

Resim 45.2 Dodeko Apostoli Kilisesi Nacs

Resim 46.1 Metamorphosis Kilisesi Dış Cephesi

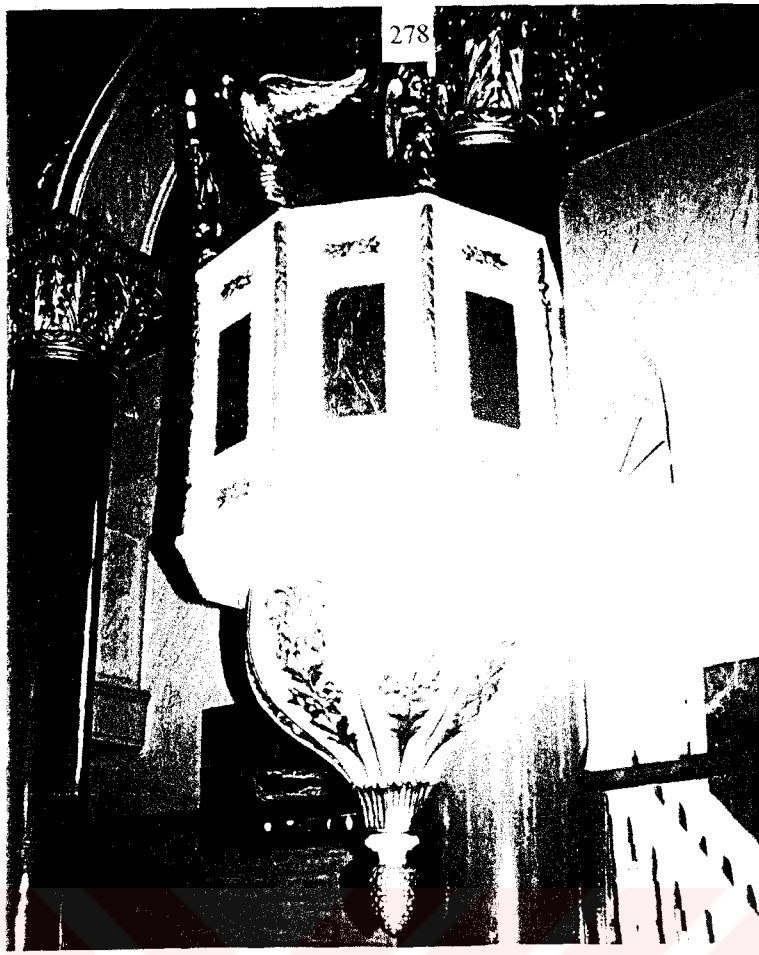
Resim 46.2 Metamorphosis Kilisesi İkonostasion

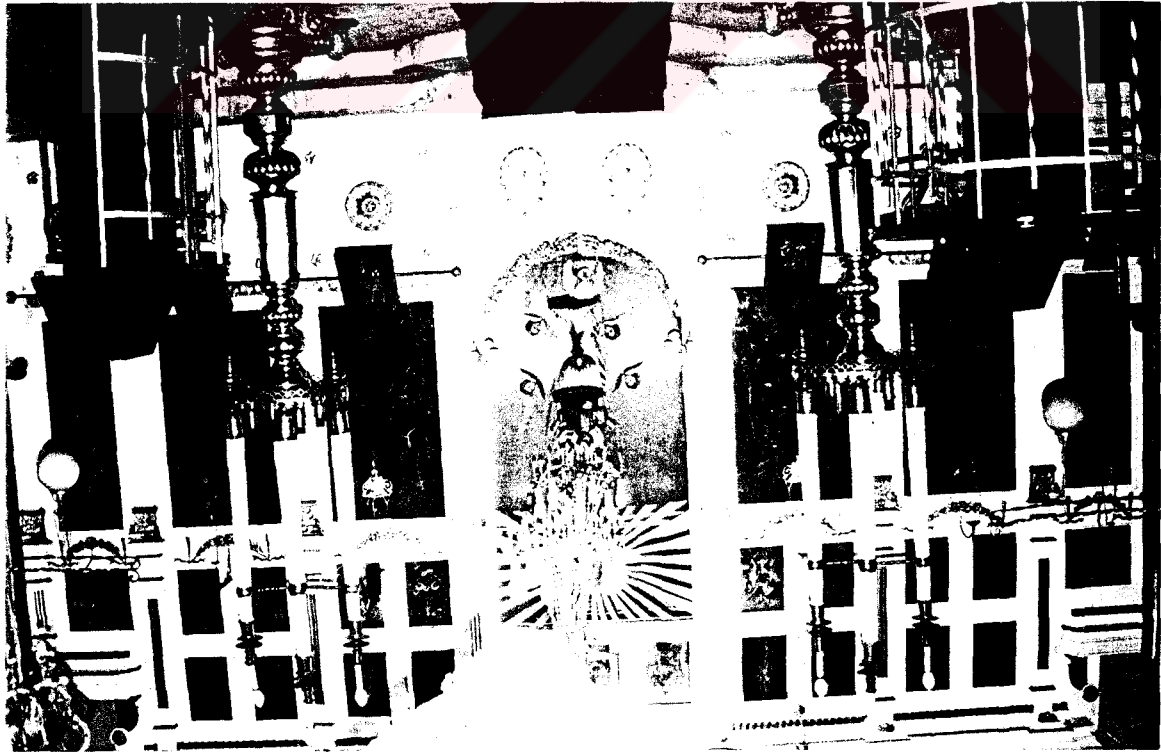
Resim 47.1 Metamorphosis Kilisesi (Kandilli) Dış Cephe

Resim 47.2 Metamorphosis Kilisesi (Kandilli) Sütun Başlığı

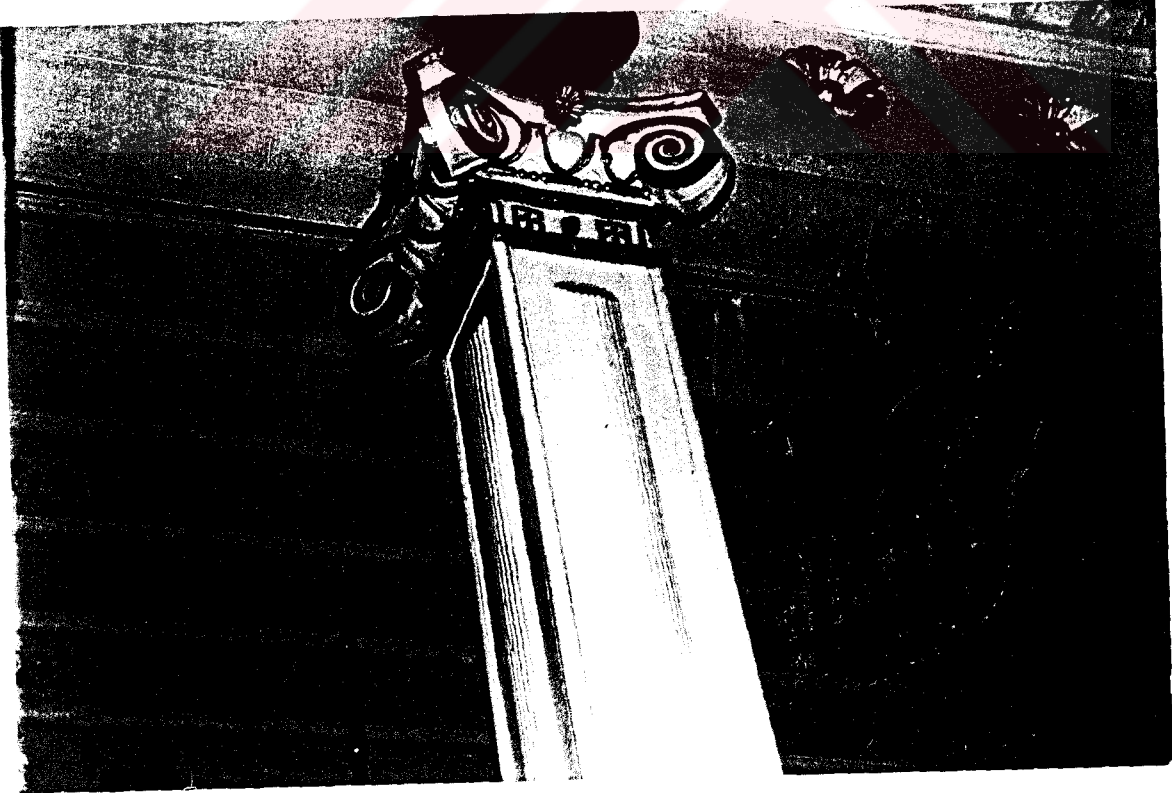
Resim 47.3 Metamorphosis Kilisesi (Kandilli) Ahşap Ambon

Resim 47.4 Metamorphosis Kilisesi (Kandilli) İkonostasion

Resim 48.1 Panayia Kilisesi (Beşiktaş) Dış Cephe

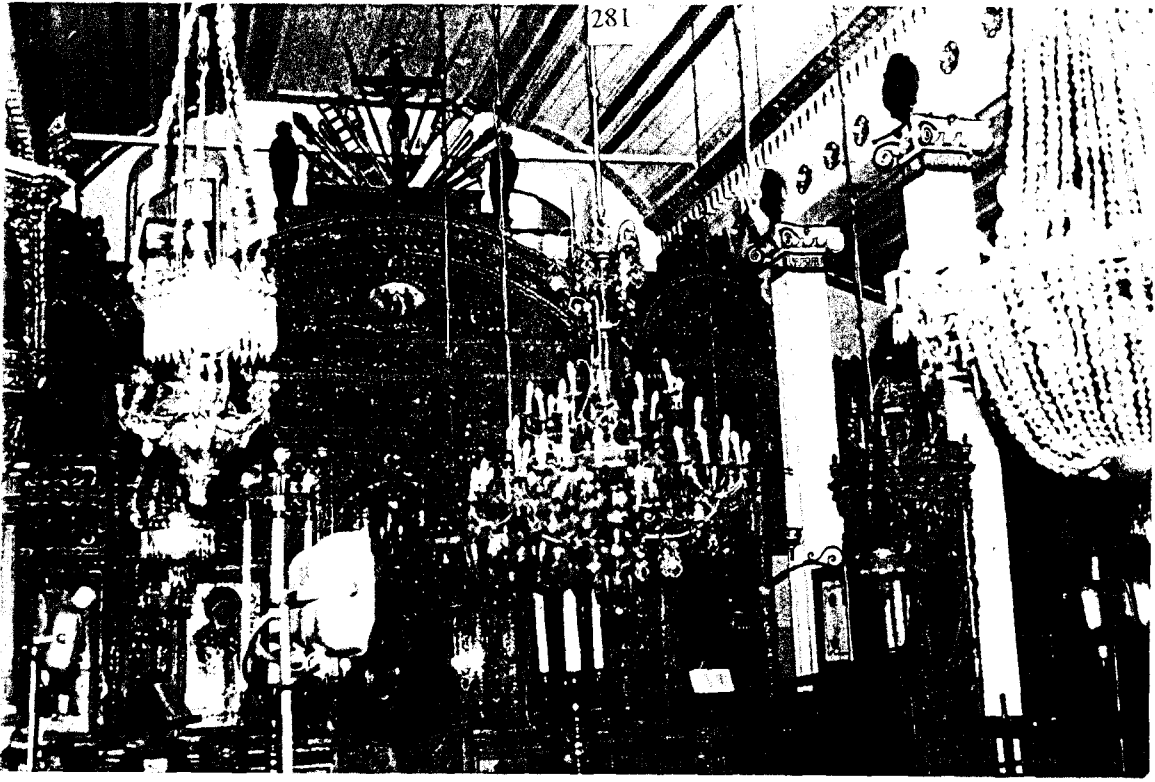
Resim 48.2 Panayia Kilisesi (Beşiktaş) Sütün Başlığı

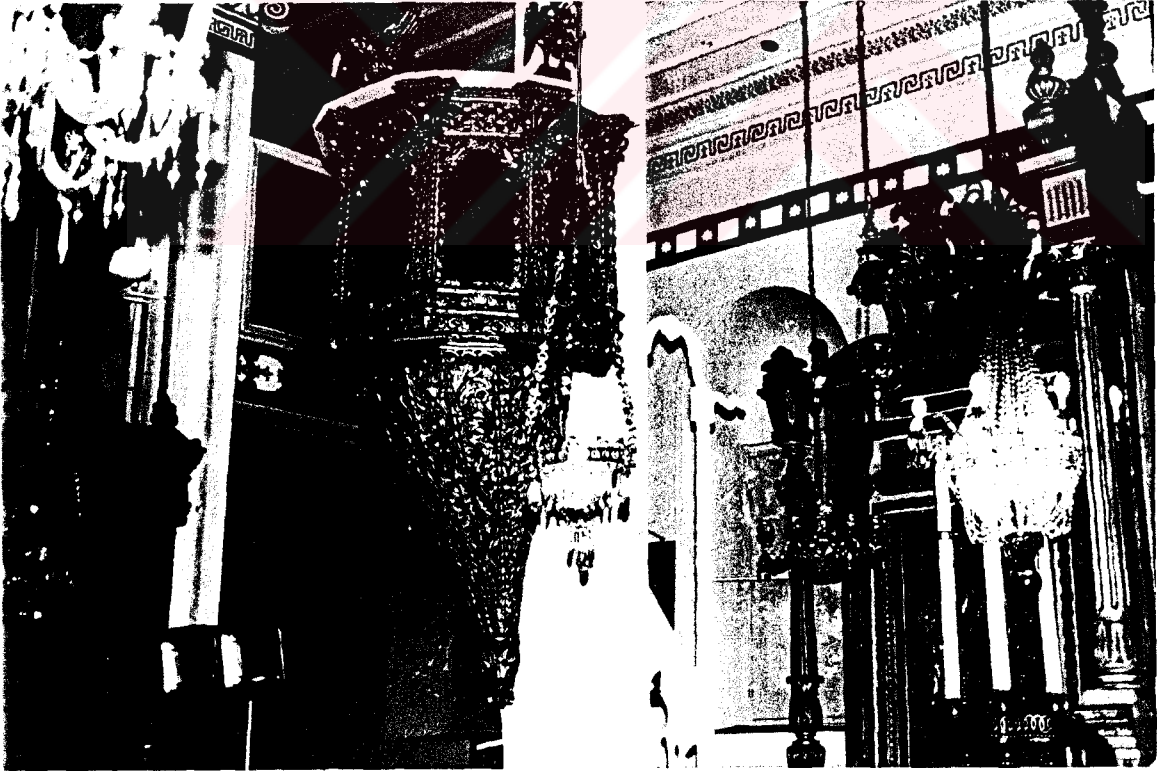
Resim 48.3 Panayia Kilisesi (Beşiktaş) Narteks Bölümü

Resim 48.4 Panayia Kilisesi (Beşiktaş) Koimesis Sahnesi

Resim 48.5 Panayia Kilisesi (Beşiktaş) İkonostasis

Resim 43.6 Panayia Kilisesi (Beşiktaş) Ambon

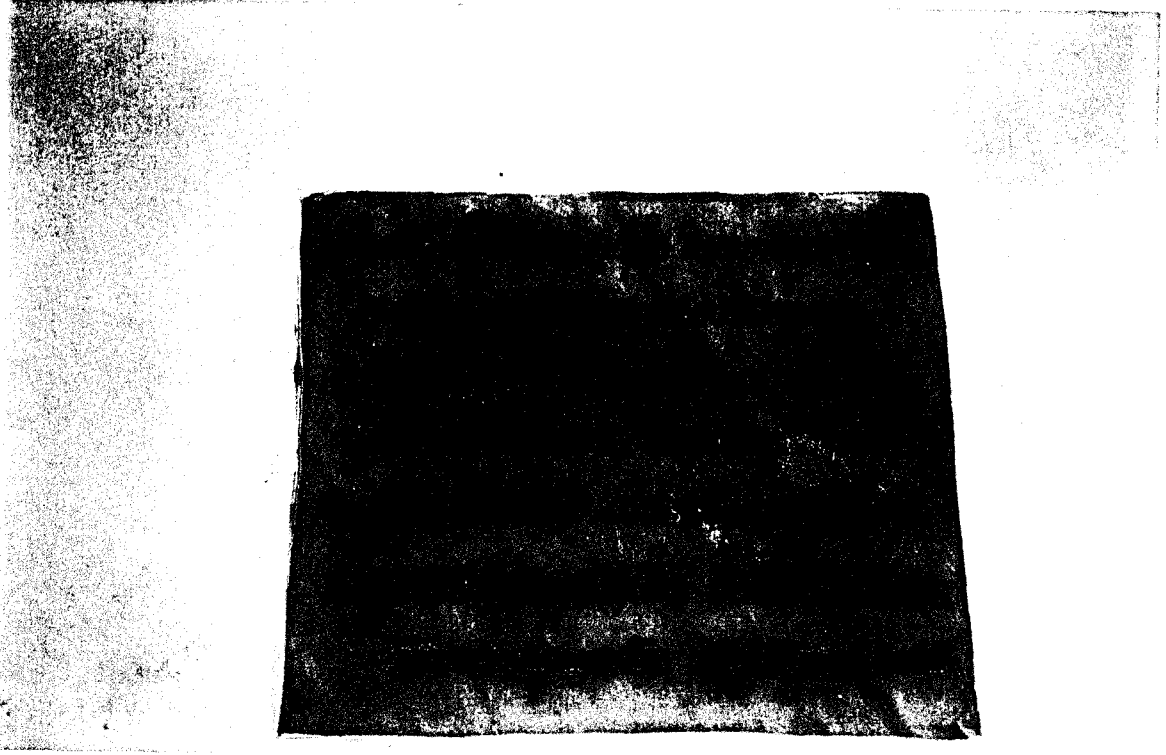
Resim 49.1 Panayia Kilisesi (Yeniköy) Çan Kulesi

Resim 49.2 Panayia Kilisesi (Yeniköy) Dış Cephe

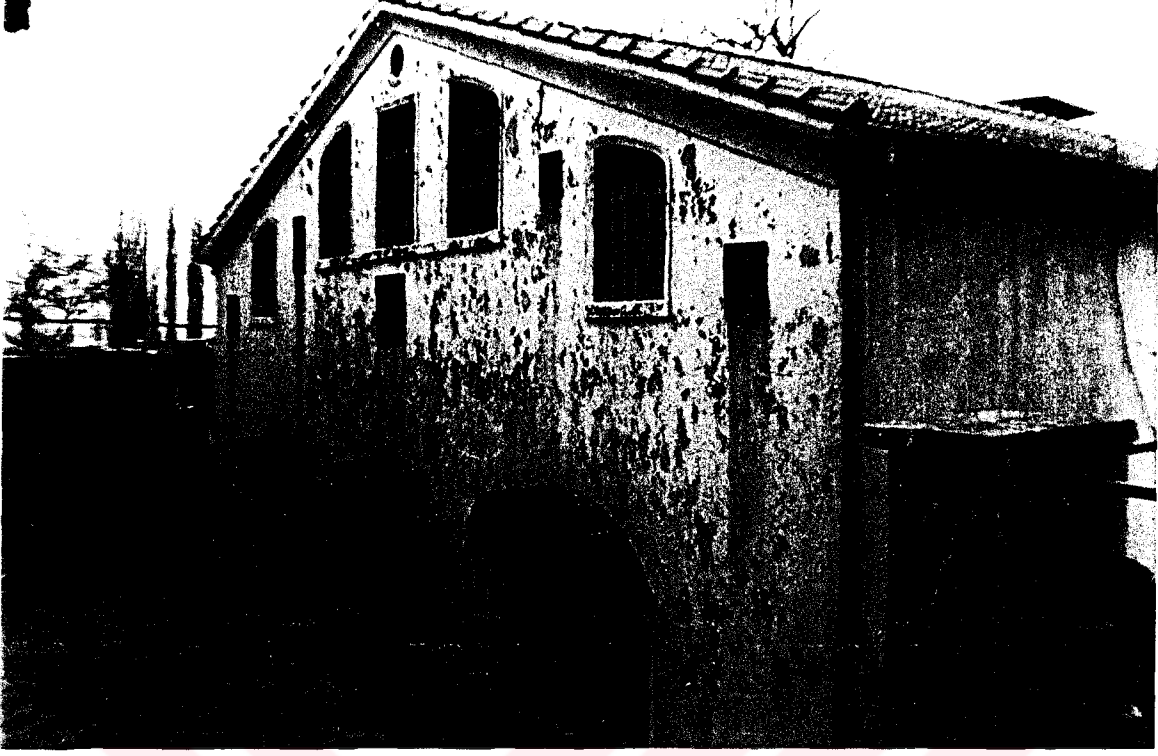
Resim 49.3 Panayia Kilisesi (Yeniköy) Ikonostasion

Resim 50.1 Panayia Balinu Kilisesi Yapım Kitabesi

Resim 50.2 Panayia Balinu Kilisesi Bizans Evi

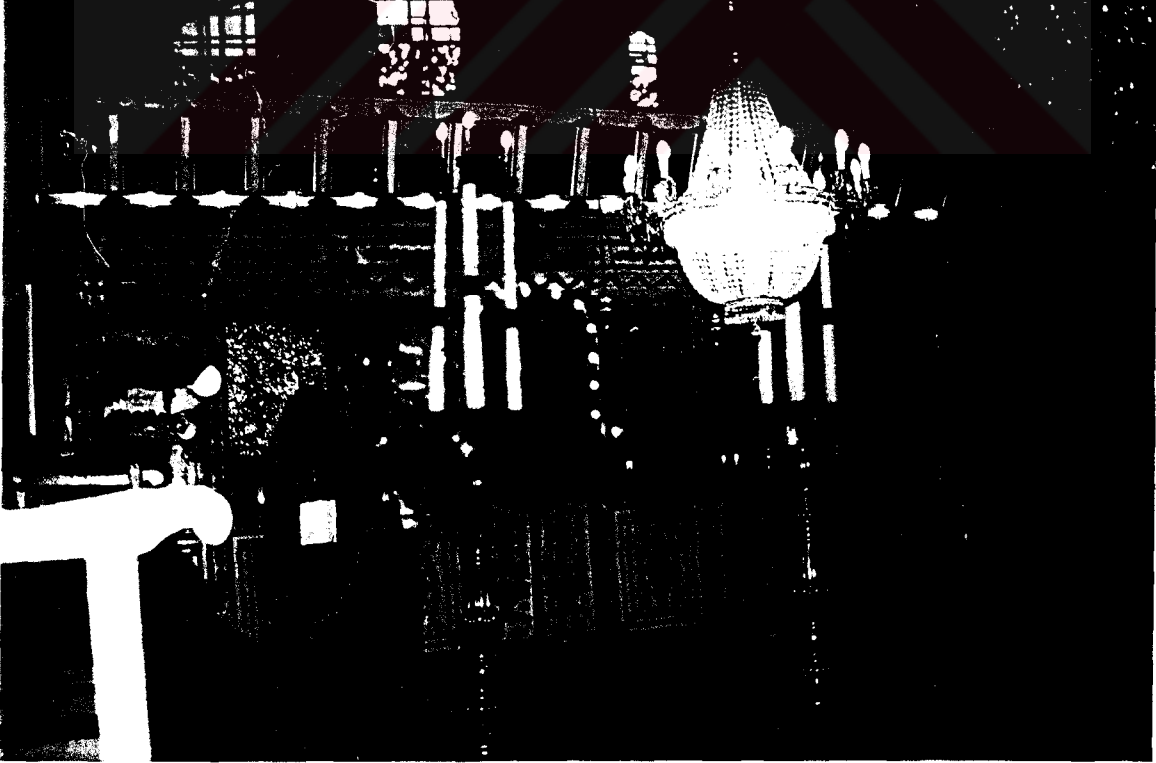
Resim 50.3 Panayia Balinu Kilisesi Batı Dış Cephesi

Resim 50.4 Panayia Balinu Kilisesi Naos

Resim 51.1 Panayia Cihanumma Kilisesi Giriş Bölümü

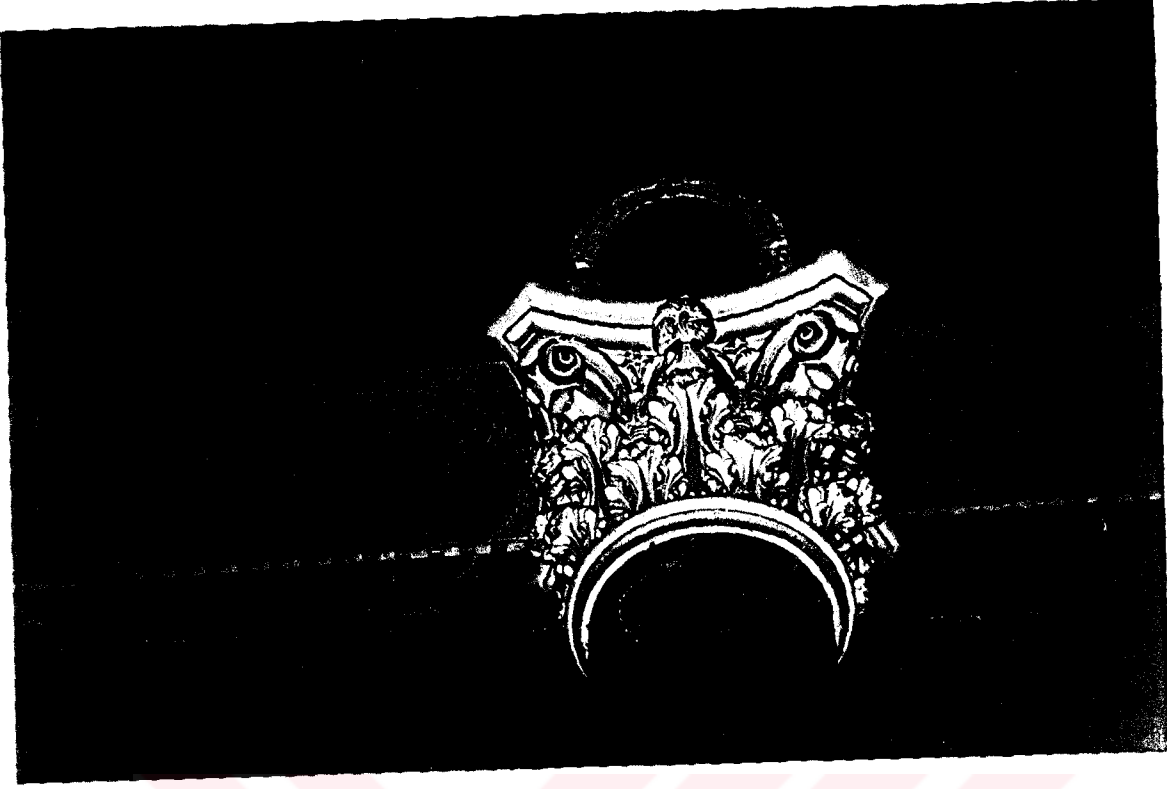
Resim 51.2 Panayia Cihanumma Kilisesi Naos

Resim 52.1 Panayia Eksimarmaron Kilisesi Batı Cephesi

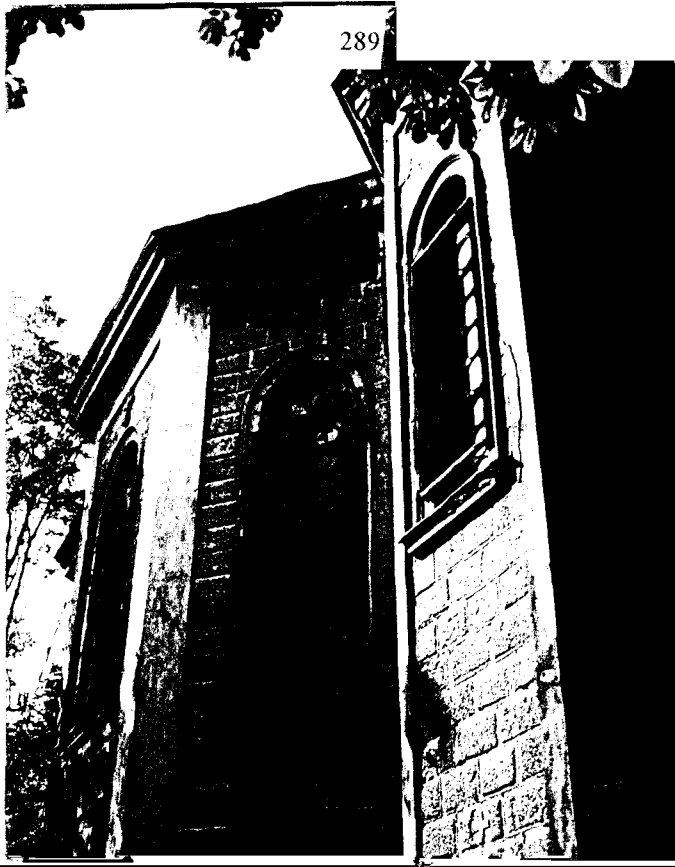
Resim 52.2 Panayia Eksimarmaron Kilisesi Narteks Bölümü

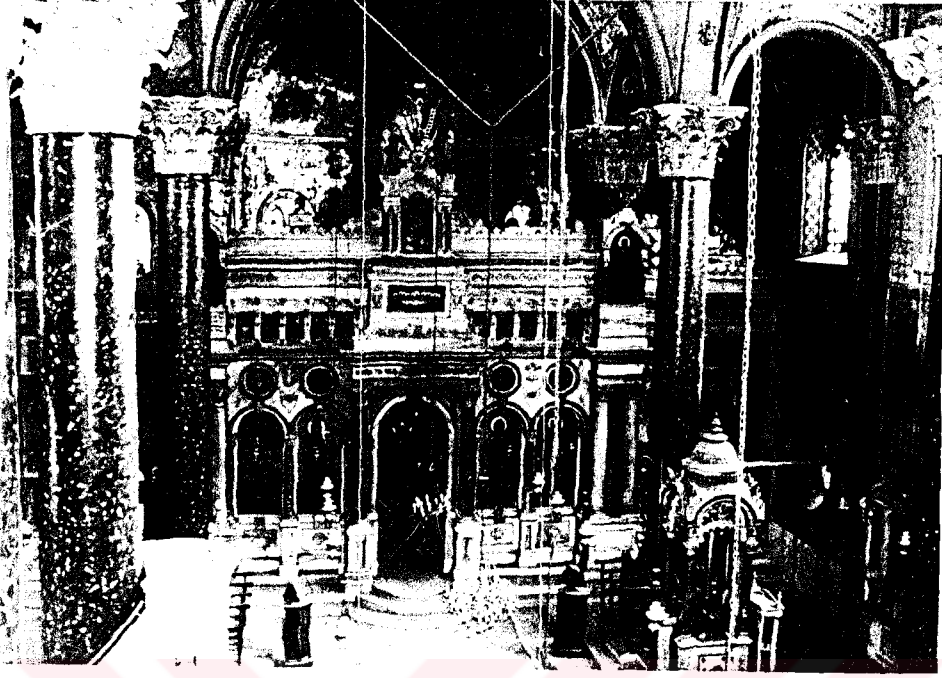

Resim 52.3 Panayia Eksimarmaron Kilisesi Naostaki Sütun Kompozisyonu

Resim 52.4 Panayia Eksimarmaron Kilisesi Despot Koltuğu

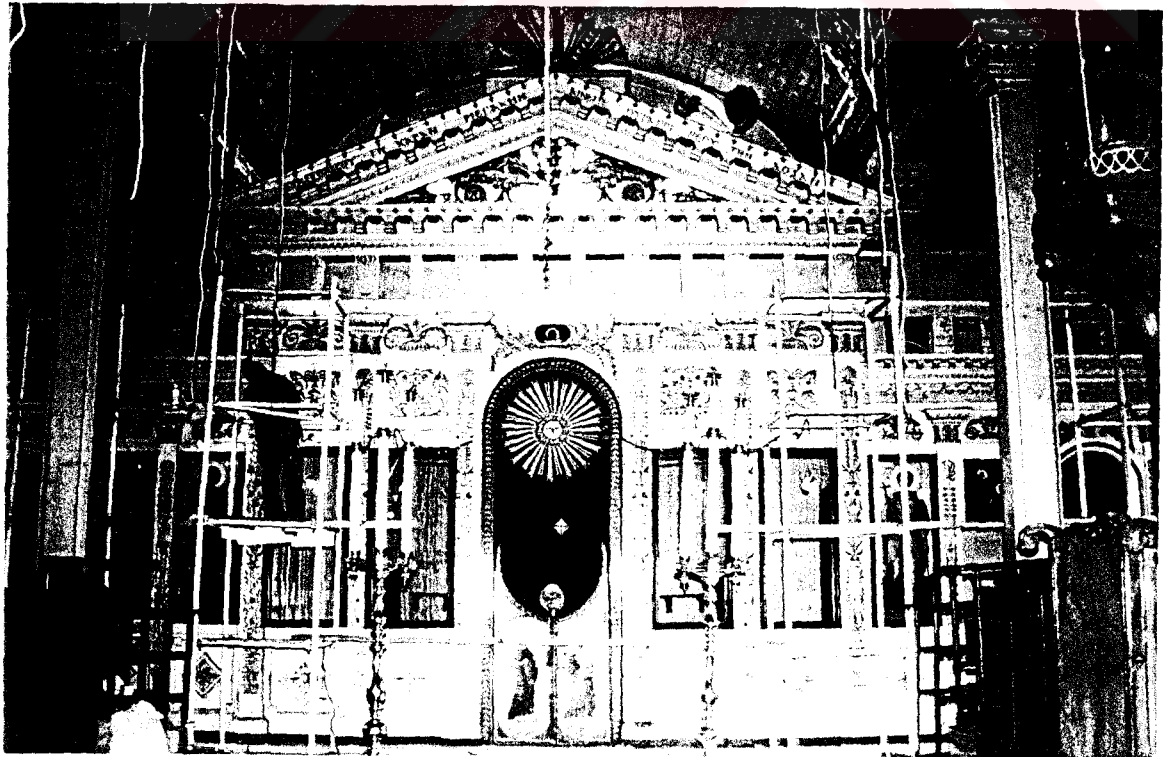
Resim 53.3 Panayia Elpida Kilisesi İkonostasion ve Naos

Resim 53.4 Panayia Elpida Kilisesi Çan Kulelesi

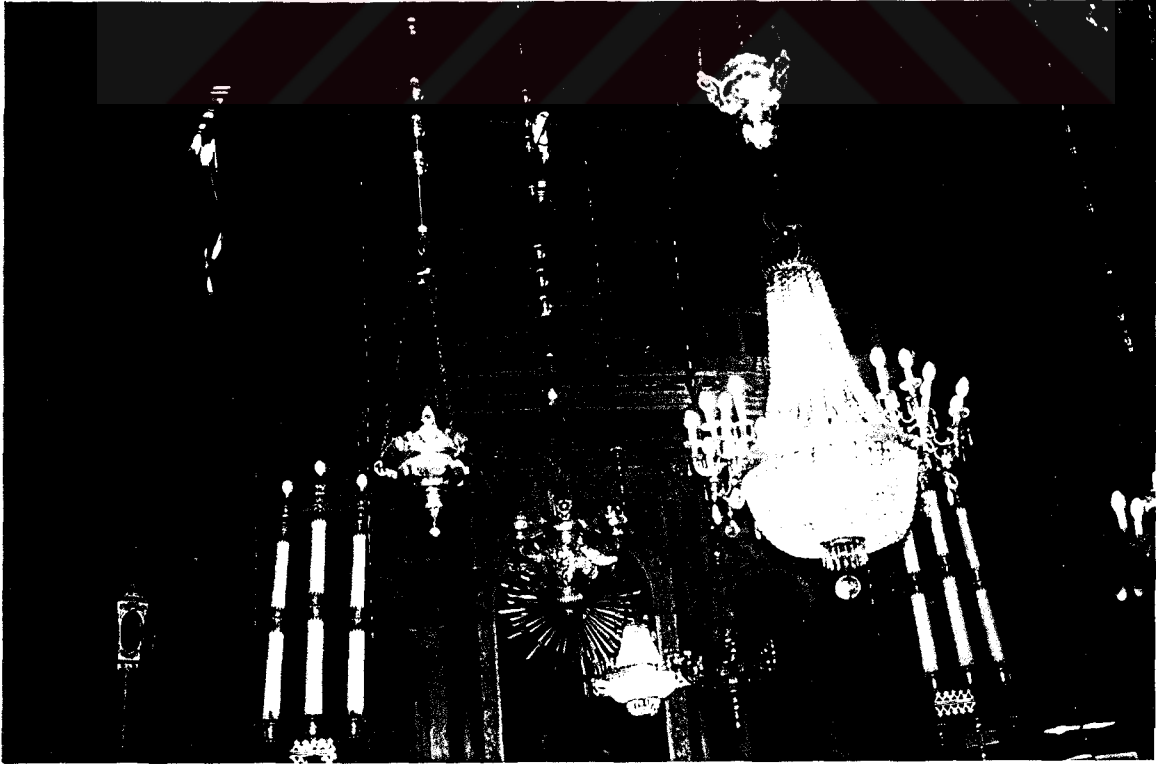
Resim 54.1 Panayia Evangelistria (Boyacıköy) Apsis Bölümü

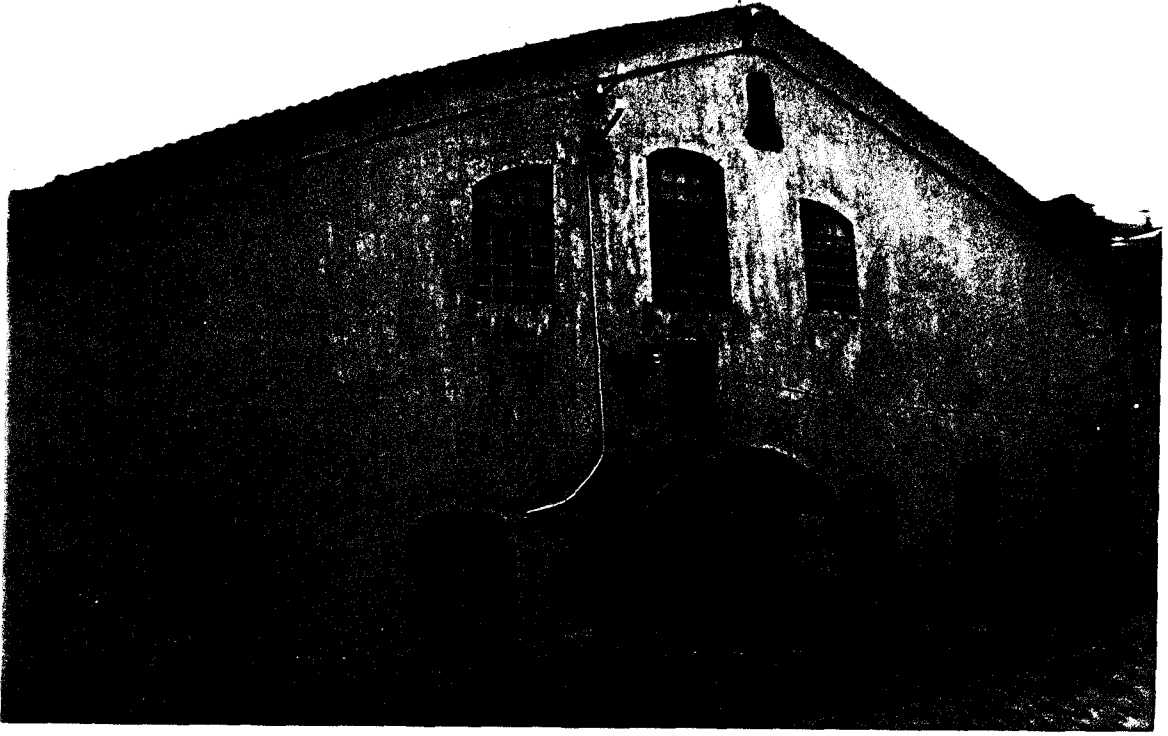
Resim 54.2 Panayia Evangelistria (Boyacıköy) Naos

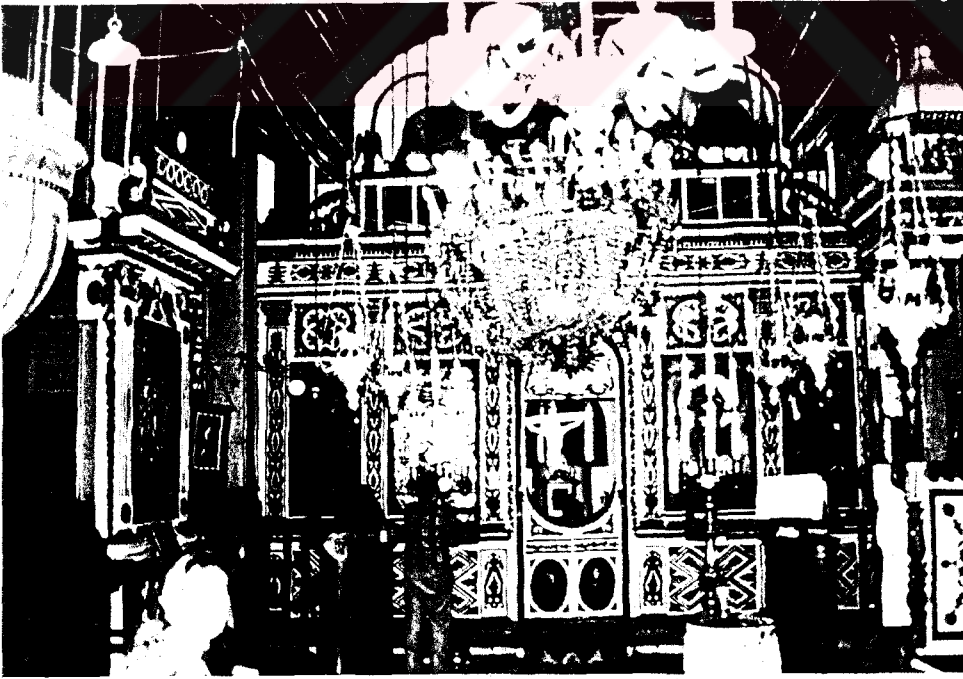
Resim 55.3 Panayia Evangelistria (Dolapdere) Dış Tezniyat

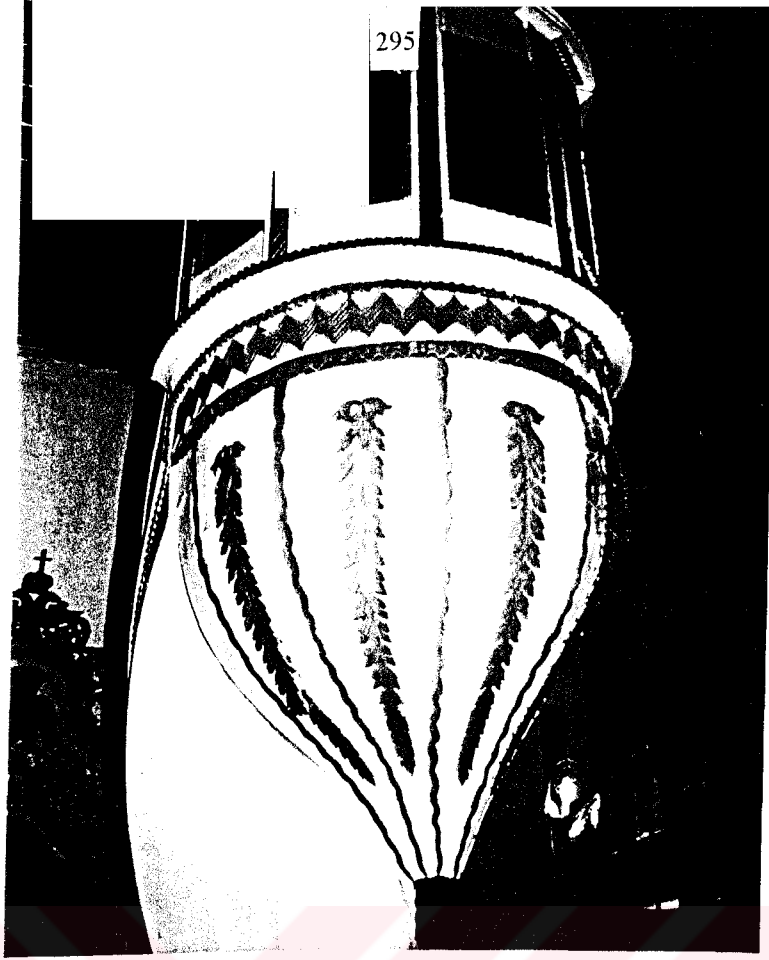
Resim 55.4 Panayia Evangelistria (Dolapdere) İkonostasion

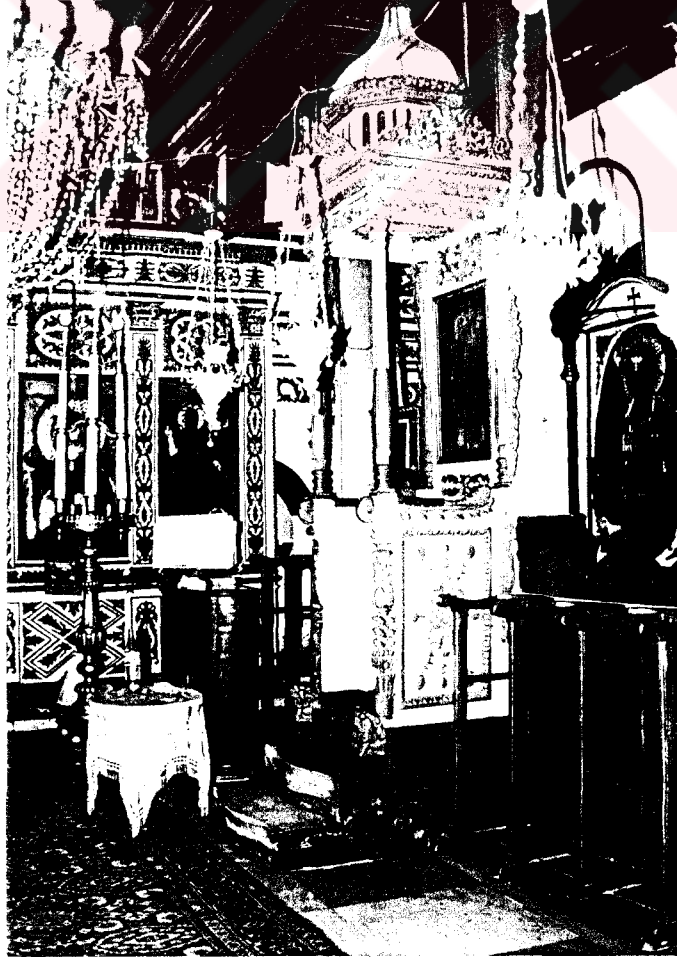
Resim 56.1 Panayia Hançeriotissa Kilisesi Dış Cephesi

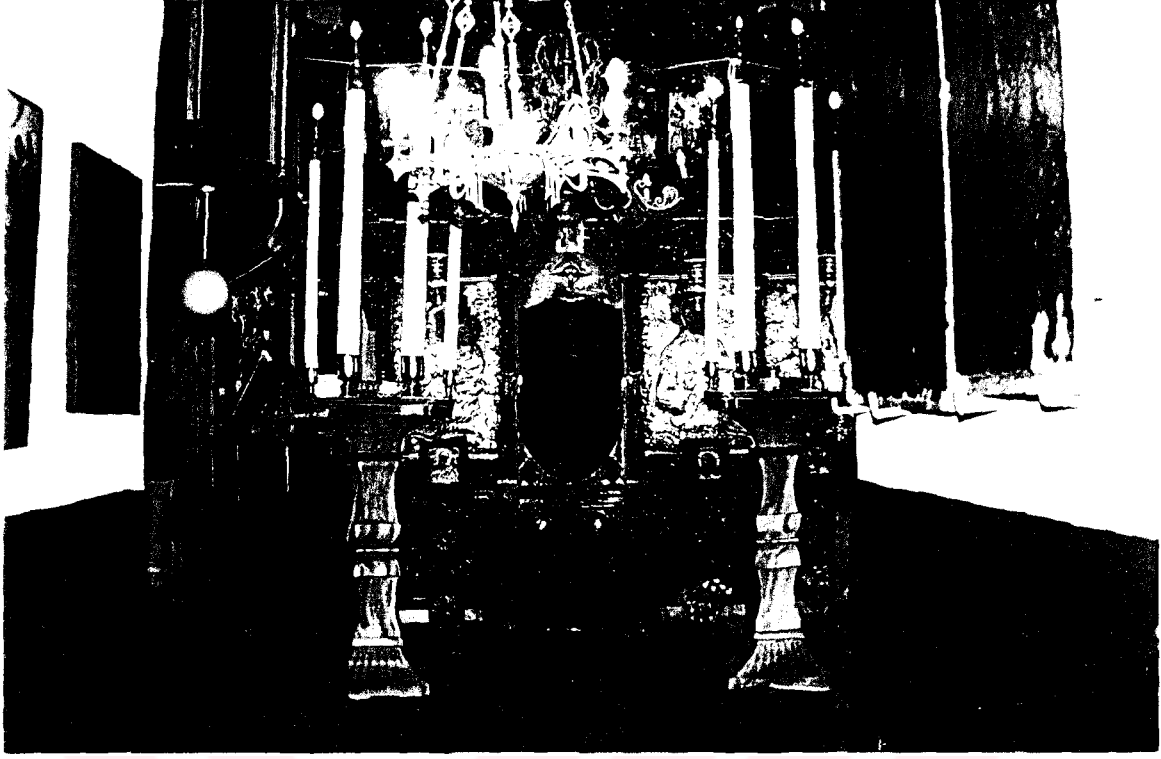
Resim 56.2 Panayia Hançeriotissa Kilisesi . Nacs

Resim 56.3 Panayia Hancerioussa Kilisesi Ambon

Resim 56.4 Panayia Hancerioussa Kilisesi Despot Koltuğu

Resim 57.1 Panayia Movhliotissa Kilisesi Naos

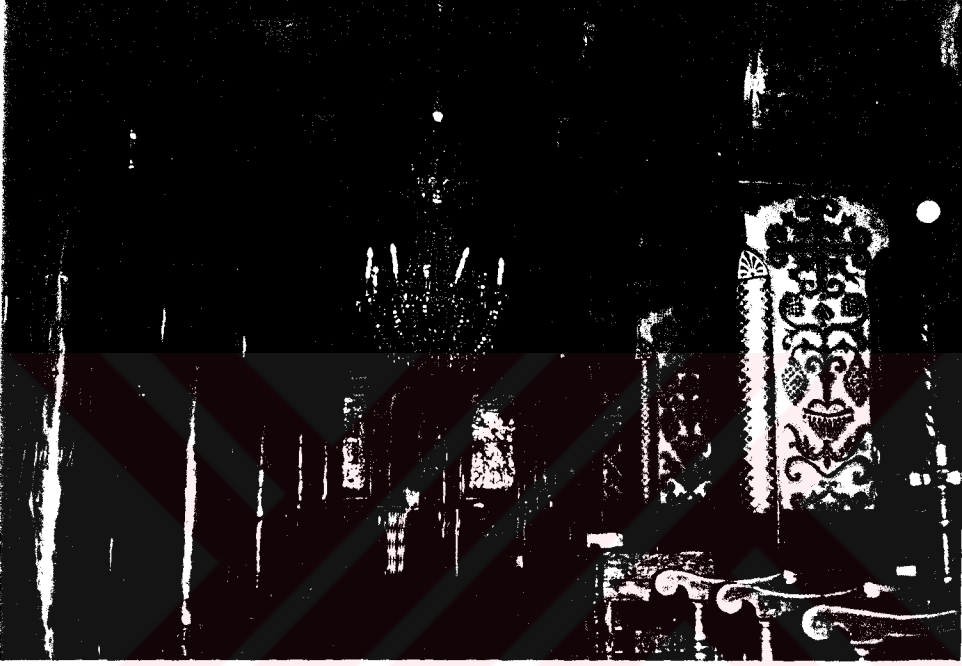
Resim 58.1 Panayia Suda Kilisesi Dış Cephe

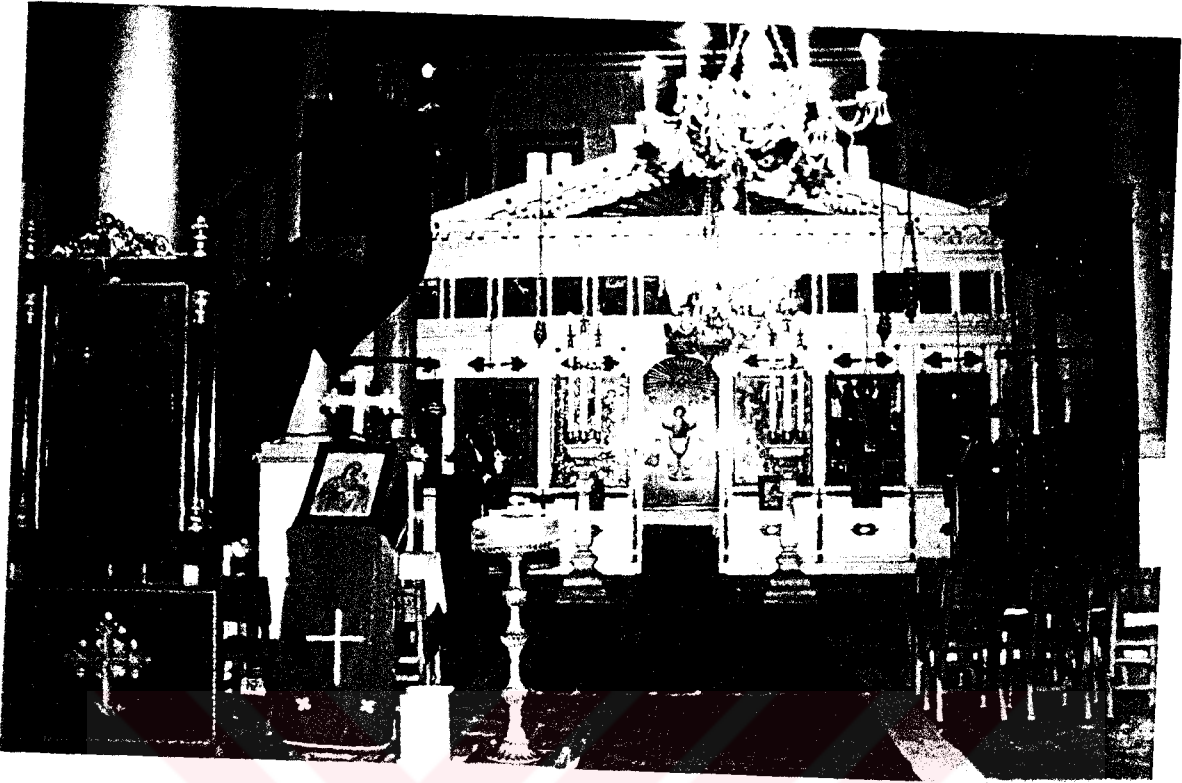
Resim 59.1 Panayia Ton Isadion Kilisesi Dış Cephe

Resim 59.2 Panayia Ton Isadion Kilisesi Çan Kulesi

Resim 59.3 Panayia Ton Isadion Kilisesi Naos

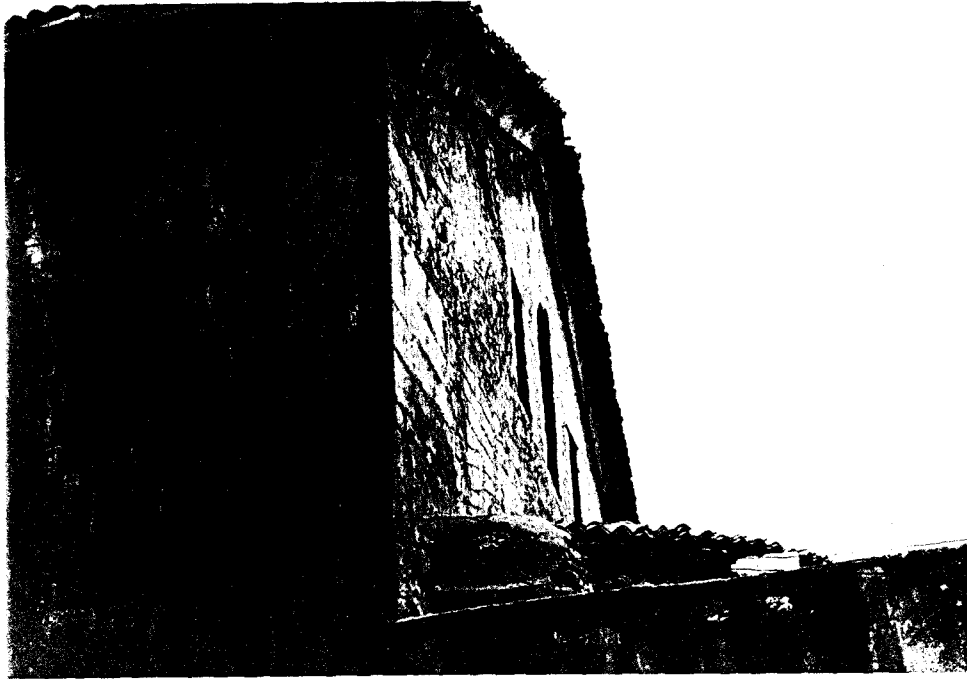
Resim 60.3 Panayia Ton Uranon Kilisesi Naos

Resim 60.4 Panayia Ton Uranon Kilisesi Bizans Kartal Motifi

Resim 60.1 Panayia Ton Uranon Kilisesi Batı Cephesi

Resim 60.2 Panayia Ton Uranon Kilisesi Doğu Cephesi

Resim 61.1 Panayia Vlaherna Kilisesi Kubbe

Resim 61.2 Panayia Vlaherna Kilisesi Doğu Cephesi Apsis

Resim 61.3 Panayia Vlaherna Kilisesi Ayazma

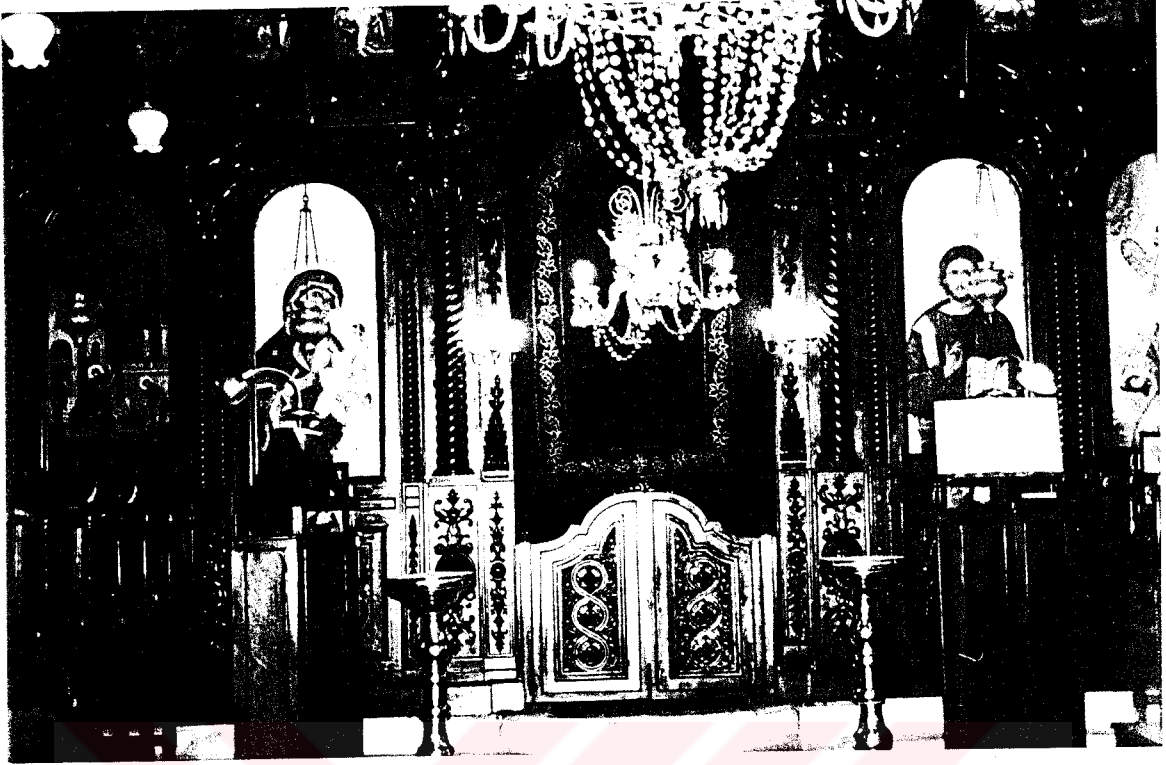
Resim 61.4 Panayia Vlaherna Kilisesi İkonostasis

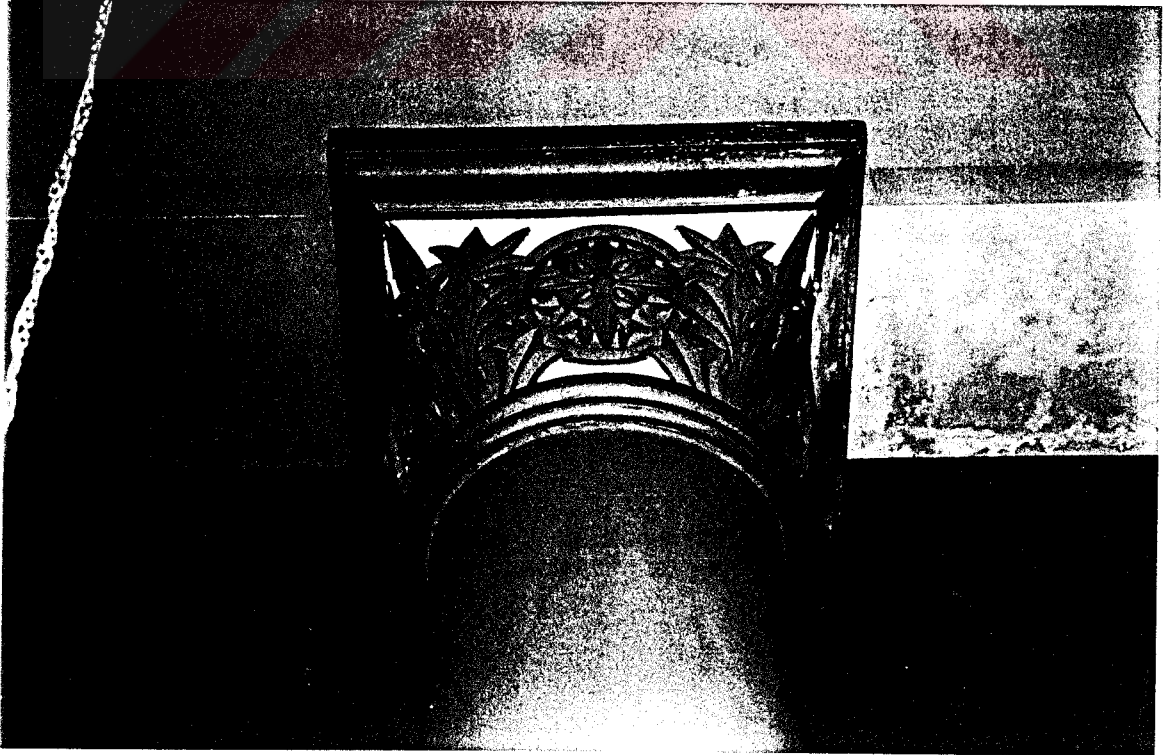
Resim 62.1 Panayia Belgratkapı Kilisesi Batı Cephesi

Resim 62.2 Panayia Belgratkapı Kilisesi Doğudaki Apsis

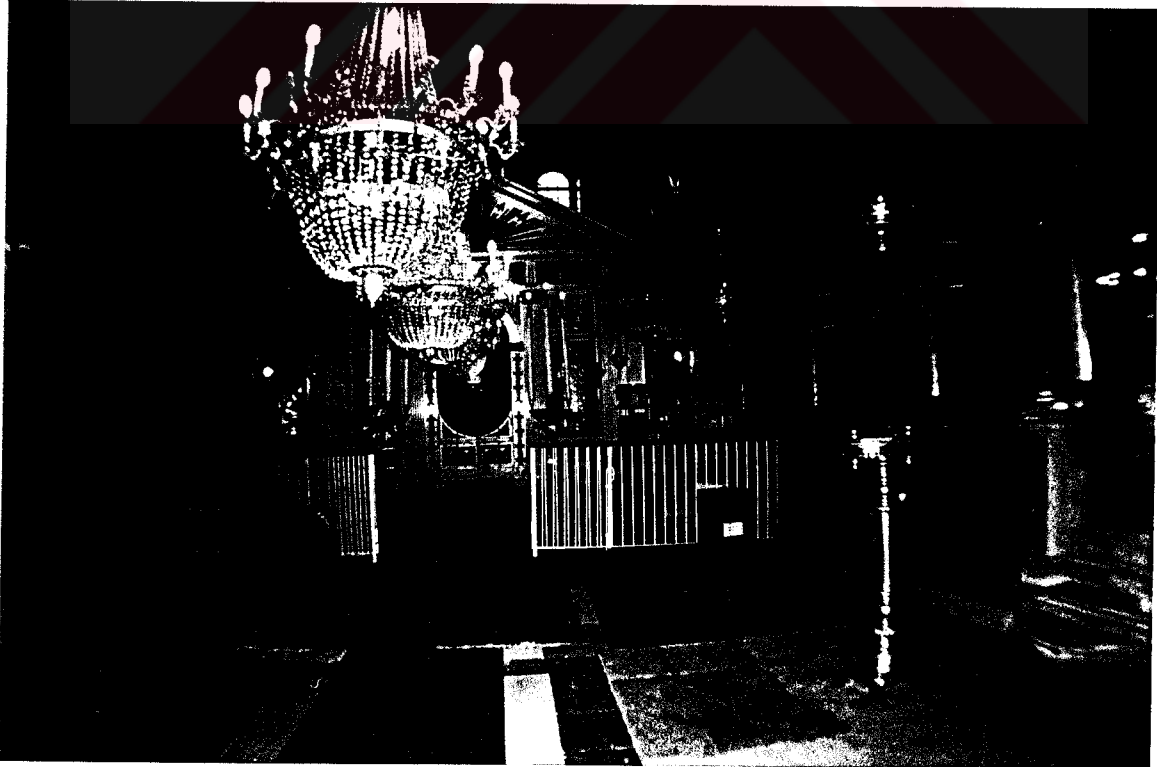
Resim 62.3 Panayia Belgratkapı Kilisesi Naosta Bema

Resim 62.4 Panayia Belgratkapı Kilisesi Sütun Başlığı

Resim 63.1 Profiti İlia Kilisesi (Üsküdar) Dış Cephesi

Resim 63.2 Profiti İlia Kilisesi (Üsküdar) Naos

Resim 63.3 Profiti İlia Kilisesi (Üsküdar) İkonostasis

Resim 63.4 Profiti İlia Kilisesi (Üsküdar) Despot Koltuğu

Resim 64.1 Profiti İlia Kilisesi (Arnavutköy) Dış Mekan

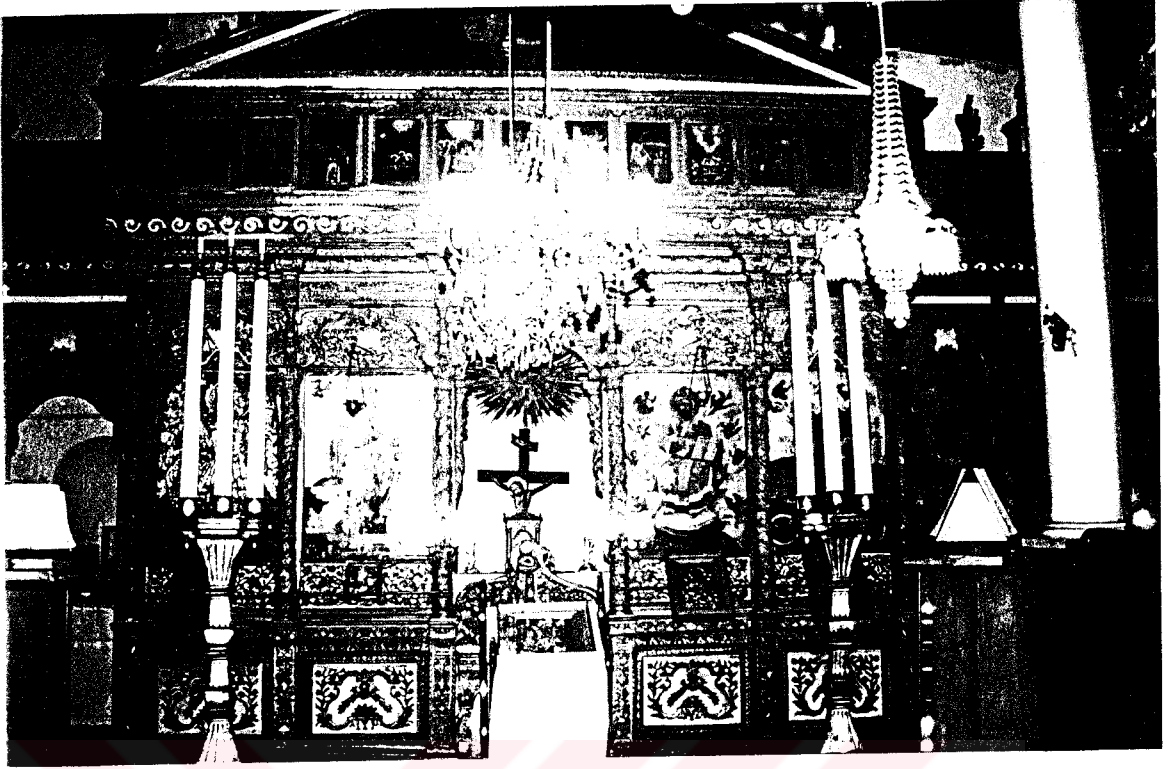
Resim 64.2 Profiti İlia Kilisesi (Arnavutköy) Naos

Resim 65.1 Taksiarhis Kilisesi (Balat) Çan Kulesi

Resim 65.2 Taksiarhis Kilisesi (Balat) Dış Çephe

Resim 65.3 Taksiarhis Kilisesi (Balat) Naos

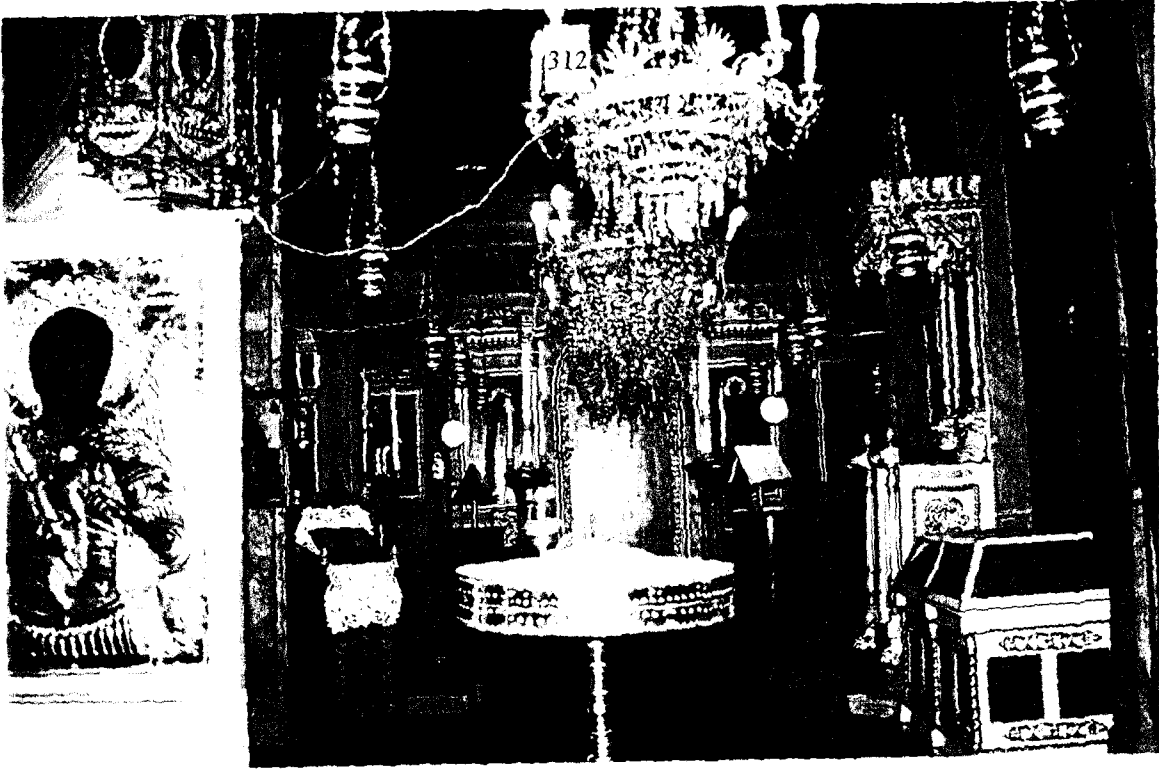
Resim 65.4 Taksiarhis Kilisesi (Balat) Sütun Başlıkları

Resim 66.1 Taksiarhis Kilisesi (Istinye) Dış Cephesi

Resim 66.2 Taksiarhis Kilisesi (Istinye) Apsis

Resim 66.3 Taksiarhis Kilisesi (Istinye) İkonostasion

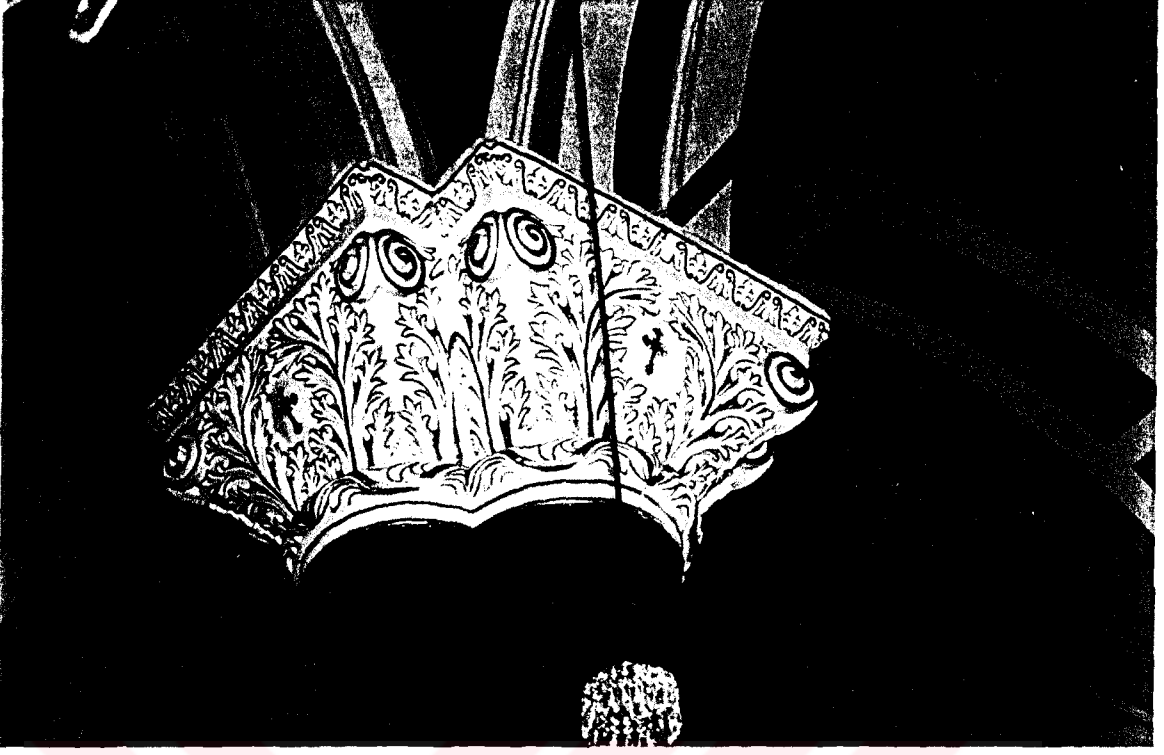
Resim 66.4 Taksiarhis Kilisesi (Istinye) Despot Koltuğu

Resim 67.1 Taksiarhis Kilisesi (Arnavutköy) Dış Cephesi

Resim 67.2 Taksiarhis Kilisesi (Arnavutköy) Doğu Cephesi

Resim 67.3 Taksiarhis Kilisesi (Arnavutköy) Kompozit Başlıkları

Resim 67.4 Taksiarhis Kilisesi (Arnavutköy) İkonostasion

Resim 68.1 Zoodoku Pigi Kilisesi Dış Cephesi

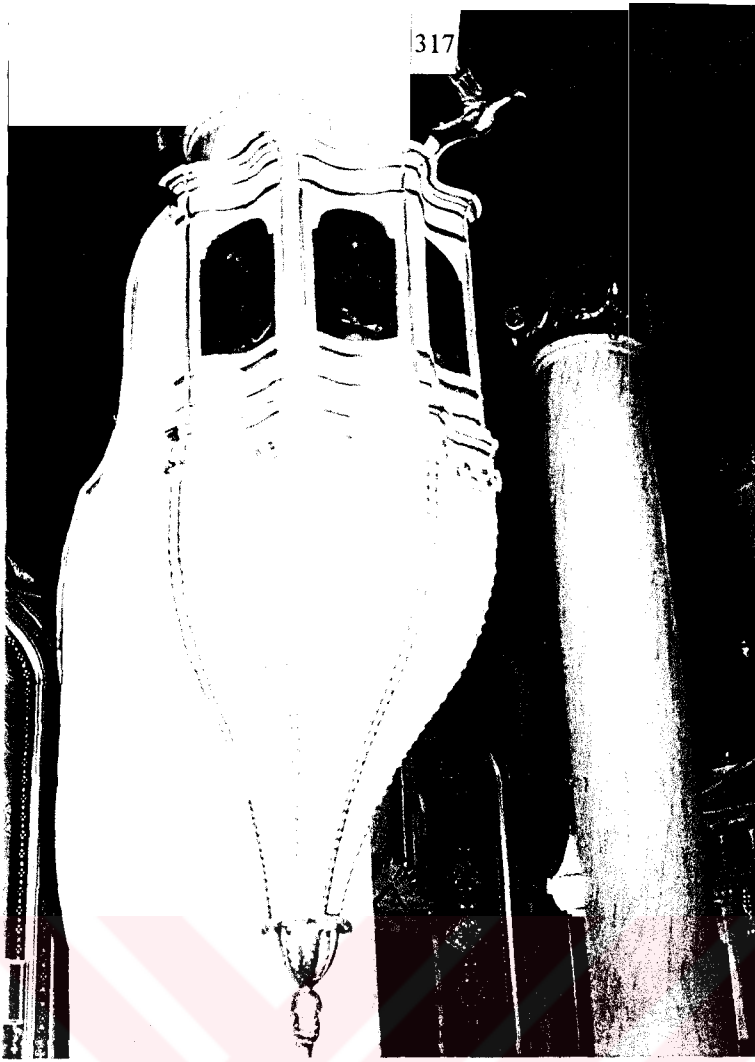
Resim 68.2 Zoodoku Pigi Kilisesi Doğu Cephesi

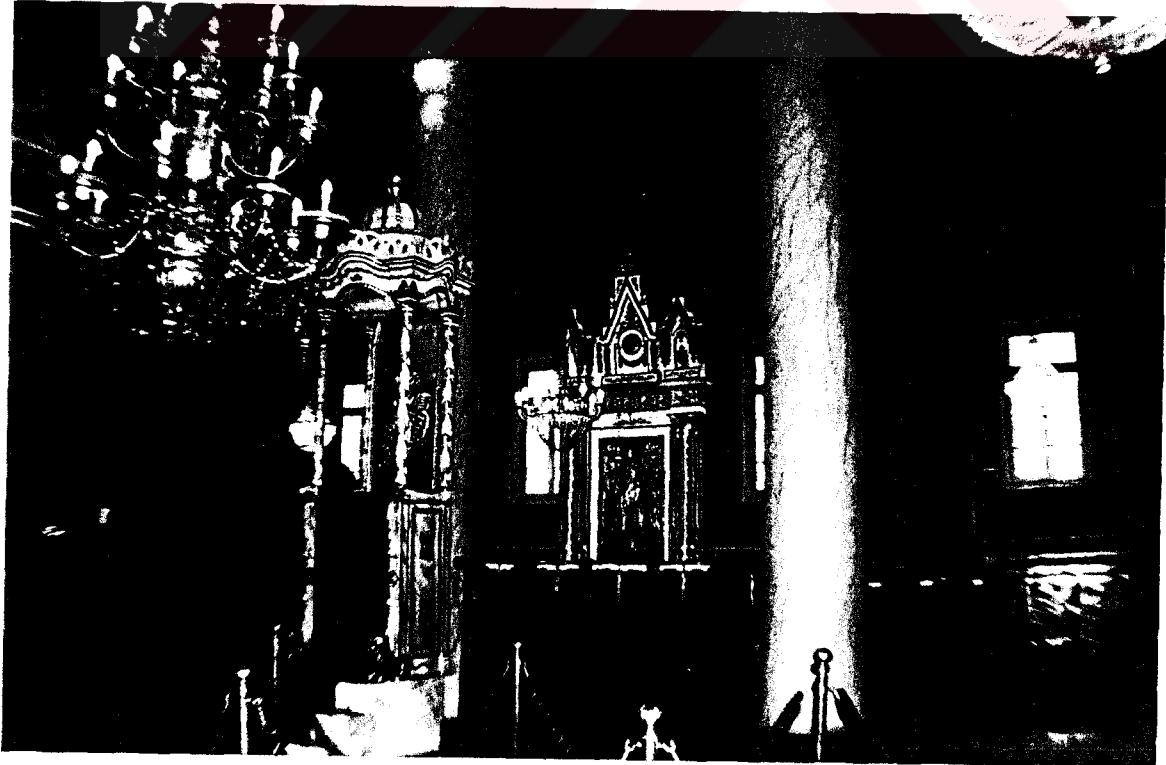
Resim 68.3 Zoodoku Pigi Kilisesi Sütun Başlıkları

Resim 68.4 Zoodoku Pigi Kilisesi Naos

Resim 68.5 Zoodoku Pigi Kilisesi Ambon

Resim 68.6 Zoodoku Pigi Kilisesi Despot Koltuğu

DİPNOTLAR

- (1) Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi Cilt 24, s.292
- (2) ERNEST BARKER, Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü, çeviren,
Mete Tunçay (Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1982)
s.51
- (3) Ana Britannica cilt 24, s. 293
- (4) VASİLİU SKİADA, Liturgiki ke katikisi, (Atina, 1946) s.48
- (5) İznik Konsili İstanbul, 1990,s .7
- (6) Ana Britannica, cilt 3, s. 56
- (7) G. OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi çeviren Fikret Işıltan
(Türk Tarih Kurumu Ankara, 1986) s.49
- (8) a.g.e, s.53
- (9) a.g.e, s.55
- (10) a.g.e, s.55
- (11) a.g.e, s.56
- (12) a.g.e, s.57
- (13) a.g.e, s.71
- (14) E.BARKER, a.g.e, s.53
- (15) a.g.e, s.54
- (16) a.g.e, s 56
- (17) a.g.e, s.56
- (18) a.g.e, s.57
- (19) D. GIORNO, Minorite Sous l'empire Otloman,
(Yayınlanmamış Araştırma, Ankara 1975) s.88
- (20) İBRAHİM UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi (Türk Tarih Kurumu1983),s.5
- (21) D.GIORNO, Liberte de Culte Sous Lempire Ottoman
(Yayınlanmamış Araştırma, Ankara 1974) s.121
- (22) a.g.e, s.122
- (23) ALEKSİS ALEKSANDRİS, The Greek Minority of İstanbul and Greek
Turkish Relations. 1918-1979 (Athens 1983)
s.24
- (24) a.g.e, s.24
- (25) ÖZKAN ERTUĞRUL, Bizans Kültürü, (Troya Yayıncılık) s.7

- (26) a.g.e, s.8
- (27) a.g.e, s.12
- (28) D.GIORNO, a.g.e, s.121
- (29) a.g.e, s.121
- (30) ERNEST MAMBOURY İstanbul Touristique (Çituri Biraderler Basımevi, 1951) s.274
- (31) a.g.e, s. 274
- (32) a.g.e., s. 274
- (33) P.A.KERAMEUS, Nai tis Kostantinupoleos kata to 1583 ke 1604 (Ellinikos Fillogikos Sillogos, 1904) s.129
- (34) a.g.e., s.120
- (35) a.g.e, s.126
- (36) P.G. İNCİCİYAN, XVIII. Asırda İstanbul, çeviren Hrand D.Andreasyan (İstanbul Enstitüsü Yayınları,1976) s.43
- (37) ZAFER KARACA, İstanbul'da 1453 Sonrası İnşaa Edilen Kiliseler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1991) s.26
- (38) ADNA TURANİ, Dünya Sanatı Tarihi, (Türk Tarih Kurumu,Ankara,1983) s.573
- (39) ZAFER KARACA, a.g.e, s.28
- (40) ZAFER KARACA , a.g.e, s.28
- (41) D.GIORNO, Tanzimatı Hayriye (Yayınlanmamış Araştırma, Ankara, 1976) s.201
- (42) M.GEDEON, Ekklesie Vizantine Eksakrivumena (Kostantinupoli 1900) s.75-76
- (43) P.A.KERAMEVS, a.g.e, s.208
- (44) VASİLİV STAVRİDU, İ İera Mitropolis Derkon (Ekdotikos İkos Adelfon Kiriakidi Thessaloniki 1991),s.42
- (45) VASİLİV STAVRİDU, Hroniko ton Engenion tu İeru Mitropolitiku Nau tis Ayios Endoksu Megalomartiros ke Panefimu Eftimias (İstanbul, 1993) s.9
- (46) M. GEDEON, a.g.e, s. 112
- (47) P.G.İNCİCİYAN , a.g.e, s.137

- (48) VASİLİU STAVRİDU, a.g.e, s.9
- (49) EREMYE ÇELEBİ KÖMÜRÇİYAN, XVII.Asırda İstanbul,
çeviren Hrand D.Andreasyon (Eren Yayıncılık 1988) s.80
- (50) P.A.KERAMEUS, a.g.e,s.80
- (51) E.Ç.KÖMÜRÇİYAN, a.g.e, s.80
- (52) a.g.e, s.81
- (53) S.PETRİDES, Eglises Grecques de Costantinople en 1652
(Echos Dorient IV: 42-50) s.46
- (54) V.SKARLATOS, İ Kostantinupolis, İ.PerigrafikiTopogratiki, archeolojiki, ke
istoriki, (Atina 1851-1869) s. 128
- (55) K.STAMATOPULAS+A.MİLLAS Kostaninupoli Anazitontas tin Vasilevosa
(Atina,1990) s.94
- (56) Z. KARACA, İstanbul Ansiklopedisi , s.219
- (57) a.g.e, s.220
- (58) R.E.KOÇU, İstanbul Ansiklopedisi (İstanbul 1961) Cilt III.s.1549
- (59) E.Ç.KÖMÜRÇİYAN,a.g.e, s.220
- (60) A.P. KERAMEVS, a.g.e, s.129
- (61) STELLA HANSIZ, SELİM SIRRIKURU Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
Turizm Dergisi (Eylül 1991) Sayı 105 s.41
- (62) R.E.KOÇU, a.g.e, s. 1552
- (63) K.STAMATOPULOS + A. MİLLAS, a.g.e s.112
- (64) PAMFİLU MELİSİNU HRİSTODULU, İstoria ton tatavlon (İstanbul, 1913)
s.114
- (65) B.A:MİSTAKİDİS Ekklesiastiki Alithia (1885), Vol.A.B. s.449
- (66) A.P.KERAMEVS, a.g.e, s.133
- (67) A.P.KERAMEVS, a.g.e, s.126
- (68) M.GEDEON , a.g.e, s.143
- (69) P.M. HRİSTODULU,a.g.e, s.55
- (70) a.g.e, s.56
- (71) a.g.e, s.60
- (72) a.g.e, s.64
- (73) M.GEDEON, a.g.e, s.55
- (74) A.P.KERAMEVS, a.g.e, s.128
- (75) İNCİCİAN, a.g.e, s.133

- (76) a.g.e, s.133
- (77) GEORGIOS TSAPAKE, İstorike Melete peri Apoikisias Mesohoru ke aneryeseos ieru nav Ayia Foka (İstanbul 1956 s.14)
- (78) SEMAVİ EYİCE, İstanbul'un bazı semt ve mahalle adları hakkında bir deneme Türkiyat mecmuası , XVII 1965) s.206
- (79) G.TSAPAKE, a.g.e, s.58
- (80) a.g.e, s.61
- (81) a.g.e, s.65
- (82) a.g.e, s.68
- (83) A.P. Keramevs a.g.e, s.103
- (84) İmeroloyion Tu Etos 1906 Etos Defteron Enorie tis Arhiepiskopis kostantinupoleos, (Kostantinupolis, 1905), s.199
- (85) VASİLİV STAVRİDU, İ İera Mitropolis Derkon (Ekdotikos İkos Adelfon Kiriakidi Thessaloniki 1991) s.31
- (86) a.g.e, s.31
- (87) B.A. MİSTAKİDİS, a.g.e, s.405
- (88) a.g.e, s.409
- (89) Z.KARACA, İstanbul Ansiklopedisi Cilt 7 s.300
- (90) P.A.KERAMEUS a.g.e, s.120
- (91) a.g.e, s.139
- (92) a.g.e, s.140
- (93) a.g.e, s.139
- (94) a.g.e, s.140
- (95) İNCİCİYAN, a.g.e, s.134
- (96) STELLA HANSIZ, SELİM SIRRI KURU, a.g.e, s.39
- (97) VASİLİU STAVRİDU , a.g.e s.21
- (98) M. GEDEON, a.g.e, s.73
- (99) a.g.e, s.74
- (100) a.g.e, s.74
- (101) MÜLLER-WIENER, Bildlexikon zur topographie İstanbuls (Wülzburg, 1977)
- s.186
- (102) JOHN FREELY Strolling throught İstanbul (London 1983) s.251
- (103) A.P.KERAMEUS, a.g.e, s.135
- (104) R.E.KOÇU, a.g.e, s. 1581

- (105) V.SKARLATOS, a.g.e, s. 559
- (106) A.P. KERAMEUS, a.g.e, s.120
- (107) R.E. KOÇU, a.g.e, s.1581
- (108) A.P. KERAMEUS, a.g.e, s.120
- (109) S. PETRİDES, a.g.e, s.47
- (110) A.P. KERAMEUS, a.g.e, s.120
- (111) S.PETRİDES, a.g.e, s.121
- (112) Etnika Fillanthropika katastimata (Kostantinupoli, 1905) s.199
- (113) E.Ç. KÖMÜRÇİYAN, a.g.e,s.264
- (114) Ğ.İNCİCİYAN, a.g.e. s.118
- (115) a.g.e, s. 119
- (116) MİTROPOLİTİS A.PAPPA, İeru Nau Ayiü Pandeileimon Kiouzguntsuk
(1988) s.2
- (117) A.P. KERAMEUS, a.g.e, s.120
- (118) E.Ç. KÖMÜRÇİYAN, a.g.e, s.65
- (119) V.SKARLATOS, a.g.e, s.351
- (120) A.P. KERAMEUS, a.g.e, s.120
- (121) E.C.KÖMÜRÇİYAN, a.g.e, s.85
- (122) G.İNCİCİYAN, a.g.e, s.134
- (123) VASİLİV STAVRİDU, a.g.e, s.41
- (124) E.Ç.KÖMÜRÇİYAN, a.g.e, s.276
- (125) TERPANDRU MARİNOU, Protohroniko lefkoma tis kinotitos Tsengelkioi
(1951, İstanbul) s.28
- (126) G.TSAPAKE,a.g.e, s.121
- (127) a.g.e, s.125
- (128) a.g.e, s.117
- (129) a.g.e, s.120
- (130) A.P. KERAMEUS, a.g.e, s.139
- (131) a.g.e, s.139
- (132) a.g.e, s.139
- (133) V.SKARLATOS, a.g.e, s.139
- (134) A.P.KERAMEUS, a.g.e, s.139
- (135) a.g.e, s.122
- (136) M.GEDEON, a.g.e, s.140
- (137) A.P.KERAMEUS, a.g.e, s.120

- (138) K.STAMATOPOULOS, A.MHLLS,a.g.e,s.113
- (139) V. SKARLATOS, a.g.e, Cilt II s.229
- (140) E.Ç. KÖMÜRÇİYAN, a.g.e, s.255
- (141) Ethnika Filanthropika katastimata, s.197
- (142) E.Ç. KÖMÜRÇİYAN, a.g.e , s.267
- (143) M.GEDEON, a.g.e, s.27
- (144) A.P.KERAMEUS, a.g.e, s.120
- (145) V, SKARLATOS, a.g.e, s.579
- (146) Ethika Filanthropika katostimata, s.202
- (147) M..GEDEON, a.g.e, s.69
- (148) A.P.KERAMEUS, a.g.e, s.126
- (149) AHMET REFİK, Onikinci Hicri asırda İstanbul Hayatı (Enderun Kitabevi, İstanbul 1988) s.118
- (150) İMEROLOGİON, s.206
- (151) A..P KERAMEUS, a.g.e, s.120
- (152) a.g.e, s.129
- (153) Ethnika Filanthropika katastimata, a.g.e, s.204
- (154) Ethnika Filanthropika katastimata, a.g.e, s.199
- (155) EKATONTAETİRİS (1894-1994) İeros Naos Evangelistrias Propodan (İstanbul,1994) s.9
- (156) K.STAMATOPOVLOS,A.MİLLAS, a.g.e, s.112
- (157) A.P. KERAMEUS, a.g.e, s.127
- (158) R.E.KOÇU, a.g.e, s.1546
- (159) Z. KARACA, İstanbul Ansiklopedisi Cilt 6 s. 214
- (160) a.g.e. s.214
- (161) a.g.e, s.215
- (162) a.g.e, s.215
- (163) A.P. KERAMEUS, a.g.e, s.129
- (164) M.GEDEON, a.g.e, s.58
- (165) A.P.KERAMEUS, a.g.e, s. 129
- (166) STELLAHANSIZ, SELİM SIRRI KURU a.g.e, s.38
- (167) a.g.e, s.38
- (168) a.g.e, s. 129
- (169) Hmerologion, a.g.e, s.210
- (171) AHMET REFİK, a.g.e, s.117

(172) ΜΙΤΡΟΠΟΛΙΤU ΠΡΟΥΣΙΣ ΠΟΛΙΚΟΣ ί Vlaherne naos ke ton en aftosepton

Patriarhikon Ayiazma (Istanbul 1952) s.6

(173) V. SKARLATOS, a.g.e, s.587

(174) ΜΙΤΡΟΠΟΛΙΤU ΠΡΟΥΣΙΣ ΠΟΛΙΚΟΣ,

(175) A.P. KERAMEUS s.121

(176) S.A.SΙDERΙDΙS Kanonismostis Orthoduxu Kinotitos Krisupoleos (1921)
s.32

(177) a.g.e, s.34

(178) ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ, a.g.e, s.198

(179) K.STAMATOPULOS, A. ΜΙLLAS a.g.e, s.87

(180) A.P. KERAMEVS, a.g.e, s.129

(181) ALEXANDRE HYPSELANTES, Ta meta tin Alosin (Kostantinypolis,
1870) s.327

(182) ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ, a.g.e, s.211

(183) E.Ç, KÖMÜRÇİYAN, a.g.e, s.259

(184) G.İNCİCİYAN, a.g.e, s.116

(185) ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ, a.g.e, s.198

(186) V. SKARLATOS, a.g.e, s.198

(187) a.g.e, s.336

(188) a.g.e, s.336

(189) A.P.KERAMEVS, a.g.e, s.142

(190) EVGENIOU İEROS, Zoodoku Piçi (Atina) s.14

BİBLİOGRAFYA

ALEKSANDRİS, ALEKSİS

The Greek Minority of İstanbul and Greek Turkish Relations
1918-1979 Athens 1983

ANDREASYAN, Hrand D.

"Eremya Çebeli'nin Yangınlar Tarihi"
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi 1973
27:59-84

ARSEVEN, Celal E,

Eski Galata ve Binaları 1329 H
İstanbul.

BARKER, ERNEST

Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünce tarihi,
çeviren Mete Tuncay
Dost Yayınları, 1982 Ankara

CEZAR, Mustafa

Sanatta Batı'ya Açılan ve Osman Hamdi 1971
Ankara.
XIX.Yüzyıl Beyoğlusu 1991
İstanbul

EBERSOLT, JEAN

Constantinople, de Byzance a Stambod, Paris 1856

ERTUĞRUL, O

Bizans Kültürü, Troya Yayıncılık

FREELY, John

İstanbul. 1983
London, New York.

GEDEON, Manuel

Khronika tu Patriarkhiku iku ke tu nau

Konstantinopolis 1884

"Peri ton en Konstantinoipoli kata ton iz Eona
Byzantinon Naon"

Konstantinoipoli Ellenikos Fil ologikos Sillogos.

XXIII: 39-41 1893

Byzantinon Heortologion.

Konstantinopoli. 1899

Ekklesiai Byzantinai Eksakrivumeni

Konstantinopolis 1900

GERLACH, Stephan

Stephan Gerlachs dess Aelteren Tage- Buch.

Frankfurt 1674

GEDEON, MANOÛL

Hronika tis Patriarhikis Akademias. Ístarike idisis Peritis
megalis tou Yenou Shdi 1454-1835, 1883 Ístanbul

Eortologion Kostantinaupolitou Proskinitou

Ístanbul, 1904

GENNADÍOS, Ístoriatu megalou revmatos

Ístanbul ,1945

GÖKTÜRK, Hakkı

Ístanbul Ansiklopedisi.

Ístanbul, III: 1537,1555,1561-1598, 1961

HAMMER, Joseph von

Devleti Osmaniye Tarihi

(Çev. Mehmet Ata)

Ístanbul 1329 (H)

Constantinopolis und der Bosporos.

Pesth. 1822

HIEREUS, Eugenios

Konstantinopolis 1884

"Peri ton en Konstantinoipoli kata ton iz Eona
Byzantinon Naon"

Konstantinoipoli Ellenikos Fil ologikos Sillogos.

XXIII: 39-41 1893

Byzantinon Heortologion.

Konstantinopoli. 1899

Ekklesiai Byzantinai Eksakrivumeni

Konstantinopolis 1900

GERLACH, Stephan

Stephan Gerlachs dess Aelteren Tage- Buch.

Frankfurt 1674

GEDEON, MANOÛL

Hronika tis Patriarhikis Akademias. Ístarike idisis Peritis
megalis tou Yenou Shdi 1454-1835, 1883 Ístanbul

Eortologion Kostantinaupolitou Proskinitou

Ístanbul, 1904 .

GENNADIOS, Ístoriatu megalou revmatos

Ístanbul ,1945

GÖKTÜRK, Hakkı

Ístanbul Ansiklopedisi.

Ístanbul, III: 1537,1555,1561-1598, 1961

HAMMER, Joseph von

Devleti Osmaniye Tarihi

(Çev. Mehmet Ata)

Ístanbul 1329 (H)

Constantinopolis und der Bosporos.

Pesth. 1822

HIEREUS, Eugenios

Zoodokhau Piege.

Athen. 1886

HYPSELANTIES, Alexandre

Ta meta tin losin

Konstantinopolis. 1870

İNCİCİYAN, P.G.

XVIII. Asırda İstanbul

(Çev. Hrand D. Andreasyan), 1956

İstanbul: İstanbul Matbaası

JANIN, Raymond

"Les Eglises Byzantines des Saints Militaires"

Echos d'Orient XXXIII. 331-342, 1934

Constantinople Byzantine

Paris, 1964

La Geographie Ecclesiastique de l'Empire Byzantin.

I:Ye biege re Constantinople et le Patriarcat

Oecumenique.

III: Les Eglises et les Monasteres.

Paris, 1969

KARACA ZAFER

İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri. 1995

KAYRA, Cahit

İstanbul Mekanlar ve Zamanlar.

İstanbul , 1990

KERAMEUS, Papadopoulos A.

"Nikeforos kallistos Ksantopulos"

Byzantinische Zeitschrift, XI: 38-49, 1092

"Naoi tes Konstantinoipoleos kata to 1503 kai 1604"

Konstantinoipolei Ellenikos Filologikos Sillogos,

XXVIII: 118-145, 1904

KOÇU, Reşat E.

İstanbul Ansiklopedisi.

İstanbul, III: 1537 - 1555, 1561-1598, 1961

KONSTANTİOS, Konstantiniad

Heyet-i Sabika-i Kostantiniye,

(Çev. Yorgaki)

İstanbul, 1277 H

KÖMÜRÇİYAN, Eremya Çelebi

İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul.

(Çev. Hrand D. Andreasyan)

İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, 1954

KUBAN, Doğan

Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme.

İstanbul, 1954

OSTROGORSKY, G

Bizans Devleti Tarihi, çeviren Fikret İşıltan

Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986

MANBOURY, ERNEST

Byzance- Constantinople İstanbul, Guide Tounstigue

Zeme edition, İstanbul 1934

METROPOLİT GERMANOS

İstanbul'un Fethinden Sonraki Patriklerin Sicili.

İstanbul, 1935

MILLINGEN, Alexander van

Byzantine Constantinople The Walls of the Cith and

Adjoining Historical Sites,

London, 1899

Byzantine Churches in Constantinople.

London, 1974

MULLER- WIENER, Wolfgang

Bildlexikon zur Topographie İstanbuls.

Würzburg, 1977

MANGO, CYRIL

Byzantine Architecture Electia Editrice

İtaly, 1979

NOMIDIS, M.İS.

Zoodokho Pige.

İstanbul, 1937

ÖRS, Vedat

"Ortodoks"

Türk Ansiklopedisi XXVI: 39-40, 1977

PASPATIS,

A.İ. Vizantine Melete,

İstanbul 1877

PASPATES, A.G.

Byzantine Meleti Topografiki ke Historiki

Konstantinoipolii, 1877

PETRIDES, S.

"Eglises Grecques de Constantinople en 1652"

Echos d'Orient IV: 42-50, 1901

RUNCIMAN, Steven

The Fall of Constantinople 1453

Cambridge, 1965

The Great Church in Captivity, Cambridge,

Cambridge.

REFİK AHMED

Onuncu Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı (1495-1591)

İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988 a

Onbirinci Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı (1595-1688)

İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988 b

Onikinci Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı (1689-1785)

İstanbul : 1988 c

Onüçüncü Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı (1786-1882)

İstanbul : 1988 d

SKARLATOS, VIZANTİOS

İ.Konstantinopolis, İ. Perigrofikı topoğrafiki, arheoloğiki, ke
storiki

Atina, 1851-1869

SCHNEIDER, A.M ve M. IS NOMIDIS

Galata, Topographisch- Arceologischer Plan mit
erläuterndem Text.

İstanbul, 1944

UZUNÇARŞILI, İsmail H.

Osmanlı Tarihi I.

Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988 a

Osmanlı Tarihi II.

Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988 b

Osmanlı Tarihi III/ I

Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988 c

Osmanlı Tarihi III/II

Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988 d

Osmanlı Tarihi IV/I.

Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi: 1988 e

Osmanlı Tarihi IV/II.

Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi: 1988 f

ÖZGEÇMİŞ

29 Haziran 1962 İstanbul'da doğmuştur. İlkokulu, Kendriko Özel Rum Kız lisesini bitirdikten sonra ortaokulu Saint- Pulcherie Fransız Kız Orta okulu ve Saint-Benoit Fransız Kız Lisesini tamamladı. Üniversite eğitimi İstanbul Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölüm Klasik Arkeoloji ana bilim dalından mezun oldu. 1984 Yılında Turizm bakanlığının profesyonel rehberlik kurslarını kazanarak ülkesel rehber oldu. Turizm rehberliği yanısıra mesleğinde ovtgoing ve incoming tur operatörü olarak çalıştı. Halen İstanbul Teknik Üniversitesinde Sosyal Bilimler Enstitüsü,Sanat Tarihi Bilim dalında yüksek lisans eğitimi görmekte olan Evangelia Aleksandru Şarлак Fransızca, İngilizce ve Yunanca bilmektedir. Evli ve iki çocuk annesidir

